

T. C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRASİNİN GÖSTERGELERİNİN REFAH ÜZERİNE ETKİSİ:
AB ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

Mustafa Necati ÇOBAN

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Bilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman

Doç. Dr. Rüşti YAYAR

TOKAT - 2018

DEMOKRASİNİN GÖSTERGELERİNİN REFAH ÜZERİNE ETKİSİ: AB
ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 24/12/2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. İlhan EROĞLU

Üye : Doç. Dr. Rüştü YAYAR

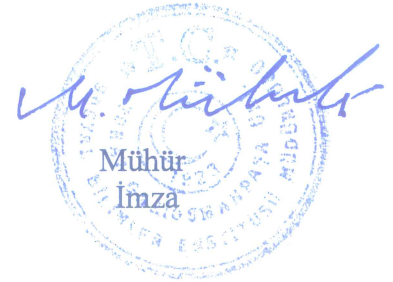
Üye : Doç. Dr. Yücel EROL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Murat BİCİL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk BİÇEN

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
.26.11.2018 tarih ve 56-08 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre **Doç. Dr. Rüştü YAYAR** danışmanlığında hazırlamış olduğum “**Demokrasinin Göstergelerinin Refah Üzerine Etkisi: AB Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi**” adlı Doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

24.12.2018

Mustafa Necati ÇOBAN

TEŞEKKÜR

Doktora tezimin başından bu yana desteğini esirgemeyen Danışman Hocam saygıdeğer Doç. Dr. Rüştü YAYAR'a, gerek tez konusunun belirlenmesinde, gerekse de tez aşamasında önemli emekleri olan kıymetli Hocam Doç. Dr. İlhan EROĞLU'na, önemli önerilerde ve katkılarda bulunan saygıdeğer Doç. Dr. Yücel EROL'a teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim.

Tezimin başından sonuna kadar moral ve motivasyon sağlayan, önemli katkılar sağlayan ve değerli önerilerde bulunan, hakkını ödeyemeyeceğim kıymetli Hocam sayın Dr. Öğretim Üyesi Ömer Faruk BİÇEN'e teşekkür ederim. Yine tezle alakalı kıymetli görüş ve önerilerini benimle paylaşan ve yol gösteren kıymetli Hocam sayın Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Murat BİCİL'e teşekkür ederim.

Tezimin evvelinden nihai haline kadar her daim yanımda olan, varlıklarına duacı olduğum, haklarını ödeyemeyeceğim canımın canı biricik annem adı gibi melek Melek ÇOBAN'a, akademik alanda her zaman rehberliğini esirgemeyen, dualarıyla destek olan canım babam Prof. Dr. Asım ÇOBAN'a ve yakışıklılar yakışıklısı adı güzel kendi güzel canım kardeşim Hüseyin Muhammed ÇOBAN'a can-ı gönülden teşekkür ederim..

Tezimin başlangıcından bu yana hep yanımda olan ve destek sağlayan tüm dostlarıma ve meslektaşlarıma teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim.

ÖZET

Demokrasi, halkın egemen olduğu bir yönetim biçimi olmakla beraber güçlü kurumsal yapıların var olduğu, kişisel hak ve özgürlüklere ve eşitliğe önem veren bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Belirli bir demokratik kültürü olan ve demokrasiyi özümsemiş toplumların refah seviyelerinin ve gelişmişlik düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Demokrasi düzeyinin refah üzerine olan etkisini araştırma amacıyla çalışmada 2007 ile 2014 yılları arasındaki dönemi kapsayan veriler kullanılarak Avrupa Birliği ülkeleri analize dahil edilmiştir. Bu kapsamda dengeli panel veri analizi gerçekleştirilmiş, tesadüfi etkiler ve sabit etkiler modellerine yer verilmiştir.

Çalışmada bağımsız değişkenlerden demokrasi göstergeleri olarak The Economist Demokrasi Endeksi ve Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi ele alınmış, kontrol değişkenleri olarak ise enflasyon oranı, işsizlik oranı, kamu eğitim harcamaları, kamu sağlık harcamaları ve ticari açıklık oranı kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler olarak ise kişi başına düşen GSYİH, İnsani Gelişme Endeksi ve Legatum Refah Endeksi kullanılmıştır.

Çalışmada üç farklı model oluşturulmuş, bu kapsamda panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları kapsamında demokrasinin refah üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde demokratikleşme düzeyi arttıkça refah seviyesi yükselmektedir.

Anahtar Kelimeler: demokrasi, refah, Avrupa Birliği ülkeleri, panel veri analizi.

ABSTRACT

Democracy is characterized as a concept that is dominated by the people, and it is characterized by strong institutional structures and a concept that attaches importance to individual rights and freedoms and equality. It is seen that societies that have a certain democratic culture and who have assimilated democracy have high levels of welfare and development.

In order to investigate the effect of the level of democracy on welfare, European Union countries were included in the study by using data covering the period between 2007 and 2014. In this context, balanced panel data analysis has been carried out and random effects and fixed effects models are included.

In the study, the Economist Democracy Index and International Property Rights Index were analyzed as independent indicators, while inflation rate, unemployment rate, public education expenditures, public health expenditures and commercial openness ratio were used as control variables. As dependent variables, GDP per capita, Human Development Index and Legatum Welfare Index were used.

In this study, three different models were formed and panel data analysis was performed. The results of the analysis showed that democracy has a positive and statistically significant effect on welfare. As the level of democratization increases in the European Union countries, the level of welfare increases.

Keywords: democracy, welfare, EU countries, panel data analysis.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİYE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

1.1.DEMOKRASİNİN DOĞUŞU	3
1.2. DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ	4
1.3. DÜNDEN BUGÜNE GELEN DEMOKRASİ TÜRLERİ	7
1.3.1. Egemenliğin Kullanılış Şekillerine Göre Demokrasi Türleri.....	8
1.3.1.1. Doğrudan Demokrasi.....	8
1.3.1.1.1. Plebisiter Demokrasi	9
1.3.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi	10
1.3.1.3. Temsili Demokrasi	11
1.3.2. İrade Üstünlüğüne Göre Demokrasi Türleri	13
1.3.2.1. Çoğulcu Demokrasi	13
1.3.2.2. Çoğunlukçu (Mutlak) Demokrasi	14
1.3.2.3 Oydaşmacı Demokrasi.....	16
1.3.3. Kuvvetler Ayrılığının Uygulanışı Kapsamında Demokrasi Türleri.....	17
1.3.3.1. Parlamenter Demokrasi	18
1.3.3.2. Totaliter Demokrasi.....	18
1.3.3.3. Düşük Yoğunluklu Demokrasi	20
1.3.3.4. Militan Demokrasi.....	22
1.3.4. İdeolojik Yaklaşımlar Kapsamında Demokrasi Türleri	23
1.3.4.1. Liberal Demokrasi	24
1.3.4.2. Marksist Demokrasi.....	25

1.3.4.3. Sosyal Demokrasi	26
1.3.4.4. Demarşı.....	27
1.3.4.5. İlliberal Demokrasi	29
1.3.4.6. Radikal Demokrasi	30
1.3.4.6.1 Müzakereci Demokrasi	31
1.3.5. E-Demokrasi Türleri	33
1.3.5.1. Siber Demokrasi	34
1.3.5.2 Akışkan Demokrasi	35
1.3.6. Diğer Demokrasi Türleri	36
1.3.6.1. Endüstriyel Demokrasi	36
1.3.6.2. Kozmopolitan Demokrasi.....	39
1.4. DEMOKRASİNİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ.....	41
1.4.1.Halkın veya Milletın Egemenliği	41
1.4.2. Seçme ve Seçilme Hakkı.....	43
1.4.3. Katılım.....	45
1.4.4. Özgürlükler	46
1.4.5. Eşitlik	48
1.4.6. Çoğunluk	49
1.4.7. Çoğunculuk	50
1.4.8. Hukukun Üstünlüğü ve Kuvvetler Ayrılığı.....	50
1.5. DEMOKRASİ GÖSTERGELERİ: DÜNYA’DA DEMOKRASİ ÖLÇÜM KAPSAMINDA KULLANILAN ARAÇLAR.....	52
1.5.1. The Economist Demokrasi Endeksi	53
1.5.2. Polity Demokrasi Endeksi.....	54
1.5.3. Freedom House Özgürlük Endeksi	54
1.5.4. Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi	55

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

2.1. REFAH VE REFAH KAPSAMINDA TEORİK TARTIŞMALAR	57
2.2 SOSYAL REFAH ÖLÇÜTLERİ VE YAKLAŞIMLARI.....	60
2.2.1 Pareto Optimum Ölçütü	60
2.2.2. Pigou Optimum Ölçütü	64

2.2.3. Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu	67
2.2.4. Kaldor-Hicks Telafi Kriteri	68
2.2.5. Scitovsky İkili Kriter Yaklaşımı	69
2.2.6. İkinci En İyi Teorem:	70
2.2.7. Bentham Sosyal Refah Fonksiyonu	72
2.2.8. Rawls Yaklaşımı	72
2.2.9. Arrow'un İmkansızlık Teoremi.....	73
2.2.10. Amartya Sen'in İmkansızlık Teoremi.....	76
2.3. SOSYAL REFAHIN TESİSİNDE ARACI KURUMLAR	78
2.3.1. Sivil Sektör.....	79
2.3.2. Kamu Sektörü.....	80
2.3.3. Özel Sektör.....	81
2.3.4. Dini Müesseseler.....	83
2.3.5. Gönüllülük Esasına Dayalı Kuruluşlar.....	86
2.4. REFAH DEVLETİ	88
2.4.1. Çeşitli Yaklaşımlar Çerçevesinde Refah Devleti Sınıflandırmaları.....	93
2.4.2. Refah Devletinin Görevleri	102
2.5. REFAH GÖSTERGELERİ.....	104
2.5.1. Kişi Başına Düşen GSYİH.....	105
2.5.2. İnsani Gelişme Endeksi.....	106
2.5.3. Legatum Refah Endeksi (Prosperity Index).....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ

3.1 EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ	110
3.1.1. İktisadi Değişkenler ile Refah İlişkisi	110
3.1.1.1. Ekonomik Büyüme ve Refah İlişkisi.....	111
3.1.1.2. İstihdam ve Refah İlişkisi	114
3.1.1.3. Enflasyon ve Refah İlişkisi.....	116
3.1.1.4. Gelir Dağılımı ve Enflasyon İlişkisi.....	118
3.1.1.5. Tasarruf ve Refah İlişkisi	122
3.1.2. Sosyal Değişkenler ile Refah İlişkisi	126

3.1.2.1. Eğitim ve Refah İlişkisi	126
3.1.2.2. Sağlık ve Refah İlişkisi.....	130
3.1.2.3. Yoksulluk ve Refah İlişkisi	134
3.1.2.4. Nüfus ve Refah İlişkisi	137
3.1.3. Siyasal Değişkenler ile Refah İlişkisi	140
3.1.3.1. Demokrasi ve Refah İlişkisi	140
3.1.3.2. Mülkiyet Hakları ve Refah İlişkisi	145
3.1.3.3. Politik İstikrarsızlık ve Refah İlişkisi	149
3.1.3.4. Kişisel Özgürlükler ve Refah İlişkisi	153

4. BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

4.1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	157
4.2.VERİ	164
4.3.YÖNTEM	172
4.4.EKONOMETRİK ANALİZ	176
4.4.1 Birim Kök Testi.....	177
4.4.2. F Testi.....	178
4.4.3. Hausman Testi.....	179
4.4.4. Değişen Varyans	180
4.4.5. Otokorelasyon	183
4.4.6. Tahmin Edilen Modellere Dair Ampirik Bulgular	185
4.4.6.1 Model 1 için Tahmin Sonuçları	185
4.4.6.2 Model 2 için Tahmin Sonuçları	187
4.4.6.3 Model 3 için Tahmin Sonuçları	189
SONUÇ	192
EKLER.....	195
EK-1 : ÜLKELER.....	195
EK-2: BİRİM KÖK TEST SONUÇLARI	196
KAYNAKLAR	201
ÖZGEÇMİŞ.....	241

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Arrow'un Sosyal Refah Teorisi.....	75
Tablo 2: Sosyal Refah Tesisinde Aracı Kurumlar.....	78
Tablo 3: Esping Andersen Dekomodifikasyon Sınıflandırma ve Derecelendirmeleri...95	
Tablo 4: Esping- Andersen'e Göre Refah Devleti Rejimleri.....	99
Tablo 5: Leibfried Refah Rejimlerinin Temel Özellikleri.....	101
Tablo 6: Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları.....	166
Tablo 7: Katsayıların Beklenen İşaretleri.....	167
Tablo 8: Avrupa Birliği Ülkelerinin The Economist Demokrasi Endeksine Göre Yıllara Göre Demokrasi Sınıflandırmaları.....	168
Tablo 9: Tanımlayıcı (Özet) İstatistikler.....	176
Tablo 10: Değişkenlere Ait Fisher, Philips ve Perron Birim Kök Testi Sonuçları.....	178
Tablo 11: F Test İstatistikleri Sonuçları.....	179
Tablo 12: Hausman Test İstatistiği Sonuçları.....	180
Tablo 13: Levene, Brown ve Forsythe Değişen Varyans Test İstatistiği Sonuçları...182	
Tablo 14: Değiştirilmiş Wald Testi İstatistik Sonuçları.....	183
Tablo 15: LM Otokorelasyon Testi Sonuçları.....	184
Tablo 16: Baltagi- Wu Yerel En İyi Değişmez Testi Sonuçları.....	184
Tablo 17: Model 1 için Tahmin Sonuçları.....	186
Tablo 18: Model 2 için Tahmin Sonuçları.....	188
Tablo 19: Model 3 için Tahmin Sonuçları.....	190

GİRİŞ

Demokrasi, kökeni çok eskiye dayanan ve halkın yönetime katılmasını temel alan bir yönetim şekli olmakla beraber ekonomik ve sosyal refah üzerine olumlu biçimde katkısının da olduğu ifade edilen önemli bir kavram olarak tanımlanmaktadır.

Güçlü kurumların varlığı, siyasi otoritelerin kamu kaynaklarını etkin kullanımı, mülkiyet haklarının güçlü ve korunaklı oluşu ve siyasi istikrarın tesisi; ideal bir demokratik düzeni işaret etmektedir. Bu kavramların eksik bir şekilde tesis edildiği demokrasiler kusurlu demokrasiler olarak nitelendirilebilmektedir.

Refah kavramına bakıldığında en basit haliyle bireylerin veya hanehalklarının bolluk ve rahat bir yaşam biçimine sahip olması akla gelmektedir. Refah; bireysel refah, toplumsal refah ve öznel refah gibi farklı şekillerde ifade edilebildiği gibi ekonomik refah veya sosyal refah olarak da farklı biçimlerde kategorize edilebilmektedir.

İktisat biliminin en önemli amaçlarından birisi refahı tesis etmek olduğundan dolayı refahın iktisat biliminin ekseriyetinde doğrudan veya dolaylı olarak yer aldığı rahatlıkla ifade edilebilir. Refahı etkileyen kavramlar içerisinde ekonomik büyüme, istihdam artışı, enflasyon, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı, nüfus artışı, eğitim, sağlık ve tasarruflar gibi kavramların olduğu görülmektedir. Bu kavramların dışında güçlü kurumların da refahı etkileyen bir faktör olduğu literatürde sıkça dile getirilmektedir.

Rodrik (2009), Batı ülkelerinin yükselişini açıklama kapsamında güçlü demokratik kurumların varlığının ve korunma düzeyi yüksek ve güçlü mülkiyet haklarının tesis edilmesinin önemli olduğunu ifade etmektedir. Güçlü demokratik kurumlar güven ortamını tesis etmekte ve mülkiyet haklarının da korunaklılığının yüksek olması ile beraber daha fazla yatırım getirebilmektedir. Çünkü girişimciler yatırımlarını ve getirilerini düşünmektedir. Eğer yatırımcılar, yatırımlarını ve getirilerini kontrol edebilirler ise daha fazla sermaye biriktirecek ve daha fazla yenilik gerçekleştirme güdüsüne sahip olacaklardır.

Demokrasinin refah ile olan ilişkisi incelendiğinde özellikle demokrasi ve refahın ekonomik bir göstergesi olan ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin literatürde çokça araştırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ekonomik büyüme göstergesi olarak çalışmalarda kişi başına düşen GSYİH'nın kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Zamanla kişi başına düşen GSYİH'nın refahı açıklamada yetersiz olduğu ve refahın sadece ekonomik boyutunu ele aldığı yönündeki eleştirilerin artmasıyla beraber refahın aynı zamanda sosyal boyutunu da ele alan insani gelişmişlik vb endekslerin de refah göstergesi olarak kullanılmaya başlandığı ve bu kapsamda çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir.

Alanla ilgili literatüre bakıldığında demokrasi ile refahın doğru orantılı olduğunu ifade eden görüşler olmakla beraber demokrasinin refah üzerinde olumsuz etkisi olduğunu ifade eden görüşler de mevcuttur. Fakat baskın görüş demokrasinin refahı olumlu yönde etkilediği yönündedir.

Çalışmanın amacı demokrasinin göstergelerinin refah üzerine olan etkisinin saptanmasıdır. Bu kapsamda Avrupa Birliği(AB) ülkeleri üzerine ekonometrik analiz gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın 1. bölümünde demokrasinin doğuş ve gelişim süreci ifade edilecek ve dünden bugüne gelen demokrasi türleri açıklanarak akabinde literatürde genel kabul gören demokrasinin göstergeleri açıklanacaktır.

Çalışmanın 2. bölümünde refah tanımları ifade edilecek, sosyal refah yaklaşımları ifade edilecek, sosyal refah sağlayıcı kurumlar açıklanacaktır. Bunların dışında refah devleti kapsamında teorik bilgiye yer verilecek, refah devleti sınıflandırmaları ifade edilecektir. Belli başlı refah göstergeleri ele alınacaktır.

Çalışmanın 3. bölümünde refahın sosyal, ekonomik ve siyasal değişkenlerle olan ilişkisi teorik bağlamda ele alınacaktır. Çalışmanın 4. bölümünde ise demokrasinin refah üzerine olan etkisi saptama amacıyla 2007 ve 2014 arası dönemi ve 28 ülke verisini kapsayan analizler gerçekleştirilecektir. Çalışma, demokrasinin refahı ne yönde etkilediğini Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında tespit etme bazında önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİYE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

1.1.DEMOKRASİNİN DOĞUŞU

Dünden bugüne gelen yönetim anlayışları içerisinde en elverişli, en kapsayıcı ve en adil yönetim biçimi olarak nitelendirilen demokrasi, halka kendi kendini yönetme fırsatı sunmakta ve en çok tercih edilen yönetim biçimi olarak nitelendirilmektedir.

Latince bir kelime olan ‘demokrasi’ nin kelime özüne bakıldığında ‘demos’ ve ‘kratos’ kelimelerinin birleşiminden oluştuğu görülmektedir. ‘Demos’ halk anlamına gelmekte iken ‘kratos’ ise egemenlik anlamı taşımaktadır (Tunç, 2008: 1113).

Demokrasinin kökeni Antik Yunan Çağı’na kadar uzanmaktadır. Halkın yönetime hakim oluşu ile alakalı düşünsel gelişmeler ilk olarak Eski Yunan’da ortaya çıkmıştır. Bununla beraber o dönemlerde var olan Atina Devleti, kadınlara ve köleleri yönetime dahil etmemesine karşın demokrasi benzeri bir yönetimle yönetilmiştir.

Yaptığı kanunlarla demokrasinin somut anlamda doğuşunu sağlayan, Atina’ya demokrasiyi getiren ve Atinalı bir soylu olan Kleistenes MÖ 507 ‘de anayasal düzene demokrasinin oturtulmasını sağlamış, sınıflar arası farklılıkları kaldırmış ve demokrasiyi uygular hale gelmiştir (Yetiş, 1999: 2). Fakat kölelelerle ve kadınlarla alakalı eşitsizliğin giderilmemesi, kusurlu bir demokratik doğumu meydana getirmiştir.

Kleisthenes Atina siyasal yaşamında siyasal çarpıklığın temelinde aristokratik kabile bileşimlerinin (genos) siyasi yönden diğer sınıfları ezdiğini gözlemlemiştir. Bu çarpıklığa karşın Kleisthenes kan bağına dayanarak oluşturulan genosları yıkarak mahalle (deme) örgütlerini kurmuştur. Böylelikle Kleisthenes seçim alanlarını veya diğer bir deyişle yönetim bölgelerini genoslardan değil mahallelerden oluşur hale getirmiştir. Var olan katı siyasi düzenin yıkılmasıyla Kleisthenes zengin veya fakir gözetmeksizin tüm vatandaşları yönetime dahil etmiştir (Orak, 2003: 13).

Her ne kadar kadınlarla ve kölelelerle alakalı eksiklikler demokrasinin doğum safhasında giderilmese de sınıfsal farklılıkların giderilmesi ve halka kendi kendini

yönetme yetisinin verilmesi hususunda Atinalı bir soylu olan Kleistenes'in faaliyetleri önem arz etmektedir.

Aristokrat kesim ile halk arasında fark gözetilmemeye başlanması, halkın da en az aristokrat kesim kadar yönetimde var olması, fakir ile zengin ayrımı yapılmamaya başlanması ile demokrasinin doğuşu hususunda M.Ö 507 yılında ortaya konan anayasanın bir yapıt olarak nitelenebileceği aşikardır (Dougherty ve Kurke, 1993: 228).

İlk olarak Atina Devleti üzerinde somut anlamda ortaya çıkan demokrasi kavramı, daha sonraki aşamalarda farklı bölge ve uluslarda da gelişme gösterecek ve toplumlar ve devletler tarafından sıklıkla benimsenen bir yönetim biçimi haline gelecektir.

1.2. DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ

Eski Yunan'da ve Romalılarla beraber ortaya atılan demokrasi kavramı, sağlamış olduğu eşitlik, çoğulculuk, her bir bireyin yönetime katılımı ve temel olarak halkın kendi kendini yönetmesi avantajları ile milat öncesinden bu yana belirli aşamalardan geçerek gelişmiş ve toplumlarca, devletlerce kendi toplum ve kültürel yapılarına göre de evrilerek süregelmiş ve benimsenmiştir.

İlk zamanlarda Eski Yunan'la doğan, Romalılar tarafından da kısmen benimsenen demokrasiye dair izlerin yanı sıra demokrasiye geçişe yönelik Fenikeliler ve Mısırlılarda da önemli çalışmalar olduğu görülmektedir. Adel Saftly'e göre demokrasi ile alakalı Rousseau ve Locke'dan önce Farabi'nin görüşleri kayda değerdir ve ele alınmalıdır. Farabi, Rousseau ve Locke'dan önce özgürlük ve eşitliğin önemine değinmiş ve iyi bir yönetim biçiminin temel kaide olarak özgürlük ve eşitliği alması gerekliliğine değinmiştir (Cheema ve Maguire, 2002: 3).

1215 yılında İngiltere'de Magna Carta, diğer adıyla Büyük Özgürlük Fermanı imzalanmıştır. Bu ferman ile beraber insan hakları ve bireylerin hürriyetleri hukuki ve siyasal düzene bağlanarak somut hale gelmiş ve kendisinden sonra gelen bildirilere örnek teşkil etmiştir. Bu fermanla beraber Krallık bütün hür kişilerin hak ve

özgürlüklerini tanımış, bununla beraber kendisi de fermana bağlı kalacağını belirtmiştir (İlal, 1968 : 210- 211).

Magna Carta, İngiltere Kralı John'a dayatılarak imzalatılmış bir anlaşmadır. Büyük toprak sahipleri, kendileri için önemli hak ve özgürlükler barındıran bu bildirin Kral tarafından imzalanılmasını, yoksa Kral'ın tekrar seçilemeyeceğini deklare etmişlerdir. Magna Carta ile beraber büyük toprak sahipleri önemli haklar elde etmişlerdir (Eele, 2013: 3).

Magna Carta ile hukukun egemenliği hususunda bir taban oluşturulmuş, masumların ve bireylerin demokratik hak ve özgürlüklerini koruma hususunda temel teşkil edilmiş, parlamenter demokrasiye geçişte önemli bir adım oluşturulmuş ve devletin etkisinin kırıldığı önemli bir bildiri olarak tarihe geçmiştir (Carney, 2015: 2).

1450 yılında Gutenberg tarafından modern matbaa icat edilmiştir. Modern matbaanın icat edilmesiyle bilginin yayılması hız kazanmıştır. Önemli bir kitle iletişim aracı olan kitapların, dergilerin vb. basımı gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Matbaanın icat edilmesiyle beraber toplumlar duygu ve düşüncelerini, demokratik hak ve taleplerini bildirebilir hale gelmiştir. Modern matbaanın icat edilmesiyle ve dolayısıyla bilginin yayılmasının daha hızlı hale gelmesiyle yeni bilimsel, siyasal ve dinsel fikirler yayılır hale gelmiştir (van Cuilenburg, 2010: 99-100).

15. yüzyılda İtalya'da başlayan Rönesans akımı demokrasinin gelişme evrimi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Rönesans akımıyla beraber yönetimdeki kilise etkisi azalmış, vatandaşlar demokratik manada daha özgür hale gelmişlerdir. İtalya'da başlayan bu akım daha sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Rönesans hareketiyle bilim ve sanat önem kazanmış, insanlar duygu ve düşünsel anlamda bağımsızlaşmışlardır.

Rönesans hareketinden sonra ortaya çıkan Reform hareketiyle din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Kilise ve din adamları saygınlığını kaybetmiş, dinin yönetim üzerindeki etkisi azalmıştır.

17. ve 18. Yüzyılda demokrasinin gelişim tarihi sürecinde Aydınlanma Hareketinin veya diğer bir deyişle Aydınlanma Çağı'nın önemli bir yeri bulunmaktadır.

Aydınlanma Çağı modern demokrasilerin kuruluşu olarak nitelendirilmektedir. Aydınlanma Çağıyla beraber soyluların idaresine, tek adam egemenliğine karşı ilerici sosyal reformlar ortaya konulmuştur. Bu reformlar içerisinde insan haklarının geliştirilmesi ve bireylerin siyasi hakları gibi devredilemez nitelikte bulunan hakların güvence altına alınması, toplumun özyönetiminin sağlanması ve piyasa kapitalizmine izin verilmesi önemli demokratik reformlardandır (Rodriguez ve Watkins, 2009: 1).

1776 yılında Amerika'da bireylerin doğuştan özgür olduklarını belirten, tüm gücün halktan geldiğini deklare eden, halkın faydasının en ön planda olması gerektiğini bildiren Virginia Haklar Bildirisi ele alınmıştır. George Mason'un baş yazarı olduğu bu bildiriyle her koloninin kendi anayasasını kendisinin hazırlaması gerektiği hususu üzerinde önemle durulmuştur.

Virginia Haklar Bildirisi, Madison tarafından hazırlanmış olan Haklar Yasası (Bill of Rights)'na önemli bir ilham kaynağı olma niteliğinde yarar sağlamıştır. Amerikan Anayasası'nda ilk on maddede yapılan değişikliği içeren Haklar Yasası'nı kaleme alan Madison, bu bildiriye ele alırken Virginia Haklar Bildirisi'nden etkilenmiştir (Hallberg, 2016: 4).

Dünya üzerinde demokratik hak ve özgürlüklerin toplumlarca elde edilmesi yolunda önemli bir gelişme de 1789 yılında Fransa'da meydana gelmiştir. 1789 yılında mutlak monarşinin yıkılmasına sebep olmuş ve cumhuriyetin yerleşmesini sağlamış olan Fransız Devrimi gerçekleştirilmiş ve neticesinde topluma demokratik hak ve özgürlüklerin temini İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile gerçekleştirilmiştir.

1789 yılında ele alınan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile insanların yaşam hakkının önemine değinilmiş, bu hakkın kutsal olduğu dile getirilmiştir. Bireysel hakların öneminin yanı sıra hukukun üstünlüğü, toplumsal egemenliğin elzem olduğu ve yöneticilerin sorumluluk ve görev alanlarının önemi deklare edilmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin içerik ve hazırlanış bakımından Amerikan Anayasalarıyla benzerlik gösterdiği gözlemlenmektedir (Civelek, 1989: 2).

1789 yılında kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1791'de Fransız Anayasası'na önsöz olarak eklenmiştir (Morange, 1989: 183).

Bölgesel cereyan eden demokratik gelişmelerin dışında uluslararası kuruluşların da demokratik gelişime hizmet edecek faaliyetleri olmuştur. Bunların en önemlisi 1948 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmuştur.

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi II. Dünya Savaşı'ndan sonra toplumların haklarının güvence altında olduğunu vurgulayan 30 maddelik bir bildiridir. Bu beyanname ile insanların güvenle diledikleri yere seyahat etme haklarının olduğu, özgür ve güvenli bir hayat idame ettirecekleri, herhangi kısıtlamalarla karşılaşmadan birlikte ticari faaliyetler gerçekleştirebilecekleri, yasalar önünde herkesin eşit olacağı, herhangi bir işkenceye maruz kalma, esirlik veya kölelik gibi ilkel çağ uygulamalarıyla karşı karşıya kalmayacakları bireylere ve toplumlara garanti edilmiştir (Lyons, 2011: 290).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, mimarlarından birisi olan Eleanor Roosevelt tarafından 'Uluslararası Magna Carta' olarak nitelendirilmiştir. Roosevelt, bu değerlendirmesiyle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin Magna Carta'ya göre daha kapsayıcı ve uluslar arası nitelikte olduğunu ima etmiştir. Bununla beraber hakların tanınması Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi eklenene kadar noksan kalmıştır. Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi Eki'nin de 1966 yılında yürürlüğe girmesiyle bireylerin yaşama hakkı, inanç özgürlüğü, düşünce ve müzakere özgürlükleri ve bunlarla beraber sivil ve siyasal hakları da teminat altına alınmıştır (Ristik, 2015: 149).

Demokrasi dünden bugüne sürekli bir gelişim halinde olmuştur. Günümüzde yaşayan ülkelerin çoğunun demokratik yönetim biçimleri ile yönetildikleri görülmektedir. Demokrasinin gelişimi yer yer savaşıardan ve Dünya'yı etki altına alan diktatörlerden dolayı sekteye uğrasa da zaman geçtikçe daha fazla toplumlar tarafından benimsenmesiyle gelişimini sürdürdüğü ortadadır.

1.3. DÜNDEN BUGÜNE GELEN DEMOKRASİ TÜRLERİ

Demokrasi, gelişimini sürdürdüğü evre içerisinde toplumların kültürel yapılarına göre, talep edilen hak ve özgürlüklere göre veya yöneticilerin demokrasi anlayışlarına

göre de farklılık gösterebilir. Tüm bunların neticesinde tek bir demokrasi anlayışının dışında farklı demokrasi türlerinin olduğu gözlemlenmektedir.

Demokrasi türleri egemenliğin kullanılış şekline göre demokrasi türleri, irade üstünlüğüne göre demokrasi türleri, kuvvetler ayrılığının uygulanışına göre demokrasi türleri, ideolojik yaklaşımlara göre demokrasi türleri, e-demokrasi türleri ve diğer demokrasi türleri olmak üzere altı farklı kategoride sınıflandırılabilir.

1.3.1. Egemenliğin Kullanılış Şekillerine Göre Demokrasi Türleri

Demokratik bir yönetim alanı içerisinde halkın yönetime katılma payı daha düşük veya daha yüksek olabilir. Halkın yönetime katılma oranı ve egemenliğin kullanım şekilleri bu demokrasi türlerinin kategorize edilmesinde etkilidir.

1.3.1.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi yönetim türü içerisinde halk doğrudan doğruya yönetime katılmaktadır. Karar alımlarda çoğunluk mekanizması esastır. Halkı yönetimde temsil eden temsilci ve idareciler bulunmamaktadır. Halk reel anlamda kendi kendini yönetmektedir.

Doğrudan demokrasi sistemi içerisinde seçimlerde halkın kesimlerinin belirli adayları yoktur. Bireyler oy pusulalarına taleplerini belirtirler ve çıkan çoğunluk sonuca göre yasalar işletilir. Referandum, doğrudan demokrasiye örnek olarak verilebilir (Matsusaka, 2003: 473).

Doğrudan demokrasi türünün en eski örneği Antik Atina'da şehir devletlerinde uygulanmış olan Atina demokrasisidir. Atina'da kent devletlerinde 100 yıla kadar sürdürülen bu sistemle beraber doğrudan demokrasi her ne kadar köleleler ve kadınlar demokratik sistem içerisine dahil edilmese de doğrudan demokrasinin en eski örneği olmuştur.

Doğrudan demokrasi sistemi, her ne kadar kent devletlerinde ve küçük yerleşim birimlerinde uygulanabilme alanı bulsa da büyük toplumlarda ve büyük yerleşim

birimlerinde nüfusun yoğunluğundan ve artışından ötürü uygulanabilmesi zordur (Bouricius, 2013:1).

Doğrudan demokrasinin uygulanabilirliği veya talep edilebilirliği hususunda yapılan araştırmalara bakıldığında bir ihtilafın bulunduğu gözlemlenmektedir. Amerika ve Avrupa menşei araştırmalara bakıldığı zaman çoğu vatandaşın doğrudan demokrasi sistemi ile yönetilmeyi talep ettiği ortaya çıkmaktadır. Öte yanda ise çoğu politikacı ve yazar ise doğrudan demokrasi kavramına şüpheyile yaklaşmaktadırlar. Doğrudan demokrasi üzerine yapılan tartışmalar genelde halkın politik kararlar alma üzerine yetkin olup olmadığıyla alakalı olmakla beraber paranın siyasi süreçte oynayacağı rol, doğrudan demokrasinin politikayı nasıl etkileyeceği ve doğrudan demokrasinin sadece bir kesime mi yoksa halkın büyük çoğunluğuna mı fayda sağlayacağı konularında şüpheler bulunmakta ve bu odaklar çerçevesinde tartışmalar yapılmaktadır (Lupia ve Matsusaka, 2004: 464).

Geçmişte Antik Yunan'da gözlemlenen doğrudan demokrasi uygulamasına günümüzde pek rastlanmamaktadır. İsviçre'ye ait kantonlar ve köy dernekleri doğrudan demokrasinin yaşam alanı bulduğu yerlerdir.

Doğrudan demokrasi uygulaması, özüne bakıldığı zaman halk için en uygun sistem gibi görünse de azınlıkların haklarının göz ardı edilebileceği hususundan dolayı ve nüfustaki artış ile beraber organizasyonel manada uygulanışının zor hale gelişi ile çok tercih edilmemektedir. Doğrudan demokrasi uygulamasıyla beraber farklı etnik kökünde olan ve farklı dine mensup azınlıkların çoğunluğun kararına riayet etmesi gibi bir olumsuz durum ortaya çıkabilir.

1.3.1.1.1. Plebisiter Demokrasi

Plesibiter demokrasi, yöneticilerin karar alma mekanizması içerisinde zaman zaman plesibitlere veya referandumlara başvurarak karar alma sürecine yönetilenlerin de dahil edildiği bir doğrudan demokrasi çeşididir.

Bir plebisit, cumhurbaşkanı tarafından toplanan halkın oyudur; bu sayede yürütme tarafından halihazırda alınan bir karar desteklenir veya reddedilir. Plesibitin resmi deklarasyonu tüm bakanların imzasını taşımalı, Senato'ya sunulmalı ve

onaylanmalıdır. Ne bir plebisit, ne de bir referandum başka bir seçimle çakışamaz (IDEA, 2008:13).

Plebisitler zaman zaman kötüye kullanılabilirler. Siyasiler tartışmalı konularda plebisitlere başvurarak alınacak karardaki sorumluluğunu azaltma yoluna gidebilmektedirler. Böylelikle karar alma mekanizmasından çıkan karar tartışmalı bile olsa halk plebisitler veya referandumlar yoluyla destek verdiği için meşru hale gelebilecektir. Plebisitler yoluyla siyasiler kitleleri peşinden sürükleyebilir ve muhtemel rakiplerini pasifize edebilir (Göktolga, 2014: 104).

Plebisitler belirli bir yasama teklifi üzerine yetkililerce kontrol dahilinde yapılabildiği gibi bunun dışında siyasi liderin otoritesini sağlamlaştırma amacıyla da yapıldığı gözlemlenmektedir (Shu, 2014: 9).

Geçmişte bakıldığında referandum ve plebisit kavramlarının genelde birbirlerinin yerine kullanıldığı gözlemlenmektedir. Referandum veya plebisitlerin en eski şekliyle M.Ö 4. Yüzyılda Antik Roma'da var olduğu dile getirilmektedir (Morel, 2011: 2226).

Referandumla plebisit arasındaki fark, referandumda halkı ilgilendiren güncel bir sorun, bir metin halk oylamasına sunulmakta iken, plebisitte ise bir siyasi liderin otoritesi halk oylamasına sunulmaktadır (Gözler, 2011: 683-684).

Plebisiter demokrasi üzerine çokça tartışma yapılmaktadır. Belirli kesime göre plebisiter demokrasi doğrudan demokrasi çeşidi değildir. Bu kesimin savunduğu teze göre doğrudan demokrasi vatandaşları güçlendirmekte iken plebisitler siyasi iktidarı güçlendirmektedir (EIPA, 2011:6).

Referandumlar plebisitlere göre daha çok demokratik bulunan bir demokratik başvuru mercidir. Plebisitler halkın menfaatinden çok siyasi iktidarın menfaatlerine dayandığı için literatürde önemli ölçüde eleştiri almaktadır.

1.3.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokrasi sisteminde doğrudan demokrasi sisteminden farklı olarak halkı temsil eden yetkililer bulunmaktadır. Yine bunun dışında yasama organı

bulunmakta ve bu yasama organı ile beraber kararlar alınmaktadır. Doğrudan demokrasi sistemi içerisinde bulunmayan meclis yarı doğrudan demokrasi sistemi içerisinde yer almaktadır.

Yarı doğrudan demokrasi sisteminde yönetimin paylaşılması hususunda temsilciler ve halk arasında bir işbölümü bulunmaktadır. Halk seçmiş olduğu temsilcileri meclise veya ilgili yasama organına göndererek kendilerini temsil etmelerini sağlamaktadır. Bunun dışında yarı doğrudan demokrasi sisteminde halkın yönetime direkt olarak olarak katıldığı hususlar da bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilineni referandumlardır (İsbir, 2010: 1576).

Halkın yönetime referandum dışında doğrudan katıldığı durumlar temsilcilerin azli, halk vetosu ve halk teşebbüsüdür. Temsilcilerin azlinde halk, temsiliyet noktasında yetersiz gördükleri temsilcilerin görevden uzaklaştırılmasını sağlayabilmektedirler. Halk vetosunda halk referandum olması hususunda talepte bulunmaktadır. Halk teşebbüsünde ise halk, yasalarda gerekli gördüğü değişiklikleri temsilcilere talepte bulunarak bu vasıta ile yasama organını harekete geçirmektedir.

Yarı doğrudan demokrasi sunmuş olduğu referandum, halk teşebbüsü, temsilcilerin azli ve halk vetosu gibi olanaklarla doğrudan demokrasi rolü çizmekte olduğu gibi temsilciler yoluyla halkın egemenliğe katılması rolüyle de temsili demokrasi portresi çizmektedir. Yarı doğrudan demokrasi türlerine örnek olarak İsviçre, İtalya ve Amerika'nın çoğu bölgesi örnek olarak verilebilir (Tunç, 2008: 1117).

Yarı doğrudan demokrasi sistemi bir anlamda doğrudan demokrasi ve temsili demokrasinin kesişim kümesi olarak nitelendirilebilir.

1.3.1.3. Temsili Demokrasi

Modern demokrasi sistemleri içerisinde en yaygın yönetim biçimi olarak benimsenen temsili demokrasi sistemi içerisinde halkın doğrudan yönetime katılımı söz konusu değildir. Halk belirli aralıklarla seçmiş olduğu temsilcilerle yönetime katılırlar. Halkı temsil etmekle yükümlü olan kişiler parlamentoda halk adına kararlar alırlar.

Halkı temsil etmekle yükümlü kimseler seçimlerle göreve gelirler. Halk, teveccüh edeceği temsilcileri seçimler yoluyla tespit etmektedir. Bu temsilciler belirli sürelerle iş başına gelip belirli süreler sonunda görevleri bitmekte veya halk kendilerine yeniden teveccüh edebilmektedir.

Temsili demokrasilerde seçim süreçlerinde siyasiler halkın ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda vaatlerde bulunurlar. Bu vaatlerin gerçekçiliği veya inandırıcılığı neticesinde siyasiler iş başına gelirler.

Siyasiler elde ettikleri seçim zaferinden sonra karar alma sürecine geldiklerinde kamu çıkar ve ihtiyaçlarını göz önüne almalı ve bu doğrultuda yetkisini kullanmalıdırlar. Kişisel ve yakınlarının çıkarını ön planda tutan siyasilerin güvenilirlikleri sorgulanır ve halk tarafından tekrardan seçilemeyebilirler.

Halkın temsilciler aracılığıyla yönetime katılmaları, yani seçim sürecinde oy kullanmaları önemlidir. Vatandaşlar işleyen sürece dahil olmalı, oylarını kullanmalıdırlar. Eğer ki katılım yüksek manada gerçekleşmezse, seçim sonuçlarının demokratik manada meşruluğu azalacaktır. Demokratik katılımın yüksek olması aynı zamanda seçimlerde edilen sonuçların demokratik anlamda daha fazla meşru olmasını sağlayacaktır (Acar, 1999: 10).

1970'lerden önce seçim süreci ile alakalı yapılmış olan bilimsel çalışmalarda siyasi temsilcilerin halkın sosyal, ekonomik ve kültürel karakteristik özelliklerine göre belirlendiği görülmektedir. Seçim sonuçları seçmenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik duruma göre ve sahip olduğu kültürel birikime göre farklılık gösterecektir (Manin, 1997: 218).

Temsili demokrasinin günümüzde en fazla tercih edilen demokrasi sistemi olduğu görülmektedir. Çoğu ülke temsili demokrasi yönetim biçimini benimsemekle beraber bazı ülkeler temsili demokrasi yönetim biçimi içerisine önemli bir yarı doğrudan demokrasi sistemi aracı olan referandumu da dahil etmektedirler. Halkı temsil eden siyasiler yasalar yoluyla önemli bir karar alma eşiğinde veya değişimler gerçekleştirirken referandum yoluyla halka danışırlar.

1.3.2. İrade Üstünlüğüne Göre Demokrasi Türleri

Demokrasilerde halkın karar alma mekanizması içerisinde yetkin olması ve halkın gösterdiği irade, demokrasinin işleyişi kapsamında önem taşımaktadır. Karar mekanizması genellikle halkın çoğunluğunun veya halkın seçtiği temsilcilerin çoğunluğunun verdiği irade kapsamında şekillenebilmektedir. İrade üstünlüğüne göre demokrasi türleri, halkın ortaya koymuş olduğu iradenin yönetimin aldığı veya alacağı kararlarda ne kadar etkili olduğu kapsamında ortaya çıkmış bir sınıflandırma şekli olarak ifade edilmektedir (Tunç, 2008: 1119).

1.3.2.1. Çoğulcu Demokrasi

Azınlığın temel hakları ile çoğunluğun yönetim hakkının sınırlandırılmasını ve böylelikle toplum içerisinde azınlığın yönetim içerisinde ezilmemesi hususunu savunmaktadır. Bu anlayışa göre çoğunluklara azınlıkların sahip olduğu temel hak ve hürriyetler çerçevesinde yönetim hakkı verilirse azınlıklar, çoğunluklarla aynı hak ve hürriyetlere sahip olacaklar ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmeyeceklerdir.

Çoğulcu demokrasi sisteminde diğer demokrasi sistemlerinde görülen azınlık ve çoğunluk arasındaki çekişmeler gözlemlenmez. Çoğunluğun yönetimdeki etkinliği azınlığın temel hakları ile sınırlandırılmıştır. Çoğulcu demokraside azınlıklar ve çoğunluklar enerjilerini birleştirerek yasama organına eşit kapsamda katılım gerçekleştirmektedirler (Plattner, 2010: 89).

Çoğulcu demokrasi ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda yönetim ile güçlü azınlıklar arasındaki ilişki incelenmekte, güç sahibi olmayan azınlıklar ihmal edilmektedir. Güç sahibi olan azınlıklar kendileri ile ilgili olan meseleleri gündeme getirirken güç sahibi olmayan azınlıkların hakları savunulmamaktadır. Bu konudaki eksikliği giderme anlamında sivil toplum kuruluşlarına önemli bir görev düşmektedir (Yavuz, 2009:293).

Çoğulcu demokrasinin yapısından bahsetmek gerekirse devlet ile toplum arasında pek çok aracı örgütün bulunduğu ifade edilebilir. Bu aracı örgütler aracılığı ile bireyler çıkarlarını devletin karar alma mekanizmasına iletmektedirler. Bunun dışında toplum içerisinde birbirlerine çok zıt yaşam biçimlerine sahip veya çıkarları birbirleriyle örtüşmeyen kitleler olabilir. Bu farklı kitlelerin çıkarları devlet yönetim

mekanizmasınca değerlendirilir ve bu bireylerin çıkarları devletin karar mekanizması içerisindeki süreçlere etki etmeye çalışabilir (Göztepe, 2010: 146).

Modern toplumlara bakıldığı zaman bu toplumların farklı etnik kimlikten, farklı ırklardan, farklı meslek gruplarından, farklı dinlerden, farklı cinsiyetlerden oluşan bireylere sahip olduğu görülmektedir. Çoğulculuğun savunucularına göre, bireylerin sahip oldukları bu farklılıklar tanınmalı ve koruma altına alınmalıdır. Demokrasiler bu farkındalığı özünde bulundurmalıdır.

Çoğulcu demokrasi sistemlerine yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi tüm azınlığın haklarının savunulmamasıdır. Buna göre güç sahibi olan azınlıklar temsil edilmekte fakat güç sahibi olmayan azınlıkların temsili ihmal edilmektedir. Buna göre temsilci kurumlar sadece belirli menfaatlere değil, tüm menfaatlere açık olmalıdır. Çoğulcu demokrasiye yönelik en önemli eleştirilere sahip E. Schattschneider'e göre kamu politikasını etkileyen gruplar genel olarak seçmenin çıkarlarını yansıtmamaktadır. Sistem eğik, yüklü ve dengeli olmayan bir zümrenin lehinedir (Charles, 2002: 1160-1161).

1.3.2.2. Çoğunlukçu (Mutlak) Demokrasi

Çoğunlukçu, diğer bir adıyla mutlak demokrasi, Fransız İhtilali'nin fikir babalarından Jean Jacques Rousseau'nun görüşlerinden esinlenilerek ortaya çıkmış bir kavramdır. Esasen sadece demokrasinin ilkelerinden biri olması gereken çoğunluğun idaresi kavramı, tarihsel süreçte bir amaç haline gelmiş ve demokrasi türleri arasında yerini almıştır (Hakyemez, 2003: 74).

Çoğunlukçu demokrasi sisteminde seçmenler kendilerini yönetebileceğine en iyi inandığı adaylara sandıkta oy vermektedirler. Çoğunlukçu demokrasi sisteminde adaylar hakkında tam bilgiye sahip seçmenler bulunmaktadır. Bununla beraber çoğunlukçu demokrasinin araçları seçimler, referandumlar ve girişimlerdir (Janda, Berry ve Goldman, 2008: 14).

Kararların çoğunluk ilkesine dayanarak alındığı çoğunlukçu demokrasi sistemi, halkçı-vatansever düşünsel akımının dejenerasyona uğrayabileceği, kendiliğinden tahrir olabileceği bir kurumsal bağlam olarak tanınmaktadır (Conversi, 2012: 791).

Çoğunlukçu, diğer bir adıyla mutlak demokrasi, çoğulcu demokrasi tipinin tam tersi niteliğindedir. Bu demokrasi tipine göre toplum içerisinde çoğunluğun belirlemiş olduğu yöneticiler toplumu yönetme hakkına sahip olmakta ve çoğunluğun menfaatlerini dikkate almaktadırlar. Çoğulcu demokraside çoğunluğun hakları kuvvetler ayrılığı, yasalar ve azınlık hakları ile sınırlandırılabilen iken çoğunlukçu demokraside kararlar mutlak ve sınırsız niteliktedir.

Çoğunlukçu demokrasinin ilk uygulanış biçimi Britanya'da gerçekleşmiştir. Bundan dolayı Westminster modeli olarak da nitelendirilen çoğunlukçu demokrasi sisteminde dokuz temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; iktidarın birleşmesi ve kabine üstünlüğünün sağlanması, yürütme gücünün tek elde toplanması, iki partili sistem, tek boyutlu parti sistemi, çoğunlukçu seçim sistemi, tekçi ve merkezîyetçi idare biçimi, asimetrik iki meclislilik, yazılı olmayan anayasa ve meclis egemenliği ve temsili demokrasidir (Tunç, 2008: 1123).

Çoğunlukçu demokrasi bünyesindeki kurumların savunucuları, çoğunlukçu kurumların daha yüksek bir hesap verebilirlik seviyesine sahip olduklarını vurgularken konsensüs demokrasi savunucuları daha geniş bir biçimde katılımın sağlanması ile demokratik kaliteye dair göstergelerin daha hızlı gelişme göstereceği görüşünü savunmaktadırlar (Lijphart, 1999:8).

Çoğunlukçu demokrasi sistemlerinde seçimlerin tek önemli fonksiyonu bir hükümetin seçilmesidir. Seçmenler iki rakip parti arasında tercih yapmalıdırlar. Bunun dışında çoğunlukçu demokrasilerde konsensüs demokrasilerde var olan siyasi karar alma süreçlerindeki pazarlıklar, uzlaşma arayışları ve siyasi uzlaşmayı geliştirmeye yönelik girişimler bulunmamaktadır. Bunların hepsinin siyasi karar alma sürecini etkileyen önemli zaman kaybı unsurları olduğu belirtilmektedir (Schmidt, 2002: 151).

Çoğunlukçu demokrasi anlayışı muhalefetin sistem içerisinde etkisiz kılınmasından, azınlıkların karar verme sürecine dahil edilmemesinden ve menfaatlerinin göz ardı edilmesinden ötürü belirli bir kesim tarafından olumsuz değerlendirmelere maruz kalmakta iken savunucuları tarafından ise daha hızlı karar alınabildiği, yöneticilerin sistem içerisinde daha şeffaf olduğu ve hesap verilebilirliğin daha yüksek seviyelerde olduğu değerlendirmelerinde bulunmaktadır.

1.3.2.3 Oydaşmacı Demokrasi

Arend Lijphart'ın deyimiyle 'fikir birliğine dayalı demokrasi' dūřüncesi, diğer bir deyişle oydaşmacı demokrasi, güç paylaşımının siyasi olarak heterojen olduğu ve bölünmüş biçimde olduğu toplumlarda gerçekleşebilecek ve bunu sağlayacak kurumlara sahip bir demokrasi biçimidir (Williams, 2013: 3-4).

Toplumun fikir birliği üzerinde olmadığı, farklı görüşlerin çok fazla olduğu konularda bir fikir birliğinin oluşturulması, farklı düşünen kesimler arasında bir konsensüs oluşmasını sağlamaktadır. Oydaşmacı veya diğer bir deyimle oybirliği demokrasilerde oy çokluğu ile değil oy birliği ile kararlar alınmaktadır. Böylelikle demokratik sistem içerisinde belirli bir kesimin etkinliği söz konusu olamamaktadır.

Merkeziyetçi olmayan bir siyasi sisteme ve orantılı bir seçim sistemine sahip olan oydaşmacı demokrasilere Belçika, Avusturya, İsviçre ve Hollanda gibi ülkeler örnek gösterilebilir (Doorenspleet ve Pellikaan, 2013: 11).

Oydaşmacı demokrasi anlayışına göre toplumdaki kesimler arasındaki farklılıklar ortadan kaldırılarak bir çözüm üretilemez. Bilakis kesimler arasındaki farklılıklar tanınmalı ve bu farklılıklar istikrarlı bir demokrasi anlayışının merkezine yerleştirilmelidir (Lijphart, 1977: 42).

Oydaşmacı demokrasi anlayışı içerisinde yürütme gücü paylaşılmaktadır. Bunun yanı sıra büyük koalisyonlar oluşturulmakta, sayıca çok partinin siyasi hayat içerisinde konumlandığı görülmektedir. Bunların dışında yazılı bir anayasa, yerel ve yerel olmayan federalizm, yerinden yönetim ve nisbi temsil sistemi oydaşmacı demokrasi anlayışının önemli unsurlarındandır (Soysal, 2002: 335).

Çoğunlukçu ve oydaşmacı demokrasi anlayışları arasında hangisinin daha iyi bir demokrasi anlayışı olduğu hususunda literatürde sıkça tartışmalara rastlanmıştır. Oydaşmacı demokrasi anlayışının grupları esas aldığı, daha geniş kapsamda bir temsiliyet sağladığı belirtilmekte iken çoğunlukçu yaklaşımda ise bölücü etnik unsurlarla alakalı liderlerin daha ılımlı söylemler geliştirerek azınlıkların çoğunlukçu demokrasi sistemi içerisinde dahil edilmesi planlanmaktadır (Sisk, 1996: 9).

Oydaşmacı demokrasi anlayışı mümkün olduğunca daha çok vatandaşın ve böylelikle azınlık nitelikte olan grupların da karar verme sürecine katılımını vaat etmektedir. Böylelikle bir dengenin oluşturulacağı ve daha çok vatandaşın menfaatlerinin göz önüne alınacağı belirtilmektedir. Merkezi hükümetin gücü sınırlanacak, karar alma yetisine daha geniş gruplar katılacaktır (Vatter, 2007: 149).

Karar alma süreci, oydaşmacı demokrasi anlayışı içerisinde eleştirilen önemli noktalardan birisidir. Bu sürecin uzun olması karar almanın önemli bir maliyet haline gelebildiğini göstermektedir. Karar alma süreci sonrasında uzlaşılacak reformlar, çok uzun bir süre sonrasında faaliyete geçirilebilir. Bunun dışında oydaşmacı demokrasi sistemi içerisinde farklı çıkar grupları arasında yapılan görüşmelerde uzlaşılacak hususlar çok katı olabilir. Uzlaşılacak bu katı hususların tekrar eski haline getirilebilmesi mümkün hale gelmeyebilir. Bu da sistem içerisinde şeffaflığı, demokratik meşruiyeti ve kontrol edilebilirliği tartışmaya açmaktadır (Göztepe, 2010: 150).

Oydaşmacı demokrasi anlayışının temelinde grupların ve azınlıkların mümkün olduğunca karar alma sürecinin içerisine katılımının sağlanmasının olduğu gözlemlenmektedir. Hemen hemen tüm bireyleri ve etnik, dini vb farklılığa sahip azınlıkları veya grupları da karar alma süreci içerisine katarak daha katılımcı bir sistem olduğu nitelendirilebilmektedir. Lakin karar alma süreci içerisine katılan azınlık veya grupların bu süreç içerisinde çatışması, karar alma sürecini uzatabilmekte ve böylelikle reformların uygulanması çok uzun bir süre sonrasında olabilmektedir. Bu da bu demokrasi düşünsel anlayışı içerisinde karar almanın bazen önemli bir maliyet haline geldiğini göstermektedir.

1.3.3. Kuvvetler Ayrılığının Uygulanışı Kapsamında Demokrasi Türleri

Yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarının birbirinden bağımsız olması; demokrasinin işlerliği bakımından elzem bir husus olmakla beraber demokrasinin özünü muhafaza etme kapsamında önem taşımaktadır. Demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı mekanizmaları farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Bu farklılık kapsamında

demokrasiler; parlamenter demokrasi, totaliter demokrasi, düşük yoğunluklu demokrasi ve militan demokrasi olarak sınıflandırılabilir.

1.3.3.1. Parlamenter Demokrasi

Dünya üzerinde en yaygın görülen demokrasi türlerinden olan parlamenter demokrasinin doğuşu İngiltere'ye, 1215 Magna Carta Büyük Özgürlükler Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. İlk yazılı siyasi belge olan bu sözleşmenin akabinde yine İngiltere'de devam eden siyasi gelişmeler ışığında 1295 yılında Model Parlamento'nun oluşturulması, 1628 yılında İngiliz Haklar Bildirisi'nin yayınlanması ve 1689 yılında Haklar Beyannamesi'nin ilan edilmesi gibi gelişmeler parlamenter demokrasiyi müjdeleyen önemli siyasi gelişmeler olmuştur (Kama, 2016: 164).

Parlamenter demokrasi sistemi içerisinde kuvvetler ayrılığı esastır. Halk tarafından seçilen milletvekilleri ile müzakereci bir meclis oluşmakta ve kanunlar meclis tarafından çıkartılmaktadır.

Parlamenter demokrasinin süregelişi ve uygulanış biçimi tek bir şekilde değildir. Ülkelerin ve toplumların ihtiyaçlarına göre parlamenter demokrasi farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde görülebilmektedir.

Lijphart'a göre parlamenter demokrasi ikiye ayrılır. Çoğunlukçu demokrasi ve oydaşmacı demokrasi anlayışları da parlamenter demokrasi çeşitleridir (Rajeev, 2014: 2). Parlamenter demokrasi sistemi içerisinde seçim sonuçlarına göre tek parti hükümetleri, koalisyon hükümetleri ve nadiren de olsa azınlık hükümetleri gözlemlenebilmektedir.

1.3.3.2. Totaliter Demokrasi

En antidemokratik modellerden olan totaliter demokrasi veya diğer adıyla totalitarizm geçmiş dönemlerde örneği olmayan ve ilk kez modern zamanlarda ortaya çıkan bir anlayıştır. Otokrasi, aristokrasi, despotizm, tiranlık gibi politik kavramların geçmişte belirli örnekleri olmasına rağmen Totalitarizm kavramı ilk kez 1920'lerin başında İtalyan faşizmini eleştiren düşünürler tarafından kullanılmıştır (Stewart, 2013: 27-28).

Totaliter demokrasi anlayışı güçlü ve nüfuzlu yöneticilerin tam anlamı ile egemen olduğu bir demokrasi anlayışıdır. Halkın karar alma mekanizmasına etkisi yoktur. Sadece totaliter görüşlü bireyler karar alma mekanizmasına katılabilir. Yurttaşların eşitliğinden ziyade güçlü politik figürleri referans gösterenlerin daha çok nüfuzlu olduğu bir yönetim biçimi mevcuttur (Araujo, 2014: 36).

Totalitarizm kavramının 1920'lerde kullanılmaya başlaması esasen hangi rejimlerin totaliter anlayışla yönetildiği kapsamında fikir sunmaktadır. Hem tecrübeye dayanan hem de teorik bir zemini olan bazı rejimler totaliter olarak nitelendirilebilir. Sovyetler Birliği, Mussolini yönetimindeki Faşist İtalya ve Hitlerin Nazi Almanyası reel totalitarizm örnekleri olarak gösterilmektedir. Bunların dışında antik Sparta yönetimi, Calvin idaresindeki Cenevre ve bazı modern rejimler totaliter demokrasi anlayışına sahip rejimlere örnek olarak gösterilebilir. Teorik kapsamda Hobbes'un Leviathan'ı ve Platon'un İdeal Devlet'i de totaliter uygulamalar olarak gösterilmektedir (Barber, 1969: 6-7).

Demokratik normlar totaliter yaklaşım içerisinde pek tabii gerçekleştirilmediği için literatürde totaliter demokrasi kavramının yerine totalitarizm kavramının sıkça kullanıldığı gözlemlenmektedir. Totaliter yaklaşım içerisinde egemenlik politik liderlerin elindedir, toplumların çok fazla bir önemi yoktur.

Totaliter demokrasi yaklaşımında insan sadece siyasi olarak bir varlıktır, vatandaş olma dışında bir vasfı yoktur. Vatandaşların yaşam alanları devlet kontrolündedir. Siyasi partilere ve toplum içerisindeki olası tüzel kişiliklerin tesisine izin verilmemektedir. Totaliter demokrasi anlayışına göre tüm bunlar Jean Jacques Rousseau'nun da belirttiği üzere kısmi çıkarların temsilcileridir ve dolayısıyla toplumun birliğini tahrip edici niteliktedir. Birey ile devlet arasında aracılık yapan demokratik kurum ve kuruluşlar yoktur. Totaliter demokrasi anlayışının bir diğer prensibi ise politikada tek ve münhasır bir gerçek olduğudur. Siyasal Mesihçilik kavramına inanılmaktadır (Murray, 1952: 536-537).

Totaliter demokrasi anlayışı otoriter demokrasi anlayışıyla karıştırılabilmektedir. Totaliter demokraside mutlakiyetçi mantık hakim olduğu için tam anlamı ile antidemokratiktir ve kıyasla otoriter demokrasiler daha demokratik bir anlayışa sahiptir.

Totaliter rejimleri otoriter rejimlerden ayıran altı önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar; totaliter ideoloji, bu ideoloji kapsamında faaliyet gören ve genelde tek bir kişinin egemen olduğu bir siyasi parti, tam teşekküllü gizli polis ve üç çeşit tekelci kontrol, kitle iletişim araçlarının kontrolü, operasyonel silahların kontrolü ve ekonomi dahil her türlü örgütlenmelerin kontrol edilmesidir (Stewart, 2013: 31).

1.3.3.3. Düşük Yoğunluklu Demokrasi

Yönetim bağlamında totaliter veya otoriter niteliğe sahip bazı ülkelerde demokrasiye dönüş bağlamında bir takım gelişmeler yaşanabilmektedir. Fakat bu demokrasiye dönüş olarak açıklanan gelişmeler kimi zaman gerçek demokratik açılımlar sağlamaktan uzak olmakta ve kısıtlı demokrasi biçimleri ortaya çıkarabilmektedir. Kurulan yeni rejimlerin büyük kısmında yürütme güçlendirilebilmekte, askeri bürokrasi seçilmişlere göre daha etkin kılınabilmekte ve başkanlık sistemi adı altında tek adam rejimine geçişler olabildiği gözlemlenmektedir. Bu rejimler düşük yoğunluklu demokrasi kuramının öncülerinden Gills (1994) tarafından düşük yoğunluklu demokrasiler olarak nitelendirilmiştir (Arı, 2004: 68-69).

Düşük yoğunluklu demokrasi anlayışı küresel kapsamda etkin olan liberal demokrasi yaklaşımına eleştirel bir bakış açısı sağlamaya çalışmaktadır. Amin ve Chomsky gibi düşünürler ortaya koydukları düşük yoğunluklu demokrasi tanımı ile gelişmekte olan ülkelerin Batı kaynaklı demokrasi türlerinin yaygınlaştırılması çabalarının dışında alternatif bir bakış açısı ortaya koymaya çalışmışlardır (Sağır ve Karkın, 2005: 20).

Düşük yoğunluklu demokrasinin çıkış sürecine bakıldığında zaman az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra muhalif akımların seslerinin kısılması amacından esinlenerek bir ABD tasarımı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Demokrasi bağlamında yeni bir dünya düzeni olarak ortaya atılmıştır. ABD her zaman anti-komünist ve anti-reformist geleneklerinin devamlılığını taahhüt eden istikrarlı ve yaşayabilir demokrasilerden yana tavrını koymuştur. Düşük yoğunluklu demokrasi, solun kontrolden çıkıp haddinden fazla toplumsal güç elde ettiği ihtimaller çerçevesinde bunun bir demokratik yönetilemezlik durumu oluşturacağı ve bu durumda ordunun devreye gireceği düşüncesine dayanmaktadır (Gills, Rocamora ve Wilson, 1995: 15-16).

Düşük yoğunluklu demokrasi anlayışıyla ABD ve ABD gibi gelişmiş ülkeler kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde üçüncü dünya ülkelerinin demokrasilerini dizayn etmeye çalışmaktadır. Batı bir yandan üçüncü dünya ülkelerine demokrasi empoze etmeye çalışırken diğer yandan ise kendi ülkeleri ve kendi çıkarları söz konusu olduğunda demokratik değerlerin bir kısmını yok sayabilmektedir (Tunç, 2008: 1122).

Düşük yoğunluklu demokrasi sistemi minimumcu demokrasi olarak da adlandırılabilir. Şekil olarak demokrasi bulunmaktadır fakat işleyiş olarak demokratik değerler ihmal edilmektedir. Düşük yoğunluklu demokrasi toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri meşrulaştırmaktadır (Aydın, 2008: 54).

Düşük yoğunluklu demokrasi sistemi üzerinde iki yönlü kırılabilirlik bulunmaktadır. Bunlardan birincisi toplumsal istikrarsızlığın artmasına sebep olan düzenlemeler daha radikal akımların oluşmasına ve bu radikal akımların düzeni tehdit edecek taleplerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bir diğeri ise ordunun düşük yoğunluklu demokratik sistem içerisinde izin verilebilir değişim ölçüsü aşıldığında sessiz bir veto yetkisi kullanabilmesidir. Ordu idareyi daima kontrol etmektedir. Bu iki kırılabilirlik sürekli istikrarsızlık tehditlerinin düşük yoğunluklu demokratik sistem içerisinde yerleşik olduğunu göstermektedir (Arı, 2004:181).

S. Amin, 'Liberal Virüs: Sürekli Savaş ve Dünya'nın Amerikanlaşması' adlı çalışmasında (Amin, 2004), Amerikan siyasal rol modelinin diğer demokrasilere nasıl empoze edildiği hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Temel olarak yurttaşlık ve sınıf bilinci kavramlarının nasıl sulandırıldığı 'düşük yoğunluklu demokrasi' kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Amin'e göre liberal demokrasinin kurumsallaştığı ABD diğer ülkelere demokrasiyi etkin bir şekilde aktarmamaktadır. İnsan haklarının sürekli değişim ve gelişim göstereceği beklenmekte olan demokratikleşme kavramı diğer ülkelere sadece temel bazda ve sermaye birikimini amaçlayan ve sabit bir anayasal yapı şeklinde aktarılmıştır (Sağır ve Karkın, 2005: 20).

Düşük yoğunluklu demokratik sistemlerin önemli bir özelliği bu sistemlerin ekonomik kapsamda istikrarı yakalayamamış olmalarıdır. Toplumsal ve ekonomik iyileştirmeler gerçekleştirilememiştir. İdeolojik manada ekonomik istikrarın

propagandası bu sistemler içerisinde çokça yapılsa da başarılı olamamış, geniş emekçi katmanlarının reel yoksullaşmasına neden olmuştur (Arı, 2004:186).

1.3.3.4. Militan Demokrasi

Demokrasilerde toplumsal düzeni bozmaya yönelik yıkıcı akımlar ortaya çıkabilmektedir. Faşizm, nasyonal sosyalizm, komünizm gibi özgürlükçü demokratik düzeni hedef alan totaliter akımlara yönelik demokrasinin kendi içerisinde savunma mekanizmalarını barındırdığı demokrasi türü militan demokrasidir (Hakyemez, 2000: 33-34).

Militan demokrasi kavramı siyaset bilimine ve karşılaştırmalı anayasa hukuku literatürüne ABD’de yaşayan Alman bir göçmen olan Karl Loewenstein tarafından kazandırılmıştır. Loewenstein 1930’larda ve 1940’larda yazmış olduğu makalelerinde özellikle Almanya ve İtalya’da yükselen faşizm dalgasına yönelik çözüm teorileri üretmeye çalışmıştır. Loewenstein’a göre özgürlüklerin yoğun olduğu demokratik sistem içerisinde demokratlar demokrasi yanlıları olmayan gruplara demokrasiden kurtulmaları için gerekli araçları sağlıyorlardı. Buna göre gücü eline geçiren totaliter akımlar demokratik özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açıyor ve toplumsal çatışmaya zemin hazırlıyorlardı. Loewenstein ele almış olduğu makalelerinde faşistlerin demokrasiyi içeriden ele geçirmelerine önlem olarak tüm bireylerin ifade ve katılım özgürlüğü anlamında oldukça rahat hareket edebildiği liberal demokrasi anlayışının terk edilmesi gerekliliğini savunmuştur (Capoccia, 2013: 208).

Demokratik rejimler tarafınca güvence altına alınan özgürlüklerden istifade ederek totaliter akımlar demokratik prosedürleri uygulanamaz hale getirebilmekte ve bu rejimleri sistematik bir şekilde çökertebilmektedir. Bunun için demokratik rejimler içerisinde bu radikal grupların ve totaliter akımların özgürlük alanı kısıtlanmalı, anayasal düzen çerçevesince bu grup ve akımlar kontrol altına alınmalıdır. Militan demokrasinin özü budur (Capoccia, 2013: 208).

Militan demokrasi genel olarak iki temel özgürlüğü etkilemektedir. Bunlardan biri düşünce özgürlüğü, bir diğeri ise örgütlenme özgürlüğüdür. Militarist bir demokrasi anlayışı sergileyen ülkelere bakıldığında genellikle düşünce özgürlüğünün örgütlenme

(siyasal parti vb) özgürlüğüne göre daha serbest bırakıldığı gözlemlenmektedir (Tögel, 2017: 121).

Militan demokrasi anlayışının temel amacı demokratik düzeni aşırı gruplar ve totaliter akımlara karşı korumaktır. Bununla beraber militan demokrasi anlayışının uygulandığı toplumlarda önemli sorunlarla da karşılaşılabilir. Bu sorunlardan ilki hangi akımın yıkıcı olduğu ve demokratik düzeni tehdit ettiği yönündeki kanıya nasıl varılacaktır. İktidarlar militan demokrasi sistemi içerisinde muhalif kesimleri ve savunduğu görüşleri pek ala militan demokratik sistemin de sağladığı avantaj ile yıkıcı, totaliter bir akım olarak niteleyebilir. Muhaliflerin, karşı görüşlerin sesi bu şekilde kısılabilir ve militan demokrasi böylelikle amacını aşmış olur (Hakyemez, 2001: 75).

Militan demokrasinin uygulanışıyla alakalı olarak, kötüye kullanılacak bir diğer unsur da militan demokratik sistem içerisinde hangi özgürlüklerin sınırlandırılması gerekliliğidir. Bireylerin temel özgürlükleri içerisinde yer alan yaşam özgürlüğü, ikamet etme ve seyahat özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve güvenliği gibi özgürlükler demokratik rejimin korunmasıyla doğrudan ilgili olmadığı için bu özgürlük türlerine hiçbir şekilde müdahale edilmemelidir. Esas sorun ise düşünceleri açıklama ve bu düşünceler kapsamında örgütlenme ile başlamaktadır. Bu kapsamda iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi, yıkıcı akımların soyut düşünce açıklamalarına bile sınırlama getirilmesi iken diğer görüş ise bunların sadece örgütlenmeleri sınırlandırılmalıdır. Militan demokrasinin amacını aşmaması için ikinci görüşün daha makul olduğu görülmektedir (Hakyemez, 2001: 75).

Militan demokrasi anlayışı demokratik düzeni tehdit edebilecek akımları öngörerek bu yıkıcı akımlara yönelik önlemler alınması gerekliliğini belirtmektedir. Düşünce özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi alanlarda yıkıcı akımlara yönelik getirilecek kısıtlamalarla demokratik düzenin devamlılığı sağlanmak istenmektedir.

1.3.4. İdeolojik Yaklaşımlar Kapsamında Demokrasi Türleri

Belirli bir gayeye, belirli bir fikre, belirli bir ideolojiye veya görüşe hizmet eden demokrasi türleridir. Bu demokrasi türleri çeşitlidir. Toplumların farklı inanış ve düşünsel yapıları yine bu demokrasi türlerinin çeşitlilik kazanmasında etkin olmuştur.

1.3.4.1. Liberal Demokrasi

Liberalizm akımı neticesinde ortaya konmuş olan liberal demokrasi yaklaşımı bireyleri eşit görüp eşit haklar dağıtmakta iken kolektif hakları reddetmiştir. Düşünsel özüne bireyi koyan bu modele göre devlet herkese eşit yaklaşmakta, eşit haklar dağıtmakta, bir bireyin başka bireyden hak sahibi olma bağlamında bir farkı bulunmamaktadır. Her bir bireye eşit ölçüde kamusal ve siyasal özgürlük tanınmıştır (Uluşahin, 2007: 615).

Klasik liberal demokrasinin temelinde 4 madde bulunmaktadır. Bunlar; bireycilik, özgürlük, serbest piyasa ekonomisi anlayışı ve hukukun üstünlüğüdür. Bireycilik; devlet yönetim anlayışının temelinde bireyin bulunması, bireyin hedefe giden yolda bir araç değil amaç niteliğinde konumlandırılmasıdır. Bireyler, tam anlamıyla özgürdür. Bireylere farklı düşünce ve inançlar baskı yoluyla dikte edilemez. Özel mülkiyete herhangi bir sınırlandırma getirilmemiştir. Mübadele faaliyetleri özgürdür. Hukuk herkese karşı eşittir. Aynı uygulanmaktadır. Belirli grup ve zümreye göre hukuk farklılık göstermemektedir (Aktan, 1995: 4).

Liberal demokratik sistem içerisinde sadece seçimlerle halkın siyasal katılımı sağlanmamaktadır. Bunun dışında ülke için alınacak önemli ve belirli konularda halkın iradesine başvurulmakta, referandumlar yapılabilmektedir. Yine vatandaşlar sivil toplum kuruluşlarınca, sendikalarca veya ilgili kurum ve kuruluşlarca örgütlenip siyasal karar mekanizmasına etki edebilmektedirler (Şahin, 2008: 9).

Liberal demokratik sistem bireylere devlet karşısında önemli ölçüde özgürlükler sağlamıştır. Fukuyama sağlanan bu özgürlükleri sivil özgürlük, inançsal (dinsel) özgürlük ve siyasal özgürlük şeklinde üç biçimde sınıflandırmıştır. Buna göre inançsal özgürlük dini görüş ve ibadetleri; sivil özgürlük mülkiyet özgürlüğü ve bireyin kişiliğini; siyasal özgürlükler de bireyin siyasi düşünce ve katılım özgürlüğünü kapsamaktadır. Çalışma, konut ve sağlık hakkı gibi hakları diğer birincil haklarla uyumlaştırmanın zor olduğunu düşünerek Fukuyama bu hakları sınıflandırma içerisinde dahil etmemiştir (Fukuyama, 1999: 57-58).

Devlet için birey yaklaşımını reddeden, birey için devlet yaklaşımını benimseyen liberal demokrasi görüşü, liberalizm temelli olduğundan ötürü toplum içerisinde belirli kesimlerin haksız kazanç elde etmesine neden olabilmektedir. Bununla

beraber liberal demokratik sistemin gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğu da yine bu yaklaşıma yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır.

1.3.4.2. Marksist Demokrasi

Marksist ideolojinin ürünü olan Marksist demokrasi, proletarya egemenliğini öngören, insanın özgürleştirilmesini hedefleyen ve komünist devrimlerin işçi sınıfının liderliğinde aşama aşama gerçekleştirilmesini hedefleyen bir demokrasi türüdür.

Marks'a göre sınırsız bireyciliğe dayanan anlayışlar insanın toplumsal varlığını ihlal etmektedirler. Bu anlayışlar burjuva sivil toplumlar oluşturmaktadırlar. Marksist teoriye göre bireycilik, bir insanın bir varlık olarak toplumsal ilişkileri kendi özel amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak görmektedir. Marks, bu görüşlerine binaen toplumsal atomizasyonun dehşetini aşacak, entegre bir insan yaratacak bir toplum yaratmaya çalışmıştır ve bu toplumu yaratacak görüşü gerçek demokrasi olarak nitelendirmiştir (Femia, 1993: 70).

Tek bir ideolojiye dayanan, çoğulcu olmayan Marksist demokrasi kavramında iktidar geçici ve değişkendir. Komünist parti iktidardadır ve muhalefet bulunmamaktadır. Tüm bunların ışığında Marksist demokrasi aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır (Tunç, 2008: 1120):

- * Marksist ideoloji hakim kılınmalı ve proletarya egemenliği kurulmalıdır.
- * Tüm toplumsal gelişim üretime bağlı olmalıdır. Buna dayalı olarak yasalar oluşturulmalıdır.
- * Tek parti sistemi bulunmakta, muhalefet bulunmamalıdır.
- * Sınıf ayrımları olmamalı, egemen sınıflar oluşmamalı ve üretim faktörleri kamuya ait olmalıdır.
- * Bireyin özgürleştirilmesi, üretim biçimlerinin, toplum düzeninin ve iktisadi yapınının değişmesiyle doğru orantılıdır. Bireyin özgürleştirilmesi esastır.

Marksist demokrasi anlayışı özünde demokrasinin temel ilkelerine zıt prensipler taşıdığından ötürü çok fazla gelişme gösterememiştir. Tüm üretim faktörlerinin kamuya

ait olması, sistem içerisinde muhalefet olmaması gibi unsurlar; Marksist demokratik anlayışın demokrasi ilkeleriyle çelişmesine ve bir demokratik sistem olarak toplumlarca uygulanamamasına yol açmıştır.

1.3.4.3. Sosyal Demokrasi

Sosyal adalet, sosyal eşitlik gibi önemli ilkeleri olan sosyal demokrasi, hızlı ve etkin büyümenin serbest piyasa ekonomisinden kopmadan gerçekleşebileceğini, böylelikle hızlı ve etkin büyüme derecelerinin yakalanarak sosyal adalete ulaşılabilmesini savunmaktadır (Kamalak, 2006: 284-285).

Sosyal demokrasi anlayışının esas edindiği, savunduğu temel değerler özgürlük, eşitlik, dayanışma ve tarihsel materyalizm gibi kavramlardır.

Sosyal demokrasi anlayışının temelleri Batı Avrupa'daki iki önemli gelişmeye dayanmaktadır. 1789 tarihli Fransız devrimi sonucunda kralın veya kilisenin menfaatlerinden ziyade toplumun çıkarlarının ön plana alınmamasının gerekliliğinin farkına varılmıştır. Fransız Devrimi'nin yanı sıra Sanayi Devrimi de Sosyal Demokrasinin doğuşunu sağlayan önemli siyasi gelişmelerden birisi olmuştur (Boomen, 2011:3-4).

Sosyal demokrasinin altın dönemi II. Dünya Savaşı'ndan çeyrek asır sonra gerçekleşmiştir. Bu dönemde pek çok sosyal demokrat İngiliz ekonomist Maynard Keynes'in görüşlerinden etkilenmiş ve Keynesyen ekonomi politikaları sosyal demokratik anlayışın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Keynesyen anlayıştan etkilenerek 'laissez faire'(bırakınız yapsınlar) anlayışı reddedilmiş, ekonomiye devlet müdahalesinin gerekli olduğu belirtilmiştir (Lavelle, 2007: 2).

Keynesyen akımdan etkilenen sosyal demokrasi anlayışı içerisinde özellikle 1970'lerden sonra Keynesçi sosyal devlet programları ve sağlanan yardımlar eleştirilmeye başlanmıştır. Devletin vatandaşına sosyal devlet anlayışı bağlamında uyguladığı bu yardımlar neticesinde insanlar çalışmaktan ziyade tembelliğe alışmış ve böylelikle işgücüne katılımda önemli düşüşler yaşanmıştır (Gül, 2008: 116-117).

Sosyal demokrasi ve sosyalizm aynı şeyi savunan kavramlar değildir. Sosyal demokraside tam merkeziyetçi planlama yoktur. Sosyalizmde üretim için gerekli araç ve

doğal kaynaklar devlet kontrolünde iken sosyal demokrasi bunu savunmaz. Sosyal demokraside sosyalizmden farklı olarak koşullar ve sonuçlar herkes için eşit olmalıdır (Kamalak, 2006: 281).

Sosyalist demokrasi, piyasa ekonomisine dayanan, devletçi ve temsili bir demokrasi anlayışıdır. Güçlü bir refah devleti amacı izler. Tam istihdam politikaları devlet taahhüdündedir. Bununla birlikte günümüzde ekonomik demokrasi kavramını gündeminden çıkararak tüm sosyal demokrat partilerin sosyal demokrasi anlayışını terk ettiği görülmektedir. Sosyal demokrasi anlayışı liberal demokrasi anlayışından neredeyse ayırt edilememekte ve bazı çevrelerce sosyal liberalizm olarak nitelendirilmektedir (Fotopoulos, 2006:6).

Sosyal demokrasi literatürde de sıkça belirtildiği üzere güzel fakat pahalıdır. Sosyal demokrasi anlayışı Batı Avrupa'nın zengin ülkelerindeki esasları ne olursa olsun gelişmekte olan ülkeler için uygun bir model değildir. Sosyal demokrasi ancak büyük bir toplumsal uzlaşma içerisinde olan homojen ve varlıklı toplumlarda geçerli olabilir. Toplumsal uzlaşmanın olmadığı, çatışmaların hakim olduğu, heterojen ve yoksul üçüncü dünya ülkelerine bakıldığı zaman sosyal demokrasi anlayışına yer olmadığı açıkça görülmektedir (Moene ve Wallerstein, 2002:1).

Sosyal demokrasi ilkin Korporatizm veya kamulaştırma gibi belirli kurumsal araçlarla tanımlanma eğiliminde iken sonradan bu kurumsal araçların içerisinde olduğu Planlama ve Keynesyenizm gibi politik paradigmalara tanımlanmaya başlanmıştır. Sosyal demokrasi anlayışının sürekliliği bu kurumların veya politik yaklaşımların ancak uygulanabilirliği ile mümkündür. Düşünsel ve kurumsal koşullar değiştiğinde bu fikirler, kurumlar ve politikalar üzerine kurulu sosyal demokratik programların bozulması veya zayıflaması sosyal demokrasiyi küresel düşünce sahasında saf dışı bırakabilecektir (Clift, 2007: 1-2).

1.3.4.4. Demarşi

Demarşi, Friedrich von Hayek'in deyimiyile halkın (demos) kaba güce (kratos) sahip olmadığı, demokratik düzen içerisinde gününbirlik kararnameleer yerine süreklilik

arz eden yasaların bulunduğu, yasalar hakkında halkın tam bilgiye sahip olduğu ve bu yasalar dahilinde (archein) yönetildiği sınırlı bir yönetim anlayışıdır (Hayek, 1978: 191).

Friedrich von Hayek'e göre sınırsız demokrasi toplumları felakete sürükleyebilmektedir. Sınırsız demokrasi ile beraber belirli rant grupları kendilerinin dışındakilere göre daha fazla imtiyaz elde edebilmekte, böylelikle sosyal adaletsizlik artabilmektedir. Yine parlamentoda daha fazla güç sahibi olan siyasi figürler, bu gücü kendi lehlerine olmak üzere kötüye kullanabilmektedir. Sınırsız yetkilere sahip olan bir parlamentonun varlığının neticesinde bu parlamentoya yaranmak için çıkar grupları ortaya çıkacaktır. Friedrich von Hayek'e göre demokrasi sınırlandırılmalıdır. Gerçek demokrasi sınırlandırılmış demokrasidir. Hayek, sınırlı demokrasiyi demarşi kavramı ile tanımlamakta ve ifade etmektedir (Aktan, 2015a : 91).

Hayek betimlediği sınırlı demokrasi modeli ile hak ve özgürlüklerin kapsamını genişletmeyi, devletin belirli sınırlar kapsamında kalmasını sağlamayı ve serbest piyasa ekonomisini güçlendirmeyi amaçlamıştır (Akıncı, 2014: 87).

Hayek'in tanımladığı demarşi kavramı daha sonraları John Burnheim tarafından 1985 yılında yayınlanan 'Is Democracy Possible? The alternative to electoral politics' eserinde devlet ya da bürokrasi olmaksızın ve rastgele seçilen temsilciler grubuna dayanan bir siyasi sistem olarak tanımlanmıştır. Burnheim mevcut parlamenter demokrasini reddetmekle kalmamış aynı zamanda referandumlar da dahil olmak üzere tüm seçmenlerin yönetim sürecine doğrudan katılmasını talep etmiştir. Böylelikle Burnheim demarşinin vatandaşların tercihlerini daha anlamlı bir şekilde yansıtan bir demokrasi sistemi olmasını amaçlamıştır (Zaphir, 2017: 2).

Demarşi yönetim sistemi içerisinde karar alıcı birimler rastgele belirlenmektedir. Geçmişe bakıldığında Antik Roma'da ve yine Venedik Cumhuriyeti'nde bu rassal seçim mekanizmasının var olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde ise rassal seçilime genelde karar alma süreci içerisinde oyların eşit olduğu durumlarda başvurulduğu gözlenmektedir. Tüm seçim prosedürlerinde olduğu gibi rassal seçim mekanizmasının da birtakım avantajları de dezavantajları bulunmaktadır. Öncelikle rassal seçim mekanizması ile karar alıcıların belirlenmesi sürecinde olası

çıkar gruplarının önü kesilmektedir. Karar alıcı birimler rastgele belirlendiği için olası çıkar gruplarının etkisi azaltılmaktadır. Bunun dışında rassal seçim ile adayların reklam, tanıtım kampanyaları gibi maliyetlerin de önüne geçilmiş olmaktadır. Yine rassal seçilimin monarşi destekçileri tarafından gerçek temsilciliğe daha çok katkı sağladığı belirtilmektedir. Eğer ki rassal seçim neticesinde belirlenen temsilciler farklı çıkarlara sahipse kararlılık ve devamlılık artacaktır. Bahsedilen avantajlarının dışında rassal seçilimin dezavantajları da bulunmaktadır. Rassal seçilime yönelik en önemli eleştiri seçilen temsilcilerin yetkin olamama ihtimalinin oldukça fazla olduğudur. Tesadüfi olarak seçilen karar vericiler dönem sonunda yeniden seçilebilme kaygısı pek gütmeyeceklerinden hesap verebilirlik duygusuna daha az sahip olabilirler. Tüm bunların dışında demarşi günümüzde rassal alınmış kararların mantıksız veya keyfi olabileceğın ötürü uygulanması güç görünmektedir (Zeitoun, Osterloh ve Frey, 2014: 6).

1.3.4.5. İlliberal Demokrasi

Belirli bir toplumda demokrasi yayıldığı halde anayasal liberalizm yayılma göstermiyorsa, siyasal özgürlükler, sivil özgürlüklerden daha iyi konumda ise bu toplumda illiberal demokrasi anlayışının hakim olduğu söylenebilir (Zakaria, 1999: 42).

İlliberal demokrasilerde geçerli olan özellikler olarak hukuk devleti olma değerlerinin sürekli ihlal edilmesi, bireylerin medeni hak ve hürriyetlerinin önemli ölçüde kısıtlandırılması, yasama ve yürütmenin birbirlerinin faaliyetlerine karışması, birbirlerinin faaliyetlerini engelleme çabası ve seçilmişlerin hukuk devleti normlarına dikkat etmemesi gösterilebilir (Özalp, 2008:143).

İlliberal demokrasi tanımlamasını ortaya koyan Fareed Zakaria'ya göre az gelişmiş ülkelerde iktidarların seçimle belirlendiği demokratik rejimlerin sayısı artmasına rağmen yine bu ülkelerde yurttaş hak ve özgürlükleri kapsamında gelişmeler yaşanmamakta, seçilmiş iktidarlar yurttaşların hak ve özgürlüklerini ihlal etmektedirler. Liberal bir demokrasinin gerçekleştirilebilmesi için sadece seçimlerin adil ve özgür bir biçimde gerçekleştirilmesi yeterli değildir. Bunun yanı sıra hukukun egemenliği sağlanmalı, kuvvetler ayrılığı, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve din ve mülkiyet özgürlüğü gibi demokratik değerler de sağlanmış olmalıdır. Eğer bu değerlerin

sağlanması hususunda büyük eksiklikler varsa bu eksikliğin olduğu ülkeler illiberal demokrasilere örnek olacaktır. Zakaria'ya göre az gelişmiş ülkeler illiberal demokrasi örneği olmakla beraber bu durum az gelişmiş ülkelerde geçici nitelikte olmaktan ziyade yerleşik bir hal almıştır (Zakaria, 1999: 41-44).

Zakaria'ya göre liberal olmayan yani illiberal nitelikteki demokrasilerde özgür kurumlar ve liberal anayasalar bulunmamaktadır. Anayasal liberalizm yoktur. Michael McFaul'un (1999) post komünist sistemler için kullandığı seçime dayalı demokrasiler kavramı illiberal demokrasi kavramı ile paralellik göstermektedir. Bu demokrasi türleri demokratik rejimin sadece seçimlere dayandığını, seçimler yapıldıktan sonra ise önemli boyutta rejim sıkıntıları yaşadığını belirtmektedir (Bingöl, 2009: 114-115).

İlliberal demokrasilere demokratik kurumların var olduğu fakat sivil hak ve özgürlüklerin kısıtlı olduğu, demokrasinin sadece şekilsel olarak yer aldığı birçok Latin Amerika ve Afrika ülkesi örnek olarak gösterilebilir (Aydın, 2008 :53).

İlliberal demokrasilerde devlet ekonomik kaynakların dağıtımını kapsamında tek yetkilidir. İlliberal demokrasi sistemlerinde serbest seçimler vardır ve seçimler neticesinde seçilmişler bütün karar alma süreçlerinde tek karar mercii konumundadır. Seçim neticesinde seçilmişler herhangi anayasal denetime tabi tutulmayacaklardır. İlliberal demokrasinin belirgin yönleri olarak bu hususlar söylenebilir (Özpek, 2013: 58-59).

1.3.4.6. Radikal Demokrasi

Laclau ve Mouffe tarafından ortaya konulan radikal demokrasi teorisi etnik, dini vb farklılıklar kapsamında öteki olarak görülen bireylerin hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesini ve geliştirilmesini savunmaktadır (Barnett, 2004: 18-19).

Radikal demokrasi modelinin temel amaçları, toplum içerisinde yaşayan farklılıkların birbirlerini tanımaları, farklılıkların kendilerini siyasal platformda özgürce ifade edebilmeleri ve temsil edilebilmeleri, bireylerin farklılıklarını muhafaza ederek temel hak ve özgürlüklerinin tesis edilmesi ve farklılıkların taleplerinin özgürce siyasal platformda tartışılabilmesini sağlamaktır (Özdemir, 2013: 75).

Radikal demokrasi sistemi içerisinde bazı düşünürler radikal demokrasinin çatışmacı bir yaklaşımla tesis edilmesini önerirken, farklı bir kesim ise müzakereci bir yaklaşımın önemine değinmektedir. El Kaide terör örgütü, radikal demokrasinin çatışmacı yaklaşımından beslenen bir radikal demokrasi ürünüdür (Hansen ve Sonnichsen, 2014: 269).

Kimlik farklılıkları radikal demokrasi anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Farklı etnik unsurlara, farklı kültürlere, farklı inanç anlayışlarına, farklı düşünce anlayışlarına, farklı kimliklere sahip bireylerin yaşadıkları toplumda kendilerini özgür hissetmemeleri, kendilerini baskı altında hissetmeleri veya ötekileştirilmeleri radikal demokrasi düşünce akımının doğmasını hazırlayan sebepler olmuştur.

Radikal demokrasi anlayışı, farklı ve yeni sosyal hareketleri teşvik etmekte, Marksist eleştirilerin demokratik düzeyde yeniden ifade edilmesini savunmaktadır. Radikal demokrasi anlayışının temelinde birey bulunmaktadır. Siyasallık toplumsal ve bireysel ilişkiler dahilindedir. Devlet ve devlet kurumları bu siyasallık kapsamı içerisinde değildir. Toplumsal ve bireysel ilişkiler siyasal ilişkiler kapsamında olmalıdır, radikal demokrasi sisteminin çoğulcu olarak değerlendirilebilmesi için bu elzemdir (Keyman, 2000: 73).

Radikal demokrasi önemli bir kesim tarafından popülist bir yaklaşım olduğu, herhangi bir ekonomik programının olmadığı ve stratejik ve örgütsel konuların dışında kaldığı gerekçeleriyle yetersiz bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Wiley, 2002: 386-487).

1.3.4.6.1 Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasi, toplum içerisinde mevcut sorunlara yönelik kurum ve kurulların oluşturulduğu, bu tesis edilen kurum ve kuruluşlarla ilgili sorunun kökenine yönelik araştırma ve değerlendirmeler yapıldığı, muhalif kimselerle müzakereler gerçekleştirildiği, karşılıklı görüşme ve dayanışmaya dayanan bir demokrasi anlayışıdır (Tunç, 2008: 1124).

Reformist ve bazen de radikal bir politik ideal olarak öne sürülen müzakereci demokrasi, liberal demokrasinin standart uygulamalarının eleştirisiyle başlar. Jürgen Habermas müzakereci demokrasinin en belirgin savunucusudur.

Habermas, müzakereci demokrasi anlayışıyla beraber bütüncül bir karar alma mekanizmasının tesis edileceğini belirtmektedir. Böylelikle toplumsal dayanışma sağlanacak, insanlar bilinçli ve kolektif bir şekilde toplumsal ve ekonomik hayatın yönetimine katılacaklardır. Habermas'a göre kamusal alanda gerçekleştirilecek olan müzakereler intersübjektif bir öğrenme süreci niteliği taşımaktadır. Bu müzakereler neticesinde karar alma mekanizması içerisinde aktive edilmesi beklenen kararlar sayesinde halk bilinçli hale gelecek ve yeni çözüm önerilerinden ve projelerden haberdar olacaklardır. Habermas bu görüşlerini ortaya koymuş olduğu iletişimsel eylem teorisi kapsamında belirtmiştir (Pennington, 2003: 724-725).

Müzakereci demokrasi anlayışı, karar alma süreci içerisinde alınacak olan kararı özgür ve eşit vatandaşlar arasında tartışır. Müzakereler yoluyla, etkin fikir alışverişleri yoluyla mevcut görüşler farklı görüşlere dönüştürülebilir. Bireysel fikirlerin, değerlerin ve dünya görüşlerinin müzakereler yoluyla değişebileceği fikri, müzakereci demokrasinin temelini oluşturan bir fikir olsa da, müzakerelerin tek hedefi olmak zorunda değildir. Nitekim, müzakereci teorisyenler beş ana sonuca özetlenebilir potansiyel faydalar önermişlerdir. Birincisi, müzakerelerin bireysel tercihleri değiştirip değiştirmeyeceğine bakılmaksızın, karşıt görüşlere karşı daha büyük bir anlayış ve hoşgörü ile bakılmalıdır. İkinci olarak görüşmeler yoluyla toplumsal sorunlar hakkında kamu yararına dönük projeler teşvik edilebilir. Üçüncüsü, müzakere, katılımcıların müzakere edilen konularda kendi pozisyonlarını belirlemelerine ve gerekirse duruşlarını düzeltmelerine yardımcı olabilir ve bunun sonucunda toplumsal sorunları çözmek için yeni çözümler önerilebilir. Dördüncü olarak müzakereler demokrasilerin daha iyi kamu politikası yaratmasına yardımcı olabilir. Son olarak ise açık ve kapsamlı müzakere süreciyle beraber alınan kararlar düşük nüfusa sahip ve demokratik katılımın zayıf olduğu temsili demokrasilerde alınan kararlardan daha meşru olabilir (Grogan ve Gusmano, 2005: 128-129).

Müzakereci demokrasinin temel amacı siyasetteki uyuşmayan değerlere yönelik en uygun uzlaşma biçimini tesis etmektir. Bu amaca yönelik olarak müzakereci demokrasi dört ilgili amaca hizmet eder. Bunlar aşağıdaki gibidir (Gutmann ve Thompson, 2004: 11-12):

- a) Kollektif kararların meşru olduğunu belirtmek ve desteklemek

- b) Kamuya dönük konularla alakalı olumlu görüşleri teşvik etmek
- c) Karar verme süreci içerisinde karşılıklı saygıyı esas almak
- d) Vatandaşlar ve yetkililerin toplu eylemlerinde yaptıkları hatalar sonucu bu hataları düzeltmeye çalışmak

Müzakereci demokratik sistem içerisinde meşruiyeti ve rasyonelliği yakalamak için birtakım şartlar bulunmaktadır. Söz konusu yönetim biçimine ait kurumlar kolektif müzakere sürecine uygun bir biçimde tesis edilmelidir. Kolektif müzakere sürecine katılan bireyler hür iradeye sahip olmalı, eşit olmalıdır. Kolektif müzakere sürecinin adil olması için herkesin uymak zorunda olacağı birtakım davranış kalıpları ve kurallar oluşturulmalıdır. Bu kurallardan ilki müzakereye katılan bireylerin, soru sorma, konu açma, tartışma, sorgulama, söz süresi alma gibi konularda her birinin fırsat eşitliğine sahip olmasıdır. Üzerinde durulması gereken bir diğer kural da müzakerelerde geliştirilecek söylem usulünün kurallarının nasıl olması gerektiği konusunda her bireyin öneri getirebilmesi, müzakereler neticesinde uygulanacak olan kararların nasıl uygulanması ve yürütülmesi gerektiği hususunda görüşlerini dile getirmeleridir (Benhabib, 1999: 105).

Müzakereler kolay gerçekleştirilmemektedir. Müzakereler, bilgi / beceri, motivasyon ve yurttaşlık kimliği gibi unsurların karışımını gerektirmektedir. Bu unsurları bir araya getirmek için koşullar oluşturmak zordur. Bu koşullar oluşturulduğunda bu unsurları korumak daha da zor hale gelebilir. Çünkü müzakerelerin uzaması neticesinde eşitlik, meşruiyet, akıl, özerklik, temsil ve demokrasi gibi temel kavramlar meşruiyetini kaybedebilmektedir (Ryfe, 2005: 62-63).

1.3.5. E-Demokrasi Türleri

Günümüz çağının bilişim çağı olmasıyla beraber teknolojinin her geçen gün gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması; demokrasinin de dijitalleşmesi yönünde girişimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda siber demokrasi ve akışkan demokrasi gibi kavramlar demokrasi literatürüne kazandırılmıştır.

1.3.5.1. Siber Demokrasi

Siber demokrasi, yasama faaliyetlerinin internet aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Nispeten yeni bir kavram olan siberdemokrasi, halkın tam bilgiye sahip olmaması nedeniyle uygulansa bile çoğu toplumda potansiyelini tam olarak yansıtamayacaktır. Siberdemokrasi en basit tanımı ile internetin kolaylaştırdığı klasik demokrasi idealidir. Siberdemokrasinin tam olarak kavranabilmesi için emsallerini anlamak gerekir. Siber mekan yönetişiminin dijital demokrasi, e-devlet ve siber demokrasi olmak üzere üç farklı biçimi bulunmaktadır (Cataldo, 2014: 5).

Dijital demokrasinin birçok tanımı olsa da basit haliyle dijital araç-gereç ve teknolojilerin kullanıldığı demokrasi uygulaması olarak nitelendirilebilir. Dijital demokrasinin amaçları bilgi sağlamak, şeffaflığı artırmak, bilgi ve iletişim teknolojilerine olan katılımı artırmak, vatandaşların çevrimiçi kamu hizmetlerini almalarını sağlamaktır (Simon, Bass, Boelman ve Mulgan, 2017: 11).

E-devlet uygulamaları geliştirmekte olan ülkelerin kamu yönetimi bağlamındaki reformlarını takip etmek için faydalandıkları siber mekan yönetim aracıdır. Geliştirmekte olan ülkeler e-devlet hizmeti sağlayabilmek için bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanmaktadırlar. E-devlet, belirli hizmetleri vatandaşlarına tahsis edebildiği, yönetsel etkinliği artıran, bilgi toplumunu besleyen önemli bir girişimdir. Devletler e-devlet uygulamasıyla hizmet kalitesini artırmayı, hizmet sunum maliyetlerini düşürmeyi, kısıtlı kaynakların kullanımını indirmeyi, hesap verebilirliği ve şeffaflığı artırmayı, vatandaşların güvenini yeniden tesis etmeyi amaçlamaktadırlar (ITU, 2008: 15).

Dijital demokrasi ve e-devlet kavramları, devletin demokrasiyi teşvik etmek ve vatandaşlara hizmet tahsis etme amacıyla 21. Yüzyıl teknolojilerinden yararlanarak kullandığı kavramlardır. Bilginin sunumu siber mekan yönetim kavramının başlıca özelliğidir. Siberdemokrasi dijital demokrasi ve e-devlet uygulamalarının üst kademesi ve geniş kapsamlı bir boyutudur. Siberdemokrasi, geleneksel demokratik ilkelerin İnternet ile harmanlandığı, vatandaşların siyasal karar alma mekanizması içerisinde yer alabildiği, internet aracılığıyla sağlanan etkileşimli özellikler ile siyasi yönetim unsuruna katkı sağlanabildiği, internet yoluyla oy kullanılabilirdiği, siyasi tercihlerin

yapılabildiği bir idealdir. Dijital demokrasi ve e-devlet, daha çok bilginin sunumu ile alakalı kavramlar iken dijital demokrasi demokratik katılım ve etkileşimle ilintilidir (Cataldo, 2014: 5-6).

1.3.5.2 Akışkan Demokrasi

Akışkan demokrasi anlayışı, seçmenlerin doğrudan oy kullanabildiği veya oylarını belirli seçmenlere veya temsilcilere devrederek kendilerinin yerine oy kullandırabildikleri çağdaş bir yaklaşımdır. Bunun dışında kendilerine seçmenlerin oylarının devredildiği temsilciler bu oyları güvendikleri başka bir temsilciye devredebilirler (Kahng, Mackenzie ve Procaccia,2018: 1).

Akışkan demokrasilerde önemli bir husus seçmenin kararının her an değişebileceğidir. Yani seçmen oyunu emanet ettiği temsilciden geri alıp başka bir temsilciye devredebilir. Seçmenlerin oy hakkı geri çağrılabilir ve yeniden devredilebilir. Delegelerin ve temsilci heyetlerinin bulunması veya seçmenlerin doğrudan oy kullanabilmeleri akışkan demokrasiyi doğrudan demokrasi ve temsili demokrasinin bir kombinasyonu gibi göstermektedir. Fakat seçmenlerin oy hakkını herhangi bir delege veya temsilciden geri alıp başka delege veya temsilcilere devredebilmesi burada temsili demokratik anlayışın aksine akışkan demokratik sistem içerisinde oy hakkının geri alınabilir ve yeniden devredilebilir olduğunu göstermektedir. Burada aslında temsili demokrasi öğeleri kullanılarak doğrudan demokrasinin gerekleri yerine getirilmektedir (Jabbusch, 2011: 34-35).

Akışkan (liquid) demokrasinin gereklerinin yerine getirilebilmesi için bilgi iletişim teknolojilerinin tüm alana hakim olması, teknolojiye oldukça etkin boyutlarda yararlanılması, internet çağının gereklerinin yerine getirilmesi, özel müesseselerin devletin hakimiyetinden arındırılması gerekmektedir (Yarcı ve Taşkesen, 2016: 562).

Akışkan demokrasi sistemi içerisinde oylamaların gizli olma şartı yoktur. Oyların akışkan, geri çağrılabilir ve de devredilebilir olduğu bir ortamda gizli kalabilme ihtimali oldukça sınırlıdır. Bunun dışında oy verme işlemi bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilecektir (Ramos, 2015: 11).

Akışkan demokrasi anlayışı iki farklı temel görüşe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi doğrudan demokrasi sistemi içerisinde hem toplum hem de parlamentonun kararlara katılımı yeterli olmadığından mekanizmanın sağlıklı çalışmadığıdır. Bir diğeri ise toplumsal karar alma sürecinin seçimden seçime olmasının temsili demokrasi sistemini sekteye uğrattığı, toplumsal karar alma süreçleri hızlandığı için temsili demokratik sistemin yavaş kaldığıdır. Akışkan demokrasi anlayışı temsili demokratik öğelerin (delege, temsilci vb) doğrudan demokratik sistem içerisinde konuşlandırılmasıyla bu sorunların çözümünü taahhüt etmektedir (Yarcı ve Taşkesen, 2016: 562-563).

Akışkan demokrasi sisteminin hali hazırdaki demokratik sistemlerden farklı olarak daha çok şeffaflık sağladığı, daha az güç konsantrasyonu gerektireceği, katılımların esnek olacağı, bir temsilci için değil bir girişim, inovasyon veya güncel ve kapsayıcı bir sorun hakkında oylama yapılacağı ve tavandan tabana doğru değil de tabandan tavana bir demokratik anlayışı benimseyeceği için oldukça yararlı bir demokratik sistem olduğu ifade edilmektedir (Partanen, 2016: 998).

Akışkan demokrasi, günümüzde siyasi partiler ve şirketler içerisinde başarıyla uygulanmış geleceğe yönelik umut verici bir yaklaşımdır. Akışkan demokrasinin en önemli yanı potansiyel çatışmaları adil ve işbirlikçi bir biçimde çözme imkanı sunmasıdır. Oylama süreci içerisinde sınırlı zamana sahip olan bireyler akışkan demokrasi sistemi içerisinde zamandan tasarruf edebilmektedirler. Ayrıca kitlesel bir katılımın getireceği zorluklar akışkan demokrasi ile kolaylıkla aşılabilmektedir (Johann ve Maleej, 2015: 259).

1.3.6. Diğer Demokrasi Türleri

Belirtilen kategoriler dışında diğer demokrasi türlerine örnek olarak işçilerin haklarının korunması kapsamında örgütlenmenin ve sendikalaşmanın önemine değinen endüstriyel demokrasi ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği kozmopolitan demokrasi gösterilebilir.

1.3.6.1. Endüstriyel Demokrasi

Endüstriyel demokrasi kavramı genellikle siyasal demokrasi kavramı ile birbirini tamamlayan, işçilerin bağlı buldukları kurumlarda örgütlü olduğunu, karar alma

mekanizmasına etki ettiğini ve önemli gücü olduğunu iddia eden bir kavramdır (Fejoh, 2015: 106).

Endüstriyel demokrasi kavramı üzerinde uzlaşmış herhangi bir tanımlama bulunmamaktadır. Daha çok endüstriyel demokrasi kavramı ‘çalışanların kendi kendine yönetimi’, ‘işçi kooperatifleri’, ‘ortak karar alma’, ‘çalışma veya işçi konseyleri’, ‘sendikaların kararlara katılması’ ve üretimin yapıldığı yerdeki katılım’ gibi kavramlarla tanımlanmakta iken bu kavramlara ek olarak ‘yönetime katılma’, ‘toplumsal uzlaşma’, ‘katılımcı anlayış’, ‘çoğulcu anlayış’, ‘çalışanların sesi’ ve ‘sosyal diyalog’ kavramları belirtilebilir (Cam, 2013: 44). Endüstriyel demokrasi en kapsayıcı biçimde çalışan kesimin ekonomik ve sosyal içerikli tüm kararlara katılması olarak nitelendirilebilir (Sabuncuoğlu, 1987: 149).

Endüstriyel demokrasi kavramı yönetime katılma kavramı ile eşdeğer tutulsa da esasen yönetime katılma endüstriyel demokrasi kavramının araçlarından sadece birisidir. Endüstriyel demokrasi yönetime katılma kavramını ihtiva eden geniş bir kavramdır. Endüstriyel kavramı bağlamında yönetime katılmanın amacı sınırları özel mülkiyet tarafından belirlenmiş bir alan içerisindeki müşterek sorunların tespit edilmesiyle beraber emek verimliliğinin yardımıyla çözülmesidir. Bu kapsamda işçiler ve işverenlerin bir konsensüs oluşturarak taraflara karşı görece bağımsızlığın varsayıldığı ve yönetim hiyerarşisi içerisindeki ortak organlarda işbirliğini gerektiren mekanizmaya yönetime katılma denilmektedir (Fişek, 1977: 45).

Endüstriyel demokrasi ve yerel yönetime katılma uygulamaları esasen aynı amaca hizmet etmektedirler. Bireylerin yönetsel, ekonomik ve siyasi problemlere yönelik ilgilerinin artırılması, bireylerin kendilerini doğrudan ilgilendiren konulara ilişkin kararların alınması sürecinde katılımının sağlanması ve nihai olarak eşitliğin ve demokratik değerlere riayet etmenin tesis edilmesi endüstriyel demokrasi ve yerel yönetime katılma uygulamalarının ortak amaçlarını teşkil etmektedir. Eşitliğin ve demokratik değerlere bağlı olmanın tesis edilmesiyle bireyler hem çalışma hayatlarında hem de yerel yönetimlerde görüşlerini bildirebilecektir. Geliştirilecek olan kontrol mekanizmasıyla bireyler kararlarının etki edip etmediğini kontrol edebileceklerdir. Karar verme süreci merkezileşmeyecek, karar mekanizması daha geniş kapsamlı olarak

topluma yansıyacaktır. Böylelikle demokratik değer ve süreçler sürekli hale gelecek ve işler nitelikte varlığını sürdürecektir (Uysal, 1984: 31-32).

Ulusal kapsamda yönetime katılım araçları olarak dünden bugüne kadarki gelinen süreçte İş Konseylerinin ve İşçi Direktörleri kurulunun özellikle endüstriyel demokrasinin uygulandığı Avrupa Birliği ülkelerinde önemli rol oynadığı gözlemlenmektedir (Kağncıoğlu, 2011: 283-288).

Yönetime katılım biçimleri veya diğer bir deyişle sevk idareye katılım çeşitleri bilgi alma, danışma, kontrol ve birlikte idare olmak üzere dört farklı şekilde sınıflandırılabilir. Endüstriyel demokrasinin uygulandığı ülkeler arasında başta İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa Birliği ülkeleri örnek olarak gösterilebilir (Talas, 1970: 205-215).

Sydney Webb ve Beatrice Webb endüstriyel demokrasi kavramını ilk kez 1897 yılında kullanmışlardır. Endüstriyel demokrasi kavramı Webb ve Webb tarafından içsel ve dışsal boyutlu olarak ele alınmıştır. İçsel boyutlu endüstriyel demokraside sendikaların örgütlenmeleri ‘insanların insanlar tarafından insan olduğu için yönetilmesi’ prensibiyle bağlantılı olduğu için sendikal demokrasi olarak adlandırılırken dışsal boyutlu demokrasi ise toplu pazarlık ile endüstriyel demokrasinin aynı şeyler olduğunu belirtmektedir (Müller ve Jentsch, 2008: 261).

Endüstriyel demokrasi endüstri içerisindeki sosyal gücün adil bir şekilde dağıtılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Sosyal gücün sadece bir azınlık üzerinde yoğunlaşmasından ziyade iş ile meşgul olan tüm bireyler üzerinde dağıtılması gerekliliğini belirtmektedir (Emery ve Thorsrud, 2003: 4).

Zamanla endüstriyel demokrasi kavramının hitap ettiği alanlar genişlemiştir. İşletme yönetimine katılma ve sektör yönetimine katılma gibi özellikleri bünyesine katan endüstriyel demokrasi kavramı özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra işletmelerin sürekli verimlilik hedefleri geliştirmesi, işçi kuruluşlarının, sendikalaşmanın öneminin oldukça artması, örgüt ve yönetim ilişkilerinin gelişmesi ve siyasal demokrasi kavramının da hakimiyet alanının genişlemesiyle oldukça önemli bir konuma gelmiştir (Coşan ve Gülova, 2014: 232).

Yapısal özellikleriyle ilintili olarak endüstriyel demokrasi aşağıdaki uygulamalarla sınıflandırılabilir (Poole, Lansbury ve Walles, 2001: 491-492):

- *Özyönetim
- *Üretici Kooperatifleri
- *Birlikte karar verme
- *Çalışma Meclisleri ve benzeri yapılar
- *İşçi Sendikası Girişimleri
- *Üretim Programları

Merkezine insana değer verme anlayışını yerleştirdiğini varsayan endüstriyel demokrasi uygulamalarına özellikle sınai manada gelişmekte olan ülkelerde çokça rastlanmaktadır. Endüstriyel demokrasi uygulamalarıyla çalışan kesimin de karar alma mekanizması içerisinde yer alması sağlanarak eşitlik ve sosyal adalet tesis edilmeye çalışılmaktadır.

1.3.6.2. Kozmopolitan Demokrasi

Kozmopolitan demokrasinin çıkış kaynağını küreselleştirme teşkil etmektedir. Kozmopolitanizm, bir devletin, bir hükümetin veya bir örgütün hiçbir unsurunun aşmaması gereken standartlarını veya normlarını belirleyen değerlerdir. Buna göre kozmopolitan demokrasi sistemi içerisinde toplum içerisinde yaşayan bireylerin niteliğine bakılmadan her biri eşit kabul edilmeli, eşit saygı ve eşit ilgi görmelidir. Kozmopolitan demokrasi eşit vatandaşlığı, eşit yaklaşımı esas almaya yönelik değerler bütünü olarak nitelendirilebilir (Held, 2008: 609).

Kozmopolitan demokrasi ve beraberinde meydana getireceği egemenliğin belirli uluslararası normlara dayandırılarak sınırlandırılması fikri, hükümetlerden yönetişime doğru ilerleyen süreç, devlet dışı güç odaklarının birbirleri ile mücadele etmesi ve ulus devlet yapısının değişik kimlikler ile bozulmaya başlaması ile beraber ortaya çıkmıştır (Tinnevelt ve Geenens, 2008: 431).

Demokrasi ve uluslararası ilişkiler arasında doğrusal olmayan fakat kararsız yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Demokrasinin içsel yönü demokratik bir dünya düzeninin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır fakat bunun tüm ülkelerde demokratik düzenin gerçekleştirilmesine yönelik bir etkisi bulunmamaktadır. İşte bu hususta devreye giren kozmopolitan demokrasi yaklaşımı küresel anlamda demokratikleşmeyi gerçekleştirmeye yönelik hizmet etmektedir. Kozmopolitan demokrasinin bu amaca ulaşmak için izlediği yol üzerinde üç farklı etap bulunmaktadır. Bunlar ulusların kendi içindeki demokrasilerinin tesis edilmesi, devletler arasında karşılıklı olarak demokrasinin tesis edilmesi ve nihai olarak küresel demokrasinin tesis edilmesidir (Archibugi, Held ve Köhler,1998: 209).

Kozmopolitan demokrasinin tesis ediliş şekliyle alakalı farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Literatürde belirli bir kesim kozmopolitan demokrasinin Birleşmiş Milletler yapısının bir reformu ile gerçekleştirilebilecek iken diğer bir kesim ise sivil toplumun kozmopolitan demokrasinin tesis edilmesinde önemli bir payı olduğunu belirtmektedir (Duman, 2015: 354).

Kozmopolitan demokrasi her bir topluma benzer nitelikte demokratik prosedürler önermemelidir. Bu uluslararası sistem tarafından değil, uluslar tarafından ele alınması gereken bir konudur. Muhakkak ki demokratik yapı, demokratik normlar ve değerler Batı, Asya ve Afrika toplumlarında çok farklı olabilir. Homojen veya benzer nitelikte olmayabilir (Archibugi, Held ve Köhler, 1998: 209).

Kozmopolitan demokrasiye yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi finans sistemi ve iletişim gibi faktörlerin küresel nitelikte olabileceği fakat demokrasinin küresel nitelikte olamayacağıdır. Bunlara göre işleyen bir demokrasi için siyasi bir topluluk elzemdir (Duman, 2015: 353).

Kozmopolit demokrasi modelinde konfederal ve federal modellere özgü egemenlik yaklaşımı büyük ölçüde değiştirilmiştir. Devletler iç egemenliklerini diğer devletler karşısında korumakla birlikte demokratik işleyiş düzeni devletlerarası normlara ve sivil toplum kuruluşlarına devredilmiştir. Bunun dışında ulusların dış egemenlikleri de daha az dogmatik hale gelecektir (Archibugi, Held ve Köhler, 1998: 217).

1.4. DEMOKRASİNİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

Demokrasi ideali, demokrasi gerçeğini, demokrasi olgusunu tanımlamamaktadır. Diğer bir deyişle gerçek demokrasi ve ideal demokrasi bir ve eşit değildir. Demokrasi ideali ve demokrasi gerçeği arasındaki etkileşim ve olması gereken ile olan arasındaki çelişme neticesinde demokrasi ortaya çıkar. Demokrasi ideali ve demokrasi gerçeği birbirine paralel şekilde gitmemektedir. Sürekli birbirleri ile karışmakta ve çatışma halindedir. Eğer aralarındaki ilişkinin doğası kavranamazsa, olan ile olması gereken arasındaki ayırmadan sağlanabilecek kazanımlar azalacaktır (Sartori, 1993: 9).

Demokrasi belirli temel esaslara dayanmaktadır. Bu esasların bir veya birden çoğunun yoksunluğu demokrasinin işleyişini olumsuz manada etkileyebilir, bu esasların sağlanamaması rejimleri demokratik olmaktan alıkoyabilir. Demokrasinin temel ilkeleri arasında halkın veya milletin egemenliği, seçme ve seçilme hakkı, katılım, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, çoğunluk, hukuk devleti olma ve kuvvetler ayrılığı gösterilebilir.

1.4.1.Halkın veya Milletin Egemenliği

Demokrasinin temel yapı taşlarından olan milletin veya halkın egemenliği, yönetilenlerin egemenliğini, yönetilenlerin yetkisiyle seçilmişlerin idari faaliyetlerini gerçekleştirebilmesini konu alır. Hakimiyet millete veya halka aittir. Yönetmeye talip olanlar ancak halkın veya milletin kendilerini yetkilendirebilmesi ile yönetim vazifesini alabilirler.

Literatürde milli egemenlik ve halk egemenliği olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırma yapıldığı gözlemlenmektedir. Fransız İhtilali ile beraber ilgili literatürde halk egemenliği ve milli egemenlik olmak üzere iki farklı fikrin türediği gözlemlenmektedir.

Rousseau'nun halk egemenliğine kaynak oluşturan Sosyal Sözleşmeler Kuramı kendisinden önce tartışılmış olmasına rağmen gerçek değerini Rousseau döneminde bulmuştur. Rousseau döneminde Sosyal Sözleşmeler Kuramı bir devlet doktrini haline gelmiştir (İpek, 2008: 218).

Felsefi olarak temelini Rousseau'dan alan halk egemenliği kuramına göre egemenlik toplu olarak halka aittir. Halk egemen gctr. İktidarın kullanımı halka aittir, iktidarı halk belirler. Halkın egemenliğiyle halk yönetime katılır (Küçük, 2015: 336).

Yasalar egemen halkın taleplerini ortaya koyabilmesi hususunda aracı konumdadır. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde 6. maddede 'Yasa, genel istencin ifadesidir' şeklinde bu aracılık ortaya konulmuştur (Ağaoğulları, 1986: 141).

Halk egemenliğinde bireylerden ayrı olarak bireylerin üzerinde manevi, tüzel kişiliğe sahip tek bir kavram yoktur. Bireylerin her birisi egemenlikte ayrı ayrı pay sahibidir. Halkın egemenliği bireylerin egemenliğinin toplamından oluşmaktadır (İpek, 2008: 219).

Millet egemenliği kavramı egemenliğin tüm millete ait olduğunu belirtmektedir. Buna göre sadece belirli bir zaman diliminde yaşamış olan fiziki varlık olan halk egemen değildir. Millet egemenliği kavramı içerisine halk da dahil edilerek dünden bugüne uzanan manevi ve siyasi bir varlık betimlenmek istenmektedir. Bu kapsamda halk ve millet egemenliği kavramları birbirinden ayrılmaktadır (Demir, 2005: 37).

Milletin egemenliği fikri halk egemenliği fikrine karşılılık olarak ortaya atılmıştır. Fransız İhtilali'ni gerçekleştiren burjuva kesime göre egemenlik bütün bir millete aittir. Bu kesime göre millet bireylerin tek tek toplamından meydana gelmemektedir. Millet, fertlerin üzerindedir, bütün bir varlıktır ve tüzel kişiliğe sahiptir (Akyılmaz, 1998: 213-222).

Millet egemenliği kuramı ilk olarak Fransız İhtilali döneminde Malby tarafından geliştirilmiştir. Akabinde Sieyes tarafından sistematik hale getirilmiştir. Milli egemenlik ilkesi 1789 Fransız İhtilali'nin ilan ettiği en önemli esaslardan birisidir (Küçük,2015:323).

Milletin egemenliği kuramında egemenlik, belirli bir krala ait değildir, millete aittir. Millet bölünmez bir bütün olarak tüm vatandaşların üzerinde olan bir kavramdır. Bir hükmi şahsiyet taşımaktadır, kendine mahsus bir kişilik ve iradeye sahiptir. Üstün g ve egemen iktidar kolektif bir yapıya sahip olan millete aittir, g ve iktidarın kaynağı millettir (Giritli ve Sarmaşık, 2001: 39).

Bakıldığı zaman halkın somut bir kavram, milletin ise soyut bir kavram olduğu görülmektedir. Fakat bu sınıflandırma kastedilen şeyin aynı olduğunu değiştirmemektedir. Millet egemenliği veya halk egemenliği adına ne denirse densin, demokrasi için vazgeçilmez bir unsur olduğu aşikardır.

1.4.2. Seçme ve Seçilme Hakkı

Vatandaşların demokratik sistem içerisinde en önemli siyasi haklarından birisi seçme ve seçilme hakkıdır. Siyasal yaşama, siyasi iktidara diğer bir deyişle devletin idaresine vatandaşlar ancak bu şekilde paydaş olabilirler (Adıgüzel, 2014:22).

Seçme hakkı halkın yerel yönetimlerde veya merkezi hükümette kendilerini yönetmeye aday olan temsilcileri seçebilme hakkıdır. Buna göre vatandaşlar seçim veya halkoylaması yoluyla kamusal alanda görüş ve tercihlerini bildirebilmektedirler (Aliefendioğlu, 2005: 76).

Vatandaşların seçme hakkını yerine getirebilmesi için seçimler yapılmaktadır. Bireyler kendilerini en iyi temsil edeceğini düşündüğü yönetici adaylarına oy kullanabilmektedir. Yine vatandaşlar hoşnut olmadığı siyasi iktidarı seçimler yoluyla iktidardan uzaklaştırabilmektedirler.

Seçilme hakları ise temsilci adayı olabilmeyi açıklar. Seçilme hakları genelde belirli kriterlere göre kullanılabilir. Bu kriterler toplumdan topluma değişebilmekle beraber genel olarak yurttaş olmak, belirli bir yaşın üzerinde olmak ve kısıtlı olmamak şeklinde belirlenebildiği gibi daha yüksek yaş ve daha yüksek tahsil düzeyi gibi kriterler de temsilciliğin statüsüne göre atanabilmektedir (Aliefendioğlu, 2005: 78).

Seçme hakkı seçmenlere kendilerini temsil edecek, idare edecek temsilcilerin kimler olacağını tespit edilmesi, belirlenmesi kapsamında verilmiş olan haklardır. Seçilme hakkı ise belirli şartlar dahilinde bu şartları sağlayan bireylerin anayasa tarafından düzenlenmiş ve kurulmuş olan erkleri, milleti temsil etme amacıyla kullanmak üzere seçilebilme hakkını ifade etmektedir (Ekici, 2009:10).

Yurttaşların karar alma mekanizmaları içerisinde etkin bir rol oynamaları için seçimlerin adil bir şekilde gerçekleştirilmesi ve vatandaşların herhangi bir baskı

ortamında bulunmamaları gerekmektedir. Seçimlerin özgür bir ortamda ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesi için elzem birtakım hususlar bulunmaktadır. Bunlar seçimlerin serbestliği, eşitlik ilkesi, genel oy ilkesi, tek dereceli seçim ilkesi ve seçimlerin yargı yönetim ve denetimi altında yapılması ilkesidir (Adıgüzel, 2014: 22-23).

Seçimlerin serbestliği ilkesine göre seçimler baskı altında değil özgür bir ortamda ortaya konulmalıdır. Tehdit ve hile gibi faktörlerin önüne geçilmelidir. Ancak böylelikle adil bir seçim gerçekleştirilebilir. Eşitlik ilkesine göre her birey dil, din, ırk, mezhep vb özellikleri gözetilmeksizin eşittir. Kimsenin seçme ve seçilme aşamalarında birbirinden bir ayrıcalığı ve farkı yoktur. Genel oy ilkesi yurttaşların sosyokültürel veya sosyoekonomik özelliklerine bakılmaksızın herkesin oy hakkına sahip olması anlamına gelmektedir. Buna göre yurttaşların her birisinin bir oy hakkı vardır. Tek dereceli seçim ilkesine göre vatandaşlar doğrudan kendi temsilcilerini seçmelidir. Seçimlerin yargı ve yönetim ve denetimi altında yapılması ilkesi ise seçimlerin meşruluğu kapsamında önemlidir. Yargı yönetim ve denetimi altında gerçekleştirilecek seçimler adil bir seçim gerçekleştirilecek, hilelerin ve tehditlerle oluşturulabilecek olası baskı ortamının önüne geçilecektir (Yıldırım, 2003: 135).

Günümüzde normal sayılan bu demokratik ilkelerin gelişimi belirli uğraşlar sonucu elde edilmiştir. Esasen bu ilkelerin kabul görmesi, tüm yurttaşların oy vasıtası ile yönetime katılmaları yeni bir kavramdır. Klasik demokrasi anlayışının beşiği olarak nitelendirilen İngiltere’de bile 21 yaşından büyük her bireyin oy kullanılmasını sağlayan yasa ancak 1918 yılında kabul edilmiştir. Genel oy ilkesi 1964 yılına kadar ABD’de işlememiştir. 1964 yılına kadar ABD’de vatandaşlar oy kullanabilmek için vergi ödemişlerdir (Güvenir, 1982: 218).

Seçme ve seçilme hakları toplumlarda belirli yasalar dahilinde güvence altına alınmış ise o toplumlarda demokratik işleyiş sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilecektir. Seçme ve seçilme hakları kapsamında farklı görüşler açıklanabilmeli ve bu farklı görüşlerin örgütlenebilmesi serbest olmalıdır. Bu serbestiyetin aynı zamanda seçmenlere alternatif tercih imkanı oluşturacağı unutulmamalıdır. Aynı zamanda alternatiflerin çok olması demokratik çeşitliliği

artıracaktır. Bireyler hür ve özgür irade ile baskı ortamından uzak ve eşit bir şekilde oy kullanabilmeli, tercihini belirtebilmelidir (Ekici, 2009: 11).

1.4.3. Katılım

Dünden bugüne vatandaş ve devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi sonucu ortaya çıkan katılımcılık kavramı kamu yönetiminin yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Katılım, saydamlık ve hesap verme hususları noktasında vatandaşların talepleri üzerine vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiştir (Caddy ve Vergez, 2001 :19).

Kamu siyasalarının belirlenmesi, uygulanması ve denetlenmesinde yer alma katılma olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında katılma, iktidar sahibi kurum ve kişilerin alacağı kararları etkilemeye yönelik tüm girişimler olarak nitelendirilebilmektedir (Çitci, 1996: 10).

Katılım kavramı vatandaşların sahip oldukları seçme ve seçilme hakları ile siyasi karar alma mekanizmasına katılımlarını, yönetime paydaş olmalarını esas almaktadır. Vatandaşlar hem seçmen profiliyle hem de temsilci profiliyle siyasi karar alma mekanizması içerisinde yer edinebilmektedirler.

Katılım hem siyasal katılım şeklinde hem de yönetsel katılım şeklinde olmak üzere iki ayrı şekilde kullanılabilir. Siyasal katılım bireylerin veya bireylerin örgütlenerek oluşturduğu yapıların kendilerini yönetenlerin aldıkları kararları etkileme çabası olarak ifade edilmektedir. Siyasal katılım içinde bulunan toplumun sosyo ekonomik yapısına göre, siyasal kültürüne göre, siyasal sistem şekline göre, hukuki ortama göre şekillenebilmektedir. Yönetsel katılım ise siyasal katılım gibi siyasal ve yönetsel kadroların belirlenmesi ile ilgilenmemektedir. Yönetsel katılım siyasal ve yönetsel kadroların almış olduğu kararlara yönelik yapılan işlemleri ifade eder, bu şekilde halkın ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı olarak nitelendirilmektedir (Görün, 2006: 164).

Demokrasinin önemli unsurlarından biri olan katılma kavramı örgütlenmiş veya örgütlenmemiş konumdaki yönetilenlerin karar alma süreci içerisinde yer alabilmesini ve alınacak kararlara etki edebilmesini görev edinmektedir. Bunun dışında katılım

sadece siyasal karar alma mekanizması ile ilgili bir kavram değildir. Katılım ile aynı zamanda vatandaş olmanın gereği ve sorumluluğu ifa edilmektedir (Eroğlu, 2006: 192).

Demokrasinin temel prensiplerinden olan halkın katılımını sağlamak, çoğunluk ilkesi ve seçmenlere karşı hesap verebilirlik ilkesinde olduğu gibi yerel yönetimlerde daha kolaydır. Yerel yönetimlerde katılım daha geniş boyutlarda olmakta ve daha doğrudandır (Hill, 1974: 22-24).

Herhangi bir demokratik işleyiş içerisinde katılımdan söz edilebilmesi için dikkat edilmesi gereken bir takım hususlar bulunmaktadır. Bunlar; biçimsel katılım olanaklarının varlığı, vatandaşların bu olanaklardan etkin bir şekilde yararlanması ve katılımın kamu siyasaları üzerinde etkisi olması gerekliliğidir (Çitci, 1996: 10).

Halkın katılımının sağlanması toplumsal eşitliği tesis edecek politikaların daha kolay üretilebilmesini sağlayacaktır. Halkın katılımı hem merkezi boyutu hem de yerel boyutu ilgilendiren ve eşitliğin, özgürlüğün tesis edilmesine aracılık edecek önemli bir gerektir (Görün, 2006: 164-165).

1.4.4. Özgürlükler

Özgürlük, hem bireysel hem de toplumsal-siyasal manasıyla en esas insani değerler arasında yer almaktadır. Medeni bir toplumsal varoluş ancak özgürlük kavramının sağlanması ile gerçekleştirilebilecektir. İnsanlar ancak özgürlük ile düşüncelerini ifade edebilir, kendi potansiyellerini geliştirebilir ve hayatı kendileri için anlamlı hale getirebilirler. Özgürlük ve özgürlükle bağıntılı insan hakları temel insani değerlerdendir. Kişisel özgürlük kavramı bireylerin belirli sınırlar içerisinde kendi tercih ettikleri şekilde karar alabilmelerini ve eylemde bulunabilmelerini açıklamaktadır (Erdoğan, 2013: 23).

Hayek'e göre özgürlüğün dört temel ilkesi bulunmaktadır. Birincisi bireylerin herkesin uymak zorunda olduğu kanunlara uyması gerekliliğidir. İkincisi bireyler keyfi uygulamalardan, başkalarının özgürlüğünü ihlal etmeye yönelik davranışlardan kaçınmalıdır. Üçüncüsü birey iş bulma ve istediği işte çalışma hususunda özgürdür. Son olarak da bireyler mal ve eşya kazanma hususunda, mülkiyet sahibi olma hususunda özgürdür (Hayek, 1960: 47).

Özgürlükler literatürde siyasal özgürlük, ekonomik özgürlük ve sosyal özgürlük olmak üzere üç ayrı şekilde sınıflandırılmaktadır. Siyasal özgürlükler bireylerin devlet yönetimine katılımını sağlayan hak ve özgürlükleri, ekonomik özgürlükler bireylerin iktisadi faaliyetlerde özgür hareket edebilmelerini ve sosyal özgürlükler de bireylere iktisadi yaşama katılan çalışan bireylere tanınan hak ve özgürlükleri betimlemektedir (Aktan, 2015b: 61-62).

Özgürlük denen kavram esasen kendi kendini yönetmeyi yani bir anlamda kişisel otonomiye çağrıştırmaktadır. Demokrasi özgürlükleri temsil eden, özgürlükler ve doğal haklar rejimidir. Demokrasinin en ileri konumdaki siyasal rejim olması, tamamen insan hakları ve özgürlüklerin güvence altına alınmasından ileri gelmektedir. Demokrasinin tesis edildiği bir toplum içerisinde tüm bireylerin hak ve özgürlükleri eşit ölçülerle sağlanarak güvence altına alınmaktadır (Çeçen, 1984: 71).

Özgürlükten kasıt her bireyin her dilediğini her zaman her yerde yapabilmesi anlamına gelmemelidir. Belirli anayasal sınırlar içerisinde, kanun izin verdiği sınırlar içerisinde başkalarının özgürlüğünü ihlal etmeden, başkalarının özgürlüğünü engellemeden özgürlükler gerçekleştirilmelidir. Özgürlükler kapsamında yaşam hakkı, eğitim hakkı, haberleşme hakkı, çalışma hakkı, sağlığını koruma hakkı, hakkını arama hakkı gibi özgürlükler önemli olmakla beraber düşünce özgürlüğü en temel özgürlük kavramıdır. Demokrasilerde düşüncelere kısıtlama getirmek, baskı uygulamak demokrasileri geriye götürür. Demokrasilerde olmazsa olmaz olarak nitelendirilen düşünce özgürlüğü kapsamında bireyler dilediği düşünceyi savunabilir ve bu kapsamda örgütlenebilir (Demir, 2010: 601).

Bir toplumun özgür bir toplum olarak nitelendirilebilmesi için düşünce özgürlüğünün yanında inanç ve ibadet özgürlüğünün de gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Bireyler din seçme hususunda ve inandıkları din doğrultusunda serbestçe ibadet edebilme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Devletler bireylere belirli bir inanış biçimini empoze etmeye yönelik uygulamalardan kaçınmalıdır (Aktan, 2015b: 70).

Temel hak ve özgürlüklerle donatılmış, baskılardan soyutlanmış özgür birey demokrasinin odağındadır. Demokratik sistem içerisinde her şey bu odağa göre

konumlanmaktadır. Demokrasi; kurumların, örgütlerin, yöntemlerin ve tekniklerin tamamıdır. Bundan dolayı demokrasi, özerklik kapsamında bir değer olarak betimlenen özgürlük kavramı üzerine konumlandırılmıştır (Selçuk, 1999: 23).

1.4.5. Eşitlik

Rastgele eşitsizlik, haksız güç ve kurumsallaşmış ayrıcalık en nihayetinde insanın başkaldırısına uğramış ve neticesinde eşitlik kavramını, gereğini gündeme getirmiştir. Sartori'nin de söylediği gibi eşitlik ilk olarak protesto ideali şeklinde gözlemlenmiştir (Sartori, 1993: 365).

Eşitlik, hukuksal eşitlik, siyasal eşitlik, sosyal ve ekonomik eşitlik ve fırsat eşitliği olmak üzere dört farklı şekildedir. Yasalar önünde eşit olmak hukuksal eşitliği, bireylerin eşit siyasi haklara sahip olmaları siyasal eşitliği, bireylerin sosyal ve ekonomik kapsamda eşit olması gerekliliği sosyal ve ekonomik eşitliği ve fırsat eşitliği de tüm bireylerin başlangıçta aynı imkanlara sahip olmalarını betimlemektedir (Baltacı, 1997: 206-209).

Demokrasilerde eşitlik her bireyin her yönden eşit olması anlamına gelmemektedir. Eşitlik, devletin bireylere hizmet ulaştırırken veya yasalar bireylere uygulanırken dil, din, ırk, yaş, cinsiyet, eğitim, felsefi görüş, siyasi ve ideolojik düşünce farkı gözetmeden her bireye eşit olarak uygulanması anlamına gelmektedir (Demir, 2010: 600-601).

Özgür demokrasilerde ve bireyi merkezine alan demokrasilerde eşitlik olmaz olmaz prensiplerden birisidir. Bireyleri doğuştan farklı gösteren veya sonradan kazanılan özellikler farklı kılabilir fakat bireyleri farklı kılan bu vasıflar ne olursa olsun, her bireyin doğal hak ve özgürlüklerine yönelik eşit davranmak en temel olarak insana saygının gereğidir (Kubalı, 1971: 242-244).

Eşitlik ve özgürlük genellikle beraber kullanılan ilkelere dir. Eşitlik, aynı öneme sahip kavram veya nesnelere eşit olarak davranılması gerekliliğini ifa ederken, özgürlük ise herhangi bir zorlama ve baskı ortamı altında bulunmadan bireylerin dilediği fikri dile getirebilmesini, başkalarının özgürlük alanına etki etmediği müddetçe istediği gibi davranabilmesini yani serbestiyeti ifade etmektedir. Bu iki kavramın önemli demokratik ilkelere olması ve genellikle bir arada kullanımı hangisine öncelik verilmesi hususundaki

tartışmaları da beraberinde getirmiş, hatta bazı demokratik akımların temel görüşleri bu çerçevede düzenlenerek farklılaşmıştır. Örneğin Marksist demokrasi anlayışı eşitliği özgürlüklerden önde tutarken, liberal demokrasi anlayışı ise özgürlüklere eşitliklerden daha çok önem vermektedir (Ünlü, 2009: 6).

Demokratik perspektifte eşitlik ilkesine bakıldığında bireylerin insan olarak eşit siyasal öneme haiz olması gerekliliği öngörülmektedir. Bireyler arasında fark gözetilmemeli, tüm bireylere eşit davranılmalı, siyasal katılım süreci içerisinde tüm bireyler aynı haklara sahip olmalıdır. Eşitlik, demokrasi kuramları ve modellerinin temel bazda ele aldığı en önemli demokrasi ilkelerindedir (Pustu, 2016: 91).

Kamu hizmetleri sınıf gözetmeksizin tüm bireylerin eşit şekilde faydalanabileceği şekilde sunulmalıdır. Siyasal haklara tüm bireyler eşit şekilde sahip olmalıdır. Aksi yöndeki eylemler, belirli grupların diğer bireylere göre fazla siyasi haklara sahip olmaları veya kamu hizmetlerinden daha çok yararlanabilmeleri eşitlik ilkesini zedeleyecektir. Bu da demokrasinin işlerliğini sekteye uğratacaktır.

1.4.6. Çoğunluk

Demokrasilerde bireyler, ortak bir karar almak istediklerinde oylama yoluna giderler ve bu oylama neticesinde salt çoğunluğun veya nisbi çoğunluğun aldığı karar genel tercihi yansıtır. Salt veya nisbi çoğunlukla ortaya konan tercihin tüm bireylerin düşüncesi ve tercihi olarak ifade edilmesi demokrasinin çoğunluk ilkesi ile açıklanmaktadır (Turhan, 1995: 45).

Çoğunluk ilkesi basit şekliyle çoğunluk tarafından yönetimin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilebilir. Çoğunluk ilkesinin çıkış noktası demokrasilerde oy birliği ile karar alabilme yetisinin mümkün olmamasıdır. Temsilciler çoğunluğun kararına göre belirlenir, siyasal kararlar çoğunluğun tercihi neticesinde temsilci konumuna atanan şahıslarca alınır.

Siyasi istikrarın sağlanabilmesi için çoğunluk ilkesi önem arz etmektedir. Ancak çoğunluk ilkesi ile yönetilebilirlik sağlanabilir. Çoğunluk ilkesinin yerine getirilmemesi beraberinde kargaşayı getirir. Vatandaşlar veya temsilcileri tek başlarına bir anlam ifade etmezler; ancak çoğunluğu sağlarsa diledikleri yasal düzenlemeleri gerçekleştirebilirler (Yavuz, 2009: 288-289).

Demokrasilerde çoğunluk ilkesi keyfi uygulamalara sebebiyet vermelidir. Çoğunluk ilkesi ile beraber çoğulcu bir yaklaşım da geliştirilmelidir. Eğer çoğulcu bir yaklaşım geliştirilmezse, yönetim sınırsız bir çoğunluk egemenliği hüviyetine dönüşürse ve bununla beraber azınlıklar veya farklı görüşe sahip bireylerin hak ve hürriyetleri ihlal edilirse demokrasinin varlığından söz edilemeyecektir (Sartori, 1993: 33-34).

1.4.7. Çoğulculuk

Çoğulculuk; farklı değerlere, farklı görüşlere, farklı inançlara, farklı kimliklere sahip bireylere saygı gösterilmesini ve bu farklılıklara sahip bireylerin çoğunluk statüsünde olan bireyler ile eşit hak ve hürriyetlere sahip olmasını gerektirir. Toplum içerisindeki bu farklı öğeler çoğunluktan ayırt edilmemeli, toplum içerisinde organik bir bütünlük sağlanmalıdır (Bakker, 2003: 370).

Demokrasilerde çoğunluk ilkesi ve çoğulculuk ilkesi beraber düşünülmelidir. Çoğunluğun yönetme hakkı olabilir fakat azınlıklar veya farklı düşünenler demokrasiler içerisinde ihmal edilmemelidir. Toplum içerisinde yer alan farklı grupların hak ve hürriyetleri teminat altına alınmalı, çoğunluk tarafından ezilmelerine fırsat tanınmamalıdır (Hakyemez, 2003: 76).

Çoğulculuk ilkesinin tesisi için hoşgörü büyük önem arz etmektedir. Literatürde hoşgörü bazı kesimlerce ayrı bir demokrasi ilkesi olarak ele alınmışsa da yoğunlukla çoğulculuk ilkesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Demokrasilerde farklı görüşe sahip, farklı çıkarlara sahip bireyler veya topluluklar doğal olarak bulunabilir. Çoğulculuk ilkesine göre hoşgörü gözetilerek bu bireylere veya topluluklara egemen görüş empoze edilmemeli, hak ve hürriyetleri korunmalıdır.

1.4.8. Hukukun Üstünlüğü ve Kuvvetler Ayrılığı

Demokrasilerin işleyişi için en önemli ilkelerden birisi olan hukukun üstünlüğü, vatandaşların yalnızca yasal olarak ilan edilen kanunlara uymasını, halk tarafından seçilen temsilcilerin, yöneticilerin legal sınırlar içerisinde kalmasını ve kanunlara saygılı olmasını ve yasama ve yargı faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasını ifade etmektedir (Rosenfeld, 2014: 31).

Hukukun üstünlüğü, yönetenler ve yönetilenler arası ilişkiler kapsamında geçerli olmanın yanı sıra aynı zamanda özel ve tüzel kişiler arası ilişkilerin yönetiminde de geçerli olan önemli bir unsurdur (RWI, 2012: 13).

Hukukun üstünlüğü ilk olarak Batı'da Albert V. Dicey tarafından formüle edilmiştir. Akabinde Friedrich von Hayek tarafından yeniden yorumlanmış daha sonraları ise özellikle son 40 yılda ABD'li hukuk teorisyenleri tarafından sıkça değerlendirilmiş olsa bile demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesinin tamamıyla Batı'ya özgü bir anlayış olarak değerlendirilmesi düşünülemez. Günümüzde bakıldığı zaman Zimbabwe, Afganistan, Endonezya, Çin, Meksika, Rusya gibi farklı yönetim sistemlerine sahip ülke yönetimlerinin farklı amaçlar gütseler bile hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı oldukları gözlemlenmektedir (Gözlüöl, 2013: 1425).

Hukuk devleti kavramının gelişimiyle yönetenler öteki yurttaşlar yani vatandaşlar ile aynı seviyede yer almış ve iktidara atfedilen kutsaliyet ortadan kalkmıştır. Böylelikle mutlakiyet dönemi son ikiyüz yıldaki hukuk devleti kavramının gelişimiyle son bulmuştur (Amselek, 1972: 278).

Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesinin tesis edilmesi, tüm devlet faaliyetlerinin eşitlik ilkesi kapmasında ifa edilmesini sağlayacaktır. Azınlık konumda olan vatandaşların veya farklılıkların yaşam alanlarına, fikir ve düşünce hürriyetlerine müdahale edilmesinin önüne hukukun üstünlüğünün sağlanmasıyla geçilebilir. Hukuk devleti olmak, bireylere her koşulda eşit muamele etme sorumluluğuna sahip olan devlet olmak demektir (Erdoğan, 2000: 53).

Bireylerin hak ve hürriyetlerinin garanti altına alınabilmesi için hukuk devleti olma ilkesi oldukça önem arz etmektedir. Hukukun üstünlüğünün tesisi ile devlet sınırlandırılmakta, yönetenlerin iktidarı keyfi kullanım ihtimalleri ve kendinden olmayanlara tahakkümünün önüne geçilmektedir.

Demokrasiler için önem arz eden kuvvetler ayrılığı ilkesine göre yasama, yürütme ve yargı erkleri farklı yollardan gelen, aralarında fren ve denge mekanizması bulunan farklı organlara verilmeli, birbirlerinden ayrılmalıdır (Soysal, 1990: 47).

Kuvvetler ayrılığı ilkesi kapsamında kuvvetler kuvvetle durdurulmalıdır. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin muhafazası için yasama, yargılama ve yürütme erkleri farklı organlar tarafından idare edilmelidir (Demir, 2010: 224).

Kuvvetler ayrılığı kavramı modern düşünsel kapsamda ilk olarak Montesquieu'nun Kanunların Ruhu eserinde vücut bulmuştur. Montesquieu bu eserinde yasama, yargılama ve yürütme erklerinin farklı toplumsal güçlerce paylaşılmasını önermiştir. Esasen bu öneri kapsamında yetkiler kral, soylular ve köylüler üçgeninde paylaştırılmış olsa da düşüncenin idealize edilmesi kapsamında Montesquieu'nün rolü büyüktür (Topçu, 2016: 2).

Kuvvetler ayrılığı ile alakalı ilk somut gelişme İngiltere'de gözlemlenmiştir. 1689 Haklar Bildirgesi kapsamında parlamento onayı olmadan Kral'ın vergi koyamayacağı kararına varılmıştır (Yayla, 1998: 114).

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin mutlak monarşici rejimlerin baskıcı uygulamaları sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilir. Devletin sınırlandırılması ve yargı, yasama ve yürütme erklerinin birbirinden ayrılması ile bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunacağı ve kamu hizmetlerinin daha iyi ifa edilmesi amaçlanmıştır. Bunların dışında kuvvetler ayrılığı ilkesi milli egemenlik ilkesinin anlamını kazanması kapsamında önem arz etmektedir (Büke, 2016: 227).

1.5. DEMOKRASİ GÖSTERGELERİ: DÜNYA'DA DEMOKRASİ ÖLÇÜM KAPSAMINDA KULLANILAN ARAÇLAR

Demokrasinin toplumlar için her daim önemini koruyan elzem bir olgu olması ve sosyo-ekonomik bir çok değişkenle ilişki içerisinde olması araştırmacıları konu üzerinde çalışmalar yapmaya itmiş ve bu kapsamda yerli ve yabancı literatürde çokça çalışma ortaya konmuştur.

Toplumların demokratik seviyelerini saptama, demokratik göstergelerinin durumunu ortaya koyma kapsamında özellikle tanınmış ve alanında yetkin araştırma

şirketleri tarafından demokrasi endeksleri ortaya konulmuştur. Saygın demokrasi ve demokratik göstergeler endekslerine örnek olarak The Economist'in Demokrasi İndeksi, Heritage Foundation tarafından ortaya konan Ekonomik Özgürlük Endeksi, Transparency International tarafından yayınlanan Yolsuzluk Algısı Endeksi, Freedom House'un Özgürlük ve Basın Özgürlüğü Endeksleri ve Property Rights Alliance tarafından ortaya konan Uluslar arası Mülkiyet Hakları endeksi örnek olarak gösterilebilir.

1.5.1. The Economist Demokrasi Endeksi

1946'da kurulan Londra merkezli The Economist Intelligence Unit, The Economist dergisi yayın grubuna ait olup önemli bir araştırma ve analiz kuruluşudur. The Economist Intelligence Unit, ortaya koymuş olduğu araştırmalarla ve raporlarla finansal firmalara, işletmelere ve hükümetlere ekonomi yönetimi kapsamında yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

The Economist Intelligence Unit tarafından ilk olarak 2006 yılında yayınlanan Demokrasi Endeksi, 165 ülkeyi kapsamaktadır. Demokrasi endeksi beş alt kategoriye dayanarak oluşturulmuştur. Yani demokrasi endeksi ana endeksi altında beş adet alt endeks bulunmaktadır. Bunlar; seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümetin işleyişi, siyasal katılım ve siyasal kültürdür. Ülkelerin bu beş farklı kategoriye ait skorları belirlendikten sonra genel endeks değerleri yani demokrasi endeks değerleri elde edilerek bu ülkelerin endeks değerlerine bakılarak tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, karma rejimler ve otoriter rejimler olmak üzere 4 ayrı demokrasi türü içerisinde hangi sınıflandırma içerisinde yer aldığı belirlenmektedir. Demokrasi endeks değeri 10.00 ile 8.00 arası olan ülkeler tam demokrasi, 7.99 ile 6.00 arası olan ülkeler kusurlu demokrasi, 5.99 ile 4.00 arası olan ülkeler karma rejim ve 3.99 ile 0.00 arası olan ülkeler ise otoriter rejimler olarak nitelendirilmiştir.

The Economist Intelligence Unit'in ortaya koymuş olduğu Demokrasi Endeksi önemli bir demokrasi ölçüm aracı olarak araştırmacılar tarafından çalışmalarda kullanılmaktadır. Kapsamının diğer demokrasi endekslerine göre daha geniş boyutlu olması ve endeksi hazırlayan araştırmacıların alanlarında tanınmış ve yetkin kişiler olması The Economist Demokrasi Endeksi'ni diğer demokrasi ölçüm araçlarına tercih edilir konuma getirmiştir (Gün, 2013: 4).

1.5.2. Polity Demokrasi Endeksi

Polity Demokrasi Endeksi, siyasal şiddet üzerine yoğunlaşan ve güncel siyasi meseleler üzerine araştırmalar yapan yenilikçi bir araştırma kuruluğu olan CSP (The Center for Systemic Peace) tarafından ortaya konulmuştur. Ülkelerin otokrasiye mi yoksa tam demokrasiye mi daha yakın olduğunu belirleme adına ortaya konan Polity Demokrasi Endeksleri ilk olarak Polity I projesi olarak ortaya konulmuş, daha sonra her yeni araştırmada ÷lke sayısı artırılarak Polity II, Polity III ve son olarak da Polity IV projeleri oluşturulmuştur.

Polity demokrasi endeksi 167 ÷lkeyi kapsamakta olup Polity demokrasi endeksi içerisinde ÷lkeler -10 ila 10 arası değerler almaktadır. -10 değerı kuvvetli monarşiyi işaret etmekte olup 10 değerı kuvvetli demokrasiyi işaret etmektedir. 10-6 arası değerler demokrasileri, -5 ila 5 değerleri arası anokrasiyi ve -6 ila -10 arası da otokrasileri temsil etmektedir.

Polity demokrasi endeksi içerisinde Demokrasi Skoru ve Otokrasi skoru olmak üzere iki farklı skor bulunmakta ve demokrasi skorundan otokrasi skoru çıkarılarak Polity demokrasi endeks değerı elde edilebilmektedir. Demokrasi skoruna ulaşılırken Siyasal Katılım Rekabetçiliği, Siyasal Katılım Açıklığı ve Siyasal Katılım Rekabetçiliği ve Başkanlık Yönetimi Kapsamındaki Sınırlamalar alanları ile kodlamalar gerçekleştirilmiş iken otokrasi skoruna ulaşabilmek için belirtilen alanlara ilaveten Katılım Düzenlemesi alanı eklenerek benzer şekilde otokrasi skoru elde edilmiştir (Başar ve Yıldız, 2009: 61).

1.5.3. Freedom House Özgürlük Endeksi

Freedom House adlı kuruluş tarafından ortaya konulan endeks kapsamında özgürlükler 2 alt endeks çerçevesinde ölçülmektedir. Buna göre politik haklar ve bireysel özgürlükler olmak üzere iki ölçüm gerçekleştirilmektedir.

Politik haklar kapsamında ÷lkelerde yaşayan vatandaşların siyasi sürece katılımlarında özgür olup olmadıkları ölçülmektedir. Bunun dışında aynı zamanda kamu kapsamında her bir bireyin adil rekabet hakkına sahip olması, oy vermenin dışında vatandaşların siyasi partilere veya birimlere katılım özgürlükleri ve kamu politikası

içerisinde temsilci konumda olan kimseleri seçebilme özgürlüğünün derecesi araştırılmaktadır.

Bireysel özgürlükler endeks kapsamında ise bireylerin örgütlenebilme özgürlükleri, buldukları toplumda hukukun üstünlüğünün ne konumda olduğu, bireylerin düşünce ve inanç özgürlükleri ve bireylerin kişiliklerinin devlet baskısı altında olup olmadığı araştırılmaktadır.

Freedom House tarafından 'Freedom In The World' adı ile raporlar eşliğinde ülkelerin politik haklar ve bireysel özgürlükler kapsamında puanlamaları gerçekleştirilmektedir. Özgürlük Endeksi 195 ülkeyi ve 14 coğrafi bölgeyi kapsamaktadır. Her ülke veya her bölge 1 ile 7 arasında puanlandırılmaktadır. 1 en yüksek özgürlük düzeyini temsil etmekte iken 7 ise en düşük özgürlük seviyesini temsil etmektedir.

Puanlama neticesinde ülkeler 'özgür değil', 'kısmen özgür' ve 'özgür' olarak kategorize edilmektedirler. Bunun için politik haklar ve bireysel özgürlükler alt endeksleri birleştirilmekte ve böylelikle genel bir özgürlük endeksi oluşturulmaktadır. Puanı 1,0 ile 2,5 arasında olan ülkeler 'özgür', 3,0 ile 5,0 arasında olan ülkeler 'kısmen özgür' ve 5,5 ile 7,0 arasında olan ülkeler de 'özgür değil' sınıflandırması içerisine girmektedirler.

1.5.4. Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi

Mülkiyet hakları, kurumsal yapı kapsamında önemi gittikçe artan ve makro ekonomik performans üzerine pozitif ve önemli boyutta bir etkisi olduğu savunulan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Bardhan, 2005: 500).

Mülkiyet haklarının temini ile beraber bir malın veya kaynağın tüketilmesi, herhangi birisine devri ve kontrol edilmesi sağlanabilmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen düzenlemeler kurumsal yapının bir unsuru olarak ifade edilmektedir (North, 2002: 47).

Ülkelerin mülkiyet haklarının korunaklılığını ve güçlülüğünün ne seviyede olduğunu saptama kapsamında oluşturulan Mülkiyet Hakları Endeksi Property Rights

Alliance tarafından ortaya konulmaktadır. Mülkiyet Hakları Endeksi 127 ülke üzerine araştırma gerçekleştirmektedir.

Mülkiyet Hakları Endeksi ilk defa 2007 yılında yayınlanmıştır. Mülkiyet Hakları endeksi kapsamında 3 alt endeks bulunmaktadır. Bunlar; yasal ve siyasal çevre, fiziki mülkiyet hakları ve entellektüel mülkiyet haklarıdır. Yasal ve siyasal çevre endeksi ile ülkelerdeki mahkemelere güven, yargının bağımsızlığı, rüşvet ve politik istikrar gibi kavramlar puanlanmaktadır. Fiziki mülkiyet hakları ile mülkiyetin kaydı, ödünçlere giriş ve fiziki mülkiyet haklarının muhafaza edilmesi puanlanmaktadır. Ve son olarak da entellektüel mülkiyet hakları alt endeksi ile ülkelerdeki patentlerin muhafazası, telif haklarının çalınma durumları, ticari markaların muhafazası ve fikri mülkiyet haklarının muhafazası puanlanmaktadır.

Mülkiyet Hakları endeks değeri alt endekslerin bileşimiyle ortaya çıkarılmaktadır. Mülkiyet Hakları endeksinde en yüksek puan 10 iken en düşük puan ise 0'dır. Mülkiyet Hakları endeks değerleri 10 ve 10'a yakın olan ülkelerde mülkiyet hakları güçlü ve korunaklılığı yüksek iken 0 ve 0'a yakın olan ülkelerde ise mülkiyet hakları zayıf ve mülkiyet haklarının korunmasına yönelik faaliyetler ve yasal düzenlemeler oldukça zayıftır. Diğer bir deyişle 10 endeks değerine yaklaştıkça mülkiyet hakları daha güçlü ve korunaklı hale gelmekte, 10'dan uzaklaştıkça ise mülkiyet hakları daha zayıflamakta ve korunma düzeyi azalmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

2.1. REFAH VE REFAH KAPSAMINDA TEORİK TARTIŞMALAR

Refah kavramı iktisat disiplini içerisinde çok önemli bir yer teşkil etmesiyle beraber aynı zamanda psikoloji, sosyoloji ve felsefe de dahil olmak üzere diğer önemli disiplinler kapsamında da önem arz etmektedir. Tek bir disiplin kapsamında refahı anlamak, refah kavramının merkezi yönlerinin gözden kaçmasına sebep olabilmektedir (Greve, 2008 : 57).

Literatüre bakıldığında refah kavramının ‘iyi olma hali’, mutluluğa ulaşma ve tatmin gibi kavramlarla özdeş bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bireylerin mutluluğa ulaşmasında temel alacakları husus öncelikleri veya tercihleri olacaktır (Özalp, 2016 :2).

İktisat bilimine göre refah parasal bir ölçüt olup özü itibariyle geleneksel faydacı yaklaşımla kesişmektedir. Bentham, Marshall, Pigou ve Edgeworth gibi geleneksel faydacı düşünürlere göre bireylerin arzu, mutluluk ve zevklerinin tatmin edilmesi faydacılıktır (Grasso ve Canova: 2008: 2).

Refah kapsamında ortaya atılan formel ve tözel tanımlar bulunmaktadır. Formel yaklaşıma göre refah tercihlerin karşılanmasıdır. Tözel yaklaşıma göre ise refah zevk veya mutluluk olarak ifade edilmekle beraber diğer bir deyişle hedonizm olarak nitelendirilebilir. İktisatçıların bu formel ve tözel tanımlar içerisinde formel yaklaşım tanımını olan ‘refah tercihlerin karşılanmasıdır’ savını benimsedikleri gözlemlenmektedir (Albayrak, 2003: 12).

İktisadi refah kavramı geniş anlamda kullanılan refah kavramının yalnızca bir parçasıdır. Örnek ile bu durum daha iyi anlatılabilir. Buna göre bir hanehalkı reisi, hanesine daha fazla gelir getirebilmek adına ek bir işe girmişse ve haneye daha fazla gelir getirmekte ise burada hanehalkı reisinin iktisadi refahının arttığı görülmektedir.

Fakat bunun dışında hanehalkı reisinin ailesine ve çocuklarına ayırdığı zaman azalmışsa, arkadaşları ile daha az zaman geçirmeye başlamışsa hanehalkı reisinin genel kapsamda refahında azalma yaşanmış olduğu söylenilebilir. Çünkü genel anlamda refah, yaşam seviyesi, aile içi ilişkiler ve sosyal yaşam, sanatsal, kültürel etkinliklere katılım vb. unsurları da kapsamaktadır (Şireli, 2012: 24-25).

Refah tanımlarının tamamına bakıldığında uzlaşılın hususun bireyin egemenliği olduğu görülmektedir. Tercihleri, öncelikleri, seçimleri ve faydası kapsamında birey tek yetkili merciidir. Refahın tercihlerin karşılanması anlamına gelmesi veya zevk veya mutlu olma kapsamında hedonik bağlamda nitelendirilmesi refah hususunda bireyin tek karar noktası olduğu durumunu etkilemeyecektir (Elimirzeyev, 2015: 7).

İktisat disiplini kapsamında refah önemli bir iktisadi mesele olarak yer almaktadır. Bireylerin tercihlerinin karşılanması olarak iktisat literatüründe genel bir tanıma sahip olan refah ile kıt kaynaklarla bireylerin istek ve ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağına yönelik hizmet eden iktisat disiplinin tamamıyla ilintili olduğu, refah kavramının iktisat bilimi içerisinde önemli bir yeri olduğu gözlemlenmekte ve esasen iktisat biliminin en önemli amaçlarından birisinin de refahın nasıl tesis edileceği olduğu aşikardır (Albayrak, 2003: 1).

Refahın bileşenlerini veya belirleyicilerini ölçmenin iki yolu bulunmaktadır. Bileşenler sağlık, mutluluk ve kişinin ülke yaşamına katılma yeteneklerini sergileme imkânlarını içerir. Belirleyiciler ise içme suyu, gıda, giysi, eğitim ve sağlık harcamaları, sığınma evi, bilgi ve kültür erişim, güvenlik vb. dahil olmak üzere esenliğe yol açan emtia girdileridir (Dasgupta ve Maler, 2001: 3).

Refah kavramının sadece iktisadi boyutunun olmaması refahın özellikle kalkınma kapsamında önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Refahın bireylerin sadece maddi yönden zenginleşmesini değil aynı zamanda manevi, sosyal, kültürel vb. yönlerden gelişimini de ilgilendiren bir kavram olması ülkelerin kalkınabilmeleri için refahı öncelikleri arasına almasını gerektirmektedir. İktisadi refah kavramı sadece iktisadi büyüme bağlamında önem arz edebilecek iken genel kapsamda refah kavramı hem iktisadi büyüme hem de kalkınma için gereklidir.

Refah kavramının ekonomik refah, fiziksel refah, duygusal refah ve sosyal refah olmak üzere 4 farklı boyutunun olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik refah kapsamında bireylerin veya hanehalklarının ekonomik anlamdaki yeterliliği ve bu yeterliliğin seviyesi ifade edilmektedir. Fiziksel refah ile insan vücudunun korunmasının gerçekleştirilerek sağlıklı bir yaşam sürdürmesi anlatılmaktadır. Duygusal refah kapsamında bireylerin hem kendilerine hem başka bireylere hem de genel olarak hayata yönelik duygu, düşünce ve deneyimleri dile getirilmektedir. Sosyal refah ise bireylerin aile yaşamında ve iş hayatındaki bireylerarası ilişkilerdeki günlük etkileşimleriyle beraber sosyal ihtiyaçlarını ortaya koymaktadır (Özmete, 2004: 10).

Refah; bireysel refah, toplumsal refah ve bireysel refahın toplumsal refah ile olan ilişkisi olmak üçe ayrılmaktadır (Hamlin, 2008: 110). Bireysel refah tek bir bireyin tatminini ifade etmekte iken toplumsal refah ise bireylerden oluşan tüm topluluğun yani toplumun fayda sağlayabildiği durumu nitelemektedir. Toplumsal refah sosyal refah olarak da adlandırılmaktadır.

Bireysel refah, bireylerin maksimum fayda sağlayabilmek adına mal veya hizmetlerden yaptığı tercihlerden elde ettiği tatmini nitelemektedir. Bireysel refah iktisat teorisi içerisinde fayda ile eşdeğer şekilde kullanılan bir kavramdır. Çünkü bireylerin refahını ölçmede kullanılan kavram faydadır (Güney, 2013: 71-72).

Bireysel refah aynı zamanda literatürde öznel refah olarak da nitelendirilebilmektedir. Öznel refah, bireylerin kendilerine, başka bireylere ve genel kapsamda hayata yönelik duygu ve düşüncelerini kapsamaktadır. Yaşanılan hayattan tatmin olma, yaşamı değerlendirme ve nitelendirme ve yaşamdan alınan haz sonucu pozitif etkiler ve yaşamın getirdiği olumsuzlukların bireyde bıraktığı negatif etkilerin tamamı öznel refahı oluşturmaktadır (Özmete, 2004: 11). Bireylerin yaşamdan duydukları memnuniyet arttıkça, yaşamdan olumlu yönde etkileşimleri arttıkça öznel refahları artacaktır fakat yaşam beraberinde memnuniyetsizlikler getiriyorsa ve olumsuz yönde etkiler bırakıyorsa öznel refahları azalacaktır.

Toplumsal refah geniş bir ifadeyle toplum içerisinde hayatlarını idame ettiren bireylerin ulusal gelirden elde ettikleri gelirin yanı sıra sosyal anlamda (eğitim, kültür, yaşam statüsü, sağlık hizmetleri, sosyal güvence durumları ve sosyal katılım olanakları,

istihdam olanakları vb.) daha iyi bir statüye sahip olmalarını belirtmektedir (Wong, Wong ve Mok, 2006: 302-313).

Toplumsal veya diğer şekliyle sosyal refah, refah devleti sıfatını taşıyabilmek için önkoşul olarak değerlendirilmektedir. Devletler ancak toplumsal refahın sağlanması ile refah devleti olma statüsüne ulaşabilirler.

Gelir, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi değişkenlerin önemli sosyal refah göstergeleri olduğu ifade edilmektedir. Bu göstergelerdeki değişim mikro düzeyde ise kişisel refah seviyesinde bir etki ortaya çıkarmakta iken eğer değişim makro düzeyde ise bu da toplumsal refahta bir etki ortaya koymaktadır. Sosyal refah değişkenlerine yönelik uygulanan politikalar sosyal refahı artırıcı veya sosyal refahı azaltıcı yönde etki gerçekleştirebilir (Dama, 2016: 27).

Sosyal refah kapsamında çok farklı düşünsel temeller çerçevesinde şekillendirilmiş sosyal refah ölçütleri ve yaklaşımları bulunmaktadır. Aynı zamanda sosyal refah sağlayıcı kurumlar yine sosyal refah kapsamında önemli bilgiler vermektedir.

2.2 SOSYAL REFAH ÖLÇÜTLERİ VE YAKLAŞIMLARI

Literatürdeki farklı bilim insanları farklı düşünsel temellere dayanarak sosyal refah ölçütleri ve yaklaşımları ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda ortaya konan sosyal refah ölçütlerinin belirli bir kısmı halen önemli bir sosyal refah kriteri olarak nitelendirilmekte iken belirli bir kısmı ise günümüzde sosyal refah kriteri olarak baz alınmamaktadır. Literatürde dünden bugüne ortaya konulan sosyal refah kriterlerine bakıldığında Pareto Optimumu, Pigou Optimumu, Bergson'un sosyal refah fonksiyonu, Kaldor-Hicks Telafi Kriteri, Scitovsky İkili Kriter Yaklaşımı, İkinci En İyi Teorem, Bentham Sosyal Refah Fonksiyonu, Rawls Yaklaşımı, Arrow'un İmkansızlık Teoremi ve Amartya- Sen'in İmkansızlık Teoremi'nin bulunduğu görülmektedir.

2.2.1 Pareto Optimum Ölçütü

Vilfredo Pareto'nun ortaya koymuş olduğu sosyal refah ölçütlerinden pareto optimumu iktisadi etkinliği baz almaktadır. Pareto'ya göre halkın durumunda bir kötüleşme yokken halk içerisinde en az bir bireyin durumunda iyileşme

yakalanabiliyorsa pareto optimum gerçekleştirilmiş sayılmakta, sosyal refahın attığı varsayılmaktadır. Yine aksi yönde halkın durumunda iyileşme yok iken, halk içerisinde en az bir bireyin durumu kötüleşiyor ise sosyal refahta azalış gerçekleşecektir (Koutsoyiannis, 1997: 575).

Pareto, refah iktisadı içerisinde önemli yeri bulunan Pareto Optimum kavramına ilk olarak 'Manual' adlı eserinde yer vermiştir (Albayrak, 2003: 36).

Pareto optimum, mübadele ve tüketim kapsamında tüketim mallarının yeniden dağılımını esas almaktadır. İktisadi etkinliğin gerçekleştirilebilmesi için malların yeniden dağılımında en azından bir birey daha kötü konuma gelmiyorsa tüketim ve mübadele kapsamında etkinlik sağlanmıştır. Diğer bir deyişle pareto optimum başarıyla gerçekleştirilmiştir (Divitçioğlu, 1982: 171).

Pareto optimum kavramı modern refah ekonomisinin politik sonuçlarını yorumlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Pareto optimum, belirli bir iktisadi düzenlemenin başkalarının refahını azaltmadan bir başkasının refah düzeyini arttıracak şekilde gerçekleştirilmesi durumunda etkilidir. Pareto optimum tipik olarak bu şekilde betimlenmektedir (Brownstein, 1980: 93-94).

Pareto optimum ölçütü bölüşüm ve üretim sorunlarına yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre bölüşüm sorununda tüketim mallarının yeniden nasıl dağıtılacağına dikkat çekilmekte, üretim sorunlarında da gelir dağılımı veri olarak kabul edilmektedir (Sönmez, 1983: 94).

Pareto optimumu fayda maksimizasyonunu ifade etmektedir. Pareto optimuma ulaşıldığında malların marjinal faydası mübadele haddine eşitlenecektir. Akabinde ise mübadele haddi de malların nisbi fiyatlarıyla denk olacaktır (Şireli, 2012: 28).

Piyasaya tam rekabet koşulları hakim olursa ve herhangi bir dışallık söz konusu değil ise pareto optimalite koşullarının geçerli olabileceği ifade edilmektedir. Tam rekabet koşullarının hakim olmasının yanında pareto optimum ölçütünde emek ve sermaye stoğu veridir. (Brownstein, 1980: 94).

Ekonomilerde pareto optimumun sağlanabilmesi için üç koşulun sağlanmış olması gerekmektedir (Koutsoyiannis, 1997: 576):

- Tüketimde Etkinlik
- Üretimde Etkinlik
- Hem Üretimde Hem Tüketimde Etkinlik

a) Tüketimde Etkinlik

Pareto optimum ölçütüne göre tüketimde etkinliğin sağlanabilmesi için ilk etapta malların yeniden bireylere paylaşımı gerçekleştirilmektedir. Eğer ki bu değişiklik neticesinde bir bireyin faydası toplum içerisindeki en az bir bireyin faydası azaltılarak artırılabilir ise tüketimde optimum sağlanmış olmaktadır (Sönmez, 1983: 95).

Tüketimde pareto optimumum sağlanabilmesi için, diğer bir deyişle malların etkin dağılımı için marjinal koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu marjinal koşula göre iki mal arasındaki marjinal ikame haddi (MRS) değerleri tüm bireyler için aynı olmalıdır (Koutsoyiannis, 1997: 576).

$$MRS_{x,y}^A = MRS_{x,y}^B = \frac{P_x}{P_y}$$

b) Üretimde Etkinlik

Üretimde optimumum sağlanabilmesi için ilk olarak herhangi bir üretim faktörünün bulunduğu faaliyet alanından başka bir alana kaydırılması gereklidir. Akabinde üretilen mallardan herhangi birinin üretim miktarı azaltılmadan diğer malların üretimi arttırılamıyorsa üretimde optimum sağlanmış demektir (Dinler, 2010: 547).

Üretimde pareto optimalitenin sağlanması bağlamında marjinal teknik ikame oranı (MRTS) önem arz etmektedir. Öyle ki farklı firmalarca üretilen tüm mallar için emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin marjinal teknik ikame oranlarının birbirine eşit olması önem arz etmektedir (Koutsoyiannis, 1997: 578).

$$MRTS_{K,L}^x = MRTS_{K,L}^y$$

c) Hem Üretimde Hem Tüketimde Etkinlik

Pareto optimumun sağlanması için tüketicilerin marjinal ikame oranlarının birbirine eşit olması ve üretime katılan faktörlerin marjinal teknik ikame oranlarının birbirine eşit olması gereklidir. Lakin bu iki koşulun dışında üçüncü koşul pareto optimumunda genel dengenin sağlanması gerekliliğini belirtir, yani üretimde ve tüketimde eşanlı etkinlik gerçekleştirilmelidir. Buna göre marjinal ikame oranı ile marjinal dönüşüm oranı (MRPT) birbirine eşit olmalıdır. Böylece genel denge sağlanacaktır. Eğer bu 3. koşul veya bu 3 koşuldan birisi gerçekleştirilmez ise pareto optimum sağlanmaz (Hatırlı, 2016: 446).

$$MRPT_{x,y} = MRS_{x,y}^A = MRS_{x,y}^B$$

Pareto optimumuna bakıldığında optimum gelir bölüşümünü göstermediği ve günümüz dünyasındaki güncel meselelere çözüm yolu göstermediği açıktır. Pareto optimumunun hakkaniyet ilkesini temel alması sosyal refahın sağlanması kapsamında önemli bir ölçü aracı olsa da yeterli olmadığı aşıkardır (Divitçioğlu, 1982: 178).

Pareto optimum, nesnel bir bakış açısına sahip olmasına rağmen bireyler arası karşılaştırmalara yer vermediği için nesnelliği tartışılmaktadır. Üretim ve tüketim koşullarında ortaya çıkabilecek değişikliklerin sadece bir veya birkaç birey üzerinde olumlu etki yapması lakin diğerlerinin sabit kalması veya yine üretim ve tüketim koşullarında ortaya çıkabilecek değişikliklerin bir veya birkaç kişinin refahını arttırırken diğerlerinin durumunun kötüleşmesi Pareto ölçütünün yetersiz kaldığını göstermektedir. Buna sebep olarak da Pareto'nun bireyler arası karşılaştırmalara yer vermemesi ve bu hususu göz ardı etmesidir (Dieterlan, 1964: 172-173).

2.2.2. Pigou Optimum Ölçütü

İngiliz İktisatçı Pigou tarafından öne sürülen Pigou optimumu, Benthamcı faydacı ahlak teorisine dayanmaktadır. Pigou, refah ekonomisi ve servet ekonomisi kavramlarını birbirinden ayırt etmiştir (Özgüven, 1984: 06).

Refah iktisadı kavramı, ilk kez Pigou tarafından ele alınmış olup, Pigou'nun 'The Economics of Welfare' adlı çalışması da bu bağlamda ilk yapıt olarak nitelendirilmektedir. Bu eserin akabinde Refah iktisadı içerisinde Pigou'nun öncülüğünü yaptığı Klasik Refah İktisadı ve Pareto'nun öncülüğünü yaptığı 'Yeni Refah İktisadı' gibi bir ayrım ortaya çıkmasına rağmen bu iki farklı akımın analitik yapısının aynı olduğu ifade edilmektedir (Nath, 1969: 5).

Pigou'ya göre sosyal refahı bireylerin refahlarının toplamı oluşturmaktadır. Bireylerin refahını ise bireylerin elde ettikleri kişisel faydaların toplamı oluşturmaktadır (Little, 1960: 8).

$$W = U_1 + U_2 + U_3 + \dots \dots \dots + U_n$$

W → Toplam Sosyal Refah

U → Kişisel Faydalar

Fayda, Pigou'nun görüşleri kapsamında bireysel ve toplumsal fayda olarak iki farklı şekilde ele alınmıştır. Toplumsal fayda ve bireysel fayda birbirlerine denk olmamakla beraber toplumsal faydanın artırılmasının daha önemli olduğu ifade edilmiştir (Kazgan, 1999: 112).

Pigou, konuya daha analitik bir şekilde yaklaşabilmek için toplumsal refah kavramına bir takım sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlar toplumsal refahın para ile ölçülebildiği ve doğrudan veya dolaylı etkilenebildiği unsurlar üzerine olmuştur. Pigou buna ekonomik refah adını vermiştir (Elimirzeyev, 2015: 11).

Pigou'nun parayı ölçüm aracı olarak ele almasının nedeni esasen geniş bir kavram olan refah ekonomisi kavramını daraltma amacından ortaya çıkmıştır. Refah kavramı daraltılabilirse toplumsal refah daha kolay bir şekilde ele alınacaktır. Böylelikle refah kavramı Pigou optimumu kapsamında ekonomik refah ön plana çıkmıştır (Hicks, 1939: 696-712).

Pigou soyut değerlerle değil, somut unsurlarla refahın ölçülmesi gerekliliğini benimsemektedir. Refahın arttırılabilmesi için soyut kavramların yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Paranın ise somut bir unsur olduğunu ve refah ölçümü için önemli olduğunu ifade etmektedir (Pigou, 2009: 10-11).

Pigou, devlet müdahalesinin gerekliliğine inanmaktadır. Bunun için Adam Smith'e ait olan 'Görünmez El Mekanizması'na karşı çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisini benimsememekte ve vergi politikalarının sosyal refah üzerinde etkili olacağı görüşündedir (Çalışkan, 2001: 40). Pigou'ya göre düşük gelirli bireylerden yüksek gelirli bireylere doğru vergilemede artan oranlı tarifeler gerçekleştirilmelidir. Yüksek gelirli bireylerden düşük gelirli bireylere göre daha fazla vergi alınarak gelir transferi gerçekleştirilmelidir (Nemli, 1979: 40).

Pigou, özellikle dışsallıkları refah teorisi içerisine dahil etmesiyle literatürde önemli bir yer kazanmıştır. Buna göre, negatif dışsallıkların önüne vergi politikasıyla geçilebilir. Bu vergilendirme politikası literatürde Pigoucu vergilendirme olarak yer etmektedir.

Pigou optimumunun sosyal refahın artırılması hususunda iki önemli şartı bulunmaktadır. Bu şartlara göre:

-Sosyal refah, bölüşüm üzerinde herhangi bir değişiklik olmamasıyla, bireylerin tercihleri ve çıkarları doğrultusunda daha fazla fayda veya gelir elde edebilmesi imkanına rağmen daha fazla çalışma eylemine itilmemesiyle, tüketilebilir gelirin artışında olumsuz seyir gözlemlenmemesiyle ve üretimin de artış içerisinde olmasıyla artacaktır.

- Nispeten refah düzeyi düşük olan bireylerin refah seviyeleri iyileştirilebilir hale getirilebiliyorsa ve bununla beraber milli gelirden herhangi bir düşüş gerçekleşmiyorsa,

üretim azalmıyorsa, üretim hacminde olumsuz seyirler gözlemlenmiyorsa sosyal refah artacaktır (Çelebi, 2003: 36).

Pigou'nun ortaya koymuş olduğu sosyal refah teorisinin belli başlı varsayımları aşağıdaki gibidir:

-Refahı kardinalist bir yaklaşımla ele alan Pigou'ya göre fayda ölçülebilir niteliktedir.

-Bireysel faydaların toplamı sosyal faydayı oluşturmaktadır.

-Bireylerin faydalarını ölçme işlevini yerine getiren mekanizmalar homojen veya benzerdir.

-Bireylerin zevk ve tercihleri aynıdır.

-Sosyal faydanın artırılması temel amaç olmalıdır (Özcan, 2009: 11).

Pigou, gelir dağılımında adaletin tesis edilmesinin ancak yüksek gelirli bireylerin gelirinin veya satın alma gücünün tercihleri aynı olan düşük gelirli bireylere transfer edilmesiyle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Yüksek gelirli bireyler elde ettikleri gelirin tamamını tüketmeyip sadece küçük bir kısmını tüketebilirler. İşte burada yüksek gelirli bireylerden artı kalan gelir, gereksinimi yüksek şiddette olan düşük gelirli bireylere transfer edilebilir. Pigou'ya göre böylelikle toplumsal refah tesis edilebilir (Güney, 2013: 83).

Pigou'ya göre sosyal refahı artırmanın yolu, iktisadi etkinlik ve büyümenin birlikte gerçekleştirilebilmesine bağlıdır. Toplumsal marjinal maliyet ve toplumsal marjinal fayda eşit konuma getirildikten sonra etkinlik gerçekleştirilmiş olacaktır (Özcan, 2009: 10).

Pigou, ortaya koymuş olduğu teori kapsamında özellikle farklı bireylerin zevk ve tercihlerinin aynı veya benzer olabileceğini öne sürmesiyle önemli ölçüde eleştirilmiştir. Yine bunun yanı sıra refahın, faydanın ölçülebilir olduğunu ifade etmesi, yine refahın ölçülemez nitelikte olduğunu belirten Yeni Refah İktisatçıları tarafından eleştirilmesine neden olmuştur.

2.2.3. Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu

Politika uygulayıcıları tarafından uygulanan politikaların toplumsal refahı nasıl etkileyip etkileyemeyeceği sosyal refah kavramı içerisinde önemli bir sorunsaldır. Yine bunun dışında uygulanacak politikaların refah üzerine ne yönlü etki gerçekleştirdiği, bu etkilerin nasıl ölçülebileceği ve bu politikaların sosyal refah üzerinde olumlu etkiler yaratıp yaratmayacağı önemlidir. İşte bu hususta Bergson, bu sorulara verilecek cevaplarla bir sosyal refah fonksiyonu oluşturulmasını önermiştir (Yaylalı, 2004: 509).

Bergson'a göre hükümetler veya siyasi otoriteler tarafından uygulanacak politikaların refah üzerine etkisi üzerine açık değer hükümleri verilmelidir. Bu açık değer hükümleri kapsamında sosyal refah üzerine politikalar uygulanmalıdır (Türkay, 2001: 316).

Bergson'un sosyal refah fonksiyonu kapsamında tüketici gruplarına ait olan faydalar birleştirilecek ve böylelikle kaynak dağılımının düzenlenmesi sağlanacaktır (Yaylalı, 2004: 509). Aşağıda Bergson'a ait sosyal refah fonksiyonu görülmektedir. Burada n , n .inci kişinin faydasını göstermektedir.

$$W = f(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n)$$

Bergson'un sosyal refah kriterlerine göre bireylerin fayda düzeyleri karşılaştırılmalıdır. Bu kıyaslama neticelerinde bireylerin fayda düzeyleri açık değer hükümleri kapsamında edinilerek sıralamaya tabi tutulmalıdır. Bu sıralama tamamen bireylerin düşünceleri kapsamında şekillendirilecektir (Koutsoyiannis, 1997: 580).

Bergson'un sosyal refah fonksiyonuna göre farksızlık eğrilerinin daha yukarı çıkması ve orijinden uzaklaşması toplumsal refahı artıracak iken, daha aşağıdaki farksızlık eğrilerine düşüş toplumsal refahı azaltacaktır (Slivinski, 1987 :247).

Bergson'un sosyal refah kriteri teoride olumlu öneriler getirirse de uygulama kapsamında yeterli olmadığı dile getirilmektedir. Bireylerin her birinin fayda düzeyinin öğrenilmesi ve buna göre açık değer yargıları oluşturulmasının çok mümkün olmadığı

belirtilmektedir. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin, toplumu idare eden yöneticiler kapsamında düşünceleri şekillendirilebilir, idareciler kendi düşüncelerini empoze edebilirler.

2.2.4. Kaldor-Hicks Telafi Kriteri

Kaldor ve Hicks'in ortaya koymuş olduğu sosyal refah teorisi, zararı tazmin etme veya telafi etme prensibine dayanmaktadır. Bundan ötürü bu sosyal refah fonksiyonuna Kaldor-Hicks telafi kriteri adı verilmiştir. Kaldor ve Hicks'e göre yeniden dağılımın birtakım neticeleri bulunmaktadır. Buna göre yeniden dağılım refahın yeniden aktarılmasına, gelirin de yeniden yönlendirilmesine neden olmaktadır (Yaylalı, 2004: 507).

Ekonomi üzerinde gerçekleştirilecek bir politika çerçevesinde bir takım değişiklikler gerçekleşeceğini varsayalım. Bu değişiklikler çerçevesinde belirli bir kesim bu değişikliklerden maddi anlamda olumlu yönde etkilenecek iken belirli bir kesim ise bu değişikliklerden maddi anlamda kayıplar yaşayacaktır. İşte bu raddede Kaldor ve Hicks, değişimin gerçekleştirilmesini talep eden, değişim sonrası kazançlı çıkacak olan bireylerden değişimin gerçekleştirilmesi için ne kadar para ödemeye razı olduklarının belirlenmesini, bununla beraber değişimden olumsuz yönde etkilenecek olan bireylerden de değişimin gerçekleşmemesi için ne kadar para ödemeye razı olduklarının belirlenmesi gerektiğini talep etmektedirler. Kaldor- Hicks'in sosyal refah kriterine göre, değişiklik neticesinde kazanç elde edecek kesimler değişiklik sonrası kayba uğrayacak bireylerden daha fazla para ödemeye razı ise sosyal refahta artış sağlanmış olacaktır. Yine bu kritere göre bunun nedeni ise, kazançlı çıkan bireylerin zarar elde eden bireylerin zararlarını telafi ettikten sonraki durumda bile net kazanç elde edecek olmalarıdır (Koutsoyiannis, 1997: 579).

Kaldor-Hicks telafi ölçütüne bakıldığı zaman Paretocu anlayışın devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Bunun dışında Kaldor ve Hicks, politika gerçekleştirilmeden önce zarara uğrayanları ikna etme bağlamında farklı düşünmektedir. Buna göre Kaldor, kazançlı çıkacak olan kesimin zarara uğrayan kesimi ikna etmesi gerektiğini belirtmekte iken, Hicks ise böyle bir şarta gerek olmadığını düşünmektedir (Dinler, 2010: 549-550).

Kaldor-Hicks telafi kriterinin gelir eşitsizliği kavramını göz ardı ettiği görülmektedir. Bunu bir örnekle açıklamak istersek daha akılda kalıcı olacaktır. A ve B kişileri düşünelim. A kişinin bir milyarder, B kişinin ise toplam geliri 3000 TL olan dar gelirli bir birey olduğunu varsayalım. Ekonomi üzerinde gerçekleştirilmesi planlanan bir politika çerçevesinde A kişinin kazançlı, B kişinin ise zarara uğrayacağını ifade edelim. A kişisi bu politikanın gerçekleştirilmesi için 5000 tl gözden çıkarmış iken, B kişisi ise bu politikanın gerçekleştirilmemesi için 1000 tl gözden çıkarmış. Ve Kaldor-Hicks kriterine göre A kişinin ödemeye razı olduğu miktar B kişinin ödemeye razı olduğu miktara göre daha fazla olduğu için politika gerçekleştirilecektir. Ve neticesinde refah seviyesi B kişisine göre çok daha yüksek olan A kişisi, kazançlı hale gelmiş iken, B kişisi ise değişim öncesi ve sonrası kayba uğramıştır. Bu uygulama neticesinde B kişinin refahı oldukça kötüleşirken, A kişisi için politika gerçekleştirilmeden ödemiş olduğu miktar, refah seviyesini çok minimal düzeyde etkilemiştir.

Kaldor-Hicks kriteri tüm bireyler için marjinal faydayı eşit saymaktadır. Ve Kaldor-Hicks kriteri ancak böyle bir durumda uygulanabilir niteliktedir. Ki bu da çok gerçekçi bir durum değildir. Aynı para değerinin farklı gelir grupları için aynı değeri taşıdığı anlayışı, Kaldor Hicks kriterinin çok sakıncalı bir yaklaşım içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Gelir eşitsizliği ve satın alabilme gücü gibi unsurlar göz ardı edilmektedir. Yine bunun dışında Kaldor Hicks kriteri kişiler arası refah kıyaslaması gerçekleştirdiği için oldukça eleştiri konusu olmuştur (Koutsoyiannis, 1997: 579-580).

2.2.5. Scitovsky İkili Kriter Yaklaşımı

Scitovsky İkili Kriter Yaklaşımı, Kaldor-Hicks yaklaşımının bazı eksikliklerini görüp bu eksiklikleri giderme amacı taşıyan, Kaldor-Hicks telafi ölçütünün devamı niteliğindeki bir sosyal refah fonksiyonudur.

Scitovsky, Kaldor-Hicks yaklaşımının kendi içerisinde çelişki taşıdığını ifade etmektedir. Scitovsky'e göre politika değişikliği sonrası kayıp yaşayan kimselerin zararları telafi edilmezse ve iki optimum olmayan durum kapsamında Kaldor-Hicks ölçütü gerçekleştirilirse bu çelişkiyi beraberinde getirecektir (Albayrak, 2003: 51).

Kaldor-Hicks yaklaşımı, Scitovsky'e göre başlangıçtaki gelir dağılımına aşırı önem atfetmekte ve bu başlangıçtaki gelir dağılımının savunucusu konumundadır. Scitovsky'e göre Kaldor-Hicks yaklaşımı mevcut gelir dağılımını savunmakta ve sosyal refah kavramının özüne aykırı davranmaktadır (Güney, 2013: 93).

Scitovsky'e göre sosyal refahta artış yaşanabilmesi için ekonomideki olası bir değişiklikte, değişiklik sonrası kazançlı konuma gelen kimselerin kazançlarının; değişiklik sonrası zarara uğrayan kimselerin zararından büyük olması gerekmektedir. Bu görüldüğü üzere Kaldor-Hicks yaklaşımının özüne benzemektedir.

Scitovsky, Kaldor-Hicks yaklaşımına ek olarak, bu yaklaşımda gördüğü çelişkileri düzeltme adına iki ek kriter getirmiştir. Hatta Scitovsky'nin İkili Kriter yaklaşımı da adını bu iki kriterden almıştır. Aşağıda yer alan bu iki ek kriter Scitovsky'e göre sosyal refahta artışın yaşanabilmesi için mutlak surette gereklidir:

-Ekonomideki gerçekleştirilen değişiklik sonrası avantajlı konumda yer alıp kazanç elde edecek olan bireylerin, değişiklik sonrası dezavantajlı konumda yer alıp zarar edecek olan bireyleri ikna etmeleri gereklidir.

-Ekonomideki değişim sonrası zarar elde edecek olan bireylerin, değişiklik sonrası avantajlı hale gelip kazanç elde edecek olan avantajlı bireyleri ikna edememeleri gerekmektedir (Dinler, 2010: 550).

Scitovsky'nin ikili refah kriterine bakıldığı zaman Kaldor ve Hicks'in telafi ölçütü yaklaşımında olduğu gibi kişiler arası refah karşılaştırmaları yapıldığı gözlemlenmektedir. Marjinal faydanın tüm bireyler için aynı olduğu kabul edilmiştir. Bunların dışında gelir eşitsizliği ve satın alma gücü gibi olguların ihmal edildiği görülmektedir. Tüm bu eksiklikler Scitovsky'nin İkili Kriter yaklaşımının önemli boyutta eleştiri almasına neden olmuş, gerçekçilikten uzak olduğu şekilde yorumlar yapılmasına yol açmıştır. Scitovsky'nin İkili Kriter Yaklaşımı'nın etkin olabilmesi için marjinal faydanın tüm bireyler için aynı olduğu bir toplum yapısı gerekmektedir.

2.2.6. İkinci En İyi Teorem

İkinci en iyi teori, Lipsey ve Lancaster tarafından geliştirilen bir sosyal refah teorisidir. Lipsey ve Lancaster 1950'li yılların ortalarında bu teoriyi ortaya

koyduklarında hem modern kamu ekonomisi hem de modern refah ekonomisi daha henüz başlangıç evresi içerisinde (Boadway, 1997: 3). İkinci en iyi teorem, refah iktisadının önermelerinin gerçek politika kararlarında kullanılabilirliğinin şüpheli olduğu yönünde yaklaşımlar geliştirmiştir (Wagner, 2015: 135).

İkinci en iyi teorem, daha az optimalite şartının ihlal edildiği vaziyetin daha çok optimalite şartının ihlal edildiği başka bir vaziyetten, toplumsal refah bağlamında daha iyi olmasının gerekmediğini savunmaktadır (Türkay, 2001 :327).

Bazı durumlarda piyasa tam anlamıyla optimal konumda olmayabilir. Yani piyasa içerisinde tam rekabet koşullarına çok fazla rastlanmadığı gibi bunun dışında monopoller gibi, dışsallıklar gibi, malların bölüşüm problemi gibi pareto şartlarının ihlal edildiği durumlara rastlanılabilir. İşte böylesi bir vaziyette en iyi refah düzeyi tesis edilemezse eldeki Pareto şartlarla ikinci en iyi teoremin uygulanıp uygulanabileceği tartışılabilir. İkinci en iyi teoreme göre bunun zorunlu olarak gerçekleştirilmesi gerekli değildir. Yani özetle açıklamak gerekirse Pareto optimumun tesis edilmesi için bir veya birkaç koşul noksan ise geri kalan şartları sağlamak elzem değildir (Yaylalı, 2004: 513).

Belirli kesimde yer alan bazı iktisatçılara göre bu yaklaşım ya hep ya hiç yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir. Ekonominin bütününe ıslah edilmedikten sonra sadece belirli kesimlere, endüstrilere yönelik ıslah çalışmalarının bir fayda getirmeyeceği savunulmaktadır (Türkay, 2001: 327).

İkinci en iyi teoremin genel odak noktası bireysel endüstrilerdeki çok dar şartlar olup, diğer endüstriler için daha geniş genel denge önermeyen, uygulanacak politikalara yönelik daha çok bir uyarı olarak tasarlanmıştır (Yaylalı, 2004: 514).

İkinci en iyi teori öz olarak piyasada birden çok piyasa başarısızlığı var ise, piyasa başarısızlıklarının hepsinin değil de bir kısmının ortadan kaldırılmasının toplumsal refahın tesis edilebilmesi için yeterli olmadığını savunmaktadır. Örnek olarak tüm firmaların monopol konumda olduğu bir sektörde bu firmaların belirli bir kısmının tam rekabetçi bir hale getirilmesi ikinci en iyi teoreme göre toplumsal refahın tesis edilmesi için yeterli olmayacaktır.

2.2.7. Bentham Sosyal Refah Fonksiyonu

İngiliz İktisatçı Jeremy Bentham, ortaya koymuş olduğu sosyal refah teorisi ile bireylerin faydalarının toplamının bireylerin toplam refahını oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu açıklamadan yola çıkarak Bentham'a göre bireylerin toplam faydasının toplam refahı ile eş olduğu ifade edilebilir (Özcan, 2009: 8).

Bentham'a göre refahta artış sağlanabilmesi için piyasalardaki mal miktarının büyük kısmı toplum içerisindeki en büyük çoğunluğa ait olmalıdır. Ancak böylelikle refah artabilir. Bentham, bireylerin faydalarının ölçülebilir olduğunu ifade etmekte, faydalarının toplamının da toplumsal refahı yansıttığını düşünmektedir (Koutsoyiannis, 1997: 574).

Bentham, mutluluğun tespit edilebilir, ölçülebilir olduğunu dile getirmiştir. Bentham'a göre mutluluk, nimet ve bireysel külfet arasındaki müspet farktır. Bentham'a göre toplum içerisindeki kuralları düzenleyen yasaların toplumsal mutluluğu maksimum kılacak şekilde olması gerekmektedir (Divitçioğlu, 1982: 169).

Bentham, faydacı ahlak yaklaşımının öncülerinden birisidir. Bununla beraber ortaya koymuş olduğu sosyal refah fonksiyonu, belirli hususlarda ayrılrsa da faydanın da ölçülebilir olması ve kişiler arası refah karşılaştırması yaptığı için Pigou ile benzer düşünceleri savunduğu görülmektedir.

Bentham'ın ortaya koymuş olduğu sosyal refah fonksiyonun pratikte kullanımı zordur. Önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Bentham, toplum içerisinde yer alan bireyler arası karşılaştırma yapmakta, toplum içerisindeki bireyler içerisinde kimlerin daha çok mal miktarını hak ettiği yönünde değerlendirmeler gerçekleştirmektedir. Marjinal faydanın her bir birey için eşit kabul edilmesi sosyal refah fonksiyonunun oldukça eleştiri almasına neden olmuştur. Bentham'ın sosyal refah ölçütünün büyük çoğunluk ve çok mal durumlarının eşanlı olarak oluşmadığı durumlarda kullanılması mümkün değildir (Koutsoyiannis, 1997: 574).

2.2.8. Rawls Yaklaşımı

Rawls'ın ortaya koymuş olduğu sosyal refah yaklaşımına göre refah artışının gerçekleştirilebilmesi en fakir birey ve bireylerin refahları arttırılmalıdır. Refah durumu iyi olan bireylerin refah düzeylerinin artırılması sosyal refahı arttırmayacaktır. Refah

düzeyi yüksek olan zengin bireylerden refah düzeyi düşük olan fakir bireylere yönelik gelir transferi gerçekleştirilmelidir. Böylelikle refah düzeyi düşük fakir kimselerin refah seviyesi artırılmalıdır. Rawls'ın refah anlayışı refah düzeyleri eşit olmayan, birbirlerinden farklı olan bireylerin refah düzeylerinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır (Özcan, 2009: 9).

Rawls, kardinalist fayda görüşünü değil, ordinalist fayda görüşünü savunmaktadır. Rawls, ortaya koymuş olduğu sosyal refah yaklaşımı ile etkinlik amacı gütmektedir lakin etkinlik amacından ziyade eşitliğin tesis edilmesi fikri daha ön plandadır (Güney, 2013: 77-78).

Rawls, faydacı ahlakın savunduğu görüşleri eleştirmiş, geleneksel iktisadın ele almış olduğu fayda kavramını kabul etmemiştir. Rawls ortaya koymuş olduğu sosyal refah yaklaşımında fayda yerine birincil mallar kavramının kullanılmasını önermiştir. Rawls'a göre birincil mallar olarak kastedilen değerler; bireylerin hedeflerine ulaşabilmeleri için gerekli olan gereçler, hak ve özgürlükler, olanakların tesis edilmesi, gelir ve servettir (Albayrak, 2003: 73).

Rawls, birincil mallar kavramını ortaya atarak aynı zamanda kişiler arası refah karşılaştırmalarının da kolaylıkla yapılabileceğini dile getirmiştir. Rawls'a göre gelir, servet, eşitlik, hak ve özgürlükler gibi kavramlar rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Vatandaşların bu değerlerden almış oldukları paylar başka işlemlere başvurulmadan tespit edilebilir (Rawls, 2003: 14).

Rawls'ın fayda yerine birincil mallar içerisinde önermiş olduğu birincil mallar içerisinde yer alan özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar Rawls'ın sosyal refah yaklaşımı içerisinde önemli yer tutmaktadır. Rawls fakir bireylerin refah düzeyinin artırılarak hem sosyal refahın gerçekleştirileceğini savunmuş hem de böylelikle eşitlik kavramının eylemde gerçekleştirileceğini, fakir bireylerin de böylelikle ekonomik anlamda özgürleşeceklerini ifade etmiştir.

2.2.9. Arrow'un İmkansızlık Teoremi

Arrow'a göre bireylerin tercihleri doğrultusunda toplanan görüşler çerçevesinde bir sosyal refah fonksiyonu ortaya konulamaz. Demokratik yollara başvurulup bireylerin tercihlerinin oylanması, bireylerin ortaya koymuş oldukları tercihlerin tutarlı

olması sosyal refah fonksiyonunun oluşturulması için yeterli değildir (Yaylalı, 2004: 510-511).

Kenneth Arrow, ortaya koymuş olduğu imkansızlık teoremi ile bireysel tercihlerin her zaman istikrarlı ve istenilen sonuçlar vermeyeceğini vurgulamıştır. Bireyci ve ordinalist bir yaklaşımla ele aldığı bu teorem ile bireysel tercihlerin yeterli olmadığını ortaya koymuştur (Case, Fair ve Oster, 2011: 338).

Arrow, imkansızlık teoremi içerisinde bireylerin tercih süreçlerini ve oylama tekniklerini analiz etmektedir. Arrow, çoğunluk anlayışına önem vermiş, adil ve tatmin edici sonuçlara ulaşmanın çoğunluk tercihlerini dikkate almaktan geçtiğini ifade etmiştir (Scott ve Antonsson, 2000: 218).

İmkansızlık teoremi içerisinde bireylerin tercih edebilecekleri bir takım ögeler bulunmaktadır. Toplum ve toplum içerisinde yer alan bireyler bu ögelerden kendi tercihleri doğrultusunda seçim gerçekleştireceklerdir.

Arrow'a göre bir sosyal refah fonksiyonu ortaya koyabilmek için beş şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu beş şart adil bir seçim için önem taşımaktadır. Bu beş şart aşağıdaki gibidir: (Arrow, 1950: 329)

-Tamlık ve geçişliliğin sağlanması: Buna göre sosyal tercihler tam olmalıdır. Bunun dışında tercihler arasında geçiş imkanının sağlanmış olması gereklidir. Örnek verilecek olursa A ögesi B'ye B ögesi de C'ye tercih edilmiş ise A'nın C'ye de tercih edilmiş olması gerekmektedir.

-Sosyal refah bireysel tercihler doğrultusunda şekillenmelidir. Diğer bir deyişle sosyal refah bireysel tercihlerden ayrı düşünülmemeli, bağımsız olmamalıdır.

-Çoğunluğun tercihine önem verilmelidir. Ekonomideki herhangi bir değişiklik oylanıyor ise ve bu değişikliği istemeyenler azınlıkta ise burada çoğunluğun kararı gözetilmeli ve ekonomik değişiklik gerçekleştirilmelidir.

-Sosyal refah tercihleri ile alternatif tercihler arasında ilişki olmamalıdır. Yani sosyal refah tercihleri alternatif tercihlerden bağımsız olmalıdır.

-Bireysel oy kullanımının önemi yoktur. Çok sayıda aynı tercihte bulunanların seçimi dikkate alınmalıdır.

Arrow'un sosyal refah teorisi örneklendirilerek daha iyi ifade edilebilir. Tokat iline ait üç farklı sorun olsun. x (konut fiyatlarının yüksekliği), y (işsizlik) ve z (göç) olsun. Burada Tokat il merkezinde yaşayan 150.000 kişiye bireysel tercihleri sorulsun. Bu bireylerden bu sorunların çözümünde önceliklerinin ne olacağı yönünde sosyal tercih gerçekleştirmeleri istensin. Ve bu bireylerin tercihleri de aşağıda yer alan tablodaki gibi olsun.

Tablo 1: Arrow'un Sosyal Refah Teorisi

Bireyler	Tercih Önceliği Sıralaması
60.000 kişi	$x > y > z$
50.000 kişi	$y > z > x$
40.000 kişi	$z > x > y$

Tablo 1'e bakıldığı zaman kitlelerin önceliklerinin farklı farklı olduğu görülmektedir. Belirli bir grubun önceliğinin konut fiyatlarının yüksek olduğu, belirli bir grubun önceliğinin işsizlik sorunu olduğu ve belirli bir grubun önceliğinin de göç sorunu olduğu görülmektedir. Burada Arrow'un sosyal imkansızlık teorisine göre ilk olarak çoğunluğun tercihinin göz önüne alınması gerekliliği akla gelmektedir lakin bu da beş şart dahilinde, tüm şartları sağlamayacağı için Arrow'un sosyal imkansızlık teorisini maksimum kılmayacaktır ve bir uzlaşmazlık durumu ortaya çıkacaktır.

Arrow, teorisine de adını verdiği üzere ortaya koymuş olduğu teoremin ancak diktatörlük sisteminde, diktatörlük sistemi tarafından dikte edilen tercihler çerçevesinde veya belirli fikirlerin empoze edildiği toplumlarda gerçekleşebileceğini, bunun dışında belirlenen şartlar dahilinde bir sosyal refah fonksiyonu inşa etmenin imkansız olduğunu belirtmiştir (Arrow, 1950: 342). Arrow'un teorisi, demokrasinin bile önemli karar alma

süreçlerinde yetersiz olduğunu ifade etmesi bağlamında sıkça eleştiri almış ve gerçek hayatla bağdaştırılamayacak bir teori olarak nitelendirilerek karşıt görüşlü kimselerce eleştirilmiştir (Güney, 2013: 97).

2.2.10. Amartya Sen'in İmkansızlık Teoremi

Amartya Sen, 1970'li yılların başında ortaya koymuş olduğu çalışmalar ile fayda dışındaki değişkenlerin de refah ekonomisi kapsamında göz önüne alınması gerektiğini ifade etmiştir (Pattanaik, 1997: 110).

Amartya Sen'e göre bireysel refah fonksiyonu içerisindeki faydacı yaklaşım, kişinin birey olma vaziyetini göz ardı etmektedir. Bununla beraber bireyin refah algısı farklı konum ve zamanlarda değişebilmektedir. Lakin faydacı yaklaşım tüm bunları dikkate almamaktadır (Sen, 1982: 256-257).

Sen'in ortaya koymuş olduğu teorem, Arrow'un imkansızlık teoremi ile benzer yönler taşımaktadır. Lakin Sen, Arrow'dan farklı olarak toplum çoğunluğunun kararına uyulmasının liberal anlayış içerisinde yanlış olduğunu dile getirmiştir (Güney, 2013: 98).

Sen'e göre sosyal refah teorileri içerisinde gelir ve servetten çok daha önemli unsurlar bulunmaktadır. Sen, sosyal refahın yükseltilebilmesi için bireylerin hayat kalitelerinin artırılmasının ve temel özgürlüklerinin sağlanmasının temel amaç olması gerektiğini ifade etmektedir. Sen'e göre geliri ve serveti merkeze alan anlayış, geleneksel refah ilkelerinden kalmadır. Buna göre geleneksel refah ilkelerinden sıyrılmanın yolu bireylerin hayat standartlarının yükselmesini sağlamak ve yine bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin tesis edilmesini gerçekleştirmektir (Sen, 1999: 24).

Tek başına pareto optimalitenin varlığı, yani pareto optimumun gerçekleştirilmiş olması sosyal refah için yeterli bir gösterge değildir. Toplumlarda pareto optimum şartlar sağlanmış olsa bile bu ekonominin sosyal refah düzeyi hakkında tam anlamı ile bilgi sağlamaz (Sen, 1970: 75).

Sosyal refahın tesis edilebilmesi kapsamında alınacak kararlar için bireylerin kişisel refahları karşılaştırılmalıdır. Bu kişiler arası karşılaştırmalar geleneksel refah iktisadından farklı olarak birçok değişkene bağlıdır (Sen, 1982: 203).

Arrow'un ortaya atmış olduğu çoğunluk şartı Sen'e göre yetersizdir. Toplumun sosyal refahı hakkında enformasyonel temellere sahip olmak gerekir. Çoğunluk kuralı bunun önüne geçmektedir. Çoğunluk şartı refah iktisadı problemlerini çözmekte yetersiz kalmaktadır. Enformasyonel temelleri yoktur. Toplumda yaşayan her bir bireyin refah düzeyi hakkında fikir vermez (Sen, 1999: 341).

Sen'e göre çoğunluk kuralı çerçevesinde göz ardı edilen, azınlık olarak kalan bireylerin de tercihleri dikkate alınmalıdır. Eğer bu bireylerin tercihleri dikkate alınmaz ise, çoğunluğun da kararı çerçevesinde bu bireyler kendi isteklerini yansıtan tercihlerinden vazgeçmek zorunda kalabilirler. Sen, bir toplumsal refah fonksiyonunun inşa edilebilmesi için gerekli üç koşul önermiştir (Ng, 1971: 1397):

-Koşul U (Sınırlanmamış Alan) : Bu şarta göre her bir bireysel sıralama seti mantık çerçevesinde yer almalıdır. Böylelikle ortak seçim kuralı kümesi içerisinde yer alabilir.

-Koşul P (Pareto Şartı) : Buna göre toplum içerisinde yer alan her birey x 'i y ' ye tercih ederse toplum da x 'i y ' ye tercih etmelidir.

-Koşul L (Liberalizm) : Toplumda x ve y gibi alternatif konumda yer alan tercihler var iken, bireylerden birisi x 'i y ' ye tercih ediyor ise toplum da aynı yönde bir davranış gerçekleştirmeli ve x 'i y 'ye tercih etmelidir. Buna sebep olarak da her bir bireyin en az bir kez olmak üzere sosyal tercih hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Arrow'un İmkansızlık Teoremi'nde olduğu gibi Amartya Sen de sınırlanmamış alan koşulundan yararlanmışır. Fakat Arrow'dan farklı olarak toplumsal tercihlerin geçişliliği varsayımını göz ardı etmiş ve teoreminde yer vermemiştir. Bunun yerine her bir seçim vaziyetinde en iyi alternatifin var olduğu varsayımını dikkate almıştır (Albayrak, 2003: 64).

Sen'e göre yukarıda belirtilen üç koşulu birden sağlayacak bir sosyal refah fonksiyonu bulunmamaktadır. Bu kapsamda liberalizm, bir sosyal refah fonksiyonunun

inşasında yetersiz kalmaktadır. Pareto optimum şartlar dahilinde liberalizmin sosyal refah fonksiyonu oluşturulmasında yetersiz kaldığını gösteren Sen, liberalizm ve pareto ölçütünün birbiri ile bağdaşmadığını ortaya koymuştur (Güney, 2013: 98).

2.3. SOSYAL REFAHIN TESİSİNDE ARACI KURUMLAR

Sosyal refahın tesis edilmesinde başta kamu sektörü olmak üzere, sivil sektör, özel sektör, dini kuruluşlar veya hayır kurumları ve gönüllü yardım kuruluşlarının yardımcı rol üstlendiği görülmektedir. Refah devleti kavramının gelişim kazanması ile bu kavramlar da oldukça önem kazanmıştır. Tablo 2’de sosyal refah tedarikçisi kurumlar ve fonksiyonları görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal Refah Tesisinde Aracı Kurumlar

Sosyal Refahın Tesisinde Aracı Kurumlar	Çeşitleri	Temel Fonksiyonları	Sosyal Fonksiyonları
Sivil Sektör	Aile, akraba, arkadaş, komşu	Üreme, sosyalleşme, koruma, dostluk, manevi destek	Bağımlı aile üyelerinin bakımı, aile içi mali destek
Kamu Sektörü	Merkezi yönetimler ve yerel yönetimler	Toplumsal amaçlarla kaynakların yönlendirilmesi ve dağıtılması	Yoksulluğun önlenmesi, ekonomik güvenlik, sağlık, eğitim ve konut hizmetleri
Özel Sektör	Üreticiler (İşletmeler) ve Tüketiciler (Aileler), İş Organizasyonları	Mal ve Hizmetlerin değişimi, İstihdam	Mal ve Hizmetlerin Ticari Sosyal Refahı, Ödenekler
Din	Dini Kurumlar	Ruhen doyum	Mensup bireylere refah, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve danışmanlık hizmetleri sağlamak
Gönüllü Sektör	Gönüllü kuruluşlar, gruplar, organizasyonlar	Karşılıklı yardım, insan sevgisi, yardımseverlik	Kendi kendine yardım, gönüllülük, topluma yönelik sosyal hizmetler

Kaynak: Gilbert, N. ve Terrell, P., 1998: 3). Aktaran; Özdemir, S., 2004: 125.

2.3.1. Sivil Sektör

Devletler, çok önceleri sadece dış saldırılara karşı kendini savunma işlevini ve iç düzeni ve hukuksal yapılarını düzenleme rollerini üstlenmiştir. Fakat refah devleti kavramının gelişmesi ile beraber devletler de bizzat sosyal tedarikçisi konumunda yer almışlardır. Devletlerin bu rolü üstlenmeden önce sosyal sorunlarla karşı karşıya kalan bireyler, başta ailelerinden olmak üzere, akrabalarından ve arkadaşlarından sosyal yardım görmüşlerdir (Pinch, 1997: 7).

Aile, bir toplumun temel yapı taşıdır. Toplumu oluşturan en temel birim ailedir. Bireye ilk etapta annesi, babası ve varsa kardeş veya kardeşleri sosyal yardımda bulunur. Aynı kan bağına sahip olduğu akrabaları ve dostları ve komşuları yine sosyal yardımlarda bulunabilirler. Başta aile olmak üzere bireyin akrabaları, arkadaşları ve komşuları vb topluluklar sivil sektör içerisinde bulunan kurumlardır.

Toplum içerisindeki en temel refah sağlayıcı birim ailedir. Bir toplum içerisinde sosyal refah kurumları ne kadar gelişme gösterirse gösterebilir, aile kadar öneme haiz olamaz. Fertler, bir sorunla karşı karşıya kaldıklarında ilk olarak aile kurumuna başvururlar. Aile dışında bireye akrabaları, dostları, komşuları vb kurumlar sosyal yardımda bulunurlar. Eğer ki aile, ferдин sorununa problem sağlayacak kapasiteye ve güce sahip değil ise işte o zaman diğer sosyal refah sağlayıcıları devreye girerler (Erdal, 2012: 115).

Devletlerin bir sosyal refah sağlayıcısı olarak gelişme göstermesi özellikle refah devleti kavramının gelişme göstermesiyle paralellik göstermektedir. Devletin bu işleve sahip olmadığı geçmiş zaman dilimlerinde özellikle sivil sektörün sosyal refah sağlayıcısı özelliği büyüktür. Günümüzde devlet, önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olsa da bu özelliğini yerine getirmesinde sivil sektörün de sağlayıcılığının önemi büyüktür (Özdemir, 2004a: 105).

Ailelerin özellikle kavramsal olarak muhafazakar-eşitlikçi refah devleti modellemesi içerisinde etkin olduğu görülmektedir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008: 161). Bununla beraber liberal düşünce anlayışının etkin olduğu toplumlarda da sivil sektörün önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olduğu gözlemlenmektedir. Bu toplumlarda

sosyal refahı tesis etmeye yönelik kamu harcamaları düşük miktarlardadır. Bu bağlamda kamu harcamalarının düşük olması liberal anlayış içerisinde sivil sektörü önemli bir sosyal refah tedarikçisi konumuna getirmiştir (Özkan, 2014: 109).

Aile, toplum içerisinde temel refah sağlayıcı birimdir. Devlet ailelerin gücünün veya potansiyelinin yetmediği durumlarda devreye girmektedir (Kesgin, 2012: 43). Geleneksel yapının bozulmadığı toplumlarda ailenin önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olduğu görülmektedir. Bu toplumlarda aile bireyleri, aile içindeki hasta üyelere, bakıma muhtaç bireylere, yetim kalmış çocuklara sosyal yardım sağlamakta, destek gerçekleştirilmektedir. Aile içi sosyal yardımlaşma ile aynı zamanda aile içi gelir transferi de gerçekleştirilmiş olmaktadır. Yine özellikle miras kavramının da önemli bir sosyal refah uygulaması olduğu görülmektedir. Aile içerisindeki yaşlı fertler hayatlarını kaybettikten sonra gelirlerini ve mülkiyetlerini hayatta olan aile bireyelerine bağışlayabilmektedirler (Özdemir, 2004a: 104).

Sivil sektör, gelişmiş ülkelerden ziyade özellikle gelişmekte olan ülkelerde etkin bir sosyal refah sağlayıcısıdır. Gelişmiş ülkelerde yer alan sosyal refah sağlayıcıları kadar belki yeterli kapasitesi ve gücü olmayabilir fakat toplumsal dayanışma ve toplumsal refahın imarı için önemli olduğu muhakkaktır (Özdemir, 2004a: 105).

2.3.2. Kamu Sektörü

Devletlerin(merkezi ve yerel yönetimler) topluma yönelik sosyal vazifeleri vardır. Özellikle refah devleti kavramının gelişmesiyle beraber devletler bu vazifeyi üstlenmiş, refah devletlerinin ortaya çıkmasıyla beraber devletler, önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olma statüsüne erişmiştir. Özellikle gelişmiş ekonomiler, kamu sektörleri tarafından toplumlarına büyük miktarlarda sosyal refah hizmeti sağlamaktadırlar.

Devletlerin sosyal refah hizmeti sağlama noktasında en önemli güç olmasına milat olarak Sanayi Devrimi gösterilmektedir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleştirilmesi beraberinde birçok değişikliği de getirmiştir. Sanayileşmeyle beraber geleneksel kurumlar ya yok edilmiş, ya da büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Sosyal refah sağlayıcıları bağlamında da değişiklikler olmuş ve devletler(merkezi ve yerel yönetimler) öncü konuma yükselmiştir (Özdemir, 2004a: 111).

Refah devleti kavramının ilk ortaya çıktığı zamanlar devletlerin sosyal refahı sağlama noktasında payının sınırlı olduğu görülmektedir. Fakat zamanla bu kavramın gelişme göstermesi ve sosyal refah devletlerinin sayısının artması ile devletlerin sunmuş olduğu sosyal refah hizmetleri artmıştır (Erdal, 2012: 113).

Devletlerin sosyal refahı sağlama noktasındaki rolünün önemli oluşu günümüzde aşikar bir şekilde görülmektedir. Lakin bu bağlamdaki yeni düşünsel yaklaşımlara göre devlet, üretim ve dağıtım aşamasından çekilmelidir. Bu faaliyet alanları diğer aktörler tarafından gerçekleştirilmelidir. Devlet sadece planlama, denetim ve finansman faaliyetlerini gerçekleştirmelidir. Devletin üzerindeki sosyal sorumluluk azaltılmalıdır. Bu sosyal sorumluluğun azaltılabilmesi için devlet, sosyal refah sağlayıcısı olarak üstlendiği sosyal refah hizmetlerini başta özel sektör olmak üzere gönüllü yardım kuruluşlarına ve sivil sektöre transfer etmelidir (Özdemir, 2007 : 360).

Kamu sektörünün önemli bir sosyal refah hizmeti sağlayıcısı olma aşamalarına bakıldığında devletlerin ilk olarak sosyal güvenlik hizmetleri kapsamında önemli eylemler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunun akabinde sosyal refah hizmetleri çeşitliliğinin de zamanla arttığı görülmektedir. Kamu sosyal güvenlik harcamaları arttırılmış, kamu yardımları ve kamu hizmetlerinin sayısında gözle görülür artışlar yaşanmış, kamu yardım ve kamu hizmetleri geliştirilmiştir (Ekin, Alper ve Akgeyik, 1999: 124-126).

2.3.3. Özel Sektör

Devletler, diğer bir deyişle kamu sektörü, kamu mal ve hizmetlerinin üretilmesinde ve yoksulluğun azaltılması kapsamında ortaya konulan uygulamalar çerçevesinde önemli bir sosyal refah hizmeti sağlayıcısıdır. Kamu sektörünün bu büyük öneme haiz rolüne rağmen belirli kapsamlarda yetersiz kaldığı durumlar da oluşabilmektedir. İşte bu durumlarda devreye özel sektör girmektedir. Özel sektörün etkinliği ile beraber kamu sektörünün yetersiz kaldığı alandaki boşluk doldurulabilir (Stewart ve Walsh, 1992: 499-518).

Kamu sektörü dışında özel sektörün de refah hizmetleri sağlama noktasında önemli rol oynadığı gözlemlenmektedir. Özellikle refah hizmeti uygulamaları içerisinde geçmiş yıllarda yaşanan kamu sektörünün düşüşü sonrasında piyasa sistemi bu alanda

hakimiyet alanını genişletmiştir. Sosyal refah hizmetlerinin üretim ve dağıtımını gerçekleştirir hale gelmiş, sağlık, eğitim, konut ve benzeri uygulama alanlarına yönelik sosyal refah hizmetleri sağlanmasında ön planda olmuştur. Yine bu sayılanlar dışında kendi içerisinde istihdam edilen vatandaşlar için özel emeklilik ve sağlık sigortası gibi uygulamalar ortaya konulmuştur (Ersöz, 2003: 139).

Özel sektörün önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olması hususunda teknolojinin gelişmesinin ve organizasyon tekniklerinin daha efektif hale gelmesinin önemi büyüktür. Yine bununla beraber serbest piyasa hareketlerinin de küresel yayılım göstermesi özel sektörün bu kapsamda gelişimini güçlendirmiştir. Öyle ki kamu sektörü de bir takım sosyal refah hizmetlerini özel sektörden tedarik etmeye başlamıştır (Altın, 2013: 114).

Özel sektörün sosyal refah hizmetlerinin sağlanması kapsamında güçlenmesi ile beraber kamu sektörünün bu alanda kapsamı daralmıştır. Yönetimcilik kapsamında maliyet ve verimlilik analizi karar mekanizması haline gelmiştir. Kamu sektörü içerisinde böylelikle yeni bir performans düzeni egemen hale gelmiştir (Newman, 2007: 29).

Sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında özel sektörü etkili etkili kılan önemli unsurlardan birisi özelleştirmelerdir. 1980'li yıllardan evvel İngiltere'de gözlemlenen özelleştirme politikası daha sonraları tüm dünya ülkelerini etkilemiştir. Özelleştirme ile beraber özel sektörden yararlanma olanağı artmıştır. Sağlık, eğitim ve benzer alanlarda sosyal refah hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiş ve bu uygulamaların üretim ve dağıtım aşamaları özel sektör tarafından gerçekleştirilir hale gelmiştir (Özdemir, 2007: 177).

Kamu sektörü tarafından sağlanan sosyal refah hizmetlerinin özel sektöre transferi beraberinde önemli eleştiriler de getirmiştir. Eleştiren kesimin argümanlarına göre kamu yönetiminin kavramsal bütünlüğü parçalanmış olup vatandaşlar, kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından sağlanması ile beraber müşteri olarak algılanmaya başlanmıştır (Şahin, 2009: 61).

Sosyal refah hizmeti sağlayıcılar kapsamında özel sektörün etkinliğini bir yandan amaç edinirken diğer yandan kamu sektörünün de bu kapsamda etkin olması

gerektiği unutulmamalıdır. Özel sektör kapsamındaki rekabetçi ortam artırılmadık fakat bununla beraber kamu sektörü içerisinde sosyal refah hizmeti sağlayıcı birimler de iyi yönetilmesi ve bu birimlerin etkinliği artırılmalıdır (Ener ve Demircan, 2008: 70).

Özel sektörün etkinliğinin artırılması ve artırılmaması kapsamında literatürde karşıt görüşler yer almaktadır. Belirli bir kesime göre refah hizmetlerinin piyasa şartları bağlamında gerçekleştirilmesi gelir düzeyi düşük fakir kimseleri etkileyecektir. Bu nedenle bu kesime göre devlet zorunlu sigorta ve sosyal programları bizzat kendisi gerçekleştirmelidir. Başka bir görüşe göre ise özel sektör her daim kendi çıkarını gözetmemekte ve toplumsal yarar gözetken uygulamalara da imza atmaktadır (Erdal, 2012: 114).

Özetle özel sektörün önemli bir sosyal refah hizmet tedarikçisi olduğu görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelere bakıldığında özel sektörün belirli sözleşmeler ve özelleştirmeler aracılığıyla sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında kamu sektörüne önemli ölçüde yardımcı olduğu gözlemlenmektedir. Literatürdeki endişe içeren görüşleri de dikkate alarak devletler, toplumsal huzuru ve eşitliği belirli yasal düzenlemeler çerçevesinde gözetmeli ve bu kapsamda özel sektörün de önemli bir sosyal refah sağlayıcısı olarak kamu sektörü ile koordineli bir şekilde sosyal refah uygulamaları gerçekleştirmelerine müsaade edilmelidir.

2.3.4. Dini Müesseseler

Yoksullara yardım etmek, hayır gerçekleştirmek, iyilik etmek ve sosyal adalete katkıda bulunmak tüm dinlerde geçerli olan hususlar olmakla beraber teşvik edilen kavramlardır. Toplumsal yardımlaşma ve yoksullara yardım etmek bütün dinlerin bireylere nasihat ettiği kavramlardır. Dinin bu fonksiyonu kapsamında bireyler bu mensubiyet çerçevesinde bazen zorunlu olarak bazen de gönüllü olarak toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya katkıda bulunmuşlardır (Özdemir, 2004a: 106).

Sosyal refah hizmetlerinin temini kapsamında ve sunum aşamasında dinin rolünün oldukça önemli olduğu görülmektedir. Dinler sosyal refah hizmetlerinin sağlanması hususunda ilk andan itibaren yer almaktadır. Sosyal politikalar dini temellidir. Din hayırseverliği ve yardım etmeyi özünde barındırmaktadır. Dinin özünde

yer alan bu anlayış, dinin sosyal refah hizmetlerinin sağlanması hususunda önemli bir rolü olduğunu göstermektedir (Ersöz, 2003: 133-134).

Muhafazakar korporatist refah sağlama biçimi çerçevesinde geleneksel kurum ve kuruluşların rolünün büyük olduğu görülmektedir. Geleneksel kurum ve kuruluşlarla dinin de önemli bir sosyal refah hizmeti sağlayıcısı olduğu görülmektedir (Kesgin, 2012: 44). Yine Muhafazakar-Eşitlikçi Refah Devleti yaklaşımında dini organizasyonların veya dini müesseselerin sosyal refah hizmetlerinin sağlanması noktasında önemli payı olduğu belirtilmektedir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008: 161).

Dinlerin özünde bulunan ve bireylere öğütlenen yoksullara yardım etme eylemi, aynı zamanda zengin kimselerden fakir kimselere yönelik bir gelir transferi gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Yoksullara yönelik yapılacak olan ayni ya da nakdi yardımlar veya gerçekleştirilecek yardım temelli hizmetler, o dine mensup bireylere veya potansiyel mensup bireylere, doğrudan din kurumu kapsamındaki temsili veya yetkili kurumlarca veya bu kurumun varlıklı bireyleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Chatterjee, 1999: 9).

Büyük dinlere bakıldığında bu dinler kapsamında bireylerin hayır ve iyilik gerçekleştirilmesi ve bağış yapması bir vazife olarak görülmektedir. Dünyada mensubu en fazla olan Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi üç büyük din de özünde temel olarak iyiliği, yardım etmeyi, hayır gerçekleştirmeyi teşvik etmektedir. Üç büyük dinin insanlara yüklediği bu sorumluluklar toplumsal dayanışmayı, toplumsal yardımlaşmayı teşvik etmekte, toplumsal refahın gerçekleştirilmesine de yardımcı olmaktadır (Spicker, 2009: 2).

İslam Dini'ne bakıldığında İslam Dini'nin insanlara iyilik etmeyi, yardımlaşmayı, yoksullara yardım etmeyi öğütlediği görülmektedir. İslam Dini içerisinde zekat gibi önemli bir kurum bulunmaktadır ve bu kurum da İslam'ın 5 temel şartından birisidir. Zekat uygulaması ile zengin bireyler fakir insanlara ayni veya nakdi yardımlar veya bağışlar gerçekleştirmektedirler. Yine sadaka uygulaması İslam Dini'nin öğütlediği önemli unsurlardır. Müslümanlara ait Kutsal Kitap Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında zaman ayetlerde insanlara iyilik etmenin, yardım gerçekleştirmenin, gelir

düzeyi düşük fakir bireylere yardım etmenin, yetim bireylere yardım etmenin öneminin vurgulandığı gözlemlenmektedir. Yine hadislerde de aynı şekilde benzer kavramlarının önemine değinilmektedir.

Hayrat ve hasenat Müslümanlar için imanın gereği olarak görülmekte ve Müslümanlar için olmazsa olmaz kavramlardandır. Müslümanlar dinleri gereği bu kavramları kendilerine misyon olarak yüklemişlerdir. İslam dinine bakıldığı zaman sosyal sorunlar karşısında Müslümanların dini dayanışmalar gerçekleştirdiği ve sorunların üstesinden geldikleri görülmektedir (Taşkesen, 2017: 61).

Dini nitelik taşıyan yardımlar başkasının müdahalesini gerektiren sosyal refah hizmeti uygulamalarından birisidir. Daha çok gelir düzeyi düşük ve yoksul nitelikteki bireylere yapılan yardımları içermektedir. İslam Dini'nin emirleri içerisinde yer alan zekat ve fitre vermek, kurban kesmek, adak ve kefaretlar, bağış ve sadakalar sadece dar gelirli bireylere gerçekleştirilmektedir. Bu bahsi geçen uygulamaların hepsi zengin bireylerden fakir bireylere veya zengin hanehalklarından fakir hanehalklarına yönelik gelir transferini gerçekleştirmekte ve böylelikle sosyal refahın sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Yazgan, 1981: 12).

Yine geçmiş dönemlere bakıldığı zaman özellikle Osmanlı döneminde Müslümanların sosyal refah hizmeti sağlayıcısı olma görevini üstlenen dini vakıfların, zaviyelerin ve birtakım tarikatların bulunduğu görülmektedir.

Hristiyanlığa bakıldığı zaman Hristiyanlıkta da kilise kurumunun sosyal refah hizmeti sağlama noktasında etkin rol oynadığı gözlemlenmektedir. Kiliseye göre sadaka vermek Hristiyanların kurtuluşunu gerçekleştirecektir. Sadakaların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğiyle alakalı kontrol bizzat kilise tarafından yapılmıştır. Kiliseler tarafından ortaya konan kilise sandıkları yoksul insanlara yardım etme bağlamında önemli bir araç olmuştur. 15. Yüzyıla kadar zengin bireylerin yoksul bireylere yardım gerçekleştirmesi kilise tarafından zorunlu bir şekilde zengin bireylere uygulatılmıştır (Özdemir, 2007: 355).

Musevilik milattan Önce 12. Ve 14. Yüzyıllar arası karşılıklı iyilik faaliyetlerini dinsel bir görev, dinsel bir vecibe olarak tanımlamıştır. Musa Peygamber yoksul kimselere yönelik eziyet edilmesini ve yoksul kimselere yönelik baskı

gerçekleştirilmesini yasaklamıştır. Musevilere daima sosyal adaleti tembihlemiştir (Özdemir, 2007: 356).

Refah devleti anlayışında özellikle daha geleneksel yapının hakim olduğu dönemlerde dini kurum ve müesseselerin enformel bazda sosyal refah hizmetleri sunduğu görülmektedir. Zamanla refah devleti modelleri gelişme göstermiş olsa bile dinin özündeki hayırseverlik, yardımlaşma anlayışının varlığı, dinin her zaman sosyal refah hizmeti sağlamada önemli bir kurum olacağını göstermektedir.

2.3.5. Gönüllülük Esasına Dayalı Kuruluşlar

Sosyal refah sağlama hususunda önemli bir yeri bulunan gönüllü kuruluşların maddi menfaat elde etme kaygıları yoktur. Gönüllü bireylerin bir araya gelip belirli toplumsal hedefler çerçevesinde sosyal politikalar gerçekleştirdikleri kurum ve kuruluşlardır. Sosyal sorunlara yönelik talepler gözetilerek bu talepler çerçevesinde ihtiyaçların teminine yönelik faaliyet gösterirler (Drucker, 1993: 202).

Sosyal refahın gerçekleştirilmesinde sadece devlet etkin rol oynamamalıdır. Devlet belirli noktalarda yetersiz kalabilir. İşte bu yetersiz kalınan durumlarda devreye aile ve piyasa kurumları dışında gönüllü organizasyonlar da girebilmektedir. Gönüllü organizasyonların etkinliği önemlidir. Gönüllü organizasyonların yoksul bireylere ulaşması daha az maliyetli olduğu ve pek çok kamu kurumuna göre daha etkin bir şekilde sosyal refah hizmeti gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008: 168).

Bir organizasyon, eğer gönüllü kuruluş veya başka bir deyişle kar amacı gütmeyen bir oluşum olarak nitelendirilmek isteniyorsa belirli şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartlar aşağıdaki gibidir:

*Öz yönetime sahip olmak

*Kuruluş içerisinde yönetici konumunda bulunan ve üye konumunda bulunan bireylerin maddi kaygısı ve maddi menfaatinin bulunmaması

*Kamu sektöründen bağımsız olmak

*Gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gerçekleştirmek

*Belirlenen amaçların toplumsal amaçlar olması, bu amaçlar çerçevesinde hareket etmek

*Devamlılığı olan ve anlamlı, tutarlı bir yapıya sahip olmak (Ateş ve Nohutçu, 2006: 249).

Gönüllü kuruluşlar çok farklı isimlerle literatürde karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar gönüllü kuruluşlar (voluntary organisations), kar için olmayan kuruluşlar(not-for-profit organisations), sivil toplum kuruluşları (civil society organisations), kar gütmeyen sektör (non-profit sector), hükümet dışı kuruluşlar (non-governmental organisations-NGO), üçüncü sektör (third sector), vergiden muaf kuruluşlar (tax-exempt organisations), sosyal harcamalar (social movements), hayırsever yardım kuruluşları (charitable organisations) ve bağımsız sektör (independent sector) gibi farklı isimlerle karşımıza çıkabilmektedir (Uslu, 1999: 24).

Yerli literatüre bakıldığında gönüllü sektörün yine farklı kavramlarla karşımıza çıktığı görülmektedir. Vakıf, oda, dernek, sendika, platform, kooperatif ve kulüp gibi kavramlar bu bağlamda karşımıza çıkan kavramlardır. Yine geçmiş dönemde, özellikle Osmanlı Devleti zamanında cemiyet, tarikat, lonca ve vakıf gibi terimlerin bulunduğu gözlemlenmektedir (Özdemir, 2004b: 133).

Sanayi Devrimi öncesi tarih dilimlerine bakıldığı zaman gönüllü sektörün sosyal refah hizmeti sağlama kapsamında etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Sanayi Devrimi öncesi gelişmiş toplumlarda ve diğer toplumlarda sosyal politikaların karşılıklı yardımlaşma ve karşılıklı dayanışma biçiminde gerçekleştirildiği ve tüm bunların gönüllük esası çerçevesinde gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir (Ersöz, 2000: 19).

II. Dünya Savaşı sonrası, gönüllü kuruluşların sosyal refah hizmeti sağlama hususunda öneminin artmasında dönüm noktası olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hemen hemen tüm refah toplumlarında devletin refah hizmetlerini sağlama noktasında asıl sorumluluğunu bilmesi ve bu bağlamda faaliyetler gerçekleştirmesi dışında

gönüllülük esasına dayanan kuruluşların da aktif rol almaya başladıkları ve bu bağlamda güçlendikleri gözlemlenmektedir (Sarıpek, 2017: 89).

Gönüllü sektör içerisinde yer alan gönüllülüğe dayalı kuruluşlara olan ilgi, küreselleşme ve uygulanan politikalar sonucu var olan sorunların karmaşıklaşması neticesinde artmıştır. Yine devletin bu sorunlara müdahale kapsamında yetersiz bir durumda olması, gönüllü sektörün sosyal refah hizmeti sağlama noktasında ön plana çıkmasını sağlamıştır (Tokol ve Alper, 2012: 60).

Küreselleşmenin refah devletlerinin küçülmesine yönelik etkilerinin olmasının sonucu olarak piyasalar ve gönüllü sektör öneme haiz hale gelmiştir. 1970’li yıllarda yükselen neoliberal akımın devleti verimsizlik ve etkinsizlikle itham etmesi gönüllü sektörün nitel ve nicel olarak yükselmesine aracı olmuştur. Yine 1980’li yıllar gönüllü sektörün altın çağını yansıtmaktadır. Özellikle gelişmiş Batı toplumların da sosyal politikanın tesis edilmesinde gönüllü sektör yeni bir teknik gibi ilgiyle karşılanmıştır (Özdemir, 2007 :358).

Piyanın sosyoekonomik garanti sağlayan istihdam olanakları oluşturma noktasında yetersiz kalması ve nitelik bağlamında optimal olmayan ürün ve hizmetlerin sunulması neticesinde gönüllülük esasına dayanan kurum ve kuruluşlar ön plana çıkmıştır (Sarıpek, 2017:88).

Gönüllülüğe dayalı kurum ve kuruluşların sosyal refah hizmetleri sağlama noktası aşikar olmasına rağmen bu bağlamda gönüllü kurum ve kuruluşlar tek yetkili haline getirilmemelidir. Çünkü devlete ait olan sosyal görevlerin tamamı özel sektör ve aile kurumu tarafından karşılanamayacağı gibi gönüllü sektör tarafından da karşılanamayacaktır. İşsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi büyük sosyal sorunlarla baş edebilmek için devlet mekanizmasının varlığı önemlidir (Marangoz, 2001: 112).

2.4. REFAH DEVLETİ

Piyasa ekonomisinin gelişim evresi ve bireylerin sosyal haklarının gelişim evresinin tarihsel süreç içerisinde dönemsel olarak birbiriyle örtüştüğü gözlemlenmektedir. Bu kesişme aynı zamanda devletin sosyal politikalar gerçekleştirme kapsamında etkin bir mekanizma haline gelmesinde aktif bir rol oynamıştır. Bireyleri

doğrudan ilgilendiren sosyal sorunlara yönelik sosyal politikalar belirlenmiş, bireylerin haklarının gözetilmesine önem verilmiştir (Arın, 1994: 277).

Refah devleti kapsamında yurttaşlar sosyo-ekonomik risklere karşı savunulmalıdır. Sosyoekonomik risklere yönelik vatandaşların güvenceleri garanti edilmelidir. Bu bağlamda çeşitli yasal ve ekonomik düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Aynı zamanda devlet, ekonomide aktif şekilde rol almalıdır. Bireylerin sosyal sorunlarına yönelik devlet tarafından sosyal politikalar tespit edilmeli, bu politikalar oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Bu faaliyetleri gerçekleştirebilen devletler refah devleti olarak nitelendirilebilir (Briggs, 2006: 16).

Refah devletinin başlıca özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

*Refah devleti sivil ve yerel yönetim birimlerine sahiptir. Parleментар yapıda meclis bulunmaktadır.

*Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar kapitalizm ve sanayileşme neticesinde ortaya çıkmış ve belirgin bir gereksinim haline gelmiştir. Refah devleti bu gereksinimleri karşılar.

*Refah devleti kapitalist bir yapıda değildir. Totaliter, mutlakiyetçi ve federalist de değildir. Çağdaş hukuk sisteminin gerektirdiği şekilde demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir. Çoğulcudur.

*Refah devleti kamusal gücünü üretim ve kaynakları kontrol edebilme amacıyla kullanır. Piyasaya müdahale eder (O’Brein ve Sue, 1998: 8).

Refah devleti kavramının ortaya çıkış süreciyle alakalı olarak Liberalist ve Marksist akım farklı argümanlar ortaya koymuşlardır. Liberal düşünsel akıma göre refah devleti kavramı İngiltere’deki 16. Yüzyılda ortaya konan Yoksullar Yasası’na dayanmaktadır. Ve aynı zamanda refah devleti kavramı toplumun ahlaki bir sorumluluğu olduğu düşüncesine dayanarak ortaya çıkmıştır. Marksist düşünsel akıma göre ise refah devleti kavramını kapitalizmle ilişirmiştir. Bu akımın savunduğu argümana göre Kapitalizmin ortaya çıkardığı sorunlar, sınıf mücadeleleri ve meydana gelen ekonomik buhranların sorumlusu kapitalizmdir ve refah devleti buna cevap olarak ortaya çıkmıştır (Özkök, 2010: 55).

Refah Devleti kavramından ilk olarak bahseden şahsiyetin İngiltere Başpiskoposu W. Temple olduğu belirtilmektedir. Refah devleti kavramı ilk kez Temple'ın 1941 yılında ortaya koymuş olduğu 'Citizen and Churchman' adlı eserinde kullanılmıştır. Bu kavram ilk kez Temple'ın eserinde geçmekle beraber bu kavramın literatürde yerleşik bir hal alması 1942 yılında ortaya konmuş olan 'Beveridge Raporu' sayesinde (Yılmaz, 2006: 4).

Refah devleti kavramının en yaygın tanımı 1960'ların başında ortaya çıkmış olup Asa Briggs'e aittir. Briggs'e göre refah devleti üç önemli işleve sahiptir:

*Bireylerin veya hanehalklarının iktisadi refahlarının sağlanması

*Piyasalara yönelik güvensizliğin azaltılması, işsizlik gibi sosyal ihtimallerin azaltılması

*Bireylerin statüleri ne olursa olsun tüm vatandaşların sosyal hizmetlerden eşit şekilde ve en iyi standartlarda faydalanabilmesidir (Briggs, 1961: 221-258).

Refah devleti aşağıdaki göstergeler çerçevesinde tanımlanabilmektedir:

*Refah devleti gelir dağılımını adil bir şekilde gerçekleştireceğini taahhüt eder. Bu kapsamda vatandaşlar arasında yer alan refah seviyesi ve gelir düzeyi farklılıkları azaltılmaya amaçlanmaktadır.

*Fakirlik ve acil buhran durumları baş gösterebilir. İşte bu durumlarla başa çıkabilme adına bireylere insan onuruna yakışır şekilde bir asgari yaşam seviyesi sağlanmalıdır.

*Bireyler iş göremezlik, hastalık, kaza, yaşlılık, işsizlik gibi olumsuz durumlarla baş başa kalabilir. Bu olası durumlara önlem olarak devlet bireylerin sosyal güvencesini garanti etmelidir.

*Bireylerin refah seviyelerinde artış gerçekleştirebilmek için gerekli koşullar oluşturulmalıdır. Servetin çoğunluk tarafından adil bir şekilde bölüşümünün gerçekleştirilebilmesi için sosyal politikalar gerçekleştirilmelidir (Lampert, 2003: 4).

İlk refah devleti uygulamasının İngiltere’de 1601 yılında I. Elizabeth döneminde ortaya konmuş olan ‘Elizabeth Yoksulluk Yasası’ olduğu ifade edilmektedir. Yine sonrasında kabul edilen yoksulluk yasaları da devamında bu uygulamalara örnek gösterilebilir (Yılmaz, 2006: 11).

Refah devletinin ortaya çıkma aşamasında devlet kavramının önemli değişimler gösterdikleri gözlemlenmektedir. Sosyal sigortalar bireylere önemli bir güvence olarak tahsis edilmiş, vatandaşların yurttaşlık kapsamı daha kapsamlı hale getirilmiş ve devlet sosyal refah hizmetleri sağlamaya başlamıştır. Bu bağlamda devletlerin sosyal harcamaları giderek artan bir seyir izlemiştir (Topak, 2007: 29-30).

1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran yine refah devletinin gelişimi noktasında önemli bir hadisedir. Bu tarihe kadar iktisatçılar ekonominin kendi kendine dengeye geleceğine ve etkinliğini sağlayabileceğine inanmakta iken 1929 Büyük Buhranı’ndan sonra devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğine inanmaya başlamışlardır (Güney, 2013: 103).

Refah devleti sosyal refahı tesis etme amacını gözeterek ekonomiye müdahale etmeli ve ekonomi içerisinde etkin konumda bulunmalıdır. Vatandaşlarının refah düzeylerini artırmaya yönelik sosyal politikalar gerçekleştirilmeli ve vatandaşlarının sosyal güvenliği gerçekleştirilmelidir (Ersöz, 2006: 768).

Refah devleti kavramı içerisinde piyasa üzerinde etkin rol oynamak ve piyasalara müdahale etmenin önemine değinilmiştir. Refah devleti piyasaya farklı yöntem ve şekillerde müdahale edebilmektedir

*Devlet üretim gerçekleştirerek, üretimini artırarak arzı teşvik edebilir.

*Vergiler ve gelirin transferi önem arz etmektedir. Bu araçlar kullanılarak piyasa, refah devletinin amaçları çerçevesinde şekillendirilebilir.

*Sosyal refah hizmetleri gerçekleştirilmelidir. Bireylerin asgari yaşam koşullarını gerçekleştirebilmeleri için asgari ücret düzeyi belirlenmelidir. Bunun dışında sosyal güvenlik sistemleri oluşturulmalı ve zorunlu mallar olan gıda malları için hijyen kanunlarının çıkartılması gibi sosyal refahın artırılmasını teşvik edici uygulamalar gerçekleştirilebilir.

*Devlet sübvansiyonlara başvurmalıdır. Belirli mal ve hizmetlerin fiyatları sübvansiyonlar vasıtasıyla indirilebilir ve yardıma muhtaç kimseler için bu mal ve hizmetler ücretsiz de olabilir (Güney, 2013: 101).

Refah devleti yoksulların ve sosyal yardıma muhtaç bireyleri kollamalı ve gözetmelidir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde hareket etmelidir. Sosyal refahı minimum düzeyde olan bireylerin refah düzeylerini ıslah etmeye yönelik sosyal politikalara önem vermelidir. Vatandaşlarının ekonomik ve sosyal haklarından yararlanmasına olanak tanınmalı ve vatandaşlarının bu haklarını koruma altına almalıdır. Vatandaşların eğitim ve sağlık gibi temel hakları temin edilmeli, sosyal güvenlik, toplu sözleşme ve grev, asgari ücret, işçi hakları ve insan hakları gibi temel haklarından mahrum kalmamasını sağlamalı ve bu haklarını gözetmelidir (Erdal, 2012: 16).

Refah devleti anlayışı sosyal refahın en optimal şekilde vatandaşlara tahsis edilmesi noktasında yetkilidir. Bunu amaç edinmelidir. Bu kapsamda ekonomiye etkin ve geniş kapsamlı müdahaleler gerçekleştirmelidir. Refah devleti piyasa ekonomisinin yetersizliklerini ve başarısızlıklarını yok etmeyi hedeflemelidir (Aktan, 1999: 43).

Bir devletin refah devleti statüsünde sayılması için o devletin bizzat devlet mekanizması tarafından gerçekleştirilmiş sosyal harcamalarının GSYİH'ye oranının %3 veya %5 olması gerekmektedir. Pierson bu bağlamda %3'ü kabul etmektedir fakat buna ilaveten %5'in de bir gösterge olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (Pierson, 2001: 104).

Refah devletinin doğuşu farklı kesimlere göre birtakım kavramlarla ilişkilidir. Bu kavramlar aşağıdaki gibidir :

*Sanayileşme: Refah devleti sanayileşmenin bir getirisidir. Sanayileşme, beraberinde bir takım ihtiyaç ve gereksinimler ortaya çıkarmıştır. Refah devleti tüm bu ihtiyaçları ve gereksinimleri karşılamaya yönelik ortaya çıkmıştır.

*Piyasa Başarısızlığı: Özellikle 1929 Buhran'ından sonra Keynes'in piyasaya devletin müdahale etme gerektiği şeklinde ortaya koyduğu görüş ile ilişkilendirilmiştir. Bu görüşe göre piyasa başarısızlıklarının sonucu olarak refah devleti ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir.

*Modernleşme: Modernizasyon refah devletinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

*Kapitalizm: Marksist düşünce akımına göre kapitalizmin yol açtığı sorunlar refah devletinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Özdemir, 2007: 181).

2.4.1. Çeşitli Yaklaşımlar Çerçevesinde Refah Devleti Sınıflandırmaları

Toplumların farklı kültürel yapıya sahip olması, farklı coğrafyalarda yaşamlarını idame ettirmeleri, sosyolojik unsurların farklılık barındırması, farklı ekonomik göstergelerin olması ve toplumu idare edenlerin farklı sosyal politika anlayışı taşımaları refah devletlerinin farklı nitelik ve özelliklerde karşımıza çıkmasını sağlamıştır.

Refah devletlerinin kategorize edilmesine etken olarak toplumların refah devleti kapsamında gelişim süreci de önem taşımaktadır. Siyasi olaylar, iktisadi buhranlar ve nice toplumsal hadiselerle beraber refah devletinin geçirdiği tarihsel süreç bu bağlamda önem arz etmektedir.

Var olan refah devleti modellerinin ne tür nitelikte olduğu merak konusu olmuştur. Hangi ülkelerin hangi refah modellemesi içerisinde yer aldığı çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde dile getirilmiştir. Ve bu farklı nitelikteki refah modellerinin ne tür özellikler taşıdığı, artıları ve eksileri tartışılmıştır. Tüm bu tartışmalar çerçevesinde farklı refah devleti sınıflandırmaları geliştirilmiştir (Hicks ve Kenworthy, 2002: 1).

Geçmiş tarihe bakıldığında farklı isimler tarafından farklı refah devleti modellemeleri gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Bunlardan Wilensky ve Lebeaux'a göre refah devletleri ikiye ayrılmaktadır. Refah devletleri kalıntı refah devleti modeli ve kurumsal refah devleti modeli olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma yaklaşımına göre kalıntı refah devleti modeli içerisinde piyasa ve aile kurumları sosyal refahı tesis etme noktasında yetersiz kalmaktadırlar. Bu yetersiz kalış çerçevesinde devlet sosyal refahı tesis etme görevini üstlenmiştir. Kurumsal refah devleti modeline göre modern ve sanayileşmiş toplumlarda devlet sosyal refahı sağlama ve temin etme noktasında en yetkili kurum olmalıdır (Şanlıoğlu, 2011: 14).

Wilensky ve Lebeaux'un refah devleti tasnifinden sonra Richard Titmuss refah devletlerini farklı şekilde kategorize etmiştir. Titmuss'a göre refah devletleri, kalıntı refah modeli, endüstriyel-başarı modeli ve kurumsal-yeniden bölüşümcü model olmak üzere üç farklı şekilde modelize edilmiştir (Pierson, 2000: 778).

Titmuss'un tasnifinde bahsettiği kalıntı refah devleti modelinde devletin piyasa üzerindeki etkisinin belirli alanlar içerisinde kaldığından, sınırlı bir müdahale gerçekleştirildiğinden bahsedilmektedir. Vele ki herhangi bir ülke refah devleti niteliği taşıyor ise ve devletin piyasaya etkisi sınırlı ise burada Titmuss'un tasnifine göre bu ülke kalıntı refah devleti olarak nitelendirilebilir. Endüstriyel başarı modelinde ise refah devletleri sosyal güvenceyi tüm vatandaşlara asgari düzeyde tesis etmektedir. Sosyal refahın sağlanmasında devlet, piyasa ile koordineli bir şekilde hareket etmektedir. Kurumsal yeniden bölüşüm modelinde sosyal eşitlik ön plandadır. Devlet sosyal refahın dağıtımında aktif roledir. Tüm yurttaşlara yönelik sosyal refah uygulamaları eşitlikçi anlayış gözetilerek gerçekleştirilmektedir (Topal, 2011: 27-28).

Refah devletleri sınıflandırmaları içerisinde literatürde yer alan en önemli isimlerden birisinin Esping-Andersen olduğu görülmektedir. Andersen, refah rejimi olarak nitelediği refah devlet modelleri aşağıdaki gibidir (Şanlıoğlu, 2011: 15-16):

*Liberal Refah Devleti Modeli (İngiltere)

*Muhafazakar Refah Devleti Modeli (Fransa, Almanya, Belçika)

*Sosyal Demokratik Model (İsveç, Danimarka)

Refah devletleri kapsamında ortaya konulan yaklaşımlara göre refah devletinin etkinliğini görebilmek amacıyla ve bu refah devletlerini kategorize etme kapsamında genellikle sosyal refah harcamalarının dikkate alındığını gözlemlenmektedir. Esping-Andersen'e göre bu güvenilir bir ölçüt değildir. Sosyal harcamaların seviyesinin verili bir refah devletinin karakterini saptamada yetersiz kalacağını ifade etmektedir (Toprak, 2015: 156). Refah devletini belirleyen en önemli faktör Esping – Andersen'e göre emek piyasasına giriş ve çıkışlara ilişkin davranışlar, tutumlar ve istihdam olgusudur (Bilen, 2002: 119-120).

Esping-Andersen tek başına refah harcamalarının refah devleti ölçümü kapsamında yeterli bir ölçüt olmadığı kanısına vararak ortaya dekomodifikasyon kavramını atmıştır. Bu bağlamda ülkelerin dekomodifikasyon seviyelerine göre sınıflandırılabilmesine işaret etmektedir. Bu sınıflandırmayla beraber refah hizmetlerinin dağıtımı ve sunumu Andersen'e göre etkin bir şekilde görülebilir. Bu kapsamda belirli kıstaslara dayanarak Andersen ülkeleri puanlamış veya derecelendirmiştir. (Toprak, 2015: 156-157).

Bireylerin veya hanehalklarının piyasa katılımından ayrı tutulup sosyal olarak kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olmaları ve bu yaşam standartlarını gerçekleştirebilme dereceleri dekomodifikasyon olarak adlandırılmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 37).

Sosyal güvenlik sistemleri evrensel olmalı, bu değerler ışığında tüm bireyleri kapsamalıdır. Ancak bu değerler inşa edildikten sonra birey veya hanehalkları, piyasanın yoksullaştırıcı veya sosyal refahı azaltıcı etkilerinden korunabilir (Esping-Andersen, 1990: 26-28).

Tablo 3: Esping-Andersen Dekomodifikasyon Sınıflandırma ve Derecelendirmeleri

Liberal Refah Rejimleri	Esping-Andersen Dekomodifikasyon Sınıflandırmaları ve Derecelendirmeleri
Avustralya	13,0
Amerika	13,8
Yeni Zelanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
Muhafazakar Refah Rejimleri	
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
Sosyal Refah Rejimleri	
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Metalaşmanın sınırlandırılması, bireyleri meta olarak kabul görmenin sınırlandırılması anlamına gelir. Modifikasyon derecesi ne kadar yüksek olursa metalaşma o kadar sınırlandırılmaktadır. Yine aynı şekilde modifikasyon derecesi ne kadar yüksek olursa piyasa o kadar göz ardı edilecektir. Modifikasyon derecesinin yüksek olması evrensel değerlere önem verildiğini gösterir. Bireyler belli standartları koruyarak ve piyasaya bağlı kalmadan hayatlarını idame ettirebilmelidirler (Aydın ve Çakmak, 2017: 3).

Esping Andersen'e göre refah devletleri rejimlerinin Titmuss'un ortaya atmış olduğu refah devleti sınıflandırması ile benzer olduğu gözlemlenmektedir. Titmuss'un Kalıntı modeli ile Andersen'in Liberal Modeli, Titmuss'un Endüstriyel Başarı modeli ile Andersen'in Muhafazakar Modeli ve yine Titmuss'un Kurumsal Yeniden Bölüşümcü Modeli ve Andersen'in Sosyal Demokratik Modelinin birbiri ile benzer oldukları görülmektedir. Bu bahsedilen modeller arasındaki temel fark, Titmuss'un refah devletini daha dar kapsamda ele alması ve Andersen'in de refah devletinin kapsamını genişleterek devlet ve piyasa bağına dahil etmesidir (Powell ve Barrientos, 2002: 1-18).

Refah devleti yaklaşımları içerisinde en baz alınan yaklaşımın Esping –Andersen yaklaşımı olduğu dile getirilmektedir. Diğer sınıflandırma biçimlerine göre daha kapsamlı bir anlayış çerçevesinde şekillendirildiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda diğer yaklaşımlara göre bu sınıflandırma anlayışının diğer sınıflandırma şekillerine göre daha temel alınan bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Esping Andersen, kendisinin ortaya koymuş olduğu refah devleti rejimlerini belirli sıfatlarla nitelendirmiştir. Buna göre Sosyal demokratik modeli 'The good', liberal modeli 'The bad' ve muhafazakar modeli ise 'The ugly' olarak değerlendirmiştir. Bu refah rejimleri içerisinde en uygun model Andersen'e göre Sosyal demokratik modeldir. En fonksiyonsuz model Liberal modeldir. Ve muhafazakar model de yetersiz bir modeldir (Şanlıoğlu, 2011:18).

Andersen'in tasnifi içerisinde yer alan Liberal refah rejimlerinde sosyal refahı sağlama noktasında devlet kısıtlı bir anlayış gütmektedir. Devlet sadece durumu çok kötü olan çok yoksul insanlara sosyal yardımlar gerçekleştirmektedir. Bu sosyal

yardımların gerçekleştirilebilmesi için de gelir araştırılması yapılması gerekmektedir. Gelir araştırılması sonucunda yardıma değer bulunursa sosyal yardımlar ifa edilecektir. Devlet bir nevi en son başvurulması gereken merci konumundadır (Kol, 2014: 18).

Liberal refah rejiminde devlet sosyal harcamalar için kısıtlı bir bütçeye sahip olup sosyal politikalar için daha az harcama gerçekleştirmeye meyillidir. Liberal rejimleri olarak ABD, Avustralya ve Kanada örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkeler dışında Yeni Zelanda ve İngiltere de belirli bir raddeye kadar bu rejim türü içerisinde nitelendirilebilir (Özdemir, 2005: 242).

Liberal refah rejimleri sosyal refahı sağlama hususunda seçici bir anlayışa sahiptir. Bu seçicilik aynı zamanda liberal rejim içerisinde yardım sağlama koşullarının ağırlaştırılmasına ve zorlaştırılmasına hizmet etmektedir. Bu anlayışa göre sosyal yardımların ancak çok ağır şartların sağlanmasından sonra gerçekleştirilmesinin sebebi refah hizmetlerinin çalışma isteğini azaltabileceği ve yok edebileceğidir. Refah hizmetlerinin sağlanması piyasaya bırakılmıştır. Piyasa mekanizması refah hizmetlerinin dağıtımında yetkilidir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 54).

Andersen'in refah rejimleri sınıflandırması içerisinde yer alan muhafazakar rejimlerde refah tedbirleri alınırken yeniden dağıtım etkisi göz ardı edilmektedir. Bunun yerine işgücü piyasasından kazanılan gelirler ön plandadır. İşgücü piyasasında var olan statülere göre sosyal politikalar gerçekleştirilmekte, işçiler ve aileler korunmaktadır. Sadece bu işçiler meta olarak görülmeyebilmektedirler. İşgücü piyasası kapsamında yer almayanlar meta olarak görülmektedirler. Muhafazakar yaklaşımda hiyerarşik konuma göre bireyler gözetilmektedirler (Andreß ve Heien, 2001: 342)

Muhafazakar refah rejimleri piyasa ile daha az ilişki içerisinde. Vatandaşlara sağlanan faydalarda kademeli bir süreç kıstastır. Yeniden dağıtıcı etkiye önem verilmemektedir. Tüm bunlar esasen muhafazakar refah rejimlerinin Kilise kurumu tarafından dizayn edilmesine dayanmaktadır. Muhafazakar refah rejimlerinin kilise kurumuna olan yakınlığı devletin aile kurumuna ve cinsiyete göre muhafazakar tutum ve davranışlarını gerçekleştirmesinin yanında aynı zamanda sosyal politika yöntemini de etkilemektedir (Özdemir, 2005: 246).

Muhafazakar refah rejimleri korporatist bir yapıya sahiptir ve bundan dolayı Korporatist Refah Rejimleri olarak ta nitelendirilebilmektedirler. Bu refah rejim türünde sosyal haklar piyasadan dekomüdfede edilmemektedir fakat piyasanın dar kapsamlı da olsa eleştirisi yapılmaktadır. Sigorta sistemi gibi sosyal güvenlik araçları ön plandadır. Ve bu sosyal güvenlik uygulamaları varlık araştırmasına dayanır. Evrensel bir gözetim yöntemi yoktur. Bireyleri piyasa risklerine karşı korumayı vaat etse de sosyal eşitsizlik üretmeye yatkın bir refah rejim biçimidir (Toprak, 2015: 159).

Muhafazakar refah rejimleri esasen çalışan kesimin olası bir isyan girişimini engellemek amacıyla ortaya çıkmış bir modeldir. Bu model içerisinde sosyal politikalar olası isyan girişimlerine karşı koymak amacı ile ortaya koyulmaktadır. Bu refah rejimlerine demokrasi öncesi veya otoriter rejimlerde rastlamak mümkündür. Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve Avusturya bu kategorideki ülkelere örnek olarak gösterilebilir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 54).

Andersen'in bir diğer ortaya koyduğu model Sosyal Demokrat Refah Rejimidir. Bu refah rejimi içerisinde sağlık gibi sektörlerin piyasadan bağımsız kılınma çabası gözlemlenmektedir. Vatandaşların hak talebine evrensel bir bakış açısıyla yanıt verilmektedir (Özdemir, 2007: 131-133).

Sosyal demokrat refah rejimi içerisinde devletin kaynakların dağıtımında baskın bir rolü bulunmaktadır. Vatandaşların piyasa bağımlılığından kurtulması amacı güdülmektedir. Vatandaşlar meta değildir. Vatandaşın onuruna yakışır bir hayat sürmesi amaçlanır. Bu kapsamda evrensel yardım seçenekleri bulunmaktadır. Sosyal vatandaşlık ilkesi temel ilkelerdendir. Nüfusun tamamına erişmeyi amaç edinen yüksek düzeydeki sosyal yardım ve sosyal hizmetler bulunmaktadır. Vatandaşlardan toplanan vergi gelirleri ile bu sosyal yardım ve hizmetler finanse edilmektedir (Gülcan, 2017: 1724).

Evrensellik, sınıflar arası eşitlik ve sosyal dayanışma ön plandadır. Yararlar devlet tarafından sağlanmakta, temin edilmektedir. Bu yararlar sadece belirli bir kesimi kapsamamaktadır. Orta sınıf ve çalışan kesime yönelik yüksek yararlar bulunmaktadır (Pringle, 1998: 9).

Sosyal demokrat refah rejiminde özel sektörün refah kapsamında ortaya koyacağı düzenlemeler düşük seviyededir. Yurttaşların eşitliğine önem verilmektedir.

Gençlere yönelik sosyal politika uygulamalarına önem verilmekte ve bu kapsamda sosyal politikalar gerçekleştirilmektedir. Herkese yüksek seviyelerde gelir ve sosyal refah sağlama amacı güdülmektedir. Sendikaların bu model kapsamında etkin konumda oldukları gözlemlenmektedir (Şanlıoğlu, 2011: 17).

Sağlanan faydalar gelirlere göre derecelendirilmektedir. Böylelikle evrensel bir sigorta sistemine her bir bireyin katılımının ve desteğinin sağlanması amaçlanmaktadır. ‘En yüksek standartlara sahip olmada eşitliğin tesis edilmesi’ ilkesi üzerine kurulu bir modeldir. Devlet statü veya sınıf gözetmeksizin tüm yurttaşlarına yönelik sosyal haklarını garanti eder. Tam istihdam sözünde bulunur. Bu modelleme içerisinde Danimarka, İsveç, Finlandiya ve Norveç gibi ülkeler örnek gösterilebilir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 54-55).

Tablo 4: Esping- Andersen’e Göre Refah Devleti Rejimleri

Rejim	Liberal	Muhafazakar	Sosyal Demokrat
Örnek Ülkeler	İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi Anlayış	Klasik Liberalizm	Muhafazakar Sosyal Politika	Sosyalizm
Dekomüdfikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Haklar	İhtiyaç ve Gereksinimlere Dayalı	Katkıya Dayalı	Evrensel
Refah Tedbirleri	Karma Hizmetler	Transfer Ödemeleri	Kamu Hizmetleri
Haklar	Düz Oranlı Ödemeler	Katkıya Dayalı	Yeniden Dağıtıcı
Sosyal Politika Sağlayıcılar	Piyasa	Devlet(Korporatist)	Devlet(Evrensel)

Kaynak: Özdemir, S. (2007): 132.

Esping Andersen ve diğer belirtilen refah devlet devlet modellemeleri dışında bilinen bir diğer modelleme Leibfried’e aittir. Leibfried, Esping-Andersen’in modeli içerisinde bulunan üç rejime bir rejim daha ekleyerek Esping-Andersen’in modeline katkı sağlamıştır. Eklenen rejim türüne ‘tam oluşmamış refah devleti’ adını vermiştir (Özdemir, 2007: 150).

Leibfried’in ortaya koymuş olduğu refah devleti sınıflandırmasının çıkış noktalarını yoksulluk, yoksulluk sigortaları v sosyal sigorta sistemleri teşkil etmektedir.

Gelire ilişkin refah devleti kapsamında gerçekleştirilen tartışmalar sınıflandırma üzerinde yine bir diğer etki unsuru olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu görüşler çerçevesinde Leibfried, modelleme içerisinde yer alan her bir ayrı modeli tanımlarken ‘sosyal politika rejimleri’ tabirini kullanmıştır. Avrupa Devletleri, Leibfried’in sınıflandırması kapsamında İskandinav Refah Devletleri, Anglo-Sakson Ülkeleri, Güney Avrupa Ülkeleri ve Bismark ülkeleri olmak üzere 4 farklı şekilde kategorize edilmiştir. (Güler, 2015: 62).

Leibfried, tam oluşmamış refah devleti adını vermiş olduğu rejim türünü dahil etmeden önce Esping-Andersen’e eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerin nedeni, Esping-Andersen’in sınıflandırması içerisinde İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz’in dahil olduğu Güney Avrupa Ülkelerini dahil etmemesidir. Leibfried bu bağlamda gerçekleştirdiği refah devleti sınıflandırmasına İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan ve belirli bir kapsamda İrlanda’yı da kapsayacak şekilde Güney Avrupa Ülkelerini dahil etmiştir.

Leibfried’in ortaya koymuş olduğu tam oluşmamış refah devleti modeli içerisinde yer alan ülkelerde yasal düzenlemeler belirli olgunluğa gelmemiştir. Kurumsal ve sosyal alanda yeterli ölçüde gelişim gösterilememiştir. Leibfried’e göre Latin Kuşağı ülkeleri olarak ta nitelendirilen Güney Avrupa ülkeleri bu kategori içerisinde yer almaktadır (Kol, 2014: 19).

Tablo 5: Leibfried Refah Rejimlerinin Temel Özellikleri

	İskandinav	Bismark	Anglo-Sakson	Güney Avrupa
Rejim Türü	Modern	Kurumsal	Kalıntı	Tam Olgunlaşmamış
Karakteristik Özellikler	Tam istihdam, Refah Devletinin Birincil İşveren ve Nihai Düzenleyici Rolü	Tam büyüme, Refah devletinin birincil düzenleyici rolü ve nihai işveren rolü	Tam büyüme, refah devletinin nihai düzenleyici rolü ve piyasa merkezli çalışma anlayışı	Kurumsallaşmış vaatler devleti
Haklar	Çalışma (Kurumsal Sosyal vatandaşlık kökenli)	Sosyal güvenlik (Kurumsal sosyal vatandaşlık kökenli)	Gelir transferleri (Herhangi bir kökeni bulunmamakta)	İlan edilmiş çalışma ve refah (Kısmen yerine getirilmiş)
Temel Gelir Tartışmaları	Marjinal ancak gelir paketleri ile geliştirilebilir	Çalışma ve refah arasında radikal bir bölünme gerçekleştirilebilecek yapıda	Normal refah sistemlerinin gelişimini destekleyebilir	Normal refah sistemlerinin gelişimini destekleyebilir

Kaynak: Stephan Leibfried, “Towards of a European welfare state?”, New Perspectives on the European Welfare State in Europe (Ed: Catherine Jones), Roudledge, London, 1993, 128-129. Aktaran: Güler, 2015: 62.

Leibfried’a göre tam olgunlaşmamış rejim türü içerisinde yer alan Güney Avrupa ülkeleri, sosyal güvenliği temin etme hususunda yetersizdir. Güvenlik ağının kurumsal temelini oldukça güçsüz olduğu görülmektedir. Vatandaşlara temin edilen sosyal refah imkanları oldukça sınırlıdır. Güney Avrupa Ülkelerinde yasal mevzuatlar gibi modern refah devletlerinde olan olmazsa olmaz unsurlar bulunmaktadır lakin kurumsal altyapısı olan hak ve güvenceler yerine getirilmemektedir. Vaatler siyasi kaygı taşımakta, vaat edilen sosyal refah uygulamaları gerçekleştirilmemektedir (Bonoli, 1997: 351).

Leibfried’in sınıflandırması içerisinde yer alan İskandinav refah devletleri modern refah rejimi olarak nitelendirilmektedirler. Esping- Andersen’in sosyal demokratik modeline benzer şekilde bu kapsamda yer alan ülkelerde tam istihdam vaadi vardır. Devlet, fark gözetmeksizin yurttaşlara sosyal politikalar gerçekleştirmekte ve sosyal haklar tüm bireylere yüksek düzeyde sunulmaktadır. Evrensellik ilkesi hakimdir. Kurumsal refah rejim türü olarak Bismark Ülkeleri korporatist bir yapıya sahiptir.

Sosyal refahın ekonomik büyüme ve gelişme ile sağlanacağı belirtilmektedir. Devlet sosyal refah sağlamada tam anlamı ile yetkili değildir. Piyasalar da önemli konumdadır. Sosyal hizmetlerin sunumu noktasında yetkili birimler yerinden yönetim unsurlarıdır. Kalıntı refah rejim türü olarak Anglo-Sakson Ülkelerinde devletin istihdam sağlama noktasında bir görevi, sorumluluğu yoktur. İstihdam eksikliği var olsa bile başvurulacak bir mercii değildir. Sosyal politikaların gerçekleştirilmesinde seçicilik prensibi göz önüne alınır. Bu kapsamda gelir araştırmaları gerçekleştirilir (Günel, 2009: 31-32).

Refah devletleri geleneksel bir sınıflandırma çerçevesinde de kategorize edilebilmektedir. Bu bağlamda ortaya konan görüşler de bulunmaktadır. Her ülke ve her coğrafyada farklı biçimlerde refah devletlerinin organize olabildiği ifade edilmektedir. Geleneksel yaklaşıma göre refah devletleri Bismark(Alman) Sistemi, Beveridge (İngiliz) Sistemi ve Karma (Hollanda) Sistemi olarak üç farklı şekilde sınıflandırılabilir. Alman Sistemi içerisinde zorunlu sigortalar ile sosyal refah kayıpları giderilmeye çalışılmaktadır. Bu zorunlu sigortalar kapsamında hastalık, iş kazaları, işsizlik ve yoksulluk gibi risklere yönelik ortaya konan güvenceler ifade edilebilir. İngiliz Sisteminde yurttaşların her birinin sosyal güvencesinin bulunduğu görülmektedir. Sosyal politikaların finansman için vergilere başvurulmaktadır. Vergiler düşük gelirli bireylerden yüksek gelirli bireylere doğru artan oranda uygulanmakta ve düzdür. İşçi, işveren ve devlet gibi kurumların her biri taraftır. Hollanda Sisteminde ise evrensel bir güvence sistemi bulunmaktadır. Hem çalışanları hem de tüm toplumun mensuplarını şemsiyesi altına alan evrensel bir sigorta sistemi bulunmaktadır (Şanlıoğlu, 2011: 21).

2.4.2. Refah Devletin Görevleri

Refah devleti için refah hizmetlerinin yurttaşlara dağıtımı ve sunumu önemlidir. Toplumsal refahın tesis edilebilmesi kapsamında sosyal politikalar gerçekleştiren ve refahın bölüşümünde adaleti etkin kılan bir devlet refah devleti olarak nitelendirilebilir. Sosyal bir refah devletinin gerçekleştirmesi gereken bir takım sorumluluklar bulunmaktadır.

Refah devleti yoksullukla mücadelede etkin bir anlayışa sahip olmalıdır. Bu bağlamda devlet gelir araştırmaları gibi seçici anlayış gütmeyen tüm bireylere sosyal yarar sağlayıcı olmalıdır. Sosyal yardımlar gerçekleştirilirken evrensellik ilkesi göz

önüne alınmalıdır. Gelir düzeyi düşük bireylere yoğun sosyal yardımlar gerçekleştirilmelidir. Minimum gelir düzeyi yurttaşlara garanti edilmeli, temin edilmelidir. Bireyler geleceklerine dair kaygı duymamalı, kaygı güden yurttaşların da kaygıları giderilmelidir. Yoksullukla mücadelede aktif bir rol izlemenin yanı sıra refah devleti geliri adil bir şekilde bölüştürmeli, gelir dağılımında adaleti tesis etmelidir. Gelir dağılımında adaletsizliğe yol açacak uygulamalara, politikalara mahal vermemelidir. Servet eşitsizlikleri önlenmeli, servet eşitsizliğini gidermeye yönelik politikalar gerçekleştirilmelidir.

Vatandaşların sosyal güvenliği temin edilmelidir. Bu noktada bireylerin hayatlarının her anında yaşayabileceği işsizlik, iş göremez olma durumu, hastalık, yaşlılık gibi olumsuz hadiselerin önüne geçebilme adına sosyal güvenceler gerçekleştirilmelidir. Diğer bir deyişle bireylerin gelir seviyesinde yaşayabileceği ani inişlerin önüne set çekilmelidir. Sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal tazmin araçları kullanılarak bireyler sosyal risklere karşı korunmalıdır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 35).

Bireyler toplum içerisinde fırsat eşitliğine sahip olmalıdır. Eşit şartlarda sosyal refah hizmetlerinden faydalanabilme haklarına sahip olmalıdır. Özellikle eğitim ve sağlık gibi sektörler kapsamında bireylere eşit hizmet sunulmalıdır. Toplumda yaşayan her bireyin sağlığı sosyal güvence dairesi içerisine alınmalı, bu bağlamda ayrımcı ve statüye göre belirlenmiş uygulamalardan kaçınılmalıdır. Eğitim hizmetleri toplumdaki her bireye ücretsiz olarak faydalanabilecekleri şekilde sunulmalı ve zorunlu tutulmalıdır. Unutulmamalı ki eğitim üretkenliği ve beşeri sermayeyi artıran önemli bir unsurdur. Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gelir düzeyi düşük bireylere yönelik sosyal politikalar gerçekleştirilmelidir. Maddi durumu olmayan bireylerin kendilerine göre daha iyi maddi duruma sahip bireylerle eşit bir biçimde rekabet edebilmeleri için eğitim sektöründe bu maddi durumu kötü olan bireylere yönelik burs verilmeli, kredi olanağı tanınmalıdır. Fırsat eşitliğini sağlayıcı bu uygulamalarla sosyal adalet gelişecektir (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 520).

Ekonomi üzerinde etkin konumda bulunulmalı, iktisadi istikrar yakalanmalıdır. Fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik çaba gösterilmeli ve enflasyonla mücadelede aktif olunmalıdır. Dış ödemeler dengesi sağlanmalı, istikrarlı ekonomik büyüme

oranları gerçekleştirilmelidir. Refah devleti tam istihdamı hedef olarak belirlemelidir. Bu bağlamda sosyal politikalar ortaya koyulmalıdır. Bireylere istihdam olanakları noktasında devlet aktif rol oynamalı ve bu bağlamda bireyler karamsarlığa itilmemelidir. Devlet piyasaya hakim olmalıdır. Piyasaya müdahale etmeli, sosyal refah hizmetlerinin sunumunda etkin konumda bulunmalıdır. Bireyleri piyasa şartlarına muhtaç etmemelidir (Erdal, 2012: 41-42).

Sosyal denge kurulmalı, sosyal bütünleşme gerçekleştirilmeli ve toplumsal huzur tesis edilmelidir. Bireylerin toplumun çoğunluğuna göre sahip oldukları dil, din, ırk gibi farklılıklardan ötürü toplumun çoğunluğu tarafından ezilmelerinin önüne geçilmeli, yasalar önünde her bir bireyin eşit olduğu hatırlatılmalıdır. Azınlıkların da toplumun bir parçası olduğu yasalar çerçevesinde ortaya konulmalı, azınlık ve çoğunluk olarak nitelendirilen kesimler eşit hak ve güvencelere sahip olmalıdır. Statüler belirleyici rol oynamamalıdır. Devlet mazlum ve güçsüzleri korumalıdır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 38).

Kalkınma tam anlamı ile gerçekleştirilmelidir. Ekonomik büyümenin yanı sıra toplumun hayat standartlarının yükseltilmesi kapsamında sosyal refahı artırıcı sektörlere de önem verilmelidir. Eğitim ve sağlık gibi sektörlerin ıslahı sağlanarak ve bu sektörlere devlet eli ile yatırımlar gerçekleştirilerek kalkınma gerçekleştirilmelidir. Devlet eliyle mal ve hizmet üretimine önem verilmeli, bu kapsamda istikrarlı büyüme oranları gerçekleştirilmelidir.

2.5. REFAH GÖSTERGELERİ

Refahın iktisat bilimi içerisinde önemli yer kaplaması ve aynı zamanda iktisat biliminin edindiği temel amaçlardan olması refahın önemli bir araştırma alanı olmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda literatürde yer alan çalışmalarda bireylerin, hanehalklarının veya toplumların refah düzeyinin tespitine yönelik çalışmalar gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında refah göstergeleri olarak ilk başta kişi başına düşen GSYİH kavramının önemli bir refah göstergesi olarak çalışmalarda yer aldığı gözlemlenmektedir. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren bu değişkenin önemli bir refah göstergesi olarak genel kabul görmeye başladığı görülmektedir. Fakat

akabinde bu değişkenin refahın sosyal boyutunu ihmal ettiği yönünde eleştiriler gelmesiyle beraber İnsani Gelişmişlik Endeksi'nin de önemli bir refah endeksi olarak çalışmalarda yer aldığı gözlemlenmektedir. Yine İnsani Gelişmişlik dışında Legatum Institute tarafından ortaya konulan Refah Endeksi de bir diğer refah göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5.1. Kişi Başına Düşen GSYİH

Kişi başına GSYİH, önemli bir makroekonomik gösterge olmakla beraber ülkeler arası refah karşılaştırmalarında veya ülkelere ait refah seviyelerini belirleme kapsamında geçmiş yıllardan beri başvurulan önemli bir refah ölçüm aracıdır (Saraçoğlu, 1998: 1).

Bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) ifade etmektedir. Kişi başına GSYİH ise belirli bir ülkede yaşayan o topluma ait refah seviyesini gösteren önemli bir göstergedir. Ülkenin GSYH'sının nüfusa bölünmesi ile kişi başı GSYH elde edilebilir. Satın alma gücü paritesi ise ülkeler arası fiyat seviyesi farklılıklarını ortadan kaldırır. Müşterek bir değişim oranı olarak nitelendirilebilir. Satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş GSYH gibi makroekonomik göstergeler ile uluslar arası karşılaştırmalar gerçekleştirilebilir (Yılmazer, 2002: 14).

Kişi başına düşen GSYH'nın refah ölçütü olarak kullanım geçmişine bakıldığında 1950'li yıllarda GSYH'nin büyüme oranının refah ölçütü olarak sıkça kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu kavram, özellikle ülke içerisinde gelirin artması halinde ek gelirin bir şekilde yoksullara ulaşacağı düşüncesiyle sıklıkla tercih edilmiştir (Sumner, 2004: 1). Fakat daha sonrasında ise milli gelirin bireylere eşit olarak dağıtılamayacağı yönünde önemli eleştiriler yöneltmiştir (Yavuzaslan ve Hayat Aktürk, 2017: 23).

1960'lı yıllar, kişi başına düşen milli gelirin refah ölçütü olarak alınmaya başladığı yıllardır. Kişi başına düşen GSYİH , refah seviyelerini ölçmede önemli bir araç olarak halen kullanılmaktadır. Fakat bir ülkenin yüksek bir gelire sahip olmasının refah ölçümlemede tek başına yeterli olmayacağı iktisatçılardan tarafından sıkça dile getirilmiştir. İktisadi refah ve insani refahı kapsayan ve birleştiren bir ölçüm sistemin gerçekleştirilmesi gerektiği bu kesimlerce dile getirilmiştir (Akar, 2015: 26).

İktisadi büyüme rakamlarının yüksek olması ve ülkelerin çok hızlı iktisadi büyümeleri bir anlam ifade etmeyebilir. Yüksek büyüme oranına sahip olan ülkeler toplumsal huzuru tesis edemeyebilir. Siyasi istikrarsızlıklar, gelir dağılımında adaletsizlik, baş gösteren çevre sorunları ve yüksek suç işleme oranı bu ülkelerde mevcut olabilir. GSYH'nin bu kapsamda yeterli olamayabileceği dile getirilmiştir (Kubar, 2016: 67).

Fakat gerek yerli ve yabancı literatürde yapılan çalışmalara bakıldığı zaman, gerekse de alanında yetkin kimselerce refah ölçütü olarak kişi başına düşen GSYH'nin tanımlandığı gözlemlenmektedir. Ülkelerin kalkınma veya refah seviyeleri bu şekilde tespit edilebilmektedir. Bazı yetersiz kaldığı noktalar olsa da ülkedeki refah seviyesini en iyi ölçümleyen refah göstergesinin kişi başına GSYİH olarak nitelendiği gözlemlenmektedir (Gruen ve Klasen, 2008: 212).

Toplam refah artışının GSYH ile tespit edilebilmesi kapsamında uluslar arası görüş ve kabul birliğinin bulunduğu aşıkardır. GSYH'nin tahmin edilmesi kapsamında bu eylemin nasıl gerçekleştirilebileceğiyle alakalı olarak uluslar arası ilgili kuruluşlarca ortak standartlar ortaya konulmuştur. GSYH tahmin yöntemi en son 2008 yılında Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, OECD, IMF ve Avrupa Komisyonu gibi kurumlar tarafından gözden geçirilmiştir (Elimirzeyev, 2015: 39).

GSYH'nin daha efektif bir refah ölçüm aracı olarak görevini gerçekleştirebilmesi amacı ile satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş GSYH ortaya konulmuştur. Cari dolar kuru yerine ulusal para birimlerinin kendi ülkelerindeki satın alma gücünü ifade eden gerçek kurlar belirtilmiştir. Böylelikle uluslar arası refah karşılaştırmalarında daha kullanılabilir bir araç ortaya çıkarılmıştır (Saraçoğlu, 1998: 2).

2.5.2. İnsani Gelişme Endeksi

İnsani gelişme, insan yaşamının kalite seviyesinin artmasını ifade etmektedir. Tüm bireyler için eşit fırsatlar ve tercihler oluşturulmasıdır. İnsani gelişme, insanlara daha çok özgürlük sağlar. Bireyler insani olarak geliştikçe daha kendilerini daha özgür hissederler, istedikleri yaşam biçimini gerçekleştirebilirler. Böylelikle bireyler kapasitelerinin farkına vararak yeteneklerini tam olarak kullanabilir ve yeteneklerini geliştirebilir. İnsani gelişme için bilgi toplumu olmak önem arz etmektedir. Sağlık

hizmetlerinin gelişmiş standartlarda olması gerekmektedir. Bebek yaştaki ölümler az olmalıdır. Kaliteli bir eğitim altyapısı ve sunumu önemlidir. Bireyler, iyi bir yaşam standardına ulaşmak için kaynaklara, hizmetlere kolaylıkla erişebilmelidir (Kpolovie, Ewansiha ve Esara, 2017: 9).

İnsani gelişme endeksinin ortaya çıkmasında özellikle GSYİH'nin refah ölçümü kapsamında yetersiz kaldığı fikri etkili olmuştur. İktisatçılara göre GSYİH refah ölçümünde eksiklikler barındırmaktadır. Buna göre GSYİH ile refah ölçümünde sosyal sorunlar ve göstergeler ihmal edilmektedir. Yoksulluk, düşük okur-yazarlık oranı, sınırlandırılmış kişisel özgürlük ve güvenlik ve iktisadi faydanın dağılımı, gelir adaletsizliği gibi iktisadi ve sosyal meseleleri ortaya koyamadığı için GSYİH'nin refah ölçüm göstergesi olarak yetersiz kaldığı ifade edilmiştir (Todaro, 1992: 359).

Toplumların, ülkelerin, farklı coğrafyaların, bölgelerin insani gelişmişlik düzeyini tespit etme amacı ile büyük ölçüde UNDP'nin insani gelişme tanımlamasından yola çıkılarak İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) oluşturulmuştur. İnsani gelişme endeksi üç önemli unsur dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu unsurlar aşağıdaki gibidir:

*Uzun ve sağlıklı bir hayat idame ettirebilme

*İyi ve kaliteli bir yaşam standardına sahip olabilme

*Bilgili olabilme (Therien, 1999: 727).

İnsani gelişmişlik endeksi, refah göstergeleri içerisinde en çok kullanılan GSYİH'nin üstünlüğüne meydan okuyan ilk refah göstergelerinden birisidir. Literatürdeki çoğunluk kesim tarafından önemli bir sosyal refah kriteri olarak kabul edilmekte, tanınmakta ve çalışmalarda da refah göstergesi olarak kullanılmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksi ülkeleri veya bölgeleri insani gelişmiş düzeyleri çerçevesinde puanlar. Bu endeks değerleri çerçevesinde ülkeler düşük, orta ve yüksek gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılır (Gallardo, 2009: 3).

İnsani gelişme endeksi kapsamında 0 ila 1 arasında ülkelere derecelendirme yapılmaktadır. Ülkelerin insani gelişmişlik endeks değerleri 1'e doğru yaklaştıkça insani gelişmiş düzeyleri artmakta, ülkelerin insani gelişmişlik endeks değerleri 1'den uzaklaştıkça insani gelişmişlik endeks düzeyleri azalmaktadır. 1 en yüksek değer olmakla beraber 0 en düşük değeri temsil etmektedir (Mutaşcu ve Danuletiu, 2010: 453).

İnsani Gelişme endeksi içerisinde insan refahının boyutlarını görebilmek için doğumda yaşam beklentisi, yetişkinlerde okur yazarlık, birleşik brüt okullaşma oranı ve satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH kavramları önem taşımaktadır. İnsani gelişme endeks değerleri bu kavramlara ait endeks değerleri çerçevesinde oluşturulmaktadır (Jahan, 2002: 4).

İnsani Gelişme endeksine refah göstergesi olarak çalışmalarda sıkça başvurulduğu gözlemlenmektedir. Yerli ve yabancı literatürde, kişi başına düşen GSYİH'in de yetersiz bir refah ölçütü olduğu düşünülerek sıklıkla faydalanıldığı gözlemlenmektedir.

2.5.3. Legatum Refah Endeksi (Prosperity Index)

Legatum Institute tarafından yayınlanan ve ilk olarak 2007 yılında raporlanan Legatum Refah İndeksi 149 ülkeyi kapsamaktadır. Endeks ortaya konulurken Legatum Institute misyon olarak 'insanlara daha müreffeh bir hayat oluşturacak sermayeyi ve fikirleri üretmek, tahsis etmek' ifadesini belirlemiştir. Legatum Refah Endeksi çerçevesinde refahın yalnızca kişi başına GSYİH büyümesinden ibaret olmadığı çerçevesinde düşünülmüş ve insan hayatındaki refahı ve bu refahın ilerleyişini ölçmeyi amaçlayan bir endeks oluşturulmuştur. Legatum Institute tarafından ortaya konulan indekste refahın temel direkleri sosyal, ekonomik ve kurumsal olarak aşağıdaki gibidir:

*Sosyal Yönler: Sağlık, güvenlik, sosyal sermaye, eğitim ve çevre

*Ekonomik Yönler: Ekonomik kalite ve iş ortamı

*Kurumsal Yönler: Kişisel özgürlük, altyapı ve yönetim (Khan ve Ahmed, 2017: 5-6).

Legatum Refah İndeksi hem gelire hem de refaha dayanan küresel nitelikteki bir refah ölçüm aracıdır. Legatum Refah İndeksi kapsamında global veritabanlarından (Gallup Dünya Anketleri, Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü ve Özgürlük Evi) alınan ikincil veriler kullanılmaktadır.

Küresel nitelikte bir veri seti ortaya koymak için 200'ün üzerinde değişken belirlenmiştir. Akabinde bu değişkenler iki aşamalı bir süreç neticesinde 89'a indirilmiştir. Yer alan her değişkenin global bağlamda ele alınması hedeflenmiştir (Akar, 2015: 28).

Legatum Refah İndeksi içerisinde ülkelerin refah seviyelerini ortaya koyabilmek adına ekonomi, eğitim, sağlık, güvenlik, devlet, bireysel özgürlük, sosyal sermaye, girişimcilik ve fırsatlar olmak üzere sekiz alt endeks bulunmaktadır (Önce, Marangoz ve Erboy, 2014: 6).

Ülkelerin daha gelişmiş bir seviyeye gelmeleri ve dünyanın da daha yaşanabilir bir mesken haline gelmesi ile bireylerin refahının ve yine bireylerin memnuniyetlerinin artırılması birbirleri ile doğru orantılı olması gereken hususlardır. Legatum Refah İndeksi, bireylerin yaşamlarından duyduğu hazzına önem verdiği için geliştirilen bir indeks olmakla beraber bu endeksin oluşturulmasında kişi başına düşen GSYİH'nin tek başına bir refah ölçütü olamayacağı düşüncesi etkili olmuştur. Bireylerin yaşamlarından duyduğu tatminin ölçülme amacı güdülmekte ve böylelikle ülkelerin ve toplumların refah seviyelerine dair portrelerin daha net bir biçimde ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Paksoy, 2015: 158).

Legatum refah indeksinden özellikle yabancı literatürde sıklıkla ilgili konularda faydalandığı gözlemlenmektedir. Yerli literatürde ise bu refah göstergesinden refah ölçütü olarak faydalanılan çalışmaların henüz oldukça sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ

3.1 EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ

Refah, bireyler ve toplumlar için elzem bir kavram olmakla beraber aynı zamanda bir çok ekonomik, sosyal ve siyasal değişkenle ilişki içerisinde olan bir kavramdır. Refahı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir çok değişken bulunmaktadır.

Refahın ekonomik büyüme, enflasyon, istihdam ve gelir dağılımı gibi bir çok iktisadi kavram ile ilintili olduğu aşikardır. Bu kavramlardan bazılarının yüksek seviyelerde seyretmesi refahı olumlu etkilemekte iken bazıları olumsuz etki etmektedir. Örneğin bir ülkede istihdam oranının yüksek olması toplumsal refaha olumlu etki edebilecek iken enflasyon oranı toplumsal refaha olumsuz yönde etki edebilmektedir. Yine sosyal bir olgu olan yoksulluk arttığı zaman toplumsal refah olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Ekonomik ve sosyal kavramların dışında siyasi kavramların da refah ile ilişki içerisinde olduğu dile getirilmektedir. İyi bir demokrasinin toplumsal refaha olumlu yönde etkileyebileceği gibi mülkiyet haklarının korunaklılığının yüksek olduğu toplumlarda refahın yüksek seviyelerde olacağına dikkat çekilmektedir.

3.1.1. İktisadi Değişkenler ile Refah İlişkisi

Ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon, gelir dağılımı ve tasarruf gibi ekonomik değişkenler; refaha doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunabilen kavramlar olarak ifade edilmektedir. Bu kısımda iktisadi değişkenlerin refah ile olan ilişkisine değinilecektir.

3.1.1.1. Ekonomik Büyüme ve Refah İlişkisi

Literatürde ve kamu politikasında etkin olan görüşe göre arzu edilebilir büyüme rakamlarının sağlanması toplumsal refahı artırmaktadır. Ekonomik büyüme ile sağlık hizmetleri, gıda tedariki ve diğer temel ihtiyaçlara bireylerin erişimi hızlanmaktadır. Aynı zamanda hükümetlerin de refahı artırmada araç olarak ekonomik büyümenin sağlanmasını amaç edindikleri gözlemlenmektedir (Clarke, 2003: 1).

Arzu edilebilir büyüme, bireye kendi kaderi üzerinde tasarruf etme olanağı tanımaktadır. Arzu edilebilir büyümenin ülkelerce gerçekleştirilebilmesi ile refah artışı adil bir şekilde dağıtılacak, toplumsal işbirliği ve uyum tesis edilecek, istihdam ve beşeri gelişme tüm boyutlarıyla sağlanacaktır (Berber, 2004: 6).

Ekonomik büyüme, bireylerin ve hanehalklarının yaşam kalitelerini ve refah düzeylerini etkileyen önemli unsurlardandır (Verbic, Majcen ve Cok, 2009: 2). Faktör artışlarına veya teknoloji artışlarına dayalı ekonomik büyüme, kökeni veya kaynağı ne olursa olsun ülkenin toplam üretim düzeyini (GSMH) artıracak ve ekonomik refah düzeyini de önemli noktalara taşıyacaktır (Baysan ve Aktan, 1984: 49-106).

Mal ve hizmet üretme potansiyelinin veya kapasitesinin her yıl düzenli artışlar gerçekleştirebilmesi refah kapsamında olumlu bir olgudur. Böylelikle ekonomik yaşam son derece büyük bir canlılık gösterecek ve dinamizm kazanacak ve akabinde toplumsal refah artacaktır (Üstünel, 1988: 59).

Ülkeler politika olarak gelecek nesillerin en az bugünkü nesillerin refah düzeyine ulaşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Ve hatta gelecek nesilleri bugünkü nesillere nazaran daha yüksek refah düzeyinde yaşatacak büyüme oranlarını gerçekleştirmeyi ve sürdürülebilirliğini sağlamayı istemektedirler. Bu cümle büyümenin altın kuralı olarak değerlendirilebilir (Çalışkan ve Kurt: 2017: 2).

Milli gelir artışının ekonomik büyüme kapsamında en temel gösterge olduğu dile getirilmektedir. Milli gelir ile bir ülke ekonomisi içerisinde faaliyetlere katılan üretim faktörlerinin genelde 1 yıllık veriler baz alınmak üzere belirli bir zaman içerisinde elde ettikleri gelirler toplamı ortaya konulmaktadır. Milli gelir ülkelerin refah düzeyi hakkında önemli fikirler vermektedir (Aktuğ, 2010: 2). Ulusal gelir artışı ile beraber kişi

başına düşen üretim ve gelir miktarı artacaktır. Böylelikle refah düzeyinde artışlar sağlanacaktır (Berber, 2004: 3).

Ülkelerde veya toplumlarda refahın ne denli arttığını tespit etmek adına ekonomik büyüme hızı önem arz etmektedir. Ekonomik büyüme hızı ile bir önceki döneme göre reel GSYİH’da, yani ülkenin toplam üretim kapasitesinde ne kadar artış olduğu görülebilmektedir. Sanayileşme ve akabinde sürdürülebilir ekonomik büyüme rakamları gerçekleştirebilmek, refah seviyesini yükseltmek isteyen ülkelerin temel amacı olmalıdır (Korkmaz ve Aydın, 2015: 47).

Literatürde farklı görüşlere göre ekonomik büyümenin tek başına refah artırıcı olmadığı, kısmen etkili olabildiği yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Birtakım görüşlere göre büyüme hızı ve kişi başına gelirdeki artış, bir ülkenin refah düzeyini tam olarak yansıtmaz, sadece genel kapsamda bir fikir verir (Arslan, 2013: 50).

Ekonomik büyümenin refah artışını sağlamada önemli bir etken olduğu aşikardır. Fakat bu refah artışı sadece üretilen mal ve hizmetlere bağlı olmamalıdır. Aynı zamanda kıt hale gelen çevre malları da önem arz etmelidir (Hueting, 1980: 9-10). Üretim ve tüketim faaliyetlerinde çevresel faktörlerin ihmal edilmesi geleneksel olarak ölçülen ekonomik büyümeyi ve refahı azaltacaktır (Ng ve Wills, 2009: 3).

Ekonomik büyümenin refahı artırmada başlı başına bir etken olmadığını ve hatta belirli bir ekonomik büyüme oranı yakalandıktan sonra daha fazla büyümenin refah üzerinde olumsuz etkileri olacağını savunan görüşler de bulunmaktadır. Zolotas’a göre(1981: 1), belirli bir seviyenin üzerinde ekonomik büyüme refah üzerinde artırıcı etki oluşturmayabilir. Bir sanayi toplumu, gelişmiş bir refah seviyesine ulaştığında, sosyal refah artış hızı ekonomik büyümenin gerisine düşmekte ve sonuçta negatif olma eğilimi gösterebilmektedir (Offer, 2000: 8).

Bazen ekonomik büyüme refahı artırıcı etkide bulunmayabilir. Bhagwati, ortaya koymuş olduğu ‘Yoksullaştıran Büyüme’ adlı çalışmasında ticaret hadlerinde ortaya çıkabilecek bozulmaların şiddetinin çok fazla olmasının ülkelerin refah düzeyini düşürücü bir etkide bulunacağını ifade etmiştir (Seyidoğlu, 2013: 27-34).

Ekonomik büyümenin bireylere yaşam memnuniyeti sağladığı ve toplumsal yükü hafiflettiği ifade edilmektedir. Toplumsal refahı sağlamada etkin olduğu dile getirilmektedir. Fakat ekonomik büyümenin yine eleştirilen bir yönü gelir dağılımında eşitsizliğe yol açabildiğidir (Sukharev, 2014: 111).

GSYİH'nin refah ölçütü olduğu fakat tek başına refahı karşılamadığı kapsamında görüşler de bulunmaktadır. Refahın tek göstergesi olarak GSYİH'nin alınması ve bu kapsamda artırılmasına yönelik tutum ve davranışlar eleştirilmektedir. Örneğin, Nobel ödüllü Joseph Stiglitz'e göre mümkün olan en yüksek GSYİH büyümesi amacının refahın azalmasına neden olacağını savunmaktadır. GSYİH'ye yönelik eleştiriler yeni olmamakla beraber 30-40 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. GSYİH'ye yönelik eleştirilerde Stiglitz ve Amartya Sen'in bu bağlamda ekonomik performans ve sosyal ilerleme ölçüsü olarak ele alınan GSYİH'nin kısıtlamaları ile alakalı olarak yakın tarihte ortaya koymuş oldukları rapor çerçevesinde artış gözlemlenmiştir. (Kramp, 2010: 89).

Tanımsal olarak ekonomik büyümenin niceliksel bir gelir artışını ifade etmesi, bir refah ölçütü olmadığını göstermez. Genel kabule göre ekonomik büyüme önemli bir refah göstergesidir ve kişi başına gelir düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde sadece nicelik olarak değil niteliksel olarak da refah göstergelerinin arttığı gözlemlenmektedir. Buna dayanarak ekonomik büyümenin önemli bir refah kriteri olduğu ifade edilebilir. Politika atayıcı konumda olan hükümetler, idare ettikleri toplumlarda toplumsal refah düzeyini arttırabildiği ölçüde başarılı olarak nitelendirilebildiklerinden hükümet politikaları içerisinde ekonomik büyümenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kişi başına gelir düzeylerinin arttırılması bu hükümetlerin temel vaatleri içerisinde yer almaktadır (Çeştepe ve Yıldırım, 2016: 13).

Ekonomik büyümenin bir ulusun toplumsal refahının artışına etki edebilmesi için toplumun diğer koşulları da önem arz etmektedir. Hem mikro hem de makro düzeyde gelirin dağılımı önemlidir. Bir toplumun milli geliri arttığı halde bu ek gelirden toplumun çoğu yararlanamıyorsa burada ekonomik refahın arttığından bahsetmek güç olabilir (Ranis, 2004: 3-4).

Ekonomik büyümenin refah üzerindeki etkisinin çok veya az olduğuna yönelik tartışmaların bir kısmının farklı refah kavramları çerçevesinde ortaya konulduğu gözlemlenmektedir. Belirli bir kesime göre ekonomik büyüme ekonomik refah üzerinde oldukça etkili bir araç iken, sosyal refah üzerindeki etkisi kısıtlıdır. Bu görüşü savunanlara göre ekonomik büyüme kavramı içerisinde sosyal refah göstergelerinin yer almadığı ve böylelikle refahın nitel yönünün irdelenmediği vurgulanmaktadır.

3.1.1.2. İstihdam ve Refah İlişkisi

Toplumlar için istihdam imkanlarının artırılması, hem ekonomik refah seviyesinde hem de sosyal refah seviyesinde gelişim gerçekleştirebilmek için önem arz etmektedir (Özpinar, Demir ve Keskin, 2011: 134).

Bir ekonominin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi almak için o ekonomik yapının üretim düzeyi önem taşımaktadır. Zenginliğin, ekonomik refahın kaynağı üretimdir. Ekonomik refah ancak üretim ve yatırımla beraber gerçekleştirilebilir. Üretim ve yatırımın kaynağı ise istihdamdır. İstihdam olanaklarının artırılabilmesi ile ekonominin üretim ve yatırım kapasitesi artırılabilir (Aktan, 2010: 192).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle refah devleti kavramının da ortaya çıkması ile istihdam kavramı oldukça önemli hale gelmiştir. Savaş sonrası kötü izleri silmek isteyen ve kendini güvende hissetmek isteyen bireyler kendilerine sosyal fayda sağlayabilecek hükümetleri seçmek istemişlerdir. Vergiler, transfer harcamaları ve birtakım yasal düzenlemeler ile vatandaşların sosyal haklarını temin eden çeşitli yasal mekanizmalar gerçekleştirilmiştir. Tam istihdama yönelik ekonomik ve sosyal faktörler belirgin hale gelmiştir (Lazar ve Stoyko, 1998: 4).

Gelir dağılımını etkileyen en büyük faktörlerden birisinin işsizlik olduğu aşikardır. İşsiz kalan bireylerin üretim sürecinin dışına itilmesi sonucu bu bireyler gelir elde etme imkanından mahrum kalmaktadır. İşsiz bireyler aynı zamanda toplumun en yoksul kesimini teşkil etmektedirler. İstihdamın artırılmasına önem verilerek işsizlik azaltılabilir ve böylelikle gelir adaletsizliği ve yoksulluk da azaltılabilir. İstihdam, yoksulluğun önemli bir tehdit oluşturduğu refah kavramı için dikkat edilmesi ve amaç olması gereken bir kavramdır (Çalışkan, 2010: 95).

Ekonomi içerisinde refah düzeyinin düzenli olarak artış yönünde olabilmesi için emek piyasasının etkin olması ve sağlıklı işlemesi gerekliliği önem arz etmektedir. Emek piyasasının problemsiz bir şekilde işlemesi için de istihdam kavramı önem taşımaktadır. Bu bağlamda işsizlik, gizli işsizlik, eksik istihdam, işgücüne katılım oranı ve reel ücretler gibi emek piyasası unsurları istihdamla birebir ilişki içerisinde olan kavramlardır. Sosyal veya ekonomik refahın tesis edilebilmesi için istihdamın sağlanmasına önem verilmelidir. Planlı bir istihdam politikası gerçekleştirilmelidir (Kesici, 2011: 77).

İşsizlik gibi sosyal sorunların hayli fazla olduğu toplumlarda istihdam imkanları daralabilmektedir. İstihdam olanaklarının daralmasıyla beraber bireylerin yetenekleri zayıflayabilir. Bu büyük ve önemli bir servet kaybına yol açmakla beraber refah düzeyinin de düşmesine neden olacaktır (Karabıyık, 2012: 232).

Toplumlarda istihdamı sağlamak üzere politika sağlayıcılar tarafından çeşitli birtakım uygulamalar gerçekleştirildiği gözlemlenebilmektedir. Bu kapsamda part time çalışma sisteminin getirilmesi, çalışma saatlerinin azaltılması ve sosyal güvenlik mevzuatlarının gerçekleştirilmesi gibi bir takım uygulamaların görüldüğü gözlemlenebilmektedir. Bu uygulamaların istihdamı artırıp artırmadığıyla alakalı literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Belirli bir kesime göre bu uygulamalar istihdamı artırırken, diğer kesimlere göre bu uygulamalar yoksullaştırabilmekte ve refahı azaltabilmektedir (Şenkal ve Sarıipek, 2007: 151).

Tam istihdam, refah devletinin en önemli ve en temel amaçlarından birisidir. Tam istihdamın sağlanmasına yönelik politikaların başarı ile gerçekleştirilebilmesi ile beraber bireyler kendilerini ekonomik olarak özgür hissedebilecek, refah düzeyleri artacaktır. Tam istihdamın refah devleti kapsamında amaç olması ile beraber bunun siyasilerin vaatlerine yansıdığı da gözlemlenmektedir. Siyasilerin temel vaatlerinden birisi bireylerin istihdam olanaklarının artırılması ve bu kapsamda uygulamalar gerçekleştirilmesidir.

Refah devleti kapsamında istihdam için yapılan harcamalar ile aile içi ilişkilerde istikrar, toplumsal davranışlar, kanunlara riayet, toplumun bütünlük yapısına sadakat,

suç oranlarının azalması, dürüstlük ve düzenlilik gibi sonuçlar arasında nedensellik süreci kurulmalıdır (Lindbeck, 2004: 154).

Ülkeler istihdam fırsatlarını artırmaya yönelik politikalar gerçekleştirmelidirler. Ancak bu politikaların gerçekleştirilmesiyle beraber refah düzeyleri artabilir. İstihdam düzeyi yüksek olan ülkelerde refah kayıplarının az olduğu ve refah seviyelerinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir. İstihdamın sağlanmasına yönelik politikalarla beraber çalışanların ücret seviyeleri ve çalışma koşulları da iyileştirilmelidir. İşsizlik maaşı vb uygulamaların istihdamı olumsuz etkileyebileceği unutulmamalıdır.

3.1.1.3. Enflasyon ve Refah İlişkisi

Enflasyon, diğer bir deyişle fiyatlar genel seviyesindeki artış refahı tehdit eden önemli unsurlardandır. Fiyatların genel seviyesinin artması ile bireylerin veya hanehalklarının alım gücü düşmekte, reel gelirleri azalmakta ve refah seviyeleri düşüş göstermektedir. Bireylerin mal ve hizmetleri talep etmeye yönelik davranışları azalacaktır. Enflasyonun artması ile bireylerin hayat standartları olumsuz etkilenecektir.

Bir yandan ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi gerekliliğinin yanında diğer yandan enflasyon oranlarına da dikkat edilmelidir. Eğer enflasyon oranları artıyor veya sabit kalıyorsa burada refah düzeyinin iyileşme ihtimalinden söz edilemez. Refah düzeyinde iyileştirmeler olabilmesi için ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesinin yanında enflasyon oranları azaltılmalı ve bununla beraber işsizlik oranları da aynı şekilde düşürülmelidir (Şentürk ve Akbaş, 2014: 5830).

Yüksek enflasyon oranları refah düzeyinin düşmesine yol açmaktadır. Reel gelirden düşmeler meydana getirecek ve talep daralacaktır. Talebin daralmasıyla beraber işsizlik artacaktır (Meral, 2005: 314). Enflasyonun reel para dengeleri üzerindeki olumsuz etkisi baskındır ve daha yüksek enflasyon daima refahın azalmasına neden olur (Lagos ve Rocheteau, 2004: 2).

Enflasyonla mücadele kapsamında fiyat istikrarı önem arz etmektedir. Fiyat istikrarının sağlanması ile beraber enflasyon oranları düşürülebilir veya artmayabilir. Fiyat istikrarını tesis etme bağlamında Merkez Bankası kurumları önem arz etmektedir.

Günümüzde gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığı zaman çağdaş para politikasının temel amaç olarak fiyatlarda istikrarı gerçekleştirmek olduğu gözlemlenmektedir. Para otoritesinin varsayımına göre fiyat istikrarı beraberinde toplumsal refahı da artıracaktır. Merkez bankalarının temel görevlerinden birisi enflasyon hedeflemesi politikasını gerçekleştirerek fiyat istikrarını tesis etmektir (Süslü, 2012: 132).

Toplumsal refahın artırılması ekonomi politikalarının en temel amaçlarından birisidir. Toplumsal refahı artırabilmek için sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi elzemdir. Sürdürülebilir büyüme ve refahın artırılabilmesi için ortaya konan katkılara bakıldığında Merkez Bankalarının fiyat istikrarını sağlaması ve sürdürmesinin en gerekli yol olduğu çerçevesinde görüş birliği bulunmaktadır. Toplumsal refah tesis edilebilmesi hususunda yüksek enflasyon dikkate alınması gereken önemli bir tehdittir ve sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için de aynı zamanda başa çıkılması gereken bir önkoşuldur. Fiyat istikrarının gerçekleştirilebilmesi ve sürdürülebilir hale gelmesi için uzun vadeli planlanan politikaların uygulanması önem arz etmektedir (Yenipazarlı, 2014: 2).

Fiyat istikrarı kapsamında dengenin gerçekleştirilmesi ile beraber reel değişkenlerde de istikrar sağlanacaktır. İktisadi birimler ancak reel değişkenlerdeki istikrar ile beraber doğru karar alabilirler. İktisadi birimlerce doğru alınan kararlar aynı zamanda toplumsal refahın maksimize edilmesi amacına hizmet edecektir (Süslü, 2012: 132).

Enflasyonun yükselmesi ile hanehalklarının alım gücü düşmekte ve böylelikle ekonomik faaliyetlerini etkilemekte, onları yoksullaştırmaktadır. Enflasyonun refah maliyetleri sosyal refahı azaltacak yönde etki gerçekleştirmektedir. İnsanların refahını etkileyen böylesi bir durumda enflasyonun refah maliyetlerinin doğru ve adil bir şekilde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü enflasyon ekonomik faaliyetin birçok alanında çarpıklık yaratmakta ve bunları artırmaktadır. Bunların dışında aynı zamanda ekonomik birimlerin tüm kararlarında da etkili olmaktadır (Gupta ve Uwilingye, 2009: 139).

Literatürde yer alan ve enflasyonun refah maliyetlerini konu alan çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Enflasyonun refahı olumsuz etkilediği yönünde görüş birliği bulunmaktadır. Çünkü yükselen enflasyonla beraber gelir sabitken, üretilen mal ve hizmetlerin de fiyatı yükselmektedir. Böylelikle tüketicilerin tüketebileceği mal ve hizmet miktarı da kısıtlanmakta yani azalmaktadır (Güney ve Durman, 2014: 256).

Enflasyonun refah maliyetleri kapsamında öne çıkan çalışmalar içerisinde Bailey (1956) tarafından geliştirilen Geleneksel Yaklaşım ile enflasyonun refah maliyetinin tespit edildiği çalışması ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmanın dışında yine Lucas 2000 yılında Sidrauski'nin (1967) genel denge modelini kullanarak enflasyonun refah maliyetini tespit etmeye yönelik çalışma ortaya koymuştur.

Okana (2008) makalesinde İngiltere'de enflasyon hedeflemesi politikası gerçekleştirilmeden önceki refahın durumunu ve enflasyon hedeflemesi gerçekleştirildikten sonraki refahın konumunu gözlemlemiştir. VAR yöntemi ile analiz gerçekleştirmiştir. Çıkan sonuca göre uygulanan enflasyon hedeflemesi politikası sonrasında sosyal refahın arttığı gözlemlenmiştir.

Asare ve Eghan ise 2013 yılında ortaya koymuş oldukları çalışmalarında Gana'daki hanehalklarını ele almışlardır. Buna göre 2005 ila 2011 yılları arasında gıda fiyatlarında gerçekleşen artışın bireylerin ve hanehalklarının refah üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çıkan sonuca göre gıda fiyatlarındaki enflasyon bireylerin veya hanehalklarının reel gelirlerini düşürmüştür. Refah seviyeleri azalmıştır.

Holland'ın 1995 yılında ortaya koymuş olduğu çalışmasında uzun dönem fiyat istikrarını hedefleyen ve bağımsız olan bir merkez bankasının, enflasyonun artışı ile ortaya çıkacak enflasyon belirsizliğini uygulayacağı istikrar politikası(sıkı para politikası) ile aşacağını belirtmiştir. Böylelikle refah kaybının yaşanılmayacağı sonucuna varmıştır.

3.1.1.4. Gelir Dağılımı ve Refah İlişkisi

Ülkelerin refah ve mutluluğu topluma tesis edebilmeleri için sahip oldukları kaynakları verimli kullanabilmelerinin önemi aşırıdır. Ekonomik sistemleri ne olursa olsun bu ülkelerin göz önüne alması gereken önemli iktisadi meseleler bulunmaktadır.

Ekonomik uygulamalar farklı olabilse de bu meseleler evrenseldir. Buna göre ‘hangi malların üretileceği’, ‘bu malların ne kadar üretileceği’, ‘bu malların üretim aşamasında hangi teknolojinin kullanılacağı’ ve ‘bu malların bölüşümünün nasıl olacağı’ gibi sorular cevap bulunması gereken önemli meselelerdir (Tolunay ve Akyol, 2006: 116). Bu meseleler içerisinde ‘bölüşümün nasıl olacağı’ gelir dağılımının konusunu teşkil etmektedir.

Ekonomi politikaları nihai amaç olarak toplumdaki bireylerin ve sınıfların ekonomik refah düzeylerinin artırılmasına hizmet etmektedir. Büyümekte olan ekonomideki değişimi ve bireylerin ve toplumda yer alan sınıfların refah seviyelerindeki değişimi görebilmek için gelir dağılımına bakmak en temel ve en etkili yollardan birisidir. Büyüme hızı ve kişi başına gelirdeki artış gibi kavramlar sadece ekonomiler hakkında genel bir kanı ortaya koymakta iken gelir dağılımı verileri ise refah artışının bireylere veya sınıflara nasıl dağıtıldığını göstermesi bakımından dikkate alınması gereken temel göstergelerdendir (Çalışkan, 2010: 90-91).

Gelirin adil ve eşit dağılımı, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin toplumsal refahı tesis edebilmesi için elzem bir olgudur. Ülkelerin toplam refahı artırabilmesi, gelirden toplumun tamamının sosyal fayda elde edebilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal huzurun gerçekleştirilebilmesi için gelirin adil ve eşit dağılımı önem arz etmektedir. Gelir dağılımından göreceli olarak daha düşük pay alan kesimlerin varlığı ve bu kesimlerin ülke nüfusunun büyük bir bölümünü teşkil etmesi, bu kesimlerin devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık vb temel hizmetlerden daha az yararlanmalarına yol açacaktır. Gelirin adil dağıtılmaması neticesinde bu kesimlerin nicel olarak fazla olması devletin insan kaynaklarından yeterince faydalanamamasına yol açacaktır. Bu da ülkelerin gelişimini ve sosyal refahı artırmalarını olumsuz etkileyecektir (Karaman ve Özçalık, 2007: 26).

Gelir dağılımının eşit ve adil olmaması refah ve yaşam kalitesini ortaya koyan göstergelerde azalmaya yol açacaktır. Bu göstergelerdeki düşmeyle beraber toplumsal huzursuzluk baş gösterecektir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği artıran unsurların kökeninin piyasa entegrasyonunun derinleşmesi ve dışa açıklık olduğu ifade edilmektedir. Özellikle gelir dağılımı ve fırsat eşitliği kapsamında ortaya koyulan iyileştirici önlemlerin ve mekanizmaların güçsüz kaldığı zamanlar piyasa entegrasyonu

ve dışı açıklık süreçleri siyasi karar mekanizmasından ve halktan destek görmeyebilir (Derviş, 2007: 6).

Neo-liberal politikaların varlığı, küreselleşme süreci ve ekonomik krizlerinin etkileri ile beraber ülkelerde gelir dağılımı bozulabilmektedir. Gelir dağılımının bozulması ile beraber toplumda yaşayan bireyler veya sınıflar arasındaki uçurum derinleşebilmekte ve yoksulluk artabilmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68).

Refah düzeyinin artırılabilmesi için ilk olarak gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi gerektiğini öneren Ricardo'ya göre gelir seviyesinin artırılmasından ziyade gelir dağılımındaki eşitsizlikler azaltılmalıdır. 9 Kasım 1820'de Malthus'a yazmış olduğu mektupta Ricardo, İktisat biliminin ulusal refahın artış nedenlerini araştırmasından ziyade refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığını araştırması gerektiğinden bahsetmiştir. Burada refahın nasıl bölüştüğünden ziyade ulusal refahın artış nedenleri ile ilgilenen Malthus'u eleştirmiştir. Kendisine göre İktisat biliminin gerçek amacı refahın nasıl bölüştüğünü tespit etmektir (Alkin, 1995: 141).

Gelir dağılımında var olan eşitsizliği indirgeme adına politika atayıcılar bir takım uygulamalar gerçekleştirebilirler. Devletler, kamu harcamaları kapsamında doğrudan gelir tranferleri gerçekleştirerek yoksul birey ve hanhalklarının tüketim bütçesine katkı sağlayabilir. Bunun dışında ülkeler, insan kaynakları gibi sosyal refahı artırıcı önemli bir faktörden yararlanmak adına bireylerin kişisel yeteneklerinin farkına varabilmeleri ve böylelikle kişisel yeteneklerin geliştirilmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilebilir ve mesleki becerilerin kazandırılmasına yönelik programlar ortaya koyulabilir. Bu uygulamalar ile beraber sosyal refah kaybı fazla olan yoksul kimselerin yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmesi sağlanabilir (Taş ve Özcan, 2012: 428).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin refah kapsamında önemli göstergeler olan ekonomik büyüme ve ekonomik performans üzerine etkileri önemli bir çalışma alanını teşkil etmektedir. Kayırmacılık ve birtakım imtiyazlara sahip birey veya sınıfların bulunması yüksek gelir dağılımı eşitsizliğine yol açabilmektedir. Ve bununla beraber bireyler kendilerini üretken ekonomik faaliyetlerden soyutlayabilmektedirler. Yüksek gelir dağılımı eşitsizliği yatırımların azalmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açarak refahı olumsuz biçimde etkiler. Büyüme ve yatırım için elzem olan koşulların

sağlanmasını engeller. Tüm bunlarla beraber bireyler arasında yabancılaşmaya yol açar (Derviş, 2007: 6).

Refah devleti kapsamında özellikle devletin ekonomiye müdahalesini öngören yaklaşımlarda da gelir dağılımına dikkat çekilmektedir. Devletin gelir dağılımında adaleti sağlaması için gerekli olan müdahaleci bir yapıya sahip olmasını belirten görüşlerin yanında devletin başlıca vergi ve harcama politikaları gibi maliye politikası araçlarını da etkin bir şekilde kullanması gerekliliği ifade edilmiştir (Öztürk ve Çetin, 2011: 2686).

Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmeye yarayan bir takım kavramların bulunduğu gözlemlenmektedir. Gini katsayısı, Lorenz Eğrisi ve Atkinson yaklaşımı kavramlar içerisinde başta gelmektedir.

Gelir eşitsizliğinin popüler bir gösterimi olan Gini katsayısı, nüfusun her bir kesiminin ne kadar gelir payı aldığını gösteren gösteren Lorenz eğrisine dayanmaktadır. Kullanım alanlarına bakıldığında birincil verilere dayanan resmi kaynaklarda yaygın olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun dışında kesişmekte olan Lorenz eğrilerinin var olması durumunda, Gini katsayısının hareketlerinin bir popülasyondaki bireysel grupların refahındaki değişiklikleri doğru olarak gösterebileceği bilinmemektedir. (Deininger ve Squire, 1996: 567,585). Pozitif veya normatif olan tüm eşitsizlik ölçümleri çerçevesinde Gini endeksi, gelir ve servetin dağılımını analiz etmek için en çok kullanılan araçlardan birisidir (Kakwani, 1980: 69).

Lorenz Eğrisi, gelir dağılımdaki eşitsizliklerin kolayca yorumlanabildiği bir portre ortaya koymaktadır. Lorenz, 1905 yılında ortaya koymuş olduğu ve kendi adının verildiği eğri ile farklı ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliklerini karşılaştırmış ve analiz kapsamında önermiştir. 1905 yılından bu yana Lorenz Eğrisi, gelir ve servet gibi kavramların dağılımlarını temsil etmek için uygun bir araç olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Kakwani, 1980: 5,30).

Atkinson, 1970 yılında ortaya koymuş olduğu çalışmasında gelir dağılımında eşitsizliği ölçmeye yönelik bir yaklaşım geliştirmiştir. Genel bir sosyal amaç fonksiyonu belirlemiş ve gelir eşitsizliğini değerlendirmiştir. Gelir dağılımı neticesindeki sosyal kaybı tespit etmeye çalışmıştır (Sen, 1997: 385).

3.1.1.5. Tasarruf ve Refah İlişkisi

Tasarruf, iktisat literatürü içerisinde gelirin harcanmayan kısmı olarak nitelendirilmektedir. Hem bireysel refahın ve hem de toplumsal refahın tesis edilebilmesi kapsamında önem arz eden tasarruflar toplumun her bir ferdi ilgilendirmektedir. Bu bağlamda bireylerin tasarruf meyillerinin arttırılabilmesi için tasarruf etmelerine yönelik teşvik edici uygulama veya politikalar önemlidir (Ergenekon, 1996: 4-5).

Hem makro ekonomik hem de mikro ekonomik kısa ve uzun dönem analizlerde tasarruf önemli bir yer teşkil etmektedir. Kısa döneme bakıldığı zaman tüketim ve tasarruf kararlarının para politikası kararlarının etkinliğinin analizinde ve ekonomik dalgalanmalarda önemli rol oynadığı görülmektedir. Uzun döneme bakıldığı zaman ise büyüme oranı ve sermaye stokunun tasarruf hacmi tarafından belirlendiği görülmektedir. Tüm bunları göz önüne alarak tasarrufların ülkelerin ekonomik refah düzeylerine etkide bulunduğu rahatlıkla söylenebilir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 21).

Ulusal tasarruf oranının düşük olması veya diğer bir deyişle tasarruf açığının mevcut olması ülke ekonomileri için önemli bir tehdit olarak nitelendirilmektedir. Eğer tasarruf oranlarının azalmaya yönelik bir seyir izlerse bu tüketim harcamalarının artmasına yol açacaktır. Tüketim harcamalarının da artmasıyla beraber toplam talep artacak ve milli gelirden artış gözlemlenecektir. Fakat şu da bir gerçektir ki tasarruf oranlarının artışı her ülke için milli gelirin artması anlamına gelmemektedir. Bununla beraber tüketim kaynaklı bir büyüme anlayışının da ne kadar sağlıklı olduğu farklı bir tartışma konusu içerisine girmektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Yurtiçi tasarruflar, yatırımları finanse edebilmek amacıyla başvuru, güvenilir ve masraf içermeyen bir kaynak olmakla beraber ekonominin genel dengesi içerisinde yer alan temel değişkenlerden birisidir. Refahın önemli belirleyicilerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Makro ekonomik kapsamda tasarruflar hükümetler için önem arz eden kavramlardandır. Yeni yatırımlar, yeni sermaye mallarının imalatı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için hükümetler tasarrufları arttırmaya yönelik politika geliştirirler ve bu yönde uygulamalara başvururlar. Mikro ekonomik kapsamda ise bireylerin beklenen veya beklenmeyen durumlara yönelik geliştirdiği tasarruf tutum

ve davranışları gözlemlenmektedir. Olası riskler kapsamında hastalık, iş göremezlik, işsizlik vb durumlarla başa çıkabilme adına, diğer bir deyişle beklenmeyen durumlara yönelik bireylerin hazırlıklı davranarak tasarruflar gerçekleştirebildiği bilinmekle beraber emeklilik ve eğitim vb beklenen durumlara yönelik tasarruflar gerçekleştirdiği de görülmektedir (Barış ve Uzay, 2015: 120).

Tasarruf kavramları içerisinde net uyarlanmış tasarruf (net adjusted saving) yine çalışmalarda veri olarak kullanılan önemli tasarruf kavramlarından biridir. Eskiden gerçek tasarruf olarak adlandırılan uyarlanmış net tasarruf kavramı içerisinde sadece fiziksel sermaye değil aynı zamanda beşeri sermaye, doğal sermaye, bilgi stoğu, sosyal vb unsurlar da bulunmaktadır. Yani tüm bunları kapsayacak şekilde geniş anlamda tasarrufları ölçer. Bunların hepsi sürekli refaha etki eden, destekleyen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Gnagne, 2009: 1127).

Thomas Robert Malthus'un ifadesi kapsamında tasarruf sermayenin sürekliliğini sağlayan önemli bir kavramdır. Zengin kimseler refah içerisinde yaşadıkları dönemler içerisinde gelirlerinin önemli bir bölümünü tasarruf ederek yeni yatırımların gerçekleştirilmesine yönelik tutum ve davranışlar sergileyeceklerdir. Fakat Malthus, diğer klasik iktisatçılara göre farklı bir değerlendirmede bulunmuş, planlanan tasarrufun planlanan yatırımları aşabileceğini dile getirmiş ve bunun da aşırı üretime neden olabileceğini ifade etmiştir (Şengür ve Taban, 2016: 31).

Gelişen ekonomilerde kredi piyasalarındaki kısıtların tam olarak kalkmadığı bilinmektedir. Bunun için tasarruf oranları gelişen ekonomiler için büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda tasarruf oranı olumsuz ekonomik koşullara karşı hanehalkını koruyan birincil etkenlerdendir. Bu bağlamda düşünüldüğünde hanehalkı tasarruf dinamikleri konusunda bilinçlenmek ve bunun üzerine doğru politikalar gerçekleştirmek büyük önem taşımaktadır (Özlale ve Karakurt, 2012: 5).

Tasarruf oranları gerçekleşmesi olası artış veya azalışlar gelişmekte olan ülkeleri biraz daha fazla ilgilendirmektedir. Çünkü bu kapsam içerisinde yer alan ülkelerde refahın tesis edilebilmesi ve kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için en önemli sorununun yeterli tasarruf oranının sağlanamaması olduğu görülmektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Gelişmekte olan ülkelerde yeterince tasarruf gerçekleştiremeyen hanehalkları, ekonomik kriz gibi olumsuz koşullara karşı dirençsiz konumda bulunmaktadır. Bu olumlu koşullarla karşılaştıklarında tüketim düzleşmesi gerçekleştiremezler. Tüketim düzleşmemesi yapamamaları bu hanehalklarını gelecekte elde edebilecekleri birtakım kazançlardan mahrum bırakacaktır (Barış ve Şahin, 2017: 2-3).

Tasarrufla ilgili dışsal değişkenler arasında ticaret hadleri ve cari işlemler açığı önemli bir yer tutmaktadır. Olumlu bir ticaret haddi şoku ile beraber refah üzerinde olumlu bir etki gerçekleşebilir. Bu olumlu etki aynı zamanda tasarruflarda da artış gerçekleştirebilir. Dış tasarruf yerli tasarrufu ikame etmeye yönelik iken, sermaye girişinin sağlanmasıyla dış tasarruflarda artış ortaya koyabilmekle beraber; cari işlemler açığı, özel tasarruflarda kısmen bir düşüş gerçekleştirebilir (Değirmen ve Şengönül, 2012: 7).

Enflasyonun yine tasarrufları tehdit eden bir olgu olabileceği bilinmektedir. Fiyatlar genel düzeyinde gözlemlenen artışlar para biriminin değerinin düşmesine yol açmaktadır. Para biriminin değerindeki düşüş bir tür vergi olarak tanımlanmakta ve enflasyon vergisi olarak nitelendirilmektedir. Halk elinde mevcut olan gelirin bir kısmını nominal para stokunda artış gerçekleştirmek için kullanmak zorunda kalabilir. Bireylerin gerçekleştirdiği bu tasarruf bireysel refahı reel olarak artırmayacaktır (Gediz ve Yalçınkaya, 2001: 60).

Bir diğer bakış açısına göre enflasyonun özel tasarruflar üzerindeki etkisi pozitif veya negatif yönlü olabilmekte ve bu kapsamda enflasyonun tasarruf üzerine olan etkisinin belirsiz olduğu ifade edilebilmektedir. Enflasyonun artış göstermesiyle beraber bireyler veya hane halkları gelirlerini korumaya yönelik tutum ve davranışlar gerçekleştirebilirler. Enflasyon, dolaylı olarak bireylerin tasarruflarını etkileyecektir. Olası bir yüksek enflasyon oranının varlığı durumunda kişiler gelecekte gelirlerinde olası düşüşleri göze alarak bugünkü tasarruflarını artıracaklardır. Fakat aksine beklenen gelirleriyle ilişkili olarak da bazı durumlarda bireyler tasarruflarını azaltabilme yoluna gidebilmektedirler (Hondroyiannis, 2006: 556-558).

Tasarrufların gerçekleştirilebilmesi ile refah olumlu yönde etkilenebildiği gibi bireylerin tasarruf gerçekleştirilebilmesi için de refah düzeylerinin yüksek olması

önemlidir. Temel bir tüketim birimi olarak aileler refah düzeylerinin yüksek olup olmadığına göre daha çok veya daha az tasarruf sağlayabilmektedirler. Aileler ekonomik kaynaklarını etkili bir şekilde kullanabilmeli ve böylelikle yaşam kalite ve standartlarını yükseltmelidirler. Bu süreç kaynakların tasarrufu ve yatırım amacı ile değerlendirilmesini, tasarruf planlarının ortaya koyulmasını, ailelerde başarılı bir finansal yönetim için gerekli motivasyonun sağlanmasını ve ekonomi kapsamında uzman kimselerin önerilerinin rehber edinilmesi gerekliliğini içermektedir (Gönen ve Özmete, 2007: 58).

Finansal yönetim süreci içerisinde bireyler iktisadi durumlarını iyi bir şekilde değerlendirebilmeli ve bu bağlamda etkin bir şekilde yönlendirilmelidirler. Yaşamın getireceği bazı zorluklar da göze alınarak gerekli tasarrufların gerçekleştirilebilmesi bireylerin yaşamlarından duyacağı hazzı artıracaktır. Bu aynı zamanda bireysel refahlarına da olumlu şekilde yansıtacaktır. Finansal davranışların tasarruf, borçlanma, gelir yönetimi ve tüketime yönelik tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu aşikardır. Bireyler eğer yaşam kalitelerini artırmak istiyorlarsa parayı hem bugün için hem de geleceğe yönelik planlamalı, tüketim ve tasarruf kavramları arasında başarılı bir denge kurulmalıdır (O'Neill, 2002: 53-58).

Finansal okuryazarlık kavramı, bireylerin tasarruflarını planlamasına ve gerçekleştirilmesine yön veren önemli bir kavramdır. Bireyler bu yönde uzmanlardan destek alarak veya kendilerini geliştirerek finansal okuryazar olma statüsüne erişebilirler. Finansal okuryazarlıkla beraber bireyler gelirlerini ve harcamalarını planlamakta, bütçe planlaması gerçekleştirmektedirler. Tüm bu tutum ve davranışlar bu bireylerin finansal okuryazar olmaları ile beraber bilinçli bir birey haline geldiklerini göstermektedir. Bu da göstermektedir ki finansal okuryazarlık tasarruf edebilmeye olumlu yönde tesir eden kavramlardandır (Şahin ve Barış, 2017: 82).

Tasarruf ve refah birbiri ile ilişki içerisinde olan kavramlar olup birbirlerine etki edebilme potansiyeli yüksek unsurlardır. Ekonomik büyümenin, kalkınmanın ve böylelikle refahın tesis edilebilmesi hususunda tasarrufların önemli bir katkısı olduğu aşikardır. Yine gelişmekte olan ülkeler örneği de göz önüne alınarak refah düzeyi yüksek ülkelerin daha çok tasarruf gerçekleştirebildikleri gözlemlenmektedir. Mikro

düzyeyde bireyler bireysel refahlarını maksimize edebilmeleri için, makro düzeyde de ülkeler toplumsal refahı tesis edebilmeleri için tasarruflara önemle eğilmelidir.

3.1.2. Sosyal Değişkenler ile Refah İlişkisi

Ekonomik değişkenler dışında sosyal değişkenler de ülkelerin refah seviyesinin yükselmesi kapsamında fayda sağlayan unsurlar olarak ifade edilmektedir. Beşeri sermaye unsurları kapsamında eğitim ve sağlık gibi kavramlara öncelik verilmesiyle beraber toplumun kalkınması gerçekleştirilebilir. Bu da toplumsal refahın tesisinin gerçekleştirilmesine hizmet edebilir. Eğitim ve sağlık dışında yoksulluğun azaltılması, önce hanehalklarının, daha sonra da toplumun topyekün olarak refahının artmasını sağlayacaktır. Yine nüfus kavramının refah üzerine etkisi olumlu veya olumsuz yönde olmak üzere farklılaşsa da refahı etkileyen bir kavram olduğu aşıkardır.

3.1.2.1. Eğitim ve Refah İlişkisi

Bir ülkenin refah artışı yakalayabilmesinde o ülkede yaşayan bireylerin devamlı ve kaliteli bir eğitim almalarının etkisi büyüktür. Sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda kalkınabilmek için bilgi ve beceriler gibi katma değerlerin ülkeler tarafından göz önüne alınması gerekmektedir. Bilgi tabanlı günümüz dünyasında rekabetin de artmasıyla beraber eğitim hiç olmadığı kadar önemli hale gelmiştir. Ekonomik ve toplumsal bölüşüm süreçlerinde eğitimin en belirleyici etkenlerden birisi olduğu yadsınamaz. Bireysel refahın ve toplumsal refahın gerçekleştirilebilmesine katkı sağlanabilmesi için eğitime ve eğitime dönük yatırımlara önem verilmelidir (Alpaydın, 2008: 50).

En önemli beşeri sermaye yatırımlarından olan eğitim, kişilerin daha çok ekonomik değer üretebilmesine olanak tanır. Eğitim kapsamında donanımlı olan kimseler yaşamlarını kolaylaştıracak seviyede bilgilere sahip olurlar. Eğitim bu bilgiler ışığında refah seviyesini hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumlu yönde etkilemektedir (Akar, 2015: 24).

Eğitim harcamaları önemli bir yatırım niteliği taşımaktadır. Fakat eğitim harcamalarının bir yatırım niteliği taşıyabilmesi ve kazanılan eğitimin sermaye kapsamında değerlendirilebilmesi için birtakım şartların sağlanması gerekmektedir. Buna göre verilecek kalifiye eğitim iktisadi büyüme ve kalkınma için gerekli olan özelliklere sahip insan gücünün yetiştirilmesi ile ancak mümkün olabilir. Eğitim gerek

büyüme ve kalkınmanın gerektirdiği kapsamda insan sermayesi oluşturma amacıyla, gerekse de bilgi toplumunun gerektirdiği araştırmacı yönü gelişmiş insan gücü yetiştirme amacıyla yani her ne amaçla ele alınmış olursa olsun eğitime her ülke 21. Yüzyıl şartlarında özellikle de küreselleşmenin hakim konumda olduğu bu zaman süreci içerisinde diğer ülkelerle rekabet edebilmek için mutlaka önem vermelidir (Han ve Kaya, 2006: 117).

Özellikle II. Dünya Savaşı'nın sonrasında kalkınma kapsamında eğitimin önemi ve itici rolü ülkeler tarafından idrak edilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra eğitime yönelik yatırımlarda artışlar gözlemlenmiş, sadece kalkınmaya yönelik olumlu etkisinin dışında insanların temel ihtiyaçlarına da katkıda bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu temel ihtiyaçların başında eğitim faktörünün insanların üretebilme kapasitesini artırması gelmektedir (Vila, 2005: 3-11).

Eğitim emek faktörünün bilgi ve yetenek kademelerinde, diğer bir deyişle verimliliğe sağladığı katkılarla toplumsal refahın sağlanmasında ve iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemli bir yere sahiptir. 1950'li yılların sonlarına doğru ortaya koyulan beşeri sermaye teorisinin gelişmesiyle doğru orantılı olarak eğitim harcamalarının getirilerini ortaya koyan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllara bakıldığında küreselleşmenin de etkisi ile kişisel kazançlar arasındaki eşitsizliklerin niteliksiz işgücü sebebiyle olduğu öne sürülmüş, niteliksiz işgücünün bertaraf edilebilmesi için de eğitimin beşeri sermaye içerisindeki önemine dikkat çekilmiştir (Uçan ve Yeşilyurt, 2016: 180).

Bilimsel araştırmalar ile beraber eğitim düzeyinin artmasının ekonomik büyüme, toplumsal ve siyasal gelişim gibi kalkınmanın unsurları olan kavramlar üzerine olumlu etkide bulunduğu gözlemlenmiştir. Eğitime önem verilmesi ile ülkeler insan kaynağını etkin bir şekilde kullanabilmekte ve bu da ekonomik gelişmeyi ve refahı olumlu bir şekilde etkilemektedir. Eğitim sadece bireysel kapsamda yarar sağlamamakta aynı zamanda toplumsal yararlar da sağlamakta ve kamu refah maliyetlerini indirgemektedir. Toplumsal refahın tesis edilmesine yönelik refahın katkıları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

*İşlenen suç oranlarının düşmesi

*Daha çok demokratikleşme ve yönetime katılma

*Bireysel sağlığın muhafaza edilmesi

*Bireylerin daha fazla gelir elde etmesi (Taş ve Yenilmez, 2008: 161).

Ülkeler ulusal zenginliğin gerçekleştirilebilmesi için beşeri sermaye kavramına önemle eğilmelidirler. Beşeri sermayenin artması demek bilgi ve beceri oranının artması demektir. Bilgi ve beceri oranının artmasıyla ülke içerisinde çalışan kimselerin teknik gelişmeleri idrak edebilmesi uygulayabilmesi kolaylaşır. Bu da doğrudan yaşam standartlarının artmasına yönelik bir etki sağlar. Uluslar kitle eğitimine yatırım gerçekleştirmeli ve muhakkak eğitim konularını veya alanlarını çeşitlendirmelidir (Kotler, Jatusripitak ve Maesincee, 2000: 121-122).

Eğitim, beşeri sermaye ve bilgi birikiminin elde edilmesinde önemli bir yere sahiptir. H.W. Singer'a göre eğitim yatırımları azalan verimler yasasına tabi değil, artan verimler yasasına tabidir. Bununla beraber Singer, farklı alanlara yönelik gerçekleştirilen eğitim ve araştırma yatırımlarının birbirleri ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bu yatırımların etkileşim içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Hiç düşünülme-yen yenilikler eğitim yatırımları sayesinde ortaya çıkar. Eğitim, gelişme olan ülkelerin gündemine alması gereken elzem bir husustur. Bu ülkeler eğitime yatırım sağlayarak ancak beşeri sermayelerini artırabilirler ve ekonomik refah seviyelerini artırabilirler. Çünkü eğitim düzeyi yüksek veya diğer bir deyişle eğitime yatırımı fazla olan ülkelerin yeni teknolojileri çok daha hızlı bir şekilde benimsediği ve daha hızlı bir şekilde ekonomik büyüme gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir (Han ve Kaya, 2006: 114-115).

Eğitim beşeri sermayenin en temel ve en önemli unsuru olarak tanımlanmaktadır. Eğitim, sağladığı katkılar ile ölçüğe göre artan getirinin temel kaynaklarından olan dışsallık kavramını ortaya çıkarmaktadır. Eğitim kapsamındaki değişkenlere önem verilmesi beraberinde beşeri sermayenin gelişmesini sağlayacaktır. Hakikaten de eğitime yönelik sistemlerin insan beceri ve bilgisini geliştirmede öncü rol oynadığı ve bu bağlamda başlıca kurumsal mekanizmalar olarak nitelendirildiği genel kapsamda kabul görmektedir. Günümüze bakıldığında farklı gelişmişlik düzeyine sahip

her bir ülke, ekonomik ve ulusal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için eğitim fırsatlarına önem verilmesi gerekliliğinin farkındadır (Afşar, 2009: 88).

Eğitim amacı ile hedeflenen hem bireysel yetenek ve kültürün geliştirilmesi, hem de evrensel kültür seviyesini artırarak, bilgili toplumlar oluşturmak ve sağlıklı bir toplum yapısı ortaya koyabilmektir. Eğitim kapsamında yeniliklere ve gelişmeye yönelik ortaya koyulacak girişimlerin toplumun her kesimi tarafından ilgi göreceği aşikardır. Eğitimin toplumda gerçekleştirilecek değişimler kapsamında sorumluluğunun büyük olması aynı zamanda gerçekleştirilecek değişime diğer sistemlerden önce uyum sağlamasını da gerektirmektedir. Toplumsal refahı ve toplumsal huzuru sağlayabilme adına toplum içerisinde yaşayan bireyler nitelikli ve devamlılık arz edecek şekilde eğitim almalıdırlar. Bu eğitim yatırımı kapsamında bireylerin kazanacağı bilgi ve beceri neticesinde bu bireyler ekonomik büyümeye katkıda bulunacaklardır. Eğitim süreklilik arz etmez ve nitelikli olmazsa eğitime gerçekleştirilecek yatırımın karşılığı alınamayabilir. Bundan ötürü bu bağlamda nitelikli ve süreklilik arz eden eğitime yönelik yatırımlar gerçekleştirilmeli, eğitimin sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasındaki itici rolünün farkına vararak ve verimliliği artıracığının bilincinde olarak toplumun eğitim düzeyini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmelidir (Çakmak, 2008: 34-35).

Eğitim harcamalarında gözlemlenen artışlar bazı durumlarda eğitim kalitesindeki veya niteliğindeki artışı her zaman göstermeyebilir. Eğitim harcamalarındaki artışın bileşenlerine de bakmak gerekir. Eğitim harcamalarındaki artış ülkelerin aldığı göçe dayanarak veya nüfuslarının artmasıyla da artabilir. Bunun dışında eğitim harcamaları rekabeti bozucu vergi türü ile finanse edilebilir. Her iki durumda da cari büyüme ve çıktı miktarı olumsuz etkilenebilmektedir. Eğitim harcamalarındaki artışların uzun dönemli büyümeye ve ekonomik refahındaki artışlara hizmet ettiği aşikardır. Eğitim harcamalarından sağlanan faydaların hissedilmesi kısa vadede gerçekleşmeyebilir (Sylwester, 2000: 382).

Eğitim ülkeler için önem arz eden etkili bir sosyal yatırım aracıdır. Hem bireysel refahın gerçekleştirilmesinde hem de toplumsal refahın gerçekleştirilmesinde dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Bireyler eğitime yönelik harcamalarını artırarak ve böylelikle daha nitelikli ve iyi bir eğitim alarak meslek seçimlerini doğrudan

etkileyebilirler. Nitelikli bir eğitim sonucunda saygın bir meslek seçimi aynı zamanda bireylerin itibarlarını artıracaktır. Makro kapsamda bakıldığında zaman toplumun büyük çoğunluğunun iyi eğitim almış olması, o ülkenin üretkenliğini ve beşeri sermaye gücünü artıracığından toplumu yöneten kişilerce insan kaynaklarının etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Tüm bunlarla beraber toplumsal refah artacak ve toplumun çoğunluğunun bilgili bireylerden oluşması ülkelerin uluslararası alanda diğer ülkelerle gelişmişlik ve kalkınmışlık kapsamında daha iyi yarışabilmesine ve rekabet edebilmesine olanak tanıyacaktır. Özellikle az gelişmiş ülkeler eğitim yatırımlarına önemle eğilmeli, zorunlu eğitim politikaları uygulamalı, uyguladıkları eğitim politikalarının aynı zamanda süreklilik arz etmesine ve nitelikli olmasına özen göstermelidir.

3.1.2.2. Sağlık ve Refah İlişkisi

Daha iyi bir sağlık bakımı insanlar için birincil bir ihtiyaçtır. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 2005) göre, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarının yüzde 50'si sağlıksız ve düşük ömür beklentisinden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkeler, sağlık yatırımlarının, ekonomik faaliyetler ve kalkınma için önemli bir itici güç olarak hizmet edebileceğine inandıklarından, harcamalarının önemli bir bölümünü sağlık harcamalarına yönelik gerçekleştirmektedirler (Bakare ve Olubokun, 2011: 83).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, makroekonomik kapsamda sağlık sektörüne atfedilen önemin arttığı gözlemlenmiştir. Pek tabii ki bunda savaşın soğuk yüzünün etkisinin de rolü bulunmaktadır. Bir ülkede artan sağlık harcamaları, sosyal güvenliğin sağlanmasına, huzurun tesis edilmesine, emniyette olunmaya ve refah artışlarına neden olur ve tüm bunlar da emeğin verimliliğini artırır. Artan sağlık harcamaları, akut şartlarda bulunan kişilerin çabucak iyileşmesine vesile olur. Genel olarak sağlıklı insanlar daha fazla ve daha uzun süre çalışabilir ve daha sağlıklı düşünebilir (Amiri ve Ventelou, 2012: 541-544).

Beşeri sermaye kapsamında öncü isimlerden kabul edilen Schultz'a göre sağlık hizmetleri amacı ile yapılan tesisler beşeri sermaye yatırımları içerisinde kabul edilmektedir. Schultz'a göre sağlık hizmetleri insanın çalışma yeteneğini korumakta ve

geliştirmekte, böylelikle çalışma veriminde artış gerçekleştirmektedir. Bunun için sağlık hizmetlerine yapılan yatırımlar insana yapılan yatırım değerindedir (Atik, 2006: 56).

Sağlık ve verimlilik kavramları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Sağlık, emeğin enerji seviyesinde artış gerçekleştirmekte ve böylelikle iş kapasitesinde olumlu yönde etki gerçekleştirmektedir. Bu da verimliliği etkilemekte ve nihayetinde büyüme üzerinde pozitif yönlü etkiler gözlemlenmektedir. Toplumun sağlıklı bir yapıda olması aynı zamanda büyüyen bir ekonomi olmasına hizmet etmektedir. Sağlığa yatırımların oldukça güçlü olduğu ülkelerde fertlerin hayat beklentilerinin de uzun yönlü olmasına yönelik artması ile bireyler emeklilik için daha fazla tasarruf edebilmektedirler. Bu da çok daha fazla sermaye birikiminin olacağına işarettir (Uzay, 2005: 42).

Eğitilmiş ve sağlıklı insan gücüne sahip ülkelere beşeri sermaye birikimi çok daha fazla olmakta ve insan kaynakları daha etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Ülkelerin ekonomileri için beşeri sermaye birikiminde yüksek oranlı artışlar sağlamak önem arz etmektedir. Bu birikimlerde artışlar sağlamak için beşeri sermaye yatırımlarına önem verilmelidir (Mahmudlı, 2017: 26).

Gelişmiş ülkelerdeki sağlık harcamalarına bakıldığında zaman GSYİH'ye göre daha hızlı bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Sağlık hizmetlerine yönelik sürekli artan talep ile beraber beşeri sermayedeki verimliliğinin de artırılması amacı doğrultusunda sağlık harcamalarına, sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlara önem verilmektedir. Sağlıkla alakalı ülkelerin gelişmişlik düzeyini ortaya koymada kıstas olarak tercih edilen bebek ölümleri veya ortalama ömür beklentisi ile sınırlı kalınmak etkin bir ölçüm gerçekleştirebilir. Bunun yerine, koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan harcamaların artırılmasının daha iyi bir ekonomik performansa ve daha yüksek toplumsal refah düzeyine ulaşmada aracı olup olmadığına bakılmalıdır (Wang, Wang ve Huang, 2016: 2).

Yapılan araştırmaların da ortaya koymasıyla beraber toplumlarda sağlık düzeyinin yeterli olmamasının hastalıkları artırdığı, çocuk ölümlerinin artmasına neden olduğu ve ortalama yaşam süresini negatif düzeyde etkilediği açığa çıkarılmıştır. Tüm bu faktörlerin ülkeler için büyük kapsamlı bir üretim kaybına yol açtığı da aşıkardır. Bu bağlamda sağlık sektörünün verimlilik kapsamında önemi oldukça fazladır. Sağlık

bağlamındaki yetersizlikler ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Hastalıkların sıklığı ve devamlılığı çalışanların üretkenliklerini olumsuz etkilemekte ve hastalığın şiddetine göre çalışanlarda işe devam edememe durumları da görülmektedir. Bu da aynı zamanda çalışanların aktif çalışma sürelerinin de kısalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda beslenmenin de önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Yetersiz beslenme seviyesi yüksek az gelişmiş ülkelerde bireylerin zayıf düşmesine ve hastalık geçirmelerine çok fazla rastlanılmamaktadır. Sağlıksız beslenme az gelişmiş ülkeler için büyük bir tehdit konumundadır (Yılmaz ve Danışoğlu, 2017: 128).

Ekonomik refahın artmasında teknolojinin gelişmesinin büyük payı olduğu ifade edilmektedir. Ve bu teknolojik gelişmenin bir kısmı tıp bilimindeki ilerlemeler neticesinde gerçekleştirilmiştir. Newhouse, teknolojiye ortaya koyulan ilerlemelerin sağlık harcamalarındaki artışın ana nedenlerinden birisi olduğunu ileri sürmüştür. Newhouse'un bu iddiası Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen ampirik bir çalışmayla Fuchs tarafından kanıtlanmıştır. Buna göre teknik değişim ülkedeki sağlık harcamalarını hızlandırmıştır (Piabuo ve Tieguhong, 2017: 1-2).

Artan sağlık harcamaları çarpan etkisiyle beraber toplam harcamalarda ve toplam talepte artışa neden olmaktadır. Geniş bir istihdam olanağı sağlayan sağlık sektöründe, toplam talepte ve toplam harcamalarda yaşanan artışlarla beraber sağlık sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da artmaktadır. Toplam harcamaları, toplam talebi ve toplam üretimi artırmaya yönelik gerçekleştirilen sağlık harcamalarının bu gibi etkileri doğrudan etkiler olarak adlandırılır. Sağlık harcamalarının doğrudan etkilerinin pozitif olacağı varsayılmaktadır. Ayrıca, hasta insanlar hastalıklarından kaynaklanan nedenlerden dolayı emek kapsamında daha verimsiz olabilmektedirler ve ailelerine, ülkelerine üretim kapsamında katkı gerçekleştiremeyebilmektedirler. Bu da ülke genelinde üretim kaleminde aksamalara yol açmakta ve sağlık sektörüne yapılan harcamaların altyapı, yatırımlar ve benzeri gibi daha üretken sektörlerde kullanılmasını önlemektedir. Öte yandan sağlık sektörünün gelişmiş nitelikte olması, sağlık sektörünün ilişkili diğer sektörlerle yayılmasını ve diğer sektörleri canlandırabilmesini sağlayabilmektedir. Yani ilişkili sektörlerin ticaret ve üretim hacimlerini arttırabilmektedir. Bu etkiler dolaylı etkiler olarak nitelendirilmektedir. Dolaylı etkiler olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşebilir (Kurt, 2015: 441-442).

Sağlığın bir sermaye faktörü olarak kabul edilmesinden bu yana azalan marjinal getiri varsayımına tabi olduğu dile getirilmektedir. Mikroekonomik bakış açısıyla bakıldığında, bireyin geliri düşük olduğunda veya yoksul olduğunda, sağlık hizmetlerine yönelik talebi düşük olur. Bu da sağlık hizmetleri yoluyla sağlığa yatırım yapmanın marjinal getiri oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Bireylerin sağlayacağı minimal bir gelir artışı sağlık durumlarını kuvvetli bir şekilde artıracaktır. Birey çok sağlıklı ve çok zengin bir konuma ulaştığında elde edeceği ek bir gelir bu kişiyi daha sağlıklı hale getiremez ancak durumunu stabil olarak korumasını sağlayabilir. Tüm bunlara dayanarak ekonomik büyümenin sağlık üzerindeki etkisinin konkav olduğu ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olduğu söylenebilir (Elmi ve Sadeghi, 2012: 88).

Gelişmekte olan ülkelere sağlık kapsamında bakıldığında sağlık harcamalarının düşük olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde sağlık hizmetlerine yönelik gerçekleştirilen harcamaların çoğu hastanelere aktarılmakta veya sadece nüfusun küçük bir azınlığına fayda sağlayabilen yüksek maliyetli tıbbi bakım hizmetlerine yönelik olabilmektedir. Bu ülkelerde özellikle yoksul kesimler kırsal alanlarda yaşamakta ve sağlık hizmetlerine uzak kalabilmektedirler. Bu kesimler modern tıbbın aksine geleneksel veya alternatif tıp yöntemlerine başvurabilmektedirler (Ayuba, 2014: 185).

Niteliksel ve niceliksel kapsamda sağlık hizmetleri ile ortalama yaşam süreleri arasında doğrusal yönlü bir ilişkinin olduğu aşıkardır. Gerçekleştirilen sağlık harcamalarının niteliği ne kadar yüksekse o ülkede yaşayan bireylerin ömür kaliteleri de o kadar yüksek olacak ve ömür süreleri de o kadar artacaktır. Yaşam kaliteleri ve yaşam süreleri hakkında özellikle bebek ölüm oranları bilgi verici olmaktadır. Bir ülke içerisindeki sağlık hizmetleri hakkında genel bir bilgi alabilmek için o ülkenin bebek ölüm oranlarına ve bireylerin ortalama yaşam sürelerine bakılmaktadır. Gelişmiş olan ülkelere bakıldığında bebek ölüm oranlarının az ve ortalama yaşam sürelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise bebek ölüm oranları yüksek ve ortalama yaşam süreleri kısadır (Yumuşak, 2008: 28-29).

Beşeri sermaye kapsamında etkili unsurlar olan eğitim ve sağlık sektörlerinde iyileşmeye yönelik yatırımlar artırılmalıdır. Bunun dışında burada koordineli bir yatırım artışının sağlanması gerekliliği önem arz etmektedir. Eğitim ve sağlık yatırımları

eşzamanlı olarak yatırıma dahil edilmeli ve böylelikle iki sektör arasında sinerjinin yakalanarak kalkınmanın hızlandırılması sağlanmalıdır. Burada bu iki sektöre gerçekleştirilecek yatırımların eşzamanlı olarak yapılmasındaki sebep sağlıklı bireylerin daha iyi eğitilebilir nitelikte olmasından dolayıdır (Özyakışır, 2011: 59).

Ülkeler sağlık sektöründe gelişmeler gerçekleştirebilmek için öncelikle modern tıbbın gereklerini dikkate almalıdır. Bu kapsamda gelişen teknoloji ile beraber modern çağı yakalayacak şekilde sağlık yatırımları gerçekleştirilmelidir. Toplumun ihtiyacı yönünde sağlık hizmetleri gerçekleştirilerek doktor sayılarının, hastane sayılarının, tıbbi ekipmanların yeterli olmasına dikkat edilmelidir. Toplumlarının sağlıklı beslenebilmesini sağlamalı, bulaşıcı hastalıklara yönelik önlemler alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki sağlıklı bireylerin çok olması, aynı zamanda üretime katılan bireylerin sayısının da çok olmasıdır. Eğitimden sonraki en önemli beşeri sermaye unsuru olarak sağlığa yönelik yatırımlar, sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar gerçekleştirilmelidir. Sağlık hizmetleri toplumsal refahın sağlanmasında dikkate alınması gereken en önemli unsurlardan biridir.

3.1.2.3. Yoksulluk ve Refah İlişkisi

Yoksulluk, refahın tesis edilmesinin önünde büyük bir tehdit niteliğindedir. Yoksul kimselerin varlığı ve bu kimselerin sayısının çok olması toplumsal huzurun gerçekleştirilebilmesinin önünde büyük bir engel niteliğindedir.

Yoksulluk kavramının tanımlanmasının ve sınırlarının belirlenmesinin güç olduğu görülmektedir. Bu kapsamda çeşitli tanımlamalar ve yoksulluğun sınırı kapsamında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Yoksulluk, gelirin ve sürdürülebilir bir geçimin yerine getirilebilmesi için üretim kaynaklarının yokluğu olarak nitelendirilebildiği gibi yetersiz beslenme, açlık, sağlıklı olmama, eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye unsurlarından yararlanamama veya sınırlı bir şekilde yararlanma, hastalık ve bununla ilişkili olarak ölümlerin artması, barınma imkanının yokluğu ve yetersiz barınma koşulları, çevre koşullarının güvenli olmaması ve sosyal ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalma olarak tanımlanabilmektedir. Tüm bunlarla beraber yoksulluk karar alma süreçleri ile sosyoekonomik ve kültürel yaşama katılımdan mahrum olma şeklinde de tanımlanabilmektedir (Yakit ve Coşkun, 2013: 31).

Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle yoksulluk kavramının küresel alanda daha büyük boyutlarda kendini gösterdiği ifade edilmektedir. Sanayi Devrimi ile beraber toplumda sınıflar arasında yaşam koşulları, servet ve gelirin dağılımı kapsamında uçurumlar olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bu olumsuz durumlar çerçevesinde yoksulluğa dikkat çekilmeye başlanmıştır. Siyasal veya iktisadi nedenleri olsa bile büyük kitlelerle ifade edilen insanların çok zor hayat koşulları içerisinde hayatlarını ifa etmeleri ve sefaletle mahkum olmaları kabul edilemez niteliktedir. Bununla beraber diğer tarafta küçük bir azınlığın gelirin ve servetin büyük bölümüne sahip olması, refah içinde yaşıyor olması tepkilere neden olmuştur (Hekimler, 2012: 6).

Fazla üretim gerçekleştirilmeme ve üretilen değerler karşılığında elde edilen gelirin veya servetin bireyler, bölgeler ve sektörler arasında eşit ve adil dağıtılamaması yoksulluğa zemin hazırlamaktadır. Dağıtım veya bölüşüm sorunu yoksulluğun temel kaynaklarından. Yoksulluğun çok çeşitli nedenleri olsa da iki farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. İlk yaklaşıma göre bireylerin yetenekleri, iş sorumlulukları, iş ahlakı anlayışları, tutumluluk dereceleri ve ortaya koymuş oldukları çaba gibi bireysel özellikler yoksulluğun oluşmasında önemli bir etkidir. Bu yaklaşıma göre yoksullar, hem yoksulluğun kurbanı, hem de sebebi olarak görülmektedir. İkinci yaklaşıma göre yoksulluk, ekonomik politikalar kaynaklı olmak üzere düşük ücretler, yetersiz istihdam imkanları, yetersiz eğitim hizmeti ve ayrımcılık ve dışlanma olmak üzere farklı uygulamalar çerçevesinde oluşabilmektedir. Bu yaklaşıma göre yoksul kimseler kendi iradeleri dışında sosyoekonomik sistem içerisindeki çarpıklıklar sonucu oluşmaktadır (Yakıt ve Coşkun, 2013: 33).

Yoksulluk kavramı genel olarak belirli bir düzeyi işaret etmektedir. Bu düzey, yoksulluk sınırı olarak nitelendirilmektedir. Bu sınır, bireylerin veya hanehalklarının geçinmelerine yönelik ihtiyaçların karşılanmasına olanak tanımayan bir düzeyin altı konumundadır. Özellikle yoksulluk ölçümlerinde sıklıkla ele alınan bu yaklaşımla beraber yoksul, yoksul olmayandan veya aşırı yoksuldan ayrılmaktadır. Fakat yoksulluk kapsamında sınır olarak nitelendirilen bu kavramın belirlenmesinde ve sınırının nereleri kapsayacağı hususunda tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Tüm bunlarla beraber genel olarak yoksulluk sınırı temel gereksinimler, asgari gıda harcamaları ve hanehalkı

harcamalarının gelire oranı gibi farklı yaklaşımlar çerçevesinde ilgili birimler tarafından tespit edilebilmektedir (Aksan, 2012: 12)

Yoksulluk kapsamındaki ortaya koyulan sınıflamalara bakıldığında bunlar üzerinde de evrensel bir uzlaşıya varılan bir değerler bütünü bulunmamaktadır. Yoksulluk sınıflamaları çok çeşitli olmakla beraber Drewnowski'nin yoksulluk kapsamında ortaya koymuş olduğu sınıflandırma halen güncelliğini korumaktadır. Drewnowski'ye göre yoksulluk; mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve öznel yoksulluk olarak üçe ayrılmaktadır (Kaya, 2009: 12).

Mutlak yoksulluk, bireylerin ve hanehalklarının hayatlarını idame ettirebilmeleri için elzem olan asgari refah seviyesinin yakalanamaması olarak tanımlanmaktadır. Asgari refah seviyesinin sağlanamaması beraberinde mutlak yoksulluğu getirir. Görelî yoksullukta ise kriter alınan kavram toplumun ortalama refah düzeyidir. Eğer bireylerin refah seviyeleri toplumun refah seviyesinin altında ise görelî olarak yoksuldurlar (Aydın, 2014: 4). Öznel yoksullukta ise bireylerin kendi düşünceleri ön plana çıkmaktadır. Yoksulluk kapsamında kesin bir kriter yoktur. Her bireyin ihtiyaçları farklı farklıdır. Eğer bir birey elde ettiği geliri ile ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılayamadığını düşünüyorsa bu birey öznel yoksuldur (Kaya, 2009: 13).

Bu bahsedilen yoksulluk sınıflandırmaları dışında daha yeni bir kavram olarak insani yoksulluk kavramının literatüre girdiği görülmektedir. UNDP, 1997 yılında yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Raporunda insani yoksulluk kavramının literatüre girmesini sağlamıştır. UNDP, mevzu bahis raporlarda insani gelişme kavramını sadece gelir, servet gibi maddî nitelikteki kavramlara dayandırmamış, bunların dışında bireysel özgürlükleri kapsayan unsurları ve bireylerin temel gereksinimlere ulaşma düzeylerini bir arada değerlendirmiştir. Böylelikle amaç olarak toplumsal kalkınma içerisindeki bireyin rolünü ortaya koymaya çalışmıştır (Demir, 2006: 2).

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, bireylerin fırsat eşitsizliği gibi faktörlerin dışında yoksulluğu tetikleyen önemli bir diğer unsurun da sosyal dışlanma olduğu ifade edilmektedir. Eğer bireyler veya sınıflar, toplumla bütünleşme gerçekleştirecek sivil, siyasi ve sosyoekonomik haklarına erişemiyorsa burada sosyal bir dışlanmanın varlığı aşîkardır (Walker ve Walker, 1997: 8).

Yoksulluk, ekonomik ve sosyal refahı sağlamak isteyen ülkeler için üzerinde durulması gereken önemli bir kavramdır. Yoksulluğa neden olan faktörler tespit edilmeli, yoksullukla mücadele edilmelidir. Gelirin dağıtımında ve bölüşümünde adil ve herkese eşit davranılmalıdır. Bireylerin sosyal güvenceleri sağlanmalı, piyasa tarafından ezilmelerine olanak tanınmamalıdır. Tüm bunlarla beraber gerekli istihdam olanakları gerçekleştirilmelidir. Bireylerin tüm beşeri sermaye araçlarından eşit şartlarda faydalanabilmesi sağlanmalıdır. Bireysel refah seviyesi yüksek olan bireylerin çokluğu, aynı zamanda mutlu olan insanların çokluğu anlamına gelmektedir. Yoksulluğun hakim olduğu coğrafyalarda mutsuz insanlar çoktur. Yoksullukla mücadele edilerek toplumsal refah gerçekleştirilebilir.

3.1.2.4. Nüfus ve Refah İlişkisi

Nüfusun artmasının refah üzerinde etkisi çerçevesinde ortaya konan yaklaşımlara bakıldığı zaman bu yaklaşımların nüfus artışının refahı olumsuz etkileyeceği ve nüfus artışının refahı olumlu etkileyeceği yönünde iki zıt görüş çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar özellikle nüfus artışı ve bir refah göstergesi olan ekonomik büyüme arasındaki ilişki çerçevesinde ifade edilmiştir.

Nüfus artışının ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı olumsuz etkileyeceği yönünde ortaya konan görüşlerin öncüsü olarak Thomas Malthus görülmektedir. Thomas Malthus, 1798 yılında ele almış olduğu ‘Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Değerlendirme’ adlı kitabında nüfusun toplumsal refahı sağlama önünde büyük bir tehdit teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Malthus’a göre arzı sınırlı olan gıda maddelerinin üretimi ile nüfus artış hızı arasında uzun dönemde bir denge bulunmamaktadır. Sürekli ve hızla artan bir nüfusun varlığı insanlığı felakete sürükleyecektir. Azalan verimler kanunu, hızlı nüfus artışı ile beraber işler hale gelecek ve böylelikle kişi başına üretim azalacaktır (Telatar ve Terzi, 2010: 199).

Neoklasik yaklaşım ise Malthus’un nüfus tezinin aksine kapital formasyonu ve teknolojik ilerlemeler ile beraber gerçekleştirilen nüfus artışlarının toplumlar için herhangi bir problem teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir. Neoklasik yaklaşım,

Malthus'un savının aksine nüfusun ekonomik gelişmeyi pozitif yönlü olarak etkileyebileceğini dile getirmiştir (Güneş, 2005: 124).

Nüfusun artması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki arasında ortaya konan karşıt görüşlerin 1970'li yıllardan sonra ortaya çıktığı görülmektedir. 1970 ila 1980 yılları arasında ortaya konan düşünceler nüfusun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmekte iken 1980 yılından sonra ortaya konan düşüncelerin ise nüfusun ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceği yönünde şekillendiği gözlemlenmektedir. Nüfusun ekonomik refahı pozitif yönlü olarak etkileyebileceğini ortaya koyan görüşlere göre nüfus artması aynı zamanda bilgi potansiyelinin artması anlamına gelmektedir. Bilgi potansiyelinin artması ile beraber özellikle nüfus kapsamında kötümser anlayışa sahip düşüncelerin kaynağı olan kaynak yetersizliği faktörünün aşılabileceği ve akılcı çözümler üretilebileceği dile getirilmiştir (Kahn, Brown ve Martel, 1976: 32-34).

Malthus'un başını çektiği kötümser yaklaşıma göre nüfus ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı olumsuz yönde etkilemektedir. İktisadi kalkınma sınırlanma ve büyüme baskı altında kalmaktadır. Kötümser yaklaşım, nüfusun ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini aşağıdaki nedenlere bağlamaktadır:

*Bireylerin refah seviyeleri, sermaye malları sabit kalmak şartı ile nüfusun artması ile beraber azalmaktadır. Bireylerin aynı tüketim seviyesinde kalmaları veya tüketimlerini artırabilmeleri için iktisadi yatırımlar artırılmalıdır. İktisadi yatırımlar artırılmadıkça, nüfus yatırımları, gelir artışlarını ve üretimi yavaşlatır. Bu da marjinal marjinal tüketim eğiliminin artmasına ve marjinal tasarruf eğiliminin azalmasına işaret eder. Yetersiz tasarruflar arzu edilen sermaye birikimine ulaşmayı sağlayamayacak ve neticesinde işsizlik artacaktır.

*Nüfus artışı ile beraber gereksinim duyulan sermaye kullanım miktarı artacaktır.

*Sermaye artışından daha fazla gerçekleşen nüfus artışı toplumların yoksullaşmasına neden olacaktır. Bu bağlamda doğum kontrollerinin gerçekleştirilmesi arzu edilmektedir. Fakat doğum kontrolleri de kısa dönemde etkin olmayacak, etkileri ancak uzun dönemde hissedilecektir (Özgüven, 1988: 57).

Nüfusun ekonomik refaha olumlu yönde etkileyeceğini savunan iyimser yaklaşımın öncüleri olarak Simon Kuznets ve Julian Simon görülmektedir. Bu yaklaşıma göre aşağıdaki nedenlerle nüfusun artması toplumsal refahı artıracaktır:

*Nüfus artış hızının düşmesi ülkelerde iktisadi durgunluğa neden olur. İktisadi durgunluk neticesinde sosyal hareketsizlik ortaya çıkar.

*Sınırlı bir nüfusun var olduğu ülkelerde yeni ihtiyaçlar veya gereksinimler oluşmaz. Bu da üretimin bu ülkeler için bir zorunluluk olmamasına neden olur.

*Nüfusun istenilen boyutta olmaması işbölümünü teşvik etmede yetersiz kalmaya yol açar. Uyarıcı bir etken olmaz.

*Nüfusu yoğun olmayan ülkelerde kişi başına düşen yatırım maliyetleri fazladır.

*Nüfus artış hızının fazla olması demek aynı zamanda genç nüfus demektir. Genç nüfusun yoğun olduğu ülkeler, kısa vadeli olmasa da uzun vadede önemli bir dinamizm kaynağına sahiplerdir. Yaşlı nüfustan ziyade genç nüfus yenilik yaratabilecek düzeydedir. Yaşlı nüfus statik ve genç nüfusa göre daha az yaratıcı niteliktedir.

*Kötümserlerin savunduğu üzere nüfus artışı sadece tüketimi artırmaz, aynı zamanda üretimi de artırır.

*Nüfus artışı sermaye birikimini hızlandırıcı etkide bulunur ve böylelikle üretim hacmini geliştirir.

*Genç nüfusun fazla olması ile beraber tüketim daha çok uyarılır ve teknik yeniliklere olanak sağlanır.

*Nüfus artışı talebin de artmasına sebep olur. Talebin de artması ile yatırımlar uyarılacak ve marjinal tüketim eğilimi yükselecektir. Marjinal tasarruf eğilimine kıyasla milli gelir birkaç kat artacaktır (Dülgerlioğlu, 2000: 9-10).

İyimser yaklaşım, nüfusun ve nüfus yoğunluğunun artmasının aynı zamanda şehirleşmeyi ve kaynakların daha etkin kullanılması gerektireceğini ifade etmektedir. Bu da teknolojinin ilerlemesine ve kurumsal yeniliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Kötümser yaklaşım ise özellikle kaynakların yetersiz hale

gelebileceğinden dem vurmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre bir ülkede nüfus artış hızı doğal kaynaklar, toprak ve sermaye gibi üretim faktörlerine göre daha fazla artmakta ise bu ülkede kişi başına düşen zenginlik azalacaktır. Bu da bireylerin, hanehalklarının ve toplumların refah seviyelerinin düşmesine yol açacaktır (Mumcu ve Çağlar, 2006: 5).

Nüfus artışının refah üzerine etkide bulunduğu üzere refahın da nüfus üzerine etkide bulunduğu gözlemlenmektedir. Dünden bugüne bakıldığında, özellikle sanayileşme ile beraber gelişim sağlayan ve gelişmiş ülke olarak nitelendirilen ülkelerin refah seviyelerinin arttığı gözlemlenmiş ve bununla koordineli olarak toplumsal yapının da değişime uğradığı görülmüştür. Gelişmiş ülkelere toplumsal yapının değişmesi ile beraber doğum oranlarında düşüşler de dikkat çekmektedir. Doğum oranlarındaki düşüşler, genç nüfusun toplam nüfus içindeki payını azaltmakta ve bu da bu ülkelerdeki nüfusun yaşlanmasına, dinamizmini kaybetmesine, üretkenliğinin devamlılığının olmamasına ve böylelikle gelişmişlik seviyelerinin sürekliliğinin sağlanamamasına yönelik tehditler oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında tüm bu sebeplerden ötürü doğum oranlarında artışlar gerçekleştirilme adına tedbirler alındığı görülmektedir (Telatar ve Terzi, 2010: 199).

Gelişmiş ülkelere genç nüfusun artmasına yönelik uygulanan politikalar çerçevesinde doğum teşvikleri gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Özellikle Avrupa'da, her bir yeni doğumda sağlanan teşvikler artmakta ve böylelikle nüfusun yaşlanmasına yönelik önlemler gerçekleştirilmektedir. Yine tüp bebek uygulamasının da nüfusun yaşlanmasına yönelik alınan tedbirlerden birisi olduğu ifade edilebilir.

3.1.3. Siyasal Değişkenler ile Refah İlişkisi

Demokrasi, mülkiyet hakları, politik istikrarsızlık ve kişisel özgürlükler gibi siyasal kavramlar; ülkelerin veya toplumların refah seviyeleri üzerine etkisi olduğu konusunda tartışılan önemli siyasal değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde siyasal değişkenlerin refah ile olan ilişkisi ifade edilmektedir.

3.1.3.1. Demokrasi ve Refah İlişkisi

Demokrasi ve refah birbirleri ile etkileşim içerisinde olan ve birbirini tamamlayan kavramlar olarak nitelendirilmektedir. Yüksek refah düzeyine sahip

toplumların aynı zamanda demokratik yapıya sahip oldukları ve ekonomik anlamda gelişmiş oldukları gözlemlenmektedir (Ghali, 2003: 10).

Demokrasi ve refah kapsamında ortaya konan görüşlere bakıldığında zaman farklı yaklaşımların ortaya konulduğuna rastlanılmaktadır. Belirli bir kesime göre demokrasi ekonomik büyümenin ve ekonomik refahın ön koşulu iken, belirli bir kesime göre ise otoriter niteliğe sahip rejimlerde daha hızlı bir şekilde ekonomik büyüme gerçekleşebilmekte ve ekonomik refah tesis edilebilmektedir. Bu iki yaklaşım dışında kalan gruba göre ise demokrasi ve kalkınma arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Ama görüşlerin ekseriyeti ve ortaya konan çalışmaların çoğu demokrasinin ekonomik kalkınmayı ve böylelikle refah düzeyini artırdığını ortaya koymaktadır (Rueschemeyer, Stephens ve Stephens: 1992: 2).

Demokrasisi gelişmiş ülkelere bakıldığında bireylerin ve toplumun karar alma mekanizmasının güçlü olduğu görülmektedir. Demokrasinin önemli ilkelerinden olan katılımın fazla olması ile bireylerin mülkiyet hakları muhafaza edilebilmekte, eğitim düzeyleri yükselmekte, huzurlu bir toplum yapısı tesis edilebilmekte ve toplumun refah seviyesi artmaktadır. Hak ve özgürlüklere önem verilen ve korunan toplumların verimliliğinin yüksek olduğu, üretken bir yapıya sahip olduğu ve daha fazla yatırım gerçekleştirebildiği gözlemlenmektedir. Tüm bunlara dayanarak demokrasi içerisinde istikrar düzeyi yüksek bir kurumsal yapının varlığının ekonomik refahın ve kalkınmanın tesis edilmesinde öncü bir role sahip olabileceği ifade edilebilir (Elimirzeyev, 2015: 34).

Güçlü bir demokrasi anlayışına sahip ülkelerde sosyal eşitliği sağlamakla ve muhafaza etmekle yükümlü olan kurumsal yapıların mevcudiyeti kaynakların ve elde edilen kazancın toplumda eşit olarak dağıtılmasını sağlama işlevini yerine getirmekte ve böylelikle refah kapsamında önemli bir sorun olan gelir eşitsizliği ile mücadelede etkin olunmasını sağlamaktadır (Cevizli, 2013: 66).

Bireylerin siyasi haklarını ve sivil özgürlüklerini temin eden, temin etmekle beraber savunan, mülkiyet haklarının gelişmiş ve koruma altında olduğu, eşitliği kaynakların kullanımında ve gelirin dağıtılmasında esas alan kurumsal yapılar literatür kapsamında iyi kurumsal yapılar olarak nitelendirilmektedir. İyi kurumsal yapılar

toplumsal refahın tesis edilebilmesi için elzemdir (Acemoğlu, Johnson, Robinson ve Yared, 2003: 27).

Literatürde özellikle son dönemlerde ekonomik gelişme kapsamında kurumların önemine ve genel esasta demokrasinin önemine vurgu yapıldığı sıklıkla gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kurumların görevinin yenilikler, teknolojik ilerleme, yatırımlar ve iktisadi faaliyetler kapsamında belirsizlikleri ortadan kaldırmak olduğu ifade edilmekte ve teşvikler gerçekleştirmesi gerektirdiği ifade edilmektedir (Pamuk, 2013: 18).

Mülkiyet hakları üzerine bir sınırlandırma getirilmemesi ve korunması, serbest piyasa ekonomisinin hakim olması ve ekonomik özgürlüklerin üst düzeyde olmasının ekonomik refahı artıracığı ifade edilmektedir. Özellikle 1960'dan bu yana birçok ülkeden gelen verilerle beraber ortaya konan çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir. Çalışmalardaki sonuçlar, ekonomik özgürlüğün önemini teyit etmekte ve ekonomik özgürlükle beraber hukuk üstünlüğünün sağlandığı toplumlarda büyüme oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir (Barro, 1996: 1).

Demokrasinin ekonomik refahı olumlu yönde etkilediğini savunan kesime göre vatandaşların çalışmaya ve yatırımlara yönelik motivasyonlarının artırılması ancak demokrasi ortamında mümkün olabilmektedir. Demokrasilerde kaynaklar serbest piyasa ekonomisi şartları altında etkin bir şekilde tahsis edilebilmekte ve kar maksimizasyonunu hedefleyen ekonomik faaliyetler özgür bir ortamda gerçekleştirilebilmektedir. Özel mülkiyet hakları demokratik yapının korunması altındadır. Demokrasiler ile beraber devletin ekonomiye müdahalesi kısıtlanabilir, bireyler eğitim ve sağlık gibi önemli beşeri sermaye unsurları kapsamındaki taleplerine cevap alabilir ve demokrasi istikrarlı ve uzun vadeli büyümeyi teşvik edebilmektedir (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006: 2).

Wintrobe, 1998 yılında ele almış olduğu 'Diktatörlüğün Politik İktisadı' adlı kitabında otoriter liderlerin demokratik liderlere göre daha fazla güvensizliğin oluşmasına neden olduklarını ifade etmektedir. Wintrobe, Otoriter liderlerin yeniden dağıtım politikalarına yatkın olabileceği ve sosyal eşitsizliğe neden olabilecek uygulamalar ortaya koyabileceğini işaret etmiştir (Rudra ve Haggard, 2005: 1019).

Demokrasinin ekonomik büyüme ve böylelikle ekonomik refahı olumsuz etkileyeceği yönündeki görüşü savunanlara göre demokrasi disiplinsizliğe neden olabilmektedir. Disiplinsizlikle beraber gelişimin önünde engel teşkil eden düzensiz davranışlar ortaya çıkabilmektedir (Bhagwati, 2002: 151).

Demokrasi kapsamında ortaya konan özgürlükler siyasi istikrarsızlığa neden olabilir. Demokrasilerde bir istikrarsızlık unsuru olarak sosyal, etnik ve sınıfsal mücadeleler ortaya çıkabilmektedir. Halbuki otoriter rejimler bu çatışmacı yaklaşımları bastırmada etkin rol oynayabilmekte ve hızlı büyüme oranları gerçekleştirebilmek için zorlayıcı önlemler alabilmektedir (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu: 2006: 3).

Demokrasinin kalkınma üzerinde etkisi olmadığını savunan yaklaşım özellikle bu görüşlerine ispat olarak demokratikleşme düzeyi düşük olan Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Çin gibi ülkelerin ekonomik refah kapsamında elde ettiği başarıları örnek göstermektedir. Fakat bakıldığında demokratik olmayan ülkelerin Doğu Asya'daki ihtişamından Afrika'daki sunduğu bir çok olumsuz kesite kadar çok çeşitli örneklerinin olduğu aşikardır. Bu nedenle sadece savaş sonrası döneme bakarak ve sadece gelişmekte olan ülkelerin demokratik performansına bakarak demokrasilerin kalkınmayı daha düşük yönlü etkilediği kanısına varmanın zor olduğu ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki demokratik performansın yerine gelişmiş ülkelerin demokratik performanslarına bakılırsa ve yıkılan Sovyet diktatörlüğü ile kıyaslanırsa demokrasinin ekonomik gelişme kapsamında çok başarılı olduğu sonucuna ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Bhagwati, 2002: 151).

Demokrasinin sosyal politika yönünde etkin bir unsur olmasına yönelik güçlü teorik nedenler olmasına rağmen, pek çok gelişmekte olan ülke demokrasisinin bu bağlamda kurumsal zaafı sergilediği ifade edilmektedir. Küreselleşmenin kısıtlayıcı etkileri özellikle dışa açık ve gelişmekte olan ülkelerde kendisini hissettirebilmektedir. Halbuki otoriter rejimler siyasi istikrarı dizayn edebilme adına sosyal politikaların gerçekleştirilebilmesine yönelik teşvikler uygulayabilmektedir. (Rudra ve Haggard, 2005: 1015).

Otoriter politik sisteme sahip ülkelerin demokrasiler kadar hızlı büyüyeceği ve belki de daha hızlı bir şekilde ekonomik gelişim gösterebileceği belirli kesimler

tarafından ifade edilmektedir. Bu ifade edilirken özellikle gelişmiş demokratik yapıya sahip olan ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerin gelişme aşamasında demokratik ilkeleri benimsemediği, otoriter bir anlayışla yönetildiği ifade edilmektedir. Bu ülkelerin otoriter bir himaye altında zenginleştiği vurgulanmaktadır. Özellikle bu argümanlar gelişmekte olan ülkelerdeki otoriter nitelikteki liderler tarafından sıklıkla ifade edilebilmekte, demokrasinin yalnızca onu karşılayabilecek kadar zengin olan ülkeler tarafından gerçekleştirildiği ve aslında refaha ulaşmada tek başına bir araç olmadığı ifade edilmektedir. Önceden otoriter nitelikteki bu rejimlerin zenginleştikten sonra demokratik manada geliştikleri ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de gelişmenin ön koşulu olarak demokrasiyi şart koştukları ifade edilmektedir. (Gerring, Bond, Barndt ve Moreno, 2005: 323-324).

Demokratikleşmenin ekonomik refahı olumlu etkilediği gibi ekonomik refahın da demokratikleşmeyi tesis ettiğine yönelik literatürde bir takım görüşler de ifade edilmektedir. Bazı bilim adamlarına göre ekonomik büyüme sosyal mobilizasyonu yönlendirmekte ve bunun da siyasi seferberliğe ve nihayetinde demokrasiye yönelik rejim değişikliğine neden olduğunu ifade etmektedir. Mantıksal olarak, ekonomik büyüme veya sanayileşme sonucunda elde edilen yeni fikirler, yeni sosyal sınıflar ve bir toplumsal dönüşüme yol açan katmanlar üretirler. Buna karşın, karşıt görüşe sahip diğer bilim adamları, bir ulusun demokratikleştikçe ekonominin daha hızlı geliştiğini öne sürmektedir (Heo ve Tan, 2001: 463).

Bireyler, mülkiyet haklarına saygı duyulmasını ve sadece demokratik toplumların bu bağlamda güven verebileceklerinden emin olmak isterler. Bununla birlikte, belirli bir kısım bilim adamına göre ekonomik kalkınma ile demokrasi arasında sistematik bir ilişki bulunmamaktadır. Bunun ise iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, ekonomik kalkınma mutlaka daha yüksek seviyeli demokrasiye yol açmaz, çünkü demokratikleşme birçok faktörden etkilenir. İkincisi, ekonomik kalkınma birçok faktörden etkilenebilmektedir, demokratik bir hükümetin tek başına ekonomik kalkınma üzerinde ancak sınırlı bir etkisi olabilir. (Heo ve Tan, 2001: 463).

Belirli bir kesime göre ise demokratikleşme ve ekonomik refah arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre yönetim anlayışlarının ve rejim türlerinin ekonomik gelişme, kalkınma ve ekonomik refahın tesisi için gerekli olup

olmadığı konusunda şüpheli kalmayı sürdüren bir görüş bulunmaktadır (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006: 3).

Farklı bir görüşe göre ise demokrasi kalkınabilmek için mutlak olması gereken bir kavram değildir. Demokrasi sadece piyasa ekonomisi ve ticari açıklık kavramları ile organize edilmiş bir şekilde gerçekleştirilirse demokrasi, refahın gerçekleştirilebilmesi için elzem olan verimli ve dinamik bir toplumun ortaya çıkarılabilmesini sağlar (Bhagwati, 2002: 151-152).

Literatürdeki belirli veriler ışığında ve ekonometrik analizler kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında çeşitli sonuçların var olduğu gözlemlenmekle beraber demokratikleşmenin ekonomik refah üzerinde olumlu etkide bulunduğunu ortaya koyan çalışmalar çoğunluktadır. Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, ele almış oldukları 81 adet demokrasi-büyüme ilişkisini ortaya koyan çalışmadaki 470 regresyon tahmininden derlenen sonuçların dağılımını incelemiş, buna göre tahminlerin %38'i pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamsız, %26'sı ise pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Tahminlerin % 16'sı ise negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı, tahminlerin % 20'si ise negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu, regresyonların dörtte üçünün "arzulanan" olumlu ve anlamlı işareti bulamadığını ima etmektedir. Fakat çoğunlukta olan sonuçlara bakıldığında demokratikleşmenin ekonomik refahı olumlu yönde etkilediği görülmektedir (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006: 3).

3.1.3.2. Mülkiyet Hakları ve Refah İlişkisi

Daha korunaklı ve daha genişletilmiş mülkiyet hakları ekonomik ve toplumsal refahın tesisi için önem arz etmektedir. Mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ile piyasada güven ortamı oluşacak ve yatırımlar artacaktır. Yatırımların da artması ile beraber ülkeler daha yüksek ekonomik büyüme oranları yakalayabileceklerdir. Bunun için mülkiyet hakları çok daha iyi korunmalı ve sözleşmeler de yerine getirilmelidir (Tavares ve Wacziang, 2001: 1348).

Hangi kaynakların ne şekilde ve kimin için üretilmesine yönelik karar verme aşaması İktisat bilimi içerisinde en temel cevaplanması gereken sorulardan biri olmakla beraber mülkiyet kavramının da bir belirleyici unsur olarak bu bağlamda araştırılması önem arz etmektedir (Alchian ve Demsetz, 1973: 16).

Mülkiyetin ifade edilmesiyle alakalı birden çok tanımlama olmakla beraber mülkiyet; kanuni sınırlar içerisinde, bireye ait olan maldan ve malın yasal ve doğal ürünlerinden bireyin faydalanabilmesi ve o maldan bireyin tasarruf edebilme yetkisinin olması anlamına gelmektedir. Basit bir şekilde bireyin mal üzerindeki egemenlik hakkı olarak nitelendirilebilir. Bu çerçevede mal sahipleri mülklerini istedikleri şekilde kullanabilir ve üçüncü kişiler mal sahibinin izni olmadan mal üzerinde herhangi bir kullanım veya tasarruf edebilme hakkına sahip değildir (Hakan, 2008: 1).

Mülkiyet hakları ile beraber bireyler o malı kullanabilir, o maldan gelir elde edebilir, başkalarının kendilerine ait olan malı kullanmalarını ve gelir elde etmelerini engelleyebilir ve son olarak da bireyler kendilerine ait olan malı başkasına transfer edebilir (Ata ve Şahbaz, 2013: 165).

John Locke'un özel mülkiyet hakları kapsamında ortaya koyduğu klasik görüşe göre bireyin mülkiyeti kapsamında olan kavram; bireyin emeğini ortaya koyduğu veya ticari işlemlerini gerçekleştirdiği topraktır. Mülkiyet hakkı; sahipliği veya özel mülkiyeti betimler. Bir başkasının özel mülkiyetini ihlal etmeye yönelik davranışların engellendiği bir sistem, mülkiyet haklarının aynı zamanda etkin bir şekilde korunduğu sistemdir (Powell, 2002: 3).

Güvence altına alınmış mülkiyet hakları bireylerin bir araya gelerek ve bir toplum yapısı oluşturarak ortaya çıkabilir. Fakat bir toplum da devlet veya kamu otoritesi olmadan bu işlevi yerine getiremeyeceği, yasal mekanizmalar gerçekleştiremeyeceği için bu görevi devlet veya kamu otoritesi gerçekleştirecektir (Brunt, 2011: 1).

Devlet veya kamu otoritesi, mülkiyet haklarının tanımlanması ve muhafaza edilmesi kapsamında temel yetkili konumundadır. Fakat devletin ve kamu otoritesinin bu bağlamda yetkili olması bazen tek başına yeterli olmayabilir. Burada ilk etapta mülkiyet haklarının toplum tarafından kavranması da önem arz etmektedir. Devletin

veya kamu otoritesinin uygulayacağı yasaların topluma ait gelenek ve görenekler, görgü kuralları, alışkanlıklar ve sosyal dışlanma baskısı gibi etkenlerce koordine içerisinde olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle ortaya konulacak yasaların meşruiyetinin sağlanması önemlidir. Eğer devlet, mülkiyet haklarının yükümlülüklerini yerine getirme kapsamında halka gerekli uyarıları gerçekleştirirse bunun sonucunda hem devlet hem de halk kazançlı çıkacaktır. Çünkü işlem maliyetleri düşecek ve bireylerin ekonomik faaliyetleri daha hızlı bir şekilde gerçekleşebilecektir (Gökalp ve Baldemir, 2006: 213-214).

Finansal mülkiyet hakları, fiziki mülkiyet hakları ve fikri mülkiyet hakları olmak üzere mülkiyet hakları üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Finansal mülkiyet hakları hisse senedi, banka mevduatı ve tahvil gibi kavramlarla alakalı iken fiziki mülkiyet hakları ise toprakla alakalı olan kavramlarla beraber makine ve teçhizat, bina gibi kavramları nitelendirmektedir. Fikri mülkiyet hakları ise patentleri, buluşları, telif hakları vb. kapsamaktadır (Uzun, 2009: 292).

Piyasa ekonomisi içerisinde dağıtım mekanizmaları kapsamında üretim ve mübadelelerden farklı olarak herhangi bir dağıtım unsuru olmadığı görülmektedir. Genellikle otoriter rejimlerin başvurduğu yeniden dağıtımcı mekanizma kullanılırsa bu üretimi ve ticari faaliyetleri sekteye uğratabilecek, özel mülkiyet sistemini zayıflatacaktır. Özel mülkiyet sisteminin sağlam olması ile üretim artar ve üretken bir iktisadi yapı ortaya çıkarılabilir. Piyasa kapsamında emek, sermaye ve toprak gibi üretim faktörlerini ellerinde bulunduran ve sahibi konumunda olan bireylerin ödüllendirildiği ve cezalandırıldığı sistemden bağımsız olarak işleyen herhangi bir üretim mekanizmasının varlığından söz edilemez (O'Driscoll ve Hoskins, 2003: 55).

Mülkiyet haklarının özellikle iyi kurumlar olarak nitelendirilen sistemler içerisinde korunaklı ve güçlü olduğu dile getirilmektedir. Bu sistemler içerisinde mülkiyet haklarının ekonomik özgürlüklerin gelişmesini sağladığı, ekonomik özgürlüklerin artmasıyla beraber işlem maliyetlerinin düştüğünü ve pozitif dışsallıkları ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde mülkiyet haklarının yatırımları artırarak ekonomik ve toplumsal refahın gerçekleşmesinde önemli etkenlerden birisi olduğu ortaya koyulmaktadır (Yamak, 2017: 68).

Mülkiyet hakları ile beraber bir malın veya kaynağın kullanımı veya tüketimi gerçekleştirilebilir. Yine mülkiyet hakları ile beraber mal sahibi malını başkasına devredebilir ve bu mal başkası tarafından kullanılabilir. Tüm bu düzenlemeler mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunduğu iyi kurumsal yapılara sahip toplumlarda rahatlıkla gerçekleştirilebilmektedir (North, 2002: 47).

Toplumların seçtiği siyasi liderlerin mülkiyet hakları kapsamındaki görüşleri toplumun bu kapsamda geleceği ile alakalı olarak önem arz etmektedir. Eğer siyasi bir parti mülkiyet haklarının korunması ve güçlenmesini savunuyorsa, seçildikten sonra da bu yönde tutum ve davranış gerçekleştirecektir. Fakat bunun aksi bir durumunda monopolleşmeyi savunan ve bu yönde vaatlerde bulunan bir siyasi parti seçilirse vatandaşlar istismar edilecek ve iktisadi faaliyetleri kısıtlanacaktır. Mülkiyet hakları kapsamında devlet veya kamu otoriteleri sadece bireylerin özel ve bireysel mülkiyet haklarını korumakla ve güçlendirmekle yükümlü olmalıdır. (Haydaroglu, 2015: 28).

Sosyal, siyasi ve iktisadi belirsizlikleri aşmanın en temel yollarından birisi mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve güçlendirilmesidir. Özgürlük ortamının mevcudiyeti, bilgi akışının serbestliği ve devlet mekanizmasının keyfi uygulamalarına karşın güvence altına alınmış olan mülkiyet haklarının var olduğu bir piyasaya yatırımlar artacaktır. Otoriter yönetim anlayışına sahip rejimlere bakıldığında ise yatırımların bu ülkelerde artmayacağı aşikardır. Çünkü bu rejimlerde güvensizliğin de hakim olması ile beraber olağan dışı iktisadi problemler ortaya çıkabilir. Otoriter bir yönetimin kuralları kendisinin koyması ve değiştirebilmesi, mülkiyet haklarının korunması kapsamında yasal yükümlülüklerin bulunmaması; girişimcilerin güvensiz bir ortama yatırım yapmaktan sakınmalarına yol açacaktır (Kurzman, Werum ve Burkhart, 2002: 6).

Mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve geliştirilmesi, aynı zamanda refahın tesis edilmesinin önünde önemli bir problem olan sosyal eşitsizliğin giderilmesini sağlamaya da yardımcı olacaktır. Mülkiyet haklarının emniyette olduğu toplumlarda hanehalklarının refah seviyeleri artacak ve sosyal ve politik kapsamda kalkınma gerçekleştirilebilecektir. Mülkiyet haklarının güvence altına alınması kapsamında en uygun form, özel ve bireysel mülkiyet haklarının korunması ve güçlendirilmesidir (Locke, 2013: 1).

Adam Smith, korunma altına alınmış mülkiyet haklarının ekonomik faaliyetleri canlandırmada oynadığı temel rolü vurgulayan ilk İktisatçıdır. Smith, bireylerin mülkiyet haklarının devlet tarafından korunma altına alınması ve güçlendirilmesi ile alakalı olarak mülkiyet haklarının bireylerin ihtiyaçlarının daha fazlasını üretebilmelerini sağladığını ve bu kapsamda mülkiyet haklarının bireyleri daha çok üretmeye yönelik teşvik ettiğini ifade etmiştir (Brunt, 2011: 1).

Demokrasiyi demokrasi yapan değerlerden olan mülkiyet hakları ekonomik refahı etkileyerek toplumsal refahın tesisine dolaylı yoldan etki eden önemli kavramlardan birisidir. Özellikle demokratik kurumlarda etkinliği yakalayabilme kapsamında mülkiyet haklarının korunmasına önem verilmeli, mülkiyet hakları güçlendirilmelidir. Özel mülkiyetler geliştirilmeli, devletin yasal güvencesi ile korunmalıdır. Mülkiyet haklarının temini ile işlem maliyetlerinin düşeceğinin ve bunun da yatırımları artıracığının bilincinde olarak mülkiyet hakları korunmasına ve güçlendirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmelidir.

3.1.3.3. Politik İstikrarsızlık ve Refah İlişkisi

Politik rejim ve ekonomik refah arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik hem teorik hem de analize dayalı gerçekleştirilen çalışmaların net bir sonuç ortaya koymaması neticesinde politik istikrarsızlığın ekonomik refah üzerine etkisini ortaya koyma amacı taşıyan çalışmaların gerçekleştirilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Şanlısoy, 2010: 196).

Politik istikrarsızlıkların şiddetinin doğrudan gözlemlenebilir olmaması bilim insanlarının konu ile alakalı net bir tanımlama gerçekleştirememesine neden olmuştur. Farklı ülkelere göre farklı kavramlar politik istikrarsızlık olarak tanımlanabilir veya tanımlanmayabilir. Bir ülke içerisindeki politik durum, gerçekleştirilen politik istikrarsızlık tanımları kapsamında ülkenin istikrarlı veya istikrarsız olarak nitelendirilmesine neden olabilir (Akkuş, 2017: 28).

Politik istikrarsızlık kavramı ile alakalı olarak net bir tanımlama olmamasına rağmen politik istikrarsızlığın belirli gözlemler çerçevesinde var olup olmadığının ortaya koyulabileceği ifade edilmektedir. Buna göre eğer belirli bir demokratik sistem içerisinde mevcut anayasal sistemi yıkmaya veya değiştirmeye yönelik girişimler varsa

burada politik istikrarsızlığın varlığından söz edilebilir. Yine bunun dışında özellikle demokratik rejim türleri içerisinde gözlemlenen ve anayasal kapsam sınırları içerisinde olmakla beraber politik kutuplaşmanın var olduğu, koalisyon hükümetlerinin gerçekleştiği, hükümetlerin değişim hızının yüksek olduğu, seçimlerin zamanlamasının beklenenden farklı olduğu ve kararsız seçmen sayısının çok olduğu durumlarda politik istikrarsızlığın hakim olduğu bir ortamdan söz edilebilir (Eren ve Bildirici, 2001: 31).

Politik istikrarsızlık kapsamında öne çıkan faktörlerle ilişkili olarak politik istikrarsızlığa dair göstergeler iki farklı kategoride ele alınabilir

-Hükümet değişikliklerinin ölçülmesi

-Politik şiddetin ölçülmesi (Brunetti, 1998: 122-123).

Politik istikrarın ekonomik refahı tesis etmedeki öneminden bahsetmek gerekirse burada ilk olarak girişimcilerin tutum ve davranışlarını ele almak gerekecektir. Girişimciler ancak siyasi istikrarın tesis edildiği bir ortama güvenle yatırım gerçekleştirebilirler. Ekonomik büyüme oranlarında devamlılığının sağlanabilmesi ile yatırım yapmaya yönelik tutum ve davranışlar sergilerler. Çünkü politik verilerdeki istikrar, ekonomik faaliyetleri belirler ve kurumsal çerçeveyi oluşturur. Siyasi istikrarın sağlandığı durumlarda girişimciler geleceğe yönelik tahmin yetilerini geliştirebilirler. Ancak böylelikle uzun vadeli ve kalıcı faaliyetlere yönelebilirler (İnsel, 1991: 19-20).

Politik istikrarsızlığın ekonomik gelişme kapsamındaki rolünün önemini daha iyi kavramak için geçmişteki ülke deneyimlerine bakmak daha anlamlı olacaktır. Bu bağlamda Japonya ve Arjantin örnekleri iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1960'lı yıllara gidildiğinde Arjantin ekonomisinde kişi başına düşen milli gelirin Japonya'dan daha yüksek olduğu görülmektedir. Fakat yine aynı zaman dilimine ait yıllarda Arjantin'de gözlemlenen siyasi şiddet, darbe ve istikrarsızlık, Arjantin ekonomisinin Japonya ekonomisinden daha geriye düşmesine neden olmuştur (Alesina, Özler, Roubini ve Swagel, 1996: 189).

İstikrarlı bir yönetimin var olması politik sistemin en temel ve en gerekli özelliklerinden birisidir. Süregelen istikrarlı bir yönetim anlayışı geleceğe yönelik ortaya koyulacak politikalar kapsamından belirsizliği engeller. Eğer demokratik

sistemin bütününe politik istikrarsızlık hakimse yöneticiler halihazırdaki kaynakların kullanımında yağmacı bir tutum ve davranış içerisine girebilir. Çünkü politikacılar böylesi bir ortamda geleceklerinin ne olacağına dair bir fikir yürütemeyebilirler. Siyasi istikrarsızlıkla beraber geleceği öngöremeyen yöneticiler, daha fazla rant elde etmeye yönelik davranabilirler. Bu da kaynakların adil kullanımı kapsamında sorunlar yaratmakla beraber yolsuzluk vb istenmeyen durumlarla karşılaşılmasına zemin hazırlar. Halbuki iktidardaki mevcut politik gücün değişimi kapsamında şeffaflık olmalıdır (Doğan, 2005: 10).

Siyasi istikrarsızlığın ülkelere etkilerinin ne yönde olduğunu tespit etme kapsamında birçok çalışma ortaya koyulmuştur. Bu çalışmaların hepsinin ortak dayandığı temel nokta, siyasi istikrarsızlık ortamının belirsizliğe neden olması ve bu belirsizlikle beraber yatırım, istihdam ve üretim gibi önemli makroekonomik değişkenlerin olumsuz etkilenmesidir. Örneğin bir ülkede yöneticinin veya yönetimin değişmesi olasılığının bulunması yatırımcıların yeni yöneticinin uygulayacağı politikalar kapsamında net bir tahmin yürütememesine neden olacaktır. Bu da aynı zamanda özellikle risk almayı sevmeyen yatırımcıların bu ülke içerisinde yatırımlarını gerçekleştirmemelerine ve bu yatırımcıların getireceği sermayenin ülke içinden çıkmasına neden olacaktır. Halbuki süregelen bir yönetim anlayışının ve istikrarlı bir yönetimin uygulayacağı politikalar hakkında tahminler yürüten ve bilgi sahibi olan yatırımcılar güven ortamının da bulunması ile beraber yatırımlarını gerçekleştirebilecek konumda olacaklardır. Risk almayı sevmeyen ve güven ortamını gerekli gören yatırımcılar ise politik istikrarsızlığın tehdit ettiği ekonomilere yatırım gerçekleştirmeyi tercih etmezler ve böylelikle siyasi istikrarsızlığın hakim olduğu ekonomilerde GSYİH büyümesi ve böylelikle ekonomik refah olumsuz etkilenecektir (Karahan ve Karagöl, 2014: 2).

Politik istikrarsızlık birden çok kanal aracılığı ile ekonomik refahı ve toplumsal refahı tehdit eder niteliktedir. Politik istikrarsızlık beşeri sermayenin düşmesine, enflasyon oranlarının artmasına, kamu gelirlerinin azalmasına ve mülkiyet haklarının aşınmasına sebep olabilir.

Beşeri sermaye kapsamında politik istikrarsızlığın olumsuz etkilerine bakıldığında politik istikrarsızlığın hakim olduğu bir ortamda beşeri sermayenin ülke

dışına kaçabildiği gözlemlenmektedir. Beşeri sermayenin ülke dışına çıkması ile beraber ekonomik büyüme oranları düşmekte ve ülkenin kalkınması ve refahının sağlanması zorlaşmaktadır. Çünkü beşeri sermaye sadece bir üretim faktörü olmamakla beraber aynı zamanda toplumsal refahın gelişimini de destekleyen, pozitif dışsallıklar sağlayan önemli bir unsurdur (Şanlısoy, 2010: 200).

Siyasi istikrarsızlıklar aynı zamanda dolaylı yoldan enflasyonun artmasına da sebep olabilmektedir. Hükümetler, siyasi istikrarsızlığın hakim olduğu durumlarda tekrar seçilebilmek adına popülist politikalar gerçekleştirebilirler. Bu kapsamda ücretlere ve maaşlara yönelik zamlar gerçekleştirilebilir. Transfer harcamalarını artırabilir. Bu genişletici ekonomi politikaları neticesinde talep enflasyonu sorunu ortaya çıkar. Yine bunların dışında hükümetler tüm bu popülist vaatleri finanse edebilmek için vergi oranlarını artırmak yerine borçlanma yoluna gidebilir. Borçlanma maliyetindeki artış beraberinde arz enflasyonu sorununu ortaya çıkarır (Şanlısoy, 2010: 202).

Siyasi anlamda istikrarsız bir ortam bütçeyi ve kamu borçlarını da olumsuz etkilemektedir. Stabil olmayan siyasi ortamın varlığı durumunda ülke yönetimleri ve yöneticileri geleceği öngöremediklerinden etkin kamu yatırımları gerçekleştirmez. Bu da bütçenin daha çok tüketime yönelik olmasını sağlar. Tüketime yönelik gerçekleştirilen harcamalar aynı zamanda kamu borç stoklarının artmasını da sağlar (Karahan ve Karagöl, 2014: 3).

Mülkiyet hakları siyasi istikrarsızlıklardan olumsuz etkilenebilen bir diğer önemli değişkendir. Çünkü politik istikrarsızlıklar yasal sistemde zayıflığa sebep olmakta ve mülkiyet haklarının korunabilmesi hususunda soru işaretleri meydana getirebilmektedir. Sermayenin marjinal verimliliği kapsamında benzer olanaklara sahip ülkeler arasındaki yatırım ve ekonomik büyüme oranlarındaki farklılığı tespit edebilme yönünden mülkiyet haklarının güvence altına alınmasının önündeki kırılmalıklar belirleyici olabilmektedir. Çünkü mülkiyet haklarının korunmasına yönelik kırılmalıkların mevcudiyeti sermayenin marjinal verimliliği ve yatırımcıların kendi tasarrufları kapsamında olan getirileri arasında bir fark ortaya çıkaracaktır (Şanlısoy ve Kök, 2010: 105-106).

Yeniden bölüşüm mekanizması siyasi istikrarın tesis edilebilmesinde önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Özellikle gelir dağılımında eşitsizliğin mevcut olması, seçmen profilinin genel ağırlıklı olarak gelir düzeylerinin düşük olmasına neden olacaktır. Gelir düzeyi düşük olan seçmenler ise yeniden bölüşüm talebinde bulunacaklardır. Yeniden bölüşüm talebi ise politik istikrarsızlığa neden olacak ve ekonomik refahı olumsuz etkileyecek büyük bir tehdit olarak nitelendirilmektedir (Persson ve Tabellini, 1994: 600).

Politik istikrarın tesis edilmesi sürdürülebilir büyüme oranlarını tesis etmek ve böylelikle ekonomik refahı ve toplumsal refahı gerçekleştirmek için büyük önem arz etmektedir. Politik istikrar ile beraber mal ve para piyasalarındaki etkinlik artmaktadır. Bu piyasalardaki etkinliğin artması ile beraber güven ortamı tesis edilmekte ve ekonomik büyüme sağlanmakta ve sürdürülebilir hale gelmektedir. Bilakis politik istikrarsızlığın mevcut olduğu bir durumda ise gelecek öngörülememekte, belirsizlik artmakta ve güvensizlik ortamı hakim olmaktadır. Bu da mal ve para piyasalarına yönelik gerçekleştirilecek olan yatırımları azaltmakta ve ekonomik refahın sürdürülebilirliği tehlikeye atılmaktadır (Yalçınkaya ve Kaya, 2017: 279).

3.1.3.4. Kişisel Özgürlükler ve Refah İlişkisi

Her bireyin bir ideali ve ideali bağlamında arzu ettiği bir yaşam şekli bulunmaktadır. Özgürlük de bireyin bu yaşam şekline ulaşabilme olanaklarının çoğalması şeklinde ifade edilebilir. Özgürlük, kalkınma ve sosyal refahın gerçekleştirilebilmesi kapsamında gerçekleştirilmesi gereken önemli bir unsur olmakla beraber toplumların ulaştıkları başarının da ancak kişisel özgürlüklerin genişlemesiyle sağlanabilir (Gürses, 2009: 342).

Özgürlüğün ve otoritenin(devletin) sınırlarını çizmek hem teorik kapsamda hem de uygulamalı kapsamda bakıldığında çok mümkün olmamaktadır. Özgürlük kapsamında ortaya konulan görüş ve düşüncelerin çıkış noktasını özgürlüğün sınırlarının nereye kapsayacağı, devletin hangi kapsamda özgürlüğü destekleyici, hangi kapsamda özgürlüğü engelleyici rolü üstleneceği gibi sorular oluşturmaktadır (Gray, 2000: 91).

Bir bireyin özgürlüğünün sınırsız olması başka bir bireyin özgürlük alanına müdahale imkanı doğurabilir. Bu da devletin yine kendi vatandaşı olan başka bir bireyin özgürlüğünü koruma güdüsünü ortaya koyar. Basit bir örnekle bir bireyin kendine göre özgürlük olarak nitelendirdiği ‘yüksek sesle müzik dinlemek’ kendine göre özgürlük iken, bu bireyin eylemi komşusunu rahatsız edebileceğinden ötürü aynı zamanda komşu olan kişinin istirahat etme özgürlüğünü kısıtlayabilir. İşte burada devletler veya otoriteler yasal mekanizmalar ile bireysel hak ve özgürlükleri toplumsal refahı iskan etmeye yönelik olarak sınırlandırabilirler.

Literatüre bakıldığı zaman özgürlük kavramlarının başka kavramlarla da iç içe geçtiği ve bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılabildiği gözlemlenmektedir. Özellikle demokrasi, eşitlik, zenginlik ve serbestlik gibi kavramların yerine özgürlük kavramının kullanılabildiğine sıklıkla rastlanılabilmektedir (Gray, 2000: 91)

Özgürlüğün olması gereken düzey ve sınırı kapsamında çok çeşitli görüşlerin bulunduğu görülmektedir. Bu çeşitlilikle beraber özgürlüğün tanımının ne olduğu kapsamında filozoflarca iki farklı tanım geliştirilmiştir. Birinci görüşe göre özgürlük, kişisel bir yetenek iken ikinci görüşe göre ise özgürlük, hükümetlerin var olma nedenleridir (Cranston, 1967: 18).

Politik özgürlükler, ekonomik özgürlükler ve sivil özgürlükler; özgürlüğün farklı şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu bahsedilen farklı özgürlük kavramlarının birinin veya bir kaçının herhangi bir toplumda gerçekleşmemesi, genel olarak özgürlüğü olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü esasen özgürlük; politik özgürlüklerin, ekonomik özgürlüklerin ve sivil özgürlüklerin bileşimiyle meydana gelmektedir (Tunçsiper ve Biçen, 2014: 25).

Çeşitli özgürlüklerin aslında belirli bir takım kavramların gelişmesi sonucu ortaya çıktığı görüşüne inanılmaktadır. Özellikle insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mal ve hizmetlerin üretimi ve gerçekleştirimine dayanan kapitalizmin kesin olarak olmasa bile özgürlüklere büyük bir yaşam alanı imkanı tanıdığı dile getirilmektedir. En azından ekonomik özgürlüklerin kapitalist ekonomik düzenin hakim olduğu şartlarda gelişebildiği ifade edilmektedir. Tüm bunlarla beraber bireysel özgürlüklerin

sağlanmasının ekonomik faaliyetlerin sağlanabilmesi için elzem olduğu kolaylıkla ifade edilebilir (Bauman, 1997: 64).

Özgürlüklerin özellikle kurumsal yapı kapsamında oldukça önemli unsur olduğu ifade edilmektedir. Bir kurumsal yapının iyi kurumsal yapı olarak nitelendirilebilmesi için özgürlüklerin temin edilmiş ve güvence edilmiş olmasının çok önemli olduğu dile getirilmektedir. Dünya üzerindeki ülkelere bakıldığında özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerin genellikle refah seviyesi yüksek olan ülkeler olduğu görülmektedir. Fakat bu konuda ‘acaba özgürlüklerin mi refahı sağlamada önemli rol oynadığı, yoksa refahın sağlanmasının mı beraberinde özgürlükleri getirdiği’ sorusu çerçevesinde halen tartışmalar sürmektedir (Tunçsiper ve Biçen, 2014: 26).

Uzun dönemde ülkelerdeki kişi başına düşen nihai mal ve hizmet miktarlarına bakıldığında demokratik ülkelerin demokratik seviyesi düşük ülkelere göre daha gelişmiş konumda oldukları görülmektedir. Bu ülkelerde demokrasi gelişmiş olmakla beraber beraber hukukun üstünlüğü ve bireysel özgürlükler gibi elzem hususlar da gelişmiş vaziyettedir (Attar, 2014: 2).

Bir toplum içerisinde yaşayan her bireyin doğal olarak öncelikleri farklı olabilir. Bireylerin her birinin önceliklerini belirleme noktasında tamamen serbest olmaları, özgürlüklerin en temel değeri olarak nitelendirilmektedir. Birey özgürlükleri ancak sosyal bir çerçeve değerlendirilebilir. Çünkü kişisel özgürlükler ile kişisel özgürlükleri genişletmeye yönelik gerçekleştirilen sosyal düzenlemeler arasında karşılıklı bir ilişkinin bulunduğu aşıkardır (Sen, 2000: 30-31).

Kişisel hak ve özgürlüklerin temin edilmesi ve güvence altına alınması ile beraber bireyler aynı zamanda çalışmaya, yatırım yapmaya ve tasarruf yapmaya yönelik teşvik edilmiş olmaktadır (Sirowy ve Inkeles, 1990: 134). Aksi bir durum göz önüne alındığında, kişisel özgürlüklerin yetersiz ve güvence altına alınmadığı bir ortamda bireyler, güvensiz hareket edecekler ve bu kapsamda iktisadi faaliyetler gerçekleştirmeyeceklerdir.

Özgürlükler sadece gelirin artması veya toplumsal servetin artması kapsamında değerlendirilmemelidir. Özgürlükler pek tabii ki milli geliri ve böylelikle ekonomik refahı artırmaya yardımcı olabilir fakat özgürlükler aynı zamanda önemli beşeri

sermaye unsurları olan eğitim ve sağlık hizmetlerinden ve bunların dışında siyasi ve bireysel özgürlüklerden de etkilenebilmektedir (Gürses, 2009: 343).

Bireysel özgürlüklerin aynı zamanda refah devleti kapsamında da önem arz eden bir kavram olduğu görülmektedir. Kişisel özgürlüklerin anayasa kapsamında garanti altına alınması ile beraber istikrarlı büyüme oranları gözlemlenmiş ve sosyal refah devleti ‘altın çağ’ olarak nitelendirilen ve yaklaşık yarım asır süren sürece imzasını atmıştır (Acar, 2017: 250).

Nasıl kişisel özgürlüklerin sağlanması ve garanti altına alınması hedefleniyorsa aynı zamanda ekonomik refahın amacı da kişisel özgürlüklerin sağlanması olmalıdır. Bireylere ait olan mal ve gelirle beraber bireyin beşeri sermaye kapsamındaki donanımı ve kapasiteleri aynı zamanda kendi özgürlüklerini belirlemelerine de yardımcı olur. Bireylerin özgürlüklerini belirleme kapsamında sadece maddi boyutlar kıstas alınırsa işte burada gelişmiş ekonomilerdeki zengin ama mutsuz insanlar açıklanamayacaktır (Şeker ve Çetin, 2012: 259- 300).

Devletlerde kişisel özgürlüklerin korunması ve genişletilebilmesi ile beraber gerçekleştirilecek olan yatırımlar artacak ve böylelikle yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşılacaktır. Bunun dışında aynı zamanda kişisel özgürlüklerin genişletilebilmesiyle birlikte önemli bir beşeri sermaye unsuru olan eğitim seviyesi de artacaktır. Böylelikle ülke içerisinde beşeri sermaye birikimi artacak ve bu da toplumsal refahın tesisine yardımcı olacaktır. Kişisel özgürlüklerin korunması ve alanının genişletilebilmesiyle beraber refah göstergelerinde önemli iyileşmeler gözlemlenecek, devletler siyasi istikrarsızlık unsurları olan askeri darbeler, yolsuzluklar, siyasi belirsizlikler gibi unsurlardan kendisini soyutlayacaktır (Güney, 2013: 150-151).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EKONOMETRİK UYGULAMA

4.1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Demokratik anlamda farklı anlayışlara sahip yönetimlerin ekonomik performansları, sürdürülebilir kalkınma ve refah seviyeleri; ülkeler ve yerel yönetimler kapsamında merak konusu olup bilimsel çalışmalar kapsamında araştırılmaktadır. Demokratik farklılıkların ekonomik ve sosyal değişkenler üzerine etkisi yöneticilerin ve yönetilenlerin geleceğini etkileyebilmektedir. Demokrasinin; hem sosyal, hem de ekonomik bir boyutu olan refah ile ilişkisi bu kapsamda dikkat çekmektedir.

Demokrasi ve refah ilişkisini doğrudan inceleyen çalışmaların literatürde oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar genellikle demokrasi ve refahın ekonomik ölçütü olarak değerlendirilen kişi başına düşen GSYİH ilişkisi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Torstenson (1994), yapmış olduğu çalışmada 68 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen yatay kesit analiziyle mülkiyete keyfi el koyma vakasının görüldüğü demokrasi seviyesinin düşük olduğu ülkelerde negatif büyüme oranlarının gerçekleştiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda mülkiyet haklarının korunması ile ekonomik büyüme oranlarının %1 daha artacağı neticesine varılmıştır.

Wickrama ve Mulford (1996), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada demokratikleşme seviyesinin sosyal refah üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada 52 gelişmekte olan ülke analize dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda demokratikleşme seviyesi yüksek olan ülkelerin toplumsal refahı gerçekleştirmeye yönelik önlemler alma hususunda daha başarılı oldukları saptanmıştır. Demokratikleşme seviyesi düşük olan ülkelerin ise toplumsal refahı tesis etme kapsamında daha başarısız oldukları tespit edilmiştir.

Cross (1997), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada seçmiş olduğu ülkelerde insan haklarının belirleyicilerinin refah üzerine etkisini araştırmıştır. Çalışmasında

sonuç olarak daha yüksek seviyedeki ulusal zenginliğin daha yüksek seviyedeki bireysel özgürlükler ve insan refahıyla ilişkili olduğunu saptamıştır.

Nelson ve Singh (1998), ele aldıkları çalışmada az gelişmiş ülkelerde politik ve sivil özgürlüklerin ve demokrasinin ekonomik refahı olumsuz etkilediğini ve hatta demokrasinin az gelişmiş ülkeler için bir lütuf veya lüks olduğunu ispatlamaya yönelik çalışma gerçekleştirmişlerdir. Fakat iddialarını ispat etmeye yönelik bulgulara ulaşamamışlardır. Bilakis demokrasi kapsamındaki tahmin edilen katsayılar sabit ve tutarlı nitelikte çıkmıştır.

Frey ve Stutzer (2000), gerçekleştirdikleri çalışmada İsviçre kantonlarında demokratikleşme ve refah seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Demokratikleşme seviyesi daha yüksek olan İsviçre kantonlarında demokrasi seviyesi daha düşük olan kantonlara göre refah seviyesinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Gwartney, Holcombe ve Lawson (2004), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada ülkeler arasında var olan kurum farklılıklarının gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerine olan etkisini incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak iyi kurumlarda gelir düzeylerinin ve ekonomik büyümenin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2004), ele aldıkları çalışmada kurumların ekonomik refah üzerine olan etkisini incelemiştir. Çalışmada 79 ülke incelenmiş ve çalışmada kurumsallaşma kapsamında mülkiyet hakları ve hukukun üstünlüğü değişkenleri ele alınmıştır. Çalışmada sonuç olarak demokratikleşme seviyesi yüksek olan ülkelerde ekonomik refahın da olumlu etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Siegle, Weinstein ve Halperin (2004), gerçekleştirdikleri çalışmada demokratikleşmenin sosyal refah üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada demokrasi göstergesi olarak Polity IV endeksi kullanılmıştır. Polity IV endeksi kapsamında ülkeler demokrasiler ve otokrasiler olarak ayrılarak analize dahil edilmiştir. Çalışmada 1960 ile 2001 yılları arası veriler kullanılmıştır. Çalışmada sonuç olarak demokrasilerde ekonomik büyümenin daha istikrarlı olduğu ve daha yüksek büyüme oranlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada başka bir sonuç olarak düşük gelirli demokrasilerin daha üstün refah seviyelerine sahip olduğu gözlemlenmektedir.

O'Driscoll ve Hoskins (2004), yapmış oldukları çalışmada 150 ülkede mülkiyet haklarının korunması ve refah arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada sonuç olarak mülkiyet haklarının güçlü bir şekilde korunduğu ülkelerde ortalama kişi başına düşen GSYİH'nın 23.769 dolar olduğu, mülkiyet haklarının daha az korunduğu ülkelerde ise ortalama kişi başına düşen GSYİH'nın ise 13.227 dolar olduğu tespit edilmiştir.

Arslan ve Doğan (2004), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada demokrasinin ekonomik büyüme üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada sonuç olarak kurumsal yapının güçlü olması ve mülkiyet haklarının güvencesinin yüksek düzeyde olması ile beraber ekonomik refahın olumlu etkileyeceği ifade edilmiştir.

Richardson (2005), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada 2000-2003 yılları arasında Zimbabwe'deki ekonomik refah seviyesinin azalmasına yönelik çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik refah seviyesinin azalmasında en önemli unsurun 2000 ile 2003 yılları arası ticari çiftlik arazileri mülkiyetlerinin devlet tarafından iptal edilmesinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen regresyon analizleri çerçevesinde mülkiyet haklarının korunmasındaki aşınma neticesinde Zimbabwe'de ekonomik büyüme oranları 2000 ile 2003 yılları arası her sene ortalama %12,5 düşmüştür.

Gökalp ve Baldemir (2006), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada kurumsal yapı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tahmin etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda kümeleme analizi ve panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Kümeleme analizine göre ülkeler dört gruba ayrılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Ülke grupları itibari ile çalışmada farklı sonuçlar elde edilmiş, kurumların ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğine dair net sonuçlara ulaşılamamıştır

Dorn, Fischer, Kirchgassner ve Sousa-Poza (2007), gerçekleştirdikleri çalışmada demokrasinin hanehalkları refahı üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada 28 ülke incelenmiştir. Demokrasi göstergesi olarak Freedom House özgürlük endeksinden yararlanılmıştır. Buna göre demokrasi seviyesindeki artışlar hanehalklarının refahını, yaşam memnuniyetlerini artırmaktadır.

Inglehart, Foa, Peterson ve Welzel (2008), yapmış oldukları çalışmada 52 farklı ülke üzerinde demokrasinin bireysel refah üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Veriler 1981 yılından 2007 yılına kadar olan temsili ulusal araştırmalar sonucu elde edilmiş olup zaman serileri analizi gerçekleştirilmiştir. 52 ülkenin 45'inde bireysel refahın arttığı gözlemlenmiştir. Regresyon analizleri çerçevesinde özgür bir ortamda gerçekleştirilen seçimlerin refah üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Demokratikleşme ile beraber toplumsal refahın arttığı ifade edilmiştir.

Tov ve Diener (2008), yaptıkları çalışmada öznel refah ile demokratik tutum arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Veri seti 'World Value Survey' den elde edilmiş olup analizler gerçekleştirilmiştir. Buna göre sonuç olarak öznel refah seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda aynı zamanda demokratik tutumlara da daha fazla rastlandığı görülmüştür. Fakat öznel refahın bununla beraber kişi başına düşen GSYİH ve özgürlükler gibi kavramları tam olarak açıklayamadığı sonucu elde edilmiştir.

Beşkaya ve Manan (2009), gerçekleştirdikleri çalışmada ekonomik özgürlükler ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyle beraber demokrasi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi de incelemişlerdir. Analizde 1970 ile 2005 yılları arası zaman serileri kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye ele alınmıştır. Ekonomik özgürlüklerin artması ile beraber ekonomik performansın da artacağı sonucuna ulaşılmış fakat demokrasi ve ekonomik performans arasındaki ilişki incelenirken kesin bir sonuca varılamamıştır.

Uzun (2009), yapmış olduğu çalışmada mülkiyet hakları ile ekonomik refah ve kalkınma arasındaki ilişkinin varlığını araştırmıştır. Çalışmada International Property Rights'dan elde edilen veriler çerçevesinde mülkiyet haklarının korunmasını gösteren skorların gelişmiş ülkelerde ve ekonomilerde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Yalman, Sandalcılar ve Demirkoparan (2011), özgürlükler ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Türkiye ve bir takım Latin Amerika ülkeleri ele alınmıştır. Bu çerçevede panel veri regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda rüşvet vermeme özgürlüğü, ticaret özgürlüğü ve mülk edinme özgürlüğü değişkenlerinin ekonomik kalkınmayı pozitif yönde etkilediği fakat yatırım özgürlüğü ve sermaye özgürlüğü değişkenlerinin ekonomik kalkınmayı negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Carbone (2012), çalışmasında demokratikleşmenin sosyal refah üzerine olan etkisini konu almıştır. Çalışmada Afrika Kıtası içerisinde yer alan ve son zamanlarda önemli demokratikleşme hamleleri gerçekleştiren Gana ile yine Afrika Kıtası içerisinde yer alan ve otoriter bir rejim olarak nitelendirilen Kamerun kıyaslanmıştır. Çalışmada demokrasinin gerçekten de sosyal politikaların genişletilebilmesi ve güçlendirilebilmesi için önemli bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Grassi (2014), yaptığı çalışmasında Latin Amerika ülkelerinde demokrasinin sosyal refah üzerine olan etkisini araştırmıştır. Güçlü demokrasi anlayışına sahip olan ülkelerde demokrasinin sosyal refah üzerine olan olumlu etkisi gözlemlenmiştir

Orviska, Caplanova ve Hudson (2014), gerçekleştirdikleri çalışmada demokrasinin bireysel refah üzerine olan etkisi araştırılmıştır. Veri seti 'World Values' ten elde edilmiştir. Çalışmada sonuç olarak bölgesel demokratikleşmenin hem bireysel refah hem de yaşamsal tatmin yönünden olumlu sonuç sağladığı gözlemlenmiştir.

Bërdufi (2014), yapmış olduğu çalışma kapsamında Arnavutluk'taki özellikle 2010 ile 2012 yılları arasındaki demokratikleşme seviyesindeki düşme ile beraber ailelerin öznel refah seviyesinin düşmesi araştırmacının dikkatini çekmiş ve bu kapsamda Arnavutluk'ta demokratikleşme ve öznel refah arasındaki ilişkiyi inceleme ihtiyacı hissetmiştir. Çalışmada 2003 ile 2012 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Öznel refah verileri anketlerle elde edilmiş, demokrasi kapsamındaki veriler Freedom House'tan temin edilmiştir. Demokratikleşme seviyesi ve hanehalklarının öznel refah seviyeleri arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma neticesinde demokratikleşme seviyesi ve öznel refah seviyeleri arasında sadece kısmen bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tanaka ve Iwaisako (2014), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada gelişmekte olan ülkelerde fikri mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunmasının doğrudan yabancı yatırımları ve inovasyonu olumlu yönde teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda fikri mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunmasının refah seviyesini de artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akar (2014), yapmış olduğu çalışmada Türkiye'nin refah seviyesini Daha İyi Yaşam Endeksi çerçevesinde OECD ülkeleriyle kıyaslamıştır. Çalışmada sonuç olarak

Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisinde en düşük refah seviyesine sahip olan ülke olduğu tespit edilmiştir.

Hayaloğlu (2015), yapmış olduğu çalışmada MINT ülkelerinde demokrasinin ekonomik büyüme üzerine olan etkiyi araştırmıştır. Çalışmada 1990 ile 2012 yılları arası veriler kullanılmış olup demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Steuer (2015), yazmış olduğu makalede bireysel haklar ile insan refahı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sivil ve politik hakların insanların hayat standartlarına ne yönde etki ettiğini incelemiştir. Bu çerçevede analiz gerçekleştirerek, daha yüksek standartlarda tesis edilecek politik ve sivil hakların insanların refahını artıracaklarını saptamıştır.

Radcliff ve Shufeldt (2016), gerçekleştirdikleri çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nde doğrudan demokrasinin insanların yaşam kalitelerine olan etkilerini araştırmışlardır. Çalışmada doğrudan demokrasi uygulamalarının hanehalklarının yaşam memnuniyetlerini, refahlarını artırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda bu pozitif yönlü ilişkinin en düşük gelirli bireyler için daha belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kiedaisch (2016), yapmış olduğu çalışmada fikri mülkiyet korumasının ekonomik büyümeye olan etkilerini araştırmıştır. Çalışmada sonuç olarak fikri mülkiyet korumasının etkilerinin olumlu veya olumsuz olmasının aynı zamanda gelir ve servet dağılımına bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdoğan (2016), gerçekleştirdiği çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kurumsal yapının ekonomik refah üzerine olan etkisini araştırmıştır. Bu kapsamda seçilen ülkelere ait 1993-2012 yılları arası veriler ile panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak kurumsal yapının gelişmiş ülkelerde pozitif yönlü bir etkide bulunduğu görülmüş, gelişmekte olan ülkelerde ise kurumsal yapı ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Erkuş (2016), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada üst orta gelir grubunda yer alan 24 ülkenin 1996 ile 2011 yılları arası verilerini kullanarak ekonomik özgürlüklerin

ve demokrasi seviyesinin ekonomik gelişme ve gelir dağılımı üzerine olan etkisini araştırmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiler ve nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Çalışmada sonuç olarak ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği fakat sivil özgürlüklerde ve politik özgürlüklerdeki artışın gelir üzerinde negatif yönde bir etkide bulunduğu gözlemlenmiştir.

Kalay ve Çetin (2016), yapmış oldukları çalışmada politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerine olan etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda Afrika ülkelerinde nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. 2000 ile 2011 yıllarına ait panel veriler analize dahil edilerek Granger Nedensellik Analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemediği kanısına varılmış, ekonomik büyümeden politik istikrarsızlığa doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Ekonomik büyüme politik istikrarsızlığı seçilen Afrika ülkelerinde doğrudan etkilerken politik istikrarsızlık ise ekonomik büyümeyi sadece askeri harcamalar kanalıyla etkilemektedir.

Şahin (2017), yapmış olduğu çalışmada geçiş sürecindeki ülkelerde demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Bu kapsamda 1995 ile 2015 yılları arası veriler kullanılmıştır. Gerçekleştirilen panel veri analizi neticesinde demokrasi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Geçiş sürecindeki ülkelerde demokrasinin ekonomik büyümeyi artırdığı gözlemlenmişken, aynı zamanda ekonomik büyümenin de demokratikleşmeyi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Loubser ve Steenekamp (2017), gerçekleştirdikleri çalışmada öznel refah ile demokratikleşme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada Brezilya, Çin, Hindistan, Ruanda, Singapur, Güney Afrika, İsveç, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya olmak üzere 10 adet ülke ele alınmıştır. Çalışmada refah, toplumun demokrasiye bağlılığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada sonuç olarak yaşam memnuniyeti ve demokratik bir ülkede yaşamak arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığına rastlanmıştır. Refah seviyesi yüksek olan ülkelerin demokrasi seviyesinin yüksek olduğu, refah seviyesi düşük olan ülkelerin ise demokrasi seviyesinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ha ve Cain (2017), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada rejim türünün, hükümet ideolojisinin ve küreselleşmenin yoksulların refahı üzerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmada düşük ve orta gelirli ülkeler analiz edilmiştir. Demokrasi ve hükümet ideolojisi kapsamında tutarlı ve anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre demokratik bir rejim altında güçlü bir sol yönetim çerçevesinde hem çocuk ölüm hızı azalmış, hem de yoksulluk gerilemiştir. Çalışmada özetle sonuç olarak az gelişmiş ülkelerdeki bireylerin refahını etkileyen en önemli faktörler arasında rejim tipi ve hükümet ideolojisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Annaka ve Higashijima (2017), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada demokratikleşmenin göstergelerinin önemli bir sosyal refah göstergesi olan insani gelişim üzerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmada 1800 ile 2015 yılları arasındaki veriler kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda demokratikleşmenin bebek ölüm hızını azaltma hususunda uzun vadede etkili olduğu kanısına varılmıştır.

Ferguson (2017) yapmış olduğu çalışmada demokrasinin kalkınma üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada Sahra Altı Afrika Bölgesinde yer alan 33 tane ülke ele alınmıştır. Çalışma sonucunda özgür bir seçim ortamına sahip olan ve demokratik seviyesi daha yüksek olan ülkelerin kalkınmışlık seviyesinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4.2.VERİ

Çalışmada ekonometrik analize katılmak üzere alınan ülkeler Avrupa Birliği ülkeleri olmuştur. Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan ele alınmıştır.

Siyasi ve ekonomik bir örgütlenme olarak nitelendirilen Avrupa Birliği, demokratik normlara sahip ülkelere oluşmaktadır. Öyle ki, Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkelerin siyasi rejimleri demokrasiye dayanmak zorundadır. Bu zorunluluğu ifade eden düşüncenin temeli esasen 1962 yılında yazılmış olan Birkelbach Raporu'na kadar dayanmaktadır. Avrupa Parlamentosu (AP) bünyesinde hazırlanmış ve kabul edilmiş bu rapor; gerçekten demokratik anlayışın hakim olduğu, temel hak ve

özgürlüklerin korunduğu ve bireylerin bu hak ve özgürlüklerine saygı duyulduğu ülkelerin Avrupa Birliği'ne üye ülkeler olabileceklerini deklare etmektedir. Sadece Avrupa kıtasında yer alan bir ülke olmak Avrupa Birliği'ne girebilmek için tek başına yeterli olmamaktadır (Usul, 2008: 107).

Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkelerin demokratik değerleri sahiplenmiş olması ve bu değerleri koruyacağını taahhüt etmesinin zorunluluğu aynı zamanda Avrupa Birliği Antlaşması'nda da yer almaktadır. Avrupa Birliği Antlaşması Madde 2 şunu ifade etmektedir:

"Birlik; insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin haklarını da içeren insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulmuştur. Bu değerler; çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma, kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır."¹

Avrupa Birliği ülkeleri Madde 2'de belirtilen değerlere saygı göstermeli ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt etmelidir. Bu Avrupa Birliği'ne üye olabilmek için temel bir esas olmakla beraber şarttır. Bunun yanı sıra üye ülkeler sadece Avrupa Birliği üyeliğine giriş aşamasında değil aynı zamanda üye olduktan sonra da bu değerlere uygun hareket etmek zorundadırlar (Yumak, 2017: 206-207).

Avrupa Birliği, demokratik değerleri esas almış ve bunu çatı edinmiş olmakla beraber demokratik yurttaşlık, insan hakları ve demokrasi eğitimine önem vermiştir. Uluslar arası düzeyde kabul görmüş demokratik değerlerin öğrencilik aşamasında bireylere aktarılmasıyla başlayan süreç daha sonrasında Avrupa Birliği'nin de istediği yönde her bir bireyin bilinçli ve aktif bir vatandaş olmasına yönelik bir takım uğraşları içermektedir (Erdoğan ve Duman, 2017: 435-436).

¹ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", Ankara, 2011, s. 3.

Tablo 6: Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları

Değişkenler	Kısaltmalar
Bağımlı Değişkenler	
Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	KBG
İnsani Gelişme Endeksi	İGE
Refah Endeksi	RE
Bağımsız Değişkenler	
The Economist Demokrasi Endeksi	DEMOK
Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi	MÜLK
Ticari Açıklık Oranı	TAO
Enflasyon Oranı	ENF
İşsizlik Oranı	İŞS
Kamu Eğitim Harcamaları	EGİTİM
Kamu Sağlık Harcamaları	SAGLIK

Çalışmada demokrasi göstergeleri olarak The Economist Demokrasi Endeksi ve Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi (IPRI) kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenler olarak beşeri sermaye unsurları olan ve kamu harcamalarında önemli yer teşkil eden eğitim harcamaları ve sağlık harcamalarının yanı sıra işsizlik oranı, enflasyon oranı, ticari açıklık oranı bulunmaktadır. Demokrasi göstergeleri kapsamında kullanılan değişkenler ve açıklayıcı değişkenler dışında refah göstergeleri olarak kişi başına düşen GSYİH, insani gelişmişlik endeksi (İGE) ve refah endeksi (PI) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler ve kısaltmaları Tablo 6’da ifade edilmiştir.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerine olan etkisi Tablo 7’de ortaya konulmuştur. Demokrasi göstergelerinin refah göstergeleri üzerinde pozitif etki ortaya koyması beklenmektedir.

Tablo 7: Katsayıların Beklenen İşaretleri

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltması	Refah Üzerindeki Beklenen Etkiler		
		KBG	İGE	RE
The Economist Demokrasi Endeksi	DEMOK	+	+	+
Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi	MÜLK	+	+	+
Ticari Açıklık Oranı	TAO	+	+	+
İşsizlik Oranı	İŞS	-	-	-
Enflasyon Oranı	ENF	-	-	-
Kamu Eğitim Harcamaları	EGİTİM	+	+	+
Kamu Sağlık Harcamaları	SAGLIK	+	+	+

Değişkenlerin seçiminde özellikle yabancı ve yerli literatürdeki benzer çalışmalar taranmıştır. Aynı zamanda değişkenler seçilirken verilerin kullanılabilirliğine dikkat edilmiş ve çalışmanın amacı göz önünde bulundurularak değişkenler seçilmiştir. Bu belirtilen faktörler gözetilerek değişkenler belirlenmiştir. Aynı zamanda literatürdeki benzer çalışmalardan farklı olarak refahın ekseriyetle ekonomik boyutunu ifade eden ekonomik büyüme ve gelişme göstergesi (Kişi başına düşen GSYİH) ele alınmamış, bununla beraber refahın sosyal boyutu da gözetilerek bir sosyal refah göstergesi olan insani gelişme (İnsani Gelişme Endeksi) de çalışmaya dahil edilmiştir. Yine insani gelişme dışında hem ekonomik refah, hem de sosyal refah bileşeni olarak Legatum refah endeksi çalışmaya dahil edilerek üç farklı model oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan veriler tüm değişkenler için 2007 ile 2014 yılları arasında kapsamaktadır. Veri aralığının belirlenmesinde, seçilen tüm değişkenler için verilerin mevcut olması önemli rol oynamıştır.

Çalışmada demokrasi göstergesi olarak ele alınan demokrasi endeksi The Economist Intelligence Unit tarafından yayımlanmaktadır. 2006 yılından bu yana yayımlanan demokrasi endeksi kapsamında ülkeler, özgür ve adil seçim ortamı, bireysel özgürlükler, devlet fonksiyonları, siyasi katılım ve siyasi kültür olmak üzere 5 alt endeks değer bileşimi neticesinde demokrasi endeks değerleri ortaya koyulmaktadır. Demokrasi endeksinin özellikle yabancı literatürde yer almak üzere demokrasi göstergesi olarak kullanıldığı sıklıkla gözlemlenmektedir. Demokrasi endeksinde ülkelere demokrasi performanslarına göre 0 ile 10 arasında puanlandırma yapılmaktadır. 10 ile 8 arasında endeks değeri olan ülkeler tam demokrasi, 7.99 ile 6 arasında endeks

değeri olan ülkeler kusurlu demokrasi, 5.99 ile 4 arasında endeks değeri olan ülkeler hibrit rejim ve 3.99 dan 0'a kadar olan ülkeler de demokrasi endeksi kapsamında otoriter rejimler olarak değerlendirilmektedir. Demokrasi endeksinde, endeks değerleri yükseldikçe ülkelerin demokratikleşme seviyesi artmaktadır.

Tablo 8: Avrupa Birliği Ülkelerinin The Economist Demokrasi Endeksine Göre Yıllara Göre Demokrasi Sınıflandırmaları

	2010	2011	2012	2013	2014
Almanya	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Avusturya	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Belçika	Tam	Tam	Tam	Tam	Kusurlu
Birleşik Krallık	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Bulgaristan	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Çek Cumhuriyeti	Tam	Tam	Tam	Tam	Kusurlu
Danimarka	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Estonya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Finlandiya	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Fransa	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Tam
Hırvatistan	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Hollanda	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
İrlanda	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
İspanya	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
İsveç	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
İtalya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Kıbrıs	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Letonya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Litvanya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Lüksemburg	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Macaristan	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Malta	Tam	Tam	Tam	Tam	Tam
Polonya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Portekiz	Tam	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Romanya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Slovakya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Slovenya	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu
Yunanistan	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu	Kusurlu

Tablo 8'de Avrupa Birliği Ülkelerinin 2010 ile 2014 yılları arasına ait The Economist Demokrasi Endeksi'ne göre demokrasi sınıflandırmaları görülmektedir. The Economist Demokrasi Endeksi'ne göre ülkeler demokrasi endeks değerlerine göre tam demokrasi, kusurlu demokrasi, karma rejimler ve otoriter rejimler olmak üzere 4 farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Tabloya bakıldığında belirtilen yıllar içerisinde Avrupa

Birliği Ülkelerinin bir kısmının tam demokrasi, bir kısmının da kusurlu demokrasi sınıflandırması içerisinde yer aldığı görölmektedir. Tam demokrasi sınıflandırması, The Economist demokrasi kategorizasyonu içerisinde en yüksek seviyeyi belirtmekte iken, kusurlu demokrasi sınıflandırması ise tam demokrasi sınıflandırmasının bir alt seviyesini ifade etmektedir.

The Economist Demokrasi Endeksi verilerinde 2007 ve 2009 yıllarına ait verilerin olmadığı, çünkü bu yıllarda The Economist'in demokrasi endeks raporları yayımlamadığı görölmektedir. Çalışmada AB ülkelerine ait 2007 ve 2009 yıllarındaki kayıp verilere yönelik son gözlemin ileri taşınması yöntemiyle veri atanması gerçekleştirilmiştir. Son gözlemi ileri taşıma yöntemi ile eksik olan veriden önceki gözlem, eksik olan verinin yerine taşınmaktadır. Yani seriye ait son gözlem eksik veriyi tamamlamaktadır. Son gözlemi ileri taşıma yöntemi, birbirine yakın değeri olan serilerde kullanılabilir (Sezgin ve Çelik, 2013: 570-571). Demokrasi endeksinde veri aralığının yüksek olmaması, Demokrasi endeksi değerlerinin birbirine yakın olması veri atama kapsamında bu yöntemi uygun kılmaktadır. Demokrasi endeksinde dair kayıp verilerin atanmasında son gözlemi ileri taşıma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada bir diğer demokrasi göstergesi olarak alınan mülkiyet haklarının seçiminde hem mülkiyet haklarının korunmasının ekonomik büyümeyi ve refahı önemli ölçüde etkileyen bir unsur olması, hem de önemli bir demokratikleşme göstergesi olması unsurları etkili olmuştur. Özellikle yabancı literatüre bakıldığında demokrasi ve mülkiyet haklarının birlikte refaha ve kalkınmaya etkisini konu olan sayıca çok fazla çalışma olduğu görölmektedir. Mülkiyet Hakları Endeksi 2007 yılından bu yana Property Rights Alliance tarafından yayımlanmaktadır. Mülkiyet Hakları endeksi ülkelerin fiziksel ve fikri mülkiyet haklarını puanlamakla beraber aynı zamanda mülkiyet haklarının korunması ve güçlendirilmesi için gerekli olan yasal ve politik çevreyi de puanlar. Uluslar arası Mülkiyet Hakları Endeksi bu üç alt endeks çerçevesinde puanlanarak elde edilir. Uluslar arası Mülkiyet Hakları Endeksinde ülkelere 0 ile 10 arası endeks değerleri verilmektedir. Puanların 10 a yakın olduğu ülkeler mülkiyet haklarının güçlü bir şekilde korunduğu ülkeler olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmada refah göstergesi olarak ele alınan kişi başına düşen GSYİH'nın yerli ve yabancı literatürde en çok kullanılan refah göstergesi olduğu görülmektedir. Bir takım eksikleri olduğu, refahın sosyal yönünü göz ardı ettiği belirli kesimlerce dile getirilse de en iyi refah ölçütünün kişi başına düşen GSYİH olduğu dile getirilmektedir (Gruen ve Klasen, 2008: 212). Bu nedenle refah göstergesi olarak satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş kişi başına düşen GSYİH seçilmiştir. 2007 ile 2014 yıl aralığını kapsayan veriler World Bank Data Indicator'dan elde edilmiştir.

Çalışmada bir diğer refah göstergesi olarak ele alınan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE), ekonomik refah göstergesi olarak eleştirilen GSYİH dışında sosyal refah değişkenlerini de içermekte ve sosyal refahı da kapsama altına almaktadır. Zaten insani gelişme endeksinin çıkışında da kişi başına düşen GSYİH'nın refahın sosyal yönünü ihmal ettiği anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. İnsani gelişme endeksi 1990 yılından beri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanmaktadır. İnsani gelişme endeksi üç alt endeks değeri çerçevesi şeklinde ortaya çıkar. Buna göre uzun ve sağlıklı yaşam, yüksek düzeyde eğitilmiş olma ve yüksek bir yaşam standardına sahip olma kapsamındaki üç alt endeks değeri temel endeks olan insani gelişme endeksini oluşturmaktadır. İnsani gelişme endeks değerlerine göre ülkeler yüksek gelişmiş, orta gelişmiş ve düşük gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılmaktadırlar. Endeks değeri 0.800'ün üzerinde olan ülkeler yüksek gelişmiş ülkeler, 0.799 ile 0.500 arasında olan ülkeler orta gelişmiş ülkeler ve endeks değeri 0.500'ten küçük olan ülkeler ise düşük gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilmektedirler. Endeks değeri 1'e doğru yükseldikçe insani gelişmişlik artmakta, 0'a doğru düştükçe gerilemektedir. İnsani gelişmişlik endeks değerleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın web sitesinde yer alan veritabanından elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılan üçüncü refah göstergesi olan refah endeksi (PI), Legatum Institute tarafından hazırlanmaktadır. Refah endeksi 2007 yılından bu yana yayınlanmakta olup ekonomik durum, hükümet, sağlık, eğitim, girişimcilik ve fırsatlar, sosyal sermaye, emniyet ve korunma ve kişisel özgürlükler olmak üzere 8 alt endeksten oluşmaktadır. Refah endeksinde ülkelere bu belirtilen alt endeksler çerçevesinde performanslarına 0 ile 100 arasında puanlar verilmektedir. Eşit ağırlıkta alınan alt endekslerin bileşimi ile refah endeksi(PI) ortaya çıkmaktadır. Refah endeks değeri

100'e yaklaşan ülkelerin refah seviyesi artmakta, 100'den uzaklaşan ve 0'a yaklaşan ülkelerin ise refah seviyeleri düşmektedir. Refah endeksine kişi başına düşen GSYİH ve insani gelişme endeksi kadar çalışmalarda rastlanmasa da son zamanlarda refah endeksine de çalışmalarda önemli bir refah göstergesi olarak yer verildiği gözlemlenmektedir. Özellikle yabancı literatürde refah endeksinin önemli bir refah göstergesi olarak yer aldığı görülmektedir.

Çalışmada bağımlı değişken olan refah göstergeleri ve bağımsız değişkenler olarak alınan demokrasi endeksi ve mülkiyet hakları endeksi dışında açıklayıcı değişkenler olarak işsizlik oranı, enflasyon oranı, ticari açıklık oranı, kamu sağlık harcamaları ve kamu eğitim harcamaları alınmıştır. Açıklayıcı değişkenlerin seçiminde benzer çalışmalardan yararlanılmıştır. Açıklayıcı değişkenlere dair veriler World Bank Data Indicator'dan elde edilmiştir.

Literatüre bakıldığında işsizlik ve refah ilişkisini inceleyen sayıca fazla çalışmanın olduğu görülmektedir. Artan işsizlik oranları aynı zamanda ülkeler içerisinde mutsuz insanların sayısını artırmakta ve toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir. İşsizlik oranlarını belirten veriler World Bank Data Indicator'dan elde edilmiştir.

Bir diğer açıklayıcı değişken olan ve fiyatlar genel seviyesinin yükselişini belirten enflasyon oranları refah üzerinde olumsuz etkide bulunan bir diğer değişkendir. Artan enflasyon oranlarının bireylerin ve hanehalklarının satın alım gücünü düşürdüğü aşikardır. Ükelere ait enflasyon oranları World Bank Data Indicator'dan alınmıştır.

Ticari açıklık oranı, ülkelerin ihracat ve ithalat miktarlarının toplamının GSYİH'ye bölünmesiyle elde edilmektedir. Ticari açıklık oranı yüksek olan ülkelerde refah düzeyinin daha yüksek, ticari açıklık oranı daha düşük olan ülkelerde refah düzeyinin daha düşük olacağı baskın bir görüştür. Ticari açıklık oranı yüksek olan ülkeler açık ekonomiler, ticari açıklık oranı düşük olan ülkeler ise kapalı ekonomiler olarak nitelendirilebilmektedir. Ticari açıklık oranına dair veriler World Bank Data Indicator'dan alınmıştır.

Kamu eğitim harcamaları, en önemli beşeri sermaye unsurlarından birisi olup aynı zamanda ülkeler için önemli bir kalkınmışlık göstergesi olduğu ifade edilmektedir.

Eğitime gerçekleştirilen yatırımların yüksek olduğu ülkelerin uzun vadede önemli kazanımlar elde edeceği ve toplumsal refahının artacağı ifade edilmektedir. Kamu eğitim harcamaları açıklayıcı değişkenine ait veriler World Bank Data Indicator'dan alınmıştır.

Kamu sağlık harcamaları bir diğer beşeri sermaye unsuru olup sağlık hizmetlerine yönelik gerçekleştirilen kamu harcamalarının, kamu yatırımlarının ülke refahını olumlu yönde etkileyeceği dile getirilmektedir. Sağlık, aynı zamanda teknoloji gibi bir değişkenle de ilintili olduğundan ötürü önemli bir gelişmişlik emaresi olarak nitelendirilmektedir. Kamu sağlık harcamalarına yönelik veriler World Bank Data Indicator'dan elde edilmiştir.

4.3.YÖNTEM

Panel verilerin tanımına bakıldığında zaman serilerine ait kesit veriler veya kesit verilere ait zaman serileri olarak nitelendirildiği görünmektedir (Greene, 2003: 283-284). Panel veriler, hanehalkı, firmalar ve ülkeler gibi birimler kapsamındaki yatay kesit gözlemlerinin aynı zamanda zaman boyutunun da analize katılarak ifade edilmesi olarak nitelendirilmektedir (Baltagi, 2001: 1).

Panel veri analizleri araştırmalarda sık başvurulan bir yöntem olmakla beraber özellikle 3 temel amaç çerçevesinde kendisinden yararlanılmaktadır:

*Birimler arası değişkenlik ya da her birimin zaman kapsamındaki değişkenliğini ölçmek

*Değişkenlerin analizde yer alan bazı diğer değişkenler kapsamında açıklanması

*Birimlerin ilgili değişken kapsamında kestiriminin gerçekleştirilmesi (Hsiao, 2003:89).

Panel veri analizinde hem zaman serisi hem de yatay kesit veri gözlemlerinin yer alması, araştırmacıya daha fazla veriyle analiz yapma olanağı sunmaktadır. Böylelikle gözlem sayısı ve serbestlik derecesi artmaktadır. Açıklayıcı değişkenler arasında yer alan çoklu doğrusal bağlantı derecesi azalmakta ve nihai olarak gerçekleştirilecek olan ekonometrik analizlerin güvenilirliği ve etkinliği artmaktadır. Tüm bunların dışında

panel veri analizi ile beraber sadece zaman serisi verileri ve yatay kesit verileri ile aşılamayacak iktisadi sorunların çözülmesine yönelik analizler gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Tatoğlu, 2016: 9).

Ele alınan panel veri setinde yatay kesit verilerinin her birisi için eşit uzunlukta zaman serisi bulunmakta ise dengeli panel, eğer her bir yatay kesit verileri eşit uzunlukta değil ise dengesiz panel veri olarak nitelendirilmektedir (Wooldridge, 2003: 250). Bu çalışmada her bir yatay kesit için tüm zaman serileri eşit uzunlukta olduğu için dengeli panel veri sözkonusudur.

Panel veri analizlerinde sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli olmak üzere panel veri modellerini tahmin etmeye yönelik iki ayrı yaklaşım bulunmaktadır. Sabit etkiler modelinde katsayıların birimlere veya birimlerle beraber zamana göre değişme gösterdiği varsayılmaktadır. Birimler arasındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklarla ortaya koyulabilir. Bu da bu modellerde sadece sabit terimin değiştiğini göstermekte ve aynı zamanda sabit terimin sadece kesit bazında farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sabit terim zamana göre bir farklılık göstermemektedir. Daha özetleyici bir tabirle bireylerin davranışları arasındaki farklılık, zaman boyutunun sabit değişken kapsamında muhafaza edilmesine rağmen gözlemlenmektedir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007: 37-38).

Eğer sabit etkili modeller sadece birimlere göre veya sadece zamana göre değişimi saptama kapsamında oluşturulmuş ise tek faktörlü sabit etkili model, eğer hem birimlere hem de zamana göre etkiyi saptama adına oluşturulmuş ise iki faktörlü sabit etkili model olarak nitelendirilmektedir (Güriş, 2015: 13). Genel olarak sabit etkiler modeli aşağıdaki eşitlik kapsamında betimlenmektedir (Judge, 1985: 519):

$$y_{it} = \beta_1 + \alpha_i + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \begin{cases} i = 1, 2, \dots, G \\ t = 1, 2, \dots, N \end{cases}$$

$y_{it} \rightarrow$ Bağımlı Değişken

$\beta_1 \rightarrow$ Ortalama Sabit Terim

$\alpha_i \rightarrow$ i kesiti için ortalama sabit terimden farklılık

$X_{it} \rightarrow$ Bağımsız değişkenler

$i \rightarrow$ Yatay kesit birimi

$t \rightarrow$ Zaman

$\varepsilon_{it} \rightarrow$ Hata Terimi

Eğer yukarıdaki eşitlikte hata terimi ve açıklayıcı değişkenler arasında bir ilişki bulunuyor ise sabit etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olduğu dile getirilmektedir. Çünkü sabit etkiler modelinin tahminçileri bu durumda sapmasız olabilmektedir (Akıncı, Akıncı ve Yılmaz, 2013: 86).

Tesadüfi (rassal) etkiler modelinde sabit etkiler modelinin aksine birim ve zaman etkileri hata teriminin bileşeni olarak ve rassal değişken olarak yer almaktadırlar. Tesadüfi etkiler modelinde serbestlik derecesi problemi bulunmasa da hata terimine ilave edilen bileşenlerin varyanslarının ve ortalamalarının saptanması önemlidir. Tesadüfi etkiler modelinde eğer birim etkisi sabit katsayıyı veya tüm katsayıları etkiliyorsa tek faktörlü tesadüfi modelden bahsedilmekte iken hem birim hem de zaman etkisi söz konusu ise bu model iki faktörlü tesadüfi model olarak nitelendirilmektedir (Güriş, 2015: 22, 25). Tesadüfi etkiler modeli genel şekliyle aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Wooldridge, 2009: 489).

$$y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{l_{ij}} + \dots + \beta_k X_{k_{ij}} + \alpha_i + \varepsilon_{it}$$

Tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modelinin varsayımlarını kapsamakla beraber α_i 'nin tüm zaman süresi boyutunca model kapsamında yer alan tüm açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olduğunu varsayan bir yöntemdir (Akıncı, Akıncı ve Yılmaz: 2013: 87).

Çalışmada demokrasinin göstergelerinin refah üzerinde etkisi, Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında panel veri analizi ile araştırılacaktır. Çalışmada demokrasinin göstergelerinin refah üzerinde etkili olduğu hipotezi üzerinde durulmuştur. Bu hipotez kapsamında sıfır hipotezinin test edilmesi önemlidir. Araştırmada sınanacak sıfır hipotezi ve araştırma hipotezi aşağıdaki gibi tasarlanmıştır.

$H_0 = \text{Demokrasinin göstergelerinin refah üzerinde etkisi yoktur.}$

$H_1 = \text{Demokrasinin göstergelerinin refah üzerinde etkisi vardır.}$

Panel veri modellerinin tahmininde Stata 14 paket programından yararlanılmıştır. Çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinin demokrasi göstergelerinin refah üzerine etkisini araştırmaya yönelik 3 farklı model tahmin edilmiştir. Çalışmada tahmin edilen modeller aşağıdaki gibidir:

Model 1:

$kgb = f(\text{demok, mülk, tao, işs, enf, eğitim, sağlık})$

Model 2:

$ige = f(\text{demok, mülk, tao, işs, enf, eğitim, sağlık})$

Model 3:

$re = f(\text{demok, mülk, tao, işs, enf, eğitim, sağlık})$

Çalışmada AB ülkelerindeki demokrasi seviyesinin refah üzerine olan etkisi araştırılacaktır. Bu kapsamda demokrasi göstergeleri olan demokrasi endeksi ve mülkiyet hakları endeksi dışında ticari açıklık oranı, işsizlik oranı, enflasyon oranı, kamu eğitim harcamaları ve kamu sağlık harcamaları gibi açıklayıcı değişkenlerin kişi başına düşen GSYİH, insani gelişmişlik endeksi ve refah endeksi üzerine olan etkileri incelenecektir.

Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlığı test edilmiş, daha sonra tahmin edilen modellerde klasik modelin varlığı araştırılmıştır. Sonraki aşamada Hausman testi uygulanmış, modellerde sabit etkili modelin veya tesadüfi etkili modelin hangisinin geçerli olduğu araştırılmıştır. Daha sonra her üç modelde de değişen varyans ve otokorelasyon testleri gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise değişen varyans ve otokorelasyon testleri neticesinde elde edilen bulgular sonucunda bunların varlığı kapsamında dirençli tahmincilerle ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir.

4.4.EKONOMETRİK ANALİZ

Panel veri analizi kapsamında çalışmada ilk olarak değişkenlere ait özet istatistiklere yer verilmiştir. Tablo 9'da değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler görülmektedir.

Tablo 9: Tanımlayıcı(Özet) İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
KBG	224	33.76938	14.38633	14.848	96.711
İGE	224	.8569643	.0391923	.76	.92
RE	224	69.01179	6.182799	58.07	78.66
DEMOK	224	8.023973	.8033701	6.54	9.88
MÜLK	224	6.829018	1.082269	4.4	8.7
TAO	224	121.2353	67.85116	45.6	374.1
İŞS	224	9.318304	4.508733	3.4	27.5
ENF	224	2.457821	2.318558	-4.48	15.431
EGİTİM	224	5.193996	1.172332	2.948	8.627
SAGLIK	224	6.38125	1.695313	2.6	2.6

Değişkenlere ait özet istatistiklerin belirtilmesinden sonra sırasıyla birim kök testi, F testi, Hausman testi, değişen varyans ve otokorelasyon testleri gerçekleştirilecektir.

4.4.1 Birim Kök Testi

Zaman serileri analizlerine bakıldığı zaman bu analizlerde zaman serilerinin birim kök içermemesinin elde edilen tahminlerin tutarlı ve yansız olması kapsamında önemli olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde panel veri analizlerinde de değişkenler arasında sahte ilişkilerden kaçınmak için değişkenlerden her birinin durağan olması gerekliliği önem arz etmektedir (Korkmaz, Yıldız ve Gökbulut, 2010: 100).

Değişkenlerin birim kök içerip içermediğini tespit etmeye yönelik başvuru en geçerli yöntem birim kök testleridir. Dickey Fuller (DF), Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri çalışmalarda en yaygın olarak kullanılan birim kök testleridir (Uzunöz ve Akçay, 2012: 7).

Yaygın kullanılan bu birim kök testleri dışında birim kök testleri genel olarak 1. Kuşak birim kök testleri ve 2. Kuşak birim kök testleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci kuşak birim kök testlerine örnek olarak Harris ve Tzavalis, Breitung, Levin, Lin ve Chu, Im, Pesaran ve Shin, Hadri, Fisher ADF ve Fisher, Phillips ve Perron birim kök testleri örnek olarak gösterilebilir. (Tatoğlu, 2013: 199).2. kuşak birim kök testlerine ise Moon ve Perron, Choi, Bai ve Ng, Pesaran, Phillips ve Sul, Chang ve Breitung ve Das birim kök testleri örnek olarak gösterilebilir (Güriş, 2015: 222).

Bu çalışmada değişkenlerin durağanlığını sınaama kapsamında 1. Kuşak birim kök testi olan Fisher, Phillips ve Perron birim kök testi kullanılmıştır. Fisher testlerinde veri setinin dengeli panel olma şartını taşıma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bununla beraber Fisher, Phillips ve Perron testinde ters χ^2 , ters normal ve ters logit transformasyonu kullanılarak p- değerleri hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2013: 215).

Tablo 10: Değişkenlere Ait Fisher, Philips ve Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri	Durağanlık
DEMOK	1101.4889	0.0000*	1. Fark
MÜLK	868.2514	0.0000*	1. Fark
TAO	974.6668	0.0000*	1. Fark
ENF	365.8854	0.0000*	1. Fark
İŞS	373.9759	0.0000*	1. Fark
EGİTİM	102.1249	0.0002*	Düzyey
SAGLIK	234.4303	0.0000*	Düzyey
KBG	1110.2153	0.0000*	1. Fark
İGE	805.2734	0.0000*	1. Fark
RE	1216.9946	0.0000*	1. Fark
*Bulgular 0,05 anlam düzeyinde anlamlıdır.			

Tablo 10'da çalışmada kullanılan değişkenlere ait Fisher Philips ve Perron birim kök test sonuçları yer almaktadır. Kamu eğitim harcamaları (EGİTİM) değişkeni ve kamu sağlık harcamaları (SAGLIK) değişkenleri düzeyde durağan iken diğer değişkenler 1. farkları alındığında durağan hale gelmişlerdir.

4.4.2. F Testi

F testi modellerde klasik modelin etkin olup olmadığını araştırmaktadır. Daha açıklayıcı bir ifadeyle modellerde birim veya zaman etkilerinin varlığı araştırılmakta, kullanılan verilerin birimlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmaktadır. Panel veri modellerinde klasik model birim ve zaman etkilerinin bulunmadığı model olarak kabul edilir. Eğer F testi neticesinde veri birimlere göre farklılık göstermiyorsa klasik model geçerlidir (Uluyol ve Türk, 2013: 375).

F testi kapsamında kısıtlı ve kısıtsız model olmak üzere iki tür model kullanılmaktadır. Kısıtlı modelde değişkenlere ait veriler birimlere göre değer almakta iken kısıtsız modelde ise veriler birimlere göre değer almamakta; diğer bir deyişle birim farklılıklarının herhangi bir önemi bulunmamaktadır (Tatoğlu, 2016: 168).

Kısıtsız ve kısıtlı model aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

Kısıtsız model;

$$Y_i = X_i\beta_i + u_i \quad i = 1, \dots, N$$

Kısıtlı model;

$$Y=X\beta+u$$

Şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda sınanacak hipotez ise;

$H_0: \beta_1 = \beta$ şeklinde ifade edilmektedir. H_0 hipotezi eğer reddedilemezse $\beta_i = \beta$ olacaktır ve böylelikle verinin havuzlanmış olduğu kabul edilecektir. Diğer bir deyişle klasik modelin geçerli olduğu ortaya konulacak ve havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile çözüm gerekecektir (Tatoğlu, 2016: 168).

Çalışmada her üç modelde de gerçekleştirilen F testi neticesinde her üç modelde de klasik modelin geçersiz olduğu ortaya konulmuştur. Sonuçlar her üç modelde de birim ve/veya zaman etkilerinin var olduğunu göstermektedir. F testi istatistik değerleri ve prob değerleri Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11: F Test İstatistikleri Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3
F İstatistiği	17.33	11.90	8.10
Prob Değeri	0.0000	0.0000	0.0000

4.4.3. Hausman Testi

Gerçekleştirilen testler neticesinde birim ve zaman etkileri tespit edildikten sonraki aşama bu birim ve zaman etkilerinin sabit veya tesadüfi olup olmadığı yönünde karar verme aşamasıdır. Bu bağlamda Hausman testi tahminciler arasında seçim gerçekleştirme amacıyla kullanılmaktadır (Uluyol ve Türk, 2013: 377).

Hausman testinin amacı aslında her ikisi de etkin olan tahminciler arasında daha etkin olanı tespit etmektedir. Bu kapsamda önemli bir işleve sahip olan Hausman testi k serbestlik dereceli ki-kare dağılımına uymaktadır (Baltagi, 2001: 20).

Hausman testi sonucunda elde edilen olasılık değeri eğer 0,05'in altında çıkıyorsa bu sabit etkiler tahmincisinin tesadüfi etkiler tahmincisine göre daha etkin olduğunu göstermektedir. Fakat olasılık değeri 0,05'in üzerinde ise bu da tam tersi bir durumu yani tesadüfi etkiler tahmincisinin sabit etkiler tahmincisine göre daha etkin olduğunu ifade etmektedir. Hausman testinde hipotez aşağıdaki şekilde kurulmaktadır:

$$H_0 = \text{Tesadüfi etkiler bulunmaktadır.}$$

$$H_1 = \text{Tesadüfi etkiler bulunmamaktadır.}$$

Hausman test sonuçları aynı zamanda panel veri analizi kapsamında ele alınan ülkelerin homojen yapıda olup olmadığıyla alakalı bilgiler de verebilmektedir. Eğer Hausman testi sonucunda sabit etkiler tahmincisi daha etkin ise bu ele alınan ülkelerin homojen bir yapıda olduğu konusunda bir fikir verebilir. Fakat tesadüfi etkiler tahmincisi geçerli ise bu da ülkelerin homojen yapıda olmadığına işaret edebilmektedir (Egeli ve Egeli, 2007: 112).

Tablo 12: Hausman Test İstatistiği Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3
Ki kare İstatistiği	5.60	5.39	15.35
Olasılık Değeri	0.5877	0.6119	0.0318

Tablo 12'de Model 1, Model 2 ve Model 3'e ait Hausman test istatistiği sonuçları görülmektedir. Test sonuçlarına bakıldığında Model 1 ve Model 2'ye ait olasılık değerlerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Model 3'te ise olasılık değeri 0,05'ten düşüktür. Bu kapsamda Model 1 ve Model 2'de H_0 hipotezinin kabul edildiği; tesadüfi etkiler modelinin geçerli olduğu ifade edilebilir. Aynı şekilde Model 3'te ise H_0 hipotezinin red, H_1 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Model 3 için ise sabit etkiler modelinin geçerli olduğu görülmektedir.

4.4.4. Değişen Varyans

Panel veri analizlerinde otokorelasyon gibi istatistiksel olarak sorun arz eden bir diğer sorun değişen varyans (heteroskedasticity) sorunudur. Değişen varyans sorunu bulunduğu halde bu sorun göz ardı edilerek gerçekleştirilen tahminler neticesinde regresyon katsayıları tutarlı olmaya devam edecektir. Fakat bu tahminler artık etkin

olmayacaktır. Yine bu tahmin neticesinde ulaşılan standart hatalar sapmalı olacaktır. Tüm bunların önüne geçebilmek için dayanıklı (robust) standart hatalar türetilmelidir (Güriş, 2015: 71).

Değişen varyans problemi test etmeye yönelik farklı testler geliştirilmiştir. Değiştirilmiş Wald testi sabit etkiler modeli kapsamında kullanılmakta iken Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı testi ve Levene, Brown ve Forsythe testi tesadüfi etkiler modelleri kapsamında başvurulan testlerdendir.

Çalışmada Model 1 ve Model 2 için değişen varyans problemi olup olmadığını sınaama adına Levene, Brown ve Forsythe testi kullanılmıştır. Levene (1960), normal dağılım varsayımının gerçekleşmediği ihtimali de göz önüne alarak dirençli bir heteroskedasite testi önermiştir. Brown ve Forsythe (1974), bunun üzerine katkı sağlamış, Levene'nin test istatistiğindeki ortalama yerine aykırı gözlemlere karşılık olarak da dirençli bir yapı ortaya koyan kırılmış ortalamaya yönelik tahminciler önermişlerdir. Levene'nin değişen varyans testi için istatistik aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2016: 235).

$$W_0 = \frac{\sum_i n_i (\bar{Z}_i - \bar{Z})^2 / (g - 1)}{\sum_i \sum_j (Z_{ij} - \bar{Z})^2 / \sum_i (n_i - 1)}$$

X_{ij} i. Gruptaki X'in j. gözlemi olmakla beraber $Z_{ij} = |X_{ij} - \bar{X}_i|$ 'dir. g_i birim sayısını nitelemekte, n_i ise gözlem sayısını işaret etmektedir. Brown ve Forsythe (1974) tarafından önerilen iki test istatistiğinin ilkinde (W_{50}) \bar{X}_i yerine X_{ij} nin i. Birim medyanı yer almaktadır. İkincisinde (W_{10}) ise \bar{X}_i yerine X_{ij} nin i. birim %10 kırılmış ortalaması bulunmaktadır. W_0 'ın kritik değerleri $g-1$ ve $\sum_i (n_i - 1)$ serbestlik derecesiyle beraber Snedecor F tablosundan bulunmaktadır (Tatoğlu, 2016: 235).

Tablo 13: Levene, Brown ve Forsythe Değişen Varyans Test İstatistiği Sonuçları

Model 1'e ait Levene, Brown ve Forsythe Değişen Varyans Test İstatistiği Sonuçları	
H_0 =Değişen Varyans yoktur.	
Test İstatistiği	Prob>F
W0=2.30270614	0.00058815
W50=0.80575522	0.7414215
W10=2.30270614	0.00058815
Model 2'ye ait Levene, Brown ve Forsythe Değişen Varyans Test İstatistiği Sonuçları	
H_0 =Değişen Varyans yoktur.	
Test İstatistiği	Prob>F
W0=1.08456406	0.36135638
W50=0.73843382	0.82329801
W10=1.08456406	0.36135638

Model 1'e bakıldığında H_0 hipotezinin red edildiği görülmektedir. Model 1 kapsamında değişen varyans vardır. Model 2'de ise H_0 hipotezi kabul edilmekte ve değişen varyans yoktur.

Model 3'te ise Model 1 ve Model 2'nin aksine sabit etkiler modeli geçerli olduğu için değiştirilmiş Wald testi uygulanmıştır. Değiştirilmiş Wald testi(Greene, 2000) sabit etkili modellerde değişen varyansın varlığını sınaama amacıyla geliştirilmiştir.

Birimlere göre heteroskedastinin değiştirilmiş Wald testi ile sınanması için temel hipotez ;

$H_0 = \sigma_i^2 = \sigma^2$ (varyanslar, birimlere göre homoskedastiktir) şeklindedir. Değiştirilmiş Wald test istatistiği ise;

$W = \sum_{i=1}^N \frac{(\hat{\sigma}_i^2 - \sigma^2)^2}{v_i}$ şeklinde tanımlanmaktadır. Burada $\hat{\sigma}_i^2$ i. yatay kesit birimin kalıntı varyansının tahmincisidir. Bu tahminci aşağıdaki gibi elde edilmektedir;

$$\hat{\sigma}_i^2 = \frac{1}{T_i} \sum_{t=1}^{T_i} v_{it}^2$$

Ve bununla beraber,

$V_i = \frac{(T_i-1)}{T_i} \sum_{t=1}^{T_i} (v_{it}^2 - \hat{\sigma}_i^2)^2$ eşitliği bulunmaktadır. W test istatistiği, N serbestlik derecesi ile beraber χ^2 dağılımına uymaktadır (Tatoğlu, 2016: 220-221).

Tablo 14: Değiştirilmiş Wald Testi İstatistik Sonuçları

	Model 3
H_0 =Varyans birimlere göre değişiklik göstermektedir.	
Ki kare İstatistiği	922.62
Olasılık Değeri	0.0000

Değiştirilmiş Wald testi istatistik sonuçlarına göre Model 3'te değişen varyans vardır. H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Varyans birimlere göre değişiklik göstermektedir.

4.4.5. Otokorelasyon

Değişen varyans probleminde olduğu gibi tahminler gerçekleştirilirken otokorelasyon sorunu varlığı tespit edildiği halde buna rağmen tahminler gerçekleştirilirse elde edilen regresyon katsayı sonuçları halen tutarlı olacaktır, fakat artık etkin olmayacaktır. Yine bununla beraber elde edilen standart hatalar da sapmalı olacaktır (Güriş, 2015: 73).

Otokorelasyon problemini test etmeye yönelik başlıca testler Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testi, Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi ve Lagrange Çarpanı ve Genişletilmiş Lagrange Çarpanı testleridir. Değişen varyans probleminde olduğu gibi otokorelasyon problemiyle karşılaşıldığı zaman dirençli tahmincilerle analiz gerçekleştirilmelidir.

Otokorelasyon probleminin var olup olmadığını test etmek adına Model 1 ve Model 2’de lagrange çarpanı (LM) otokorelasyon testi gerçekleştirilmiştir. Breusch (1978) ve Godfrey (1978) tarafından önerilen Lagrange Çarpanı (Lagrange Multiplier = LM) testi bağımlı değişkenin geciktirilmiş birim değerleri bağımsız değişken olarak kullanıldığı modellerde ve ikinci veya daha üst düzeyde bir otokorelasyon sorununun bulunduğu modellerde kullanılmaktadır (Albayrak, 2014: 5).

Tablo 15: LM Otokorelasyon Testi Sonuçları

	Model 1	Model 2
H_0 = Birinci sıra otokorelasyon yoktur.		
LM Test İstatistiği	157.35	138.16
Olasılık Değeri	0.0000	0.0000

LM otokorelasyon sonuçlarına göre Model 1 ve Model 2’de p-değeri = 0.00 < 0.05 olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Model 1 ve Model 2’de birinci sıra otokorelasyon bulunmaktadır.

Model 3’te ise sabit etkiler modeli geçerli olduğu için Baltagi-Wu yerel en iyi değişmez testi uygulanmıştır. Baltagi-Wu (1999) ortaya koymuş olduğu LBI (Yerel En İyi Değişmez Testi) hem sabit etkili modellere hem de tesadüfi etkili modellerde otokorelasyon sorunun varlığını sınama amacıyla geliştirilmiştir. LBI testi aynı zamanda dengesiz panel veri modelleri kapsamında da kullanılabilir. LBI testi ile beraber Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson test istatistiği değeri de elde edilmektedir (Güriş, 2018: 84).

Tablo 16: Baltagi- Wu Yerel En İyi Değişmez Testi Sonuçları

	Model 3
Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson Test İstatistiği Değeri	1.2922203
Baltagi-Wu Test İstatistiği Değeri	1.788489

Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testinin sonuçlarına göre , her iki test istatistiği değeri

2'den küçüktür. Bu test istatistik değerlerinin 2'den küçük olması, otokorelasyon katsayısının sıfıra eşit olduğu hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. Model 3 için için otokorelasyon bulunmaktadır.

4.4.6. Tahmin Edilen Modellere Dair Ampirik Bulgular

4.4.6.1 Model 1 için Tahmin Sonuçları

Demokrasinin göstergelerinin refah üzerindeki etkisi araştırmaya yönelik oluşturulmuş olan " $H_0 =$ Demokrasinin göstergelerinin refah üzerinde etkisi yoktur " hipotezi Model 1 kapsamında sınanmıştır.

Model 1'de Hausman testi sonucunda tesadüfi etkiler modelinin etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tesadüfi etkiler modeli genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (GEKK) referans alınarak tahmin edilmiştir. Değişen varyans ve otokorelasyon probleminin bulunduğu Model 1'de Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisiyle tahmin gerçekleştirilmiştir.

Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi, hem değişen varyans probleminin varlığında, hem de otokorelasyon sorunun varlığında başvurulacak dirençli bir tahmincidir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeline de uygulanabilmekte olan bu dirençli tahminci Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından geliştirilmiştir.

Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kapsamında kalıntıların bağımsız dağılımlı olması varsayımının esneklediği durumda da tahminler yapılabilmektedir. Kalıntıların panel veri modellerinde birim (küme) içerisinde korelasyonlu ve birimler (kümeler) arasında korelasyonsuz olduğu durumda dahi dirençli standart hatalar üretilebilmektedir. Parametrelerin varyans tahmincisi aşağıdaki gibidir;

$$Var(\hat{\beta}) = \frac{N-1}{N-k} \frac{M}{M-1} (X'X)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N X_i' \hat{u}_i \hat{u}_i' X_i \right) (X'X)^{-1}$$

Burada M, küme(birim) sayısını, N_j kümelerdeki birim sayısını, \hat{u}_i ise j. kümedeki i. Kalıntıyı ifade etmektedir (Tatoğlu, 2016: 256).

Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisiyle gerçekleştirilen analiz neticesinde elde edilen tahmin sonuçları Tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 17: Model 1 için Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Robust Standart Hata	p-değeri
DEMOK	7.126058	2.391653	0.003***
MÜLK	2.857569	1.192087	0.017**
TAO	0.0877746	0.0421571	0.037**
İŞS	-0.1856044	0.1383511	0.180
ENF	-0.0492651	0.2375952	0.836
EGİTİM	-1.527109	0.8828044	0.084*
SAGLIK	1.051514	0.7373459	0.154
$R^2 = 0.6911$			
***: %1 Anlamlılık Düzeyi			
**: %5 Anlamlılık Düzeyi			
*: %10 Anlamlılık Düzeyi			

Tahmin edilen tesadüfi etkiler modeli R^2 değeri 0.6911’dir. Bu aynı zamanda bağımsız değişkenlerin modelde yer alan bağımlı değişkeni açıklama gücünü ifade etmektedir.

Tablo 17’de DEMOK değişkeninin katsayısına bakıldığında zaman pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde demokratik göstergelerdeki gelişme kişi başına düşen GSYİH’yı artırmaktadır.

Mülkiyet hakları ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişki, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve korunmasının artırılması kişi başına düşen GSYİH’yı artırmaktadır.

Açıklayıcı değişkenlerden TAO incelendiğinde Model 1’de beklenildiği şekilde sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Ticari açıklık oranı ile kişi başına düşen GSYİH arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ticari açıklık oranının artması kişi başına düşen GSYİH’yı artırmaktadır.

İşsizlik ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman işaretin beklenen yönde olduğu görülmektedir. İşsizlik arttıkça kişi başına düşen GSYİH azalmaktadır. Fakat olasılık değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Enflasyon ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişki kapsamında enflasyon arttıkça kişi başına düşen GSYİH'nın azaldığı görülmektedir. Fakat sonuç istatistiksel olarak anlamsızdır.

Beşeri sermaye yatırımlarından olan kamu eğitim harcamaları ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişki incelendiğinde beklenen yöndeki işaretin gerçekleşmediği görülmektedir. Çıkan sonuca göre kamu eğitim harcamalarının artması kişi başına düşen GSYİH'yı düşürmektedir. Elde edilen sonuç %10 önem düzeyinde anlamlıdır.

Kamu sağlık harcamaları ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişkinin yönü ele alındığında beklendiği gibi kamu sağlık harcamalarının kişi başına düşen GSYİH'yı artırdığı görülmektedir. Olasılık değeri, sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermektedir.

4.4.6.2 Model 2 için Tahmin Sonuçları

Tesadüfi etkiler modelinin geçerli olduğu Model 2'de değişen varyans problemine rastlanmadığı fakat otokorelasyon probleminin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu modelin tahmininde sadece otokorelasyon probleminin rastlandığı koşullarda kullanılan AR (1) Kalıntılı Doğrusal Regresyon Modeli kullanılmıştır.

AR (1) Kalıntılı Doğrusal Regresyon Modeli kalıntının birinci mertebeden otoregresif AR(1) olduğu durumda kurulan regresyonun tahminini vermektedir. Aşağıdaki örnek panel veri modeli ele alındığında

$Y_{it} = X_{it}\beta + \mu_i + u_{it}$ burada u_{it} AR (1) süreci izlemektedir;

$$u_{it} = \rho u_{it-1} + z_{it}$$

$|\rho| < 1$ 'dir ve z_{it} sıfır ortalama ve σ_z^2 varyansla bağımsız ve özdeş dağılmaktadır. Model bu bilgiyi göz önüne alarak tahmin gerçekleştirmektedir (Tatoğlu, 2016: 280).

AR(1) Kalıntılı Doğrusal Regresyon Modeli dirençli tahmincisiyle gerçekleştirilen tahmin sonuçları Tablo 18'de görülmektedir.

Tablo 18: Model 2 için Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	p-değeri
DEMOK	0.128066	0.0038445	0.001***
MÜLK	0.163334	0.0028059	0.000***
TAO	0.000011	0.0000271	0.684
İŞS	0.0006091	0.0003783	0.107
ENF	-0.0010432	0.0004901	0.033**
EGİTİM	-0.0019074	0.0020759	0.358
SAGLIK	0.0040167	0.0017103	0.019**
$R^2 = 0.7204$			
***: %1 Anlamlılık Düzeyi			
**: %5 Anlamlılık Düzeyi			
*: %10 Anlamlılık Düzeyi			

Genelleştirilmiş en küçük kareler yönteminin referans alınmasıyla tahmin edilen tesadüfi etkiler modelinin R^2 değeri 0,7204'tür. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %72.04 açıklamaktadır.

Tablo 18'de DEMOK değişkeninin katsayısı incelendiğinde pozitif yönlü olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Demokratikleşme seviyesinin artması insani gelişmişliği ve dolayısıyla refahı artırmaktadır. %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

MÜLK değişkeni ile insani gelişmişlik arasındaki ilişki ele alındığında katsayının yönünün beklenildiği gibi pozitif olduğu görülmektedir. Olasılık değerine bakıldığı zaman %1 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve korunaklılığının artırılması insani gelişmişliği olumlu yönde etkilemektedir.

Açıklayıcı değişkenlerden TAO ile insani gelişmişlik arasındaki ilişki kapsamında katsayının işaretinin beklenildiği gibi pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Fakat p değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

İşsizlik oranı ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiye bakıldığında işsizlik arttıkça insani gelişmişliğin arttığı görülmektedir. İşaret beklenen yönde değildir. Sonucun anlam düzeyine bakıldığı zaman istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Enflasyon oranı ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman işaretin beklenen yönde olduğu görülmektedir. Enflasyon oranı arttıkça insani gelişmişlik, dolayısıyla refah seviyesi azalmaktadır. Aynı zamanda olasılık değeri sonucun istatistiksel olarak %5 önem düzeyinde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Kamu eğitim harcamaları ile insani gelişmişlik arasındaki ilişki incelendiğinde işaretin beklenen yönde olmadığı ve kamu eğitim harcamalarının arttıkça insani gelişmişlik seviyesinin azaldığı gözlemlenmektedir. Olasılık değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Kamu sağlık harcamaları ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkinin beklenildiği gibi pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Kamu sağlık harcamalarının artırılması aynı zamanda insani gelişmişlik seviyesini artırmaktadır. p değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak %5 anlam düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

4.4.6.3 Model 3 için Tahmin Sonuçları

Hausman testi neticesinde sabit etkiler modelinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılan Model 3'te hem değişen varyans problemine, hem de otokorelasyon problemine rastlanmıştır. Model çözümü Model 1'de olduğu gibi Arellano, Froot ve Rogers tahmincisiyle gerçekleştirilmiştir.

Sabit etkiler modeli, grup içi tahmin yöntemcisi referans alınarak tahmin edilmiştir. 3. Model için tahmin edilen sabit etkiler modelinin R^2 değeri 0.8619'dur. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %86.19 açıklamaktadır.

Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisiyle elde edilen tahmin sonuçları Tablo 19’da ifade edilmektedir.

Tablo 19: Model 3 için Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Robust Standart Hata	p-değeri
DEMOK	2.259805	0.9227462	0.021**
MÜLK	2.929925	0.7380743	0.000***
TAO	0.0073382	0.0060454	0.235
İŞS	-0.0377113	0.0656235	0.570
ENF	-0.1249488	0.0588488	0.043**
EGİTİM	0.1214169	0.2382135	0.614
SAGLIK	-0.1359931	0.3310887	0.685
$R^2 = 0.8619$			
***: %1 Anlamlılık Düzeyi			
**: %5 Anlamlılık Düzeyi			
*: %10 Anlamlılık Düzeyi			

DEMOK değişkeni ile RE arasındaki ilişki ele alındığında demokratikleşme düzeyi arttıkça refah seviyesinin arttığı görülmektedir. Katsayının işareti pozitif yönlüdür. p değeri %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. AB ülkelerinin demokratikleşme seviyeleri arttıkça refah seviyeleri artmaktadır.

Mülkiyet hakları ile refah arasındaki ilişki irdelendiğinde katsayının işaretinin beklendiği gibi pozitif olduğu görülmektedir. Mülkiyet haklarının korunaklılığının artırılması ve güçlendirilmesi refah seviyesini artırmaktadır. Aynı zamanda elde edilen sonucun istatistiksel olarak oldukça anlamlı olduğu görülmektedir.

Açıklayıcı değişkenlerden TAO ile RE arasındaki ilişkiye bakıldığında katsayının yönünün pozitif olduğu görülmektedir. AB ülkelerinin ticari açıklık oranları arttıkça refah seviyeleri de doğrusal yönlü olarak değişmekte ve artmaktadır. Fakat olasılık değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

İşsizlik oranı ile refah seviyesi arasındaki ilişki incelendiğinde işsizlik oranının artmasının refah seviyesini olumsuz manada etkilediği görülmektedir. AB ülkelerinde işsizlik arttıkça refah seviyeleri düşmektedir. Fakat p değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişki kapsamında AB ülkelerinde enflasyonun artmasının bu ülkelerin refah seviyelerini olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir. Enflasyon arttıkça refah seviyeleri düşmektedir. p değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

EGİTİM değişkeni ile RE değişkeni arasındaki ilişki, AB ülkelerinde kamu eğitim harcamalarının artmasının refah seviyelerini olumlu yönde etkilediğini, artırdığını göstermektedir. Fakat p değerine bakıldığı zaman istatistiksel olarak anlamsız bir sonuç elde edildiği gözükmemektedir.

SAGLIK değişkeni ile RE arasındaki ilişki analiz edildiğinde AB ülkelerindeki sağlık harcamalarının artırılmasının refah seviyelerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Katsayının işareti beklenen yönde çıkmamıştır. Aynı zamanda p değerine bakıldığı zaman sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Demokrasi, güçlü kurumsal yapıların varlığıyla, politik özgürlüğü temel almasıyla, siyasi istikrarın önemine değinmesiyle ekonomik büyüme ve refah gibi değişkenler üzerinde olumlu yönde etkide bulunan önemli bir siyasal kavramdır. Demokrasilerin refah üzerindeki olumlu etkisinin otoriter rejimlere göre çok daha yüksek olduğu hem gerçek yaşamda gözlemlenen örneklerle, hem de bu bağlamda gerçekleştirilen araştırmalarla beraber görülmektedir. Politik hakların, sivil ve ekonomik özgürlüklerin sağlanmış ve korunaklı olduğu siyasi ortamlarda toplumların refah seviyeleri yükselmekte, kalkınmışlık düzeyleri artmaktadır.

Çalışmada demokrasi seviyesinin refah düzeyine olan etkilerini tespit etme kapsamında Avrupa Birliği ülkeleri üzerine ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 2 farklı demokrasi göstergesi ve 3 farklı refah göstergesi dahilinde 3 farklı model oluşturulmuştur. Demokrasi göstergeleri olarak demokrasi endeksi ve mülkiyet hakları endeksi ele alınmıştır. Refah göstergeleri olarak ise kişi başına düşen GSYİH, insani gelişmişlik endeksi ve refah endeksi kullanılmıştır. Demokrasi göstergeleri bağımsız değişkenler iken refah göstergeleri ise bağımlı değişken niteliğindedir. Tüm bu değişkenler dışında ticari açıklık oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, kamu sağlık harcamaları ve kamu eğitim harcamaları gibi açıklayıcı değişkenler analize dahil edilmiştir.

Çalışmada ele alınan değişkenler kapsamında 28 Avrupa Birliği Ülkesine ait 2007 ile 2014 yılları arasını kapsayan veriler analize dahil edilmiştir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında demokrasi ve ekonomik büyüme kapsamında ortaya konulan çalışmaların oldukça fazla olduğu fakat demokrasi ve refah arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların oldukça asgari seviyede olduğu görülmektedir. Çalışmada refah göstergeleri olarak hem kişi başına GSYİH, hem insani gelişmişlik endeksi hem de Legatum Refah endeksinin kullanılması çalışmanın literatürdeki benzer çalışmalardan farklı bir niteliğe sahip olmasını sağlamıştır.

Çalışmada kurulan her üç modelde de demokrasi değişkenlerinin refah göstergelerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Hem demokrasi endeksi hem de mülkiyet hakları endeks değerleri arttıkça refah göstergeleri olan kişi başına

GSYİH artmakta, insani gelişmişlik artmakta ve Avrupa Birliği ülkelerinin refah seviyeleri yükselmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında katsayıların işaretinin beklenen yönde olduğu ve sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Çalışmada kullanılan açıklayıcı değişkenlerden ticari açıklık oranının katsayı işareti her 3 modelde beklenildiği yönde sonuç vermişken Model 1’de p değerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının Model 1 ve Model 3’te katsayı işaretleri beklenildiği şekilde iken Model 2’de ise işsizlik arttıkça insani gelişmişliğin arttığı gözlemlenmiştir. Her üç modelde de p değeri istatistiksel olarak anlamsızdır. Enflasyon oranlarına bakıldığında her 3 modelde de katsayının işaretinin yönünün beklendiği gibi sonuçlandığı görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde enflasyon arttıkça refah seviyesi azalmaktadır. Model 2 ve Model 3 aynı zamanda istatistiksel olarak anlamlıdır. Eğitim harcamalarına bakıldığında Model 1 ve Model 2’de eğitim harcamalarının artırılmasının refahı olumsuz etkilediği, Model 3’te ise eğitim harcamalarının artırılmasının refahı olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Model 1’de elde edilen sonuç istatistiksel olarak yalnızca %10 anlam düzeyinde anlamlı iken diğer modellerdeki sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır. Sağlık harcamalarına bakıldığı zaman ise Model 1 ve Model 2’de katsayıların işaretinin beklenildiği gibi pozitif olduğu görülmektedir. Kamu sağlık harcamalarının artırılması kişi başına GSYİH’yı ve insani gelişmişliği olumlu yönde etkilemektedir. Model 3’te ise katsayının işareti negatiftir. Model 2’de elde edilen sonuç istatistiksel olarak %5 anlam düzeyinde anlamlıdır.

Çalışmada kontrol değişkeni olan EGİTİM değişkeninin Model 1 ve Model 2’de katsayılarının beklenen yönde olmadığı görülmektedir. EGİTİM değişkeni kamu eğitim harcamalarını ifade etmekle beraber çalışmada bu değişken kapsamında genel olarak (Model 1 ve Model 2’de) arzu edilen sonuçların elde edilememesinde Avrupa Birliği ülkelerinde ele alınan yıllar (2007-2014) arasında kamu eğitim harcamalarında azalmanın etkili olduğu ifade edilebilir. Özellikle çok geniş yelpazede yer alan kamu harcamalarıyla rekabet etme durumunda olan kamu eğitim harcamalarının AB ülkeleri genelinde hükümetlerin önceliğinden çıkarılmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda eğitim alanında tedarik edilen destek programları azaltılması, öğrenciler için katkı

paylarının azaltılması ve eğitim personellerine daha düşük ücretler ödenmeye başlanması gibi birtakım önlemler alındığı görülmektedir. Bu da Avrupa Birliği ülkelerinde eğitim harcamalarında belirli bir payın kamu sorumluluğundan alınıp özelleştirmeler kapsamında ele alınmasına neden olmaktadır. Özellikle 2008 krizi ile beraber AB ülkelerinde görülen yüksek kamu açıklarının eğitim bütçesini baskıladığı ifade edilebilir (Tosunoğlu, 2014: 177).

Çalışmada elde edilen sonuçlar literatürdeki çalışmalarda elde edilen sonuçların geneliyle örtüşmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde demokratikleşme seviyesi arttıkça refah seviyeleri de artmaktadır. Literatürdeki farklı ülkeleri kapsayan çalışmalara bakıldığı zaman bu çalışmaların ekseriyetinde demokratikleşme seviyesinin arttıkça refah seviyelerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Belirli demokratik normları yakalamış ve bu kapsamda rol model ülkelere sahip Avrupa Birliği'ni kapsayan analiz sonuçlarına dayanarak yüksek refah seviyelerine ulaşmak isteyen ülkelerin demokratikleşmenin gereklerini gündemlerine almaları gerektiği ifade edilebilir. Bu kapsamda özellikle az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler, kişisel özgürlüklere önem vermeli, toplum içerisinde yaşayan bireylerin ekonomik özgürlüklerini artırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirmeli, mülkiyet haklarını güçlendirmeli, bu mülkiyet haklarının korunaklılığını artırmalı ve politik istikrarı tesis etmelidir. Yine aynı zamanda iyi bir demokrasi için yargı bağımsızlığının tesis edilmesine önem verilmeli, kamu kaynaklarının etkin kullanımı için yolsuzluk, rüşvet vb uygulamalardan kaçınılmalıdır. Siyasal katılımın artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunulmalı ve belirli bir siyasi kültür birikiminin tesis edilmesine özen gösterilmelidir.

EKLER**EK-1 : ÜLKELER**

Almanya	Litvanya
Avusturya	Lüksemburg
Belçika	Macaristan
Birleşik Krallık	Malta
Bulgaristan	Polonya
Çek Cumhuriyeti	Portekiz
Danimarka	Romanya
Estonya	Slovakya
Finlandiya	Slovenya
Fransa	Yunanistan
Hırvatistan	
Hollanda	
İrlanda	
İspanya	
İsveç	
İtalya	
Kıbrıs	
Letonya	

Fisher-type unit-root test for Dtao
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Avg. number of periods = 7.96

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	974.6668	0.0000
Inverse normal	Z	-22.4911	0.0000
Inverse logit t(144)	L*	-49.8738	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	86.8059	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

Fisher-type unit-root test for Dur
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Avg. number of periods = 7.96

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	373.9759	0.0000
Inverse normal	Z	-6.3543	0.0000
Inverse logit t(144)	L*	-15.3866	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	30.0459	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

Fisher-type unit-root test for saglik
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Number of periods = 8

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	234.4303	0.0000
Inverse normal	Z	-6.9758	0.0000
Inverse logit t(144)	L*	-10.3121	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	16.8601	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

Fisher-type unit-root test for Dgdp
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Avg. number of periods = 7.96

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	1110.2153	0.0000
Inverse normal	Z	-25.1322	0.0000
Inverse logit t(144)	L*	-57.0187	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	99.6140	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

Fisher-type unit-root test for Dhdi
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Avg. number of periods = 7.96

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	805.2734	0.0000
Inverse normal	Z	-20.2377	0.0000
Inverse logit t(139)	L*	-41.7972	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	70.7997	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

Fisher-type unit-root test for Dpi
Based on Phillips-Perron tests

Ho: All panels contain unit roots Number of panels = 28
Ha: At least one panel is stationary Avg. number of periods = 7.96

AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T -> Infinity
Panel means: Included
Time trend: Not included
Newey-West lags: 3 lags

		Statistic	p-value
Inverse chi-squared(56)	P	1216.9946	0.0000
Inverse normal	Z	-28.0619	0.0000
Inverse logit t(144)	L*	-63.1202	0.0000
Modified inv. chi-squared	Pm	109.7037	0.0000

P statistic requires number of panels to be finite.
Other statistics are suitable for finite or infinite number of panels.

KAYNAKLAR

- Acar, A. (1999). “Türkiye’de Temsili Demokrasi-Katılma İlişkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 233-246.
- Acar, E. (2017). “Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, ICEBSS 2017 Özel Sayı, 248-263.
- Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. A. ve Yared, P. (2003). “Income and democracy”, *NBER Working Paper Series*, 11205, pp. 1-64.
- Adıgüzel, Ş. (2014). “Türkiye’de Siyasi Hak ve Ödevlerin Tarihsel Gelişim Süreci”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman , 2014.
- Afşar, M. (2009). “Türkiye’de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2009, ss. 85-98.
- Ağaoğulları, M. A. (2006). “Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği”, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Akar, H. (2015). “Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye’nin Değerlendirilmesi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 2015 Cilt: 52 Sayı: 606, ss. 23-40.
- Akar, S. (2014). “Türkiye’de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma”, *Journal of Life Economics*, 1, ss. 1-12.
- Akıncı, G. Y., Akıncı, M. ve Yılmaz, Ö. (2013). “İktisadi Küreselleşme ve Finansal Özgürlükler Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, 80-99.
- Akıncı, M. (2014). “Hayek’in Sosyal ve Siyasal Teorisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 39, 73-90.
- Akkuş, Ö. (2017). “Ekonomik Politika Belirsizliği ve Politik İstikrarsızlığın Büyüme Üzerindeki Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 17 - Sayı/No: 3 (27-42).
- Aksan, G. (2012). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27 / 2012, ss. 9-19.

- Aktan, O. H. ve Baysan, T. (1984). "Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu: Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar", *ODTÜ Gelişme* (12), ss. 49-106.
- Aktan, C. C. (1995). "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1, Mart 1995, ss. 3-32.
- Aktan, C. C. (1999). "2000'li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri 1: Değişim Mühendisliği", İstanbul: Türkiye Genç İşadamları Derneği Yayını.
- Aktan, C. C. (2010). "Türkiye'de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, No: 2, 2010 ISSN: 1309-8020 (Online), ss. 166-197.
- Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). "Sosyal Refah Devleti", Ankara, Okutan Yayınları.
- Aktan, C. C. (2015a). "Demokrasiye Alternatif Bir Siyasal Sistem Önerisi: Demarşı", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, No: 1, 2015 ISSN: 1309-8012 (Online), ss. 78-106.
- Aktan, C. C. (2015b). "Özgürlük Felsefesi Üzerine", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2015 ISSN: 1309 -8012 (Online), ss. 55-71.
- Aktuğ, S. (2010). "Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme", Ekonomik Kalkınma ve Bölüşüm İlişkileri, <http://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/bolusum.pdf>, (Erişim tarihi: 08/03/2017).
- Akyılmaz, B. (1998). "Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1-2, ss. 1-12.
- Albayrak, Ö. (2003). "Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa ve Refah İlişkisi", 2003, Ankara, Yüksek Lisans Tezi.
- Albayrak, A. S. (2014). "Otokorelasyon Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ototregresyon Teknikleri ve Bir Uygulama", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, ss. 1-20.

- Alchian, A. ve Demsetz, H. (1973). "The Property Right Paradigm". *Journal of Economic History*, 33 (1), 16–27.
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N. ve Swagel, P. (1996). "Political Stability and Economic Growth", *Journal of Economic Growth*. 1(2), 189-211.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). "Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı". *TBB Dergisi*, Sayı: 60, ss.71-96.
- Alkin, E. (1995). "Türkiye’de Gelir Dağılımı", *Yeni Türkiye*, ss. 141–144.
- Alpaydın, Y. (2008). "Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri", *İLEM Yıllık*, 3(3), ss. 49-64.
- Altın, A. (2013). "Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1 Sayı:2, 101-118.
- Amiri, A. ve Ventelou, B. (2012). "Granger Causality Between Total Expenditure on Health and Gdp in OECD: Evidence From the Toda-Yamamoto Approach", *Economics Letters*, Vol.116, 541-544.
- Amselek, P. (1972). "La phénoménologie et le droit" , *Archives de philosophie du droit*, Tome 17, Sirey.
- Andreß, H. J. ve Heien, T. (2001). "Four Worlds of Welfare State Attitudes? A Comparison of Germany, Norway, and the United States", *European Sociological Review*, 17(4): 337-356.
- Annaka, S. ve Higashijima, M. (2017). "Democratization and Human Development", *Working Papers 1712*, Waseda University, Faculty of Political Science and Economics.
- Araujo, R. J. (2014). "Totalitarian Democracy and the Future of the International Order", *University of St. Thomas Journal of Law and Public Policy*, Volume 9 Issue 1 Fall 2014, Article 2, 35-70.
- Archibugi, D., Held, D. ve Köhler, M. (1998). "Re-imagining Political Community: *Studies in Cosmopolitan Democracy*", Stanford: Stanford University Press.
- Arellano, M. (1987). "Computing Robust Standard Errors for Within-Groups Estimators", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 49(4), 431-434.

- Arı, M. (2004). “*Düşük Yoğunluklu Demokrasi ve Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Demokratikleşme Süreci*”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Arın, T. (1994). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Fonlarının Açıkları: Liberal Sosyal Güvenlik Rejiminin Çelişkileri ve İflası”, *10. Türkiye Maliye Sempozyumu, Kamu Kesimi Finansmanı*, Adana: Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Yayını, 1994.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 60-76.
- Arrow, K. J. (1950). “A difficulty in the concept of social welfare.” *Journal of Political Economy*, 58: 328–346.
- Arslan, Ü. ve Doğan, C. (2004). “Demokrasi ve Ekonomik Büyüme”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Arslan, G. E. (2013). “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl 6, Sayı 2, Aralık 2013 (45-52).
- Ata A. Y ve Şahbaz A. (2013). “Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyoekonomi*, July-December , 2013-2, ss. 161-180.
- Ateş, H. ve Nohutçu, A. (2006). “Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2006, 6 (11), s. 248.
- Atik, H. (2006). “*Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme*”, Bursa: Ekin Kitabevi, 1. Baskı, 2006.
- Atkinson, A. B. (1970). "On the Measurement of Inequality." *Journal of Economic Theory*, vol. 2, pp. 244-63.
- Attar, M. A (2014). “Türkiye’de Sosyal İlerleme ve Sosyal Politika: Bazı Gözlemler”, TOBB ETÜ SPM, *Sosyal Politikalar Platformu, Platform Notu 14 / P-2* Yayınlanma Tarihi: 09.12.2014.

- Aydın, D. (2014). “Küreselleşme ve Yoksulluk”, İHH, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2014.
- Aydın, Z. (2008). “Demokrasi Mühendisliği ve Azgelişmiş Ülkeler”, Cilt: 1, Sayı: 1, Nisan 2008, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 50-83.
- Aydın, K. M ve Çakmak, E. E. (2017). “Sosyal Devletin Temelleri”, *Bilgi* (3 4), 2017 Yaz / Summer : 1 - 19.
- Ayuba, A. J. (2014). “The Relationship between Public Social Expenditure and Economic Growth in Nigeria: An Empirical Analysis”, *International Journal of Finance and Accounting* 2014, 3(3): 185-191.
- Bailey, M. J. (1956). “The Welfare Cost of Inflationary Finance”, *Journal of Political Economy*, 64(2), p. 93–110.
- Bakare, S. ve Olubokun, S. (2011). “Health Care Expenditure and Economic Growth in Nigeria: An Empirical Study”, *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences (JETEMS)* 2 (2): 83-87.
- Bakker, C. (2003). “Anahtar Sözcük Çeşitlilik Dinler Arası Eğitim ve Dini Gruplar İçinde Belirsizlik Sorunu”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (28-30 Mart 2001)*, 359-378, Ankara: MEB Yayınları.
- Baltacı, C. (1997). “Demokratik Eşitlik İlkesi”, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Yıl:1997 ss.199-211.
- Baltagi, B. H. ve Wu, P. X. (1999). “Unequally Spaced Panel Data Regressions with AR(1) Disturbances”, *Econometric Theory*, 15, pp. 814-823.
- Baltagi, B. (2001). “*Econometric Analysis of Panel Data*”, 2nd Ed., UK: John Wiley & Sons Ltd.
- Barber, B. R. (1969). “*Conceptual Foundations of Totalitarianism*”, Totalitarianism in Perspective; Three Views, Carl J. Friedrich, - Michael Curtis- Benjamin R. Barber, London: Pall Mall Press, 1969.
- Bardhan, P. (2005). “Institutions Matter, But Which Ones?” *Economics of Transition*, 13(3), 499-532.

- Barış, S. ve Uzun, N. (2015). “Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015 ss. 119-151.
- Barış, S. ve Şahin, M. (2017). “Tasarruf Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Tokat'ta Kamu Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama”, *V. Anadolu International Conference in Economics*, May 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.
- Barnett, C. (2004). “Deconstructing Radical Democracy: Articulation, Representation and Being-With Others”, *Political Geography*, 23, 503-528.
- Barro, R. J. (1996). “Democracy and Growth”, *Journal of Economic Growth*, 1: 1-27 (March 1996).
- Başar, S. ve Yıldız, Ş. (2009). “İktisadi Büyümenin Demokratikleşme Üzerindeki Etkileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, ss. 56-75.
- Bauman, Z. (1997). “Özgürlük”, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Benhabib, S. (1999). “Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru”, *Demokrasi ve Farklılık*, (Edit. BENHABIB, S.), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Berber, M. (2004). “İktisadi Büyüme ve Kalkınma”, Derya Kitabevi, 2. Baskı, Trabzon, 2004.
- Bërdufi, D. (2014). “Does democracy cause subjective well-being? (2003-2012 Albanian electorate case)”, *Interdisciplinary Journal of Research and Development* “,Vol (I), No.1, 51-56.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2009). “Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri ile Analizi: Türkiye Örneği”, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), ss. 47-76.
- Bilen, M. (2002). “Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü”, İ.Ü. SBE., Doktora Tezi, İstanbul.
- Bingöl, Y. (2009). “Bilgi Çağında Demokrasiye Geçiş Tartışmaları”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* / 2009 Cilt: IV Sayı: II, 109-126.
- Boadway, R. (1997). “The Role of Second-Best Theory in Public Economics”. In: Eaton, B, Harris, R (eds.) Trade, Technology and Economics: Essays in Honour of Richard G. Lipsey. Cheltenham, UK: Edward Elger, pp. 3–25.

- Bonoli, G. (1997). "Classifying Welfare States: a Two-dimension approach", *Journal of Social Policy*, Vol. 26, pp. 1351-372.
- Boomen, B. J. (2011). "What Is Social Democracy An Introduction" , Alfred Mozer Stichting, Amsterdam.
- Bouricius, T.G. (2013). "Democracy Through Multi-Body Sortition: Athenian Lessons for the Modern Day", *Journal of Public Deliberation*, Volume: 9, Issue: 1.
- Breusch, T. S. (1978). "Testing for Autocorrelation in Dynamic Linear Models," *Australian Economic Papers*, 17, 334-355.
- Briggs, A. (1961). "The Welfare State in Historical Perspective", in: *Archives Europeennes de Sociologie*, 2 (1961), ss. 58-221.
- Briggs, A. (2006). "The Welfare State in Historical Perspective". Pierson. Christopher - Castles. G. Francis (Ed.).The Welfare State Reader. Polity Press. Cambridge. p. 16- 29.
- Brown, M. B. ve Forsythe, A. B. (1974). "The Small Sample Behavior of Some Statistics Which Test the Equality of Several Means", *Technometrics*, 16, 129-132.
- Brownstein, B. (1980). "Pareto Optimality, External Benefits and Public Goods: A Subjectivist Approach", *The Journal of Libertarian Studies*, Vol IV, No: 1 (Winter, 1980), 93-106.
- Brunetti, A. (1998). "Political Variables in Growth Regressions in The Political Dimension of Economic Growth", edited by S. Borner and M. Paldam (New York: St. Martin's Press).
- Brunt, L. (2011). "Property Rights and Economic Growth: Evidence from a Natural Experiment", *Discussion Paper*, NHH, SAM 20 211, ISSN: 0804-6824, November 2011.
- Büke, A. (2016). "Kuvvetler Ayrılığının Parlamenter Sistemde Siyasal Partilerin Faaliyetlerine Etkisi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 1 (2), 225-239. DOI: 10.21733/ibad.37.
- Caddy, J. ve Vergez, C. (2001). "Citizens As Partners-Information, Consultation and Public Participation", OECD, <http://www1.oecd.org/publications/e-book/4201131E.PDF>, E.T: 17.04.2017.

- Cam, E. (2013). “*İşyerinde Sosyal Diyalog ve Demokrasi*”. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Capoccia, G. (2013). “Militant Democracy: The Institutional Bases of Democratic Self-Preservation”. *Annual Review of Law and Social Sciences* 9: 207–226.
- Carbone, G. (2012). “Do New Democracies Deliver Social Welfare? Political Regimes and Health Policy in Ghana and Cameroon”, *Democratization* Vol. 19, No. 2, April 2012, 157 –183.
- Carney, M. (2015). “*From Lincoln to Lothbury: Magna Carta and the Bank of England*”, A lecture at Lincoln Cathedral as part of the Lincoln Lectures 2015, 16 July 2015, Bank of England, 1-15.
- Case, K. F., Fair, R. C. ve Oster, S.M. (2011). “*Ekonominin İlkeleri*”, Palme Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- Cataldo, M. (2014). “*Cyberdemocracy: Assessing the European Parliament*” . Thesis. Rochester Institute of Technology, RIT Scholar Works.
- Cevizli, İ. (2013). “*Demokrasi ve Ekonomik Gelişme İlişkisi*”, Yüksek lisans Tezi, Aydın-2013.
- Charles, G. U. (2002). “Constitutional Pluralism and Democratic Politics: Reflections on the Interpretive Approach of Baker v. Carr”, *80 N.C. L. Rev.* 1103 (2002).
- Chatterjee, P. (1999). “*Approaches to the Welfare State*”, D.C. Nashville Press, Washington, 1999.
- Cheema, S. G. ve Maguire, L. (2002). “Democracy, Governance and Development: A Conceptual Framework”, *4th Global Forum on Re-Inventing Government*, New York, US, pp. 1-24.
- Civelek, J. (1989). “1789 Fransız Bildirisi Ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 9, Sayı: 1, 1989, (ss. 1-9).

- Clarke, M. (2003). “*Is Economic Growth Desirable? A welfare economic analysis of the Thai experience*”. PhD Thesis. Melbourne: Victoria University.
- Clift, B. (2007). “Renovating European Social Democracy”, *Renewal: A Journal of Social Democracy*, Volume 15, Number 2/3, (2007), pp. 36-45. ISSN 1905007677.
- Coşan, P. E. ve Gülova, A. A. (2014). “Örgütsel Demokrasi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2), ss. 231-248.
- Conversi, D. (2012). “Majoritarian Democracy and Globalization Versus Ethnic Diversity”, *Democratization*, Volume: 19, Issue: 4, pp: 789-811.
- Cranston, M. (1967). “*Freedom*”, Longmans, Third Edition, London.
- Cross, F. B. (1997). “International Determinants of Human Rights and Welfare: Law, Wealth or Culture”, *7 Ind. Int. Comp. Law Rev.* 265 (1997).
- Çakmak, Ö. (2008). “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 11, 33-41.
- Çalışkan, A. (2001). “*Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEU. SBE. İzmir, 2001.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 2010/2, s. 89–132.
- Çalışkan, Z. D. ve Kurt, Ü. (2017). “Türkiye Ekonomisinde Finansal İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *V. Anadolu International Conference in Economics*, May 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.
- Çeçen, A. (1984). “Demokrasi ve İnsan Hakları”, *İnsan Hakları Yıllığı*, Sayı: 5-6, Yıl:1.
- Çelebi, A. K. (2003). “*Liberal Ekonomik Düşünce de Kamu Kesiminin Büyüklüğü Sorunu*”, Emek Matbaası, Manisa, 2003.
- Çeştepe, H. ve Yıldırım, E. (2016). “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, 12-26.
- Çitci, O. (1999). “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 5, Sayı: 6, Kasım 1996, s.5-14.

- Çolak, Ö. F. ve Öztürkler, H. (2012). “Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi”, *Bankacılar Dergisi*, S.82, s.3-44.
- Dama, N. (2016). “Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi”, Doktora Tezi, Yıldırım Bayezit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Dasgupta, P. ve Mäler, K. G. (2001). “Wealth and sustainable development”. *World Economics*, 2.
- Değirmen, S. ve Şengönül, A. (2012). “Türkiye’de Net Özel Tasarruf -Yatırım Açığının Belirleyicileri”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2012/114.
- Deininge, K. ve Squire, L. (1996). “A New Data Set Measuring Income Inequality”, *The World Bank Economic Review*, Vol. 10, No. 3, 65-91.
- Demir, F. (2005). “Anayasa Hukukuna Giriş”, 6.Basım, DEÜ. Yay., İzmir, Mart.
- Demir, S. (2006). “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, ss. 2-5.
- Demir, H. (2010). “Kuvvetler Ayrılığı Etrafındaki Yaklaşımların Tahlili”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 223-246.
- Demir, N. (2010). “Demokrasinin Temel İlkeleri Ve Modern Demokrasi Kuramları”, *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), ss. 597-611.
- Derviş, K. (2007). “Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı”, *Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (27), 1-9.
- Dieterlan, P. (1964). “*Ideologie Dominante*”, Cujas, Paris.
- Dinler, Z. (2010). “*Mikro Ekonomi*”, Bursa, Ekin Yayınevi, 21. Basım.
- Divitçioğlu, S. (1982). “*Mikroiktisat*”, Sermet Matbaası, Kırklareli-Vize , VI. Basım.
- Doğan, A. (2005). “Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 25, 1-19.
- Doorenspleet, R. and Pellikaan, H. (2013). “Which type of democracy performs best?”, *Acta Politica*, 48(3): 237–267.

- Dorn, D., Fischer, J., Kirchgässner, G. and Sousa-Poza, A. (2007). "Is it Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness" in *Social Indicators Research*. 82(3). 505-526.
- Doucouliağos, H. ve Ulubaşoğlu, M. (2006). "Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis", School of Accounting, *Economics and Finance School Working Paper - Economic Series* 2006 SWP 2006/04.
- Dougherty, C. ve Kurke, L. (1993). "*Cultural Poetics in Archaic Greece : Cult, Performance, Politics*", Cambridge ; New York, Cambridge University Press.
- Drewnowski, J. (1977). "Poverty: Its Meaning and Measurement" , *Development and Change* 8: 1-25.
- Drucker, P. F. (1993). "*Yeni Gerçekler*", (Çev. Birtane Karanakçı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayın No.:315/25.
- Duman, D. (2015). "Demokraside Yeni Arayışlar: Kozmopolit Demokrasi ve Eleştirileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015, s. 351-362.
- Dülgerlioğlu, E. (2000). "*Kalkınma Ekonomisi*", Vipsaş A.Ş., Bursa, 2000, s.4.
- Eele, C. (2013). "*Perceptions of Magna Carta: Why has it been seen as significant?*", Dissertation Code: DISS02860, University of Durham March 2013.
- Egeli, H. A. ve Egeli P. (2007). "İhracat-Millî Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS 38*, <http://www.ayk.gov.tr/icanas38>, (Erişim Tarihi: 03.07.2018).
- EIPA (2011). "Direct and Participatory Democracy at Grassroots Level: Levers for forging EU citizenship and identity?", European Institute of Public Administration, authors: E. Best, M. Augustyn and F.Lambermont), European Union, 2011.
- Ekici, S. (2009). "*1982 Anayasasında Seçme ve Seçilme Hakları*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara-2009.

- Ekin, N., Alper, Y. ve Akgeyik, T. (1999). “*Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*”, İstanbul: İTO Yayınları.
- Elimirzeyev, Y. (2015). “*Bağımsızlık Döneminden Önce ve Sonra Azerbaycan Ekonomisinde Toplumsal Refahtaki Dönüşüm*”, Muğla, Eylül 2015, Yüksek Lisans Tezi.
- Elmi, Z. M. ve Sadeghi, S. (2012). “Health Care Expenditures and Economic Growth in Developing Countries: Panel Co-Integration and Causality”, *Middle-East Journal of Scientific Research* 12 (1): 88-91, 2012.
- Emery, F. E. ve Thorsrud, E. (2003). “*Form and Content in Industrial Democracy*”, Routledge.
- Ener, M. ve Demircan, E. (2008). “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 57-82.
- Erdal, S. (2012). “*Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi*”, Doktora Tezi, İzmir-2012.
- Erdoğan, E. ve Duman, D. (2017). “Avrupa Birliği’nin Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Anlayışının Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programına Yansımaları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 54 , p. 433-449, Spring I 2017.
- Erdoğan, M. (2013). “Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:12, Sayı:24, Güz 2013/2, s.21-29.
- Erdoğan, M. (2000). “Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var Mı?”, *Doğu-Batı*, Sayı: 13, 45-57.
- Erdoğan, S. (2016). “*Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkeler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz*”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Hatay-2016.
- Eren, E. ve Bildirici, M. (2001). “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980–2001”, *İşletme ve Finans*, 187, 27–33.

- Ergenekon, S. (1996). “*Tasarruf Eğilimini Etkileyen Sosyolojik Faktörler*”. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkuş, S. (2016). “*Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay-2016.
- Eroğlu, T. (2006). “Yönetime Katılma Biçimleri Ve Yerel Yönetimlerde Demokratik Mekanizmalar”, *Selçuk Üniv. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, ss.191-206.
- Ersöz, H. Y. (2006). “Sosyal Politika-Refah Devleti-Yerel Yönetimler İlişkisi”, Prof. Dr. Tokev Dereli’ye Armağan, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, s.760.
- Ersöz, H. Y. (2003). “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 53, Sayı: 2, 2003, ss. 119–144.
- Ersöz, H. Y. (2000). “*Sosyal Politika Açısından Yerel Yönetimler: İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2000.
- Esping-Andersen, G. (1990). “*The Three Worlds of Welfare Capitalism*”, Oxford, Policy Press.
- Fejoh, J. (2015). “Industrial Democracy as Determinant of Job Satisfaction among Workers of Public Health Institutions in Ogun State, Nigeria”, *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 5, No. 10; October 2015, 116-113.
- Femia, J. V. (1993). “*Marxism and Democracy*”, Clarendon Press, Oxford.
- Ferguson, J. R. (2017). “The Calculus of Democratization and Development”, *Democracy Calculus*, Michigan State University.
- Fişek, K. (1977). “Yönetime Katılma”, *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*, Ankara: 36.
- Fotopoulos, T. (2006). “Liberal and Socialist Democracies versus Inclusive Democracy”, *The International Journal of Inclusive Democracy*, Vol. 2, No. 2 (January 2006).

- Frey, BS. ve Stutzer, A. (2000). "Happiness Prospers in Democracy", *Journal of Happiness Studies*. 1(1). 79-102.
- Froot, K. A. (1989). "Consistent Covariance Matrix Estimation with Cross-Sectional Dependence and Heteroskedasticity in Financial Data", *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 24, 333-355.
- Fukuyama, F. (1999). "*Tarihin Sonu ve Son İnsan*", çev.: Z. Dicleli, İstanbul, Gün Yayınları.
- Gallardo, G. (2009). "The Human Development Index as an Effort to Measure Well-Being In Honduras", *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy" Charting Progress, Building Visions, Improving Life* Busan, Korea - 27-30 October 2009.
- Gediz, B. ve Yalçınkaya, H. M (2001). "Nasıl Bir Bütçe Politikası?", *Yönetim ve Ekonomi*, Yıl:2001 Cilt:7 Sayı: 1., 53-69.
- Gerring, J., Bond, P. Barndt, W. ve Moreno, C. (2005). "Democracy and Economic Growth A Historical Perspective", *World Politics* 57 (April 2005), 323–64.
- Ghali, B. (2003). "*The Interaction Between Democracy and Development*", UNESCO, Paris. pp: 9-14.
- Gilbert, N. ve Terrell, P. (1998). "*Dimensions of Social Welfare Policy*", Massachusetts: Allyn–Bacon Publ., Fourth Edition, 1998.
- Gills, B., Rocamora, J. ve Wilson, R. (1994). "*Düşük Yoğunluklu Demokrasi*", *Düşük Yoğunluklu Demokrasi* (Ed. Samir Amin vd.), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Gills, B., J. Rocamora ve Wilson, R. (1995). "*Düşük Yoğunluklu Demokrasi*," Amin, S., A. G .Frank ve N. Chomsky (der.), *Düşük Yoğunluklu Demokrasi içinde*, çev.. A. Fethi, İstanbul: Alan, 9–46.
- Giritli, İ. ve Sarmaşık, J. (2001). "*Anayasa Hukuku*", 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Gnegne, Y. (2009). "Adjusted Net Saving and Welfare Change", *Ecological Economics*, 68 (2009) , pp. 1127 – 1139.

- Godfrey, L. G. (2007). "Alternative Approaches to Implementing Lagrange Multiplier Test for Serial Correlation in Dynamic Regression Models", *Computational Statistics and Data Analysis*, 51, 3282-3295.
- Gökalp, F. M ve Baldemir, E. (2006). "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı :1, 212-226.
- Gökbunar, R. , Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008), "Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, İstanbul, 9(2), 158-173.
- Göktolga, O. (2014). "Demokrasinin Demokratikleştirilmesi: Yerel Doğrudan Demokrasi Uygulamaları", *Birey ve Toplum Dergisi*, Güz 2014, Cilt: 4, Sayı: 8, 97-115.
- Gönen, E. ve Özmete, E. (2007). "Finansal Refah: Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar ile Özsaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Aile ve Toplum* Yıl: 9 Cilt: 3 Sayı: 11 Ocak-Şubat-Mart 2007 ISSN: 1303-0256, 57-69.
- Görün, M. (2006). "Yerel Demokrasi ve Katılım: İzmir, Konya ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (2), ss. 159-184.
- Gözler, K. (2011). "*Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*", Bursa, Ekin, 2011, 2 Cilt.
- Gözlügöl, S. V. (2013). "Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XVII, Y. 2013, Sa. 1-2, 1423-1453.
- Göztepe, E. (2010). "*Çoğulcu Demokrasi Anlayışına Karşı Çoğulcu Demokrasi Modelleri Normatif Düzenleme Olanakları ve Bunun Sınırlılığı Üzerine Bazı Düşünceler*", Ankara: TBB Yayını.
- Grassi, D. (2014). "Democracy, Social Welfare and Political Violence: The Case of Latin America", *Journal of International Relations and Development* (2014) 17, 242–273. doi:10.1057/jird.2013.1; published online 24 May 2013.
- Grasso, M. ve Canova, L. (2008). "An Assessment of the Quality of Life in the European Union Based on the Social Indicators Approach", *Social Indicators Research*, Sayı: 87, pp.1-25.
- Gray, J. (2000). "*Liberalizmin İki Yüzü*", Dost Kitabevi, Ankara.
- Greene, W. (2000). "*Econometric Analysis*", Upper Saddle River, Nj: Prentice- Hall.
- Greene, W. (2003). "*Econometric Analysis*", 5th Ed., New York: Prentice Hall.

- Greve, B. (2008). "What is Welfare?" *Central European Journal of Public Policy*, 2 (1): pp.50-73.
- Grogan, C. M. ve Gusmano, M. K. (2005). "Deliberative Democracy in Theory and Practice: Connecticut's Medicaid Managed Care Council". *State Politics and Policy Quarterly* 2005, 5(2): 126-146.
- Gruen, C. ve Klasen, S. (2008). "Growth, inequality, and welfare: comparisons across space and time", *Oxford Economic Papers*, Sayı: 60, pp. 213-236.
- Gupta, R. ve Uwilingye, J. (2009). "Measuring the welfare cost of inflation in South Africa: a Reconsideration", *SAJEMS NS* 12 (2009) No 2, 137-146.
- Gutmann, A. ve Thompson, D. (2004). "*Why Deliberate Democracy*", Princeton University Press, ISBN: 9780691120195.
- Gül, H. (2008). "Keynes'çi Refah Devletinin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları", *Toplum ve Demokrasi*, Yıl 2, Sayı 2, 107-132.
- Gülcan, E. (2017). "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi ve Refah Devleti Tipolojisine Etkisi", *Social Sciences Studies Journal*, Vol:3, Issue:11 pp.1719-1731.
- Güler, M. A (2015). "Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma", *İş ve Hayat Dergisi*, 2015, 1. Sayı, 57-96.
- Gün, L. (2013). "Demokrasi ve Büyümenin Arasındaki İlişki", *Journal of Business Economics and Political Science*, Vol 2, No3, pp: 1-10.
- Günel, P. (2009). "*Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye*", T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara Mayıs 2009.
- Güneş, Ş. (2005). "Türkiye'de Nüfus Artışının Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Üzerine Ekonometrik bir Analiz". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3), 123-136.
- Güney, T. (2013). "*Yolsuzluk ve Refah*", Doktora Tezi, Kütahya.
- Güney, T. ve Durman, M. (2014). "Yolsuzluğun Refah Düzeyi Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Y.2014, C.19, S.3, s.253-266.

- Güriş, S. (2015). “*Stata ile Panel Veri Modelleri*”, Der Yayınları, İstanbul-2015.
- Güriş, S. (2018). “*Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*”, Der Yayınları, İstanbul- 2018.
- Gürses, D. (2009). “İnsani Gelişme ve Türkiye”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 12 Sayı 21 Haziran 2009 ss. 339-350.
- Güvenir, M. (1982). “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, Ankara *Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 1-2: 216-250.
- Gwartney, J. D., Randall G. Holcombe, R. ve Lawson, A. (2004). “Economic Freedom, Institutional Quality, and Cross- Country Differences In Income and Growth”, *Cato Journal*, Fall, 24, 3.
- Ha, E. ve Cain, N. (2017). “Who Governs or How They Govern: Testing the Impact of Democracy, Ideology and Globalization on the Well Being of the Poor”, *The Social Science Journal*, Volume 54, Issue 3, September 2017, Pages 271-286.
- Hakan, M. A. (2008). “Mülkiyet, Fikri Mülkiyet, Patent ve Avrupa Patenti”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı 29, 1-6, Mayıs 2008.
- Hakyemez, Y. Ş. (2000). “*Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*”, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Hakyemez, Y. Ş. (2001). “İkibinli Yıllarda Militan Demokrasinin Güncelliği: Federal Almanya, Avusturya ve Türkiye Örnekleri,” *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 22, s. 74-92.
- Hakyemez, Y. Ş (2003). “Çoğunlukcu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerine Etkisi”, *AÜHF Dergisi*, cilt: 52, Sayı: 4, 69-92.
- Hallberg, P. (2016). “Translation on Trial: The Virginia Declaration of Rights (1776) in Sweden”, *History of European Ideas*, Volume 42, 2016, Issue: 1, 1-21.
- Hamlin, A. (2008). “The Idea of Welfare and the Welfare State”, *Public Finance and Management*, 8,2:108-140.
- Han, E. ve Kaya, A. A. (2006). “*Kalkınma Ekonomisi- Teori ve Politika*”, 5.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Hansen, A. D. ve Sonnichsen, A. (2014). “Radical Democracy, Agonism and the Limits of Pluralism: an Interview with Chantal Mouffe”, *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 15:3, 263-270.
- Hatırlı, S. A. (2016). “*Mikro Ekonomi*”, Alter Yayıncılık, 2016. Ankara, 4. Baskı.

- Hayalođlu, P. (2015). "MINT Ülkelerinde Demokrasi Ekonomik Büyümeýi Nasıl Etkilemektedir?", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 17-29.
- Hayek, F. A. (1960). "*The Constitution of Liberty*", The University of Chicago Press, Chicago, 1960.
- Hayek, F. A. (1978). "*The Constitution of Liberty*", Chicago: University of Chicago Press, Paperback Edition.
- Haydaroğlu, C. (2015). "The Relationship Between Property Rights and Economic Growth: An Analysis of OECD and EU Countries", *Law and Economics Review*, 6 (4), 217-239.
- Hekimler, O. (2012). "Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Sosyal Dışlanma Üzerine bir Değerlendirme", *Tekirdağ S.M.M Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, Eylül 2012, 1-28.
- Held, D. (2008). "*Kozmopolitçilik: Küreselleşmeyi Evcilleştirmek*", (Ed.David Held, Anthony McGrew), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması içinde (609-626), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Heo, U. ve Tan, A. (2001). "Democracy and Economic Growth: A Causal Analysis", *Comparative Politics*, Vol. 33, No. 4 (Jul., 2001), pp. 463-473.
- Hicks, A. ve Esping-Andersen, G. (2005). "*Comparative and Historical Studies of Public Policy and the Welfare State*", The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies and Globalization, T. Janoski, R. Alford, A. Hicks ve M. A. Schwartz (Ed.) içinde (509-525), New York: Cambridge University Press.
- Hicks, A. ve Kenworthy, L. (2002). "Varieties of Welfare Capitalism", *LIST Working Paper Series*, No: 316, New York: Syracuse University, August s. 1.
- Hicks, J. R. (1939). "Foundations of Welfare Economics", *The Economic Journal*, Cilt: 49, Ocak, 696-712.
- Hill, D. M. (1974). "*Democratic Theory And Local Government*", London, 1974.
- Holland, S. (1995). "Inflation and Uncertainty: Tests for Temporal Ordering". *Journal of Money, Credit, and Banking* 27, 827-837.
- Hondroyiannis, G. (2006). "Private Saving Determinants in European Countries: A Panel Cointegration Approach", *The Social Science Journal*, No: 43, 553-569.
- Hsiao, C. (2003). "*Analysis of Panel Data*", Cambridge, Newyork, 366, p. 18.

- Hueting, R. (2010). “*New Scarcity and Economic Growth More Welfare Through Less Production?*”, Roefie Hueting Netherlands Central Bureau of Statistics, North-Holland Publishing Company Amsterdam - New York - Oxford.
- IDEA (2008). “*Direct Democracy*”, The International IDEA Handbook, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Sweden.
- Inglehart, R., Foa, R. Peterson, C ve Welzel, C. (2008). “Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective (1981–2007)”, *Perspectives on Psychological Science*, Vol: 3, Issue: 4, 264-285.
- İlal, E. (1968). “Magna Carta”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 34, Sayı:1-4, s. 210-242.
- İnsel, A. (1991). “Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II”, *Birikim*, Sayı: 21, 12–23.
- İpek, A. (2008). “Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 211-236.
- İsbir, B. (2010). “Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, 1571-1599.
- ITU (2008). “*Electronic Government for Developing Countries*” (Vol. ICT Applic).
- Jabbusch, S. (2011). “*Liquid Democracy in der Piratenpartei Eine neue Chance für innerparteiliche Demokratie im 21. Jahrhundert?*”, Institut für Politik- und Kommunikationswissenschaft Fachbereich Politikwissenschaft, Universität Greifswald Philosophische Fakultät.
- Jahan, S. (2002). “Measuring Living Standard and Poverty: Human Development Index as an Alternative Measure”, *Working Paper of the Programme on “Global Labor Standards and Living Wages”*, University of Massachusetts (April); available at: http://www.umass.edu/peri/pdfs/glw_jahan.pdf. Erişim Tarihi: 16.04.2016.

- Janda, K. , Berry, J. ve Goldman, J. (2008). “*The challenge of Democracy*”, Tenth Edition.
- Johann, T. ve Maalej, W. (2015). “Democratic Mass Participation of Users in Requirements Engineering?”, *23rd International Requirements Engineering Conference (RE 2015)*, , pp. 256-261. IEEE.
- Judge, G. G. (1985). “*The Theory and Practice of Econometrics*”, (2nd Ed.), USA, Wiley.
- Kağnıcıoğlu, D. (2005). “Avrupa Sosyal Modelini Oluşturma Sürecinde Bir Endüstriyel Demokrasi Aracı Olan Yönetime Katılmanın Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan, Cilt: 55(1), 272-296.
- Kahn, H., Brown, W. ve Martel, L. (1976). “*The Next 200 Years: A Scenario for America and the World*”. William Morrow, New York.
- Kahng, A., Mackenzie, S. ve Procaccia, A. D. (2018). “Liquid Democracy: An Algorithmic Perspective”. In *Proceedings of the 32nd AAAI Conference on Artificial Intelligence (AAAI)*. Forthcoming.
- Kakwani, N. C. (1980). “*Income Inequality and Poverty, Methods of Estimation and Policy Applications*”, A World Bank Research Publication.
- Kalay, M. ve Çetin, D. (2016). “Afrika Ülkeleri’nde Politik İstikrar ve Ekonomik Büyüme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, 2016. Sayfa: 2277-2290.
- Kama, S. (2016). “Parlamentar Hükümet Sistemi Olarak Westminster Modeli Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22, Sayı:2, 161-201.
- Kamalak, İ. (2006). “*Continuity and Change in European Social Democracy: Reasserting its Viability within the Context of Globalization*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, METU, Ankara.
- Karabıyık, İ. (2012). “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* Yıl 2012, Cilt: XXXII, Sayı: I, s. 231-260.
- Karahan, H. ve Karagöl, E. T. (2014). “Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar”. *SETA Perspektif*, 41, 1-5.

- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü”, *Yönetim ve Ekonomi*, Yıl:2007, Cilt:14, Sayı:1, 25-41.
- Kaya, E. (2009). “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Haziran 2009.
- Kazgan, G. (1999). “İktisâdi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi”, 8. Baskı, İstanbul:Remzi Kitabevi, 1999.
- Kesgin, B. (2012). “Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 30, 2012, s. 41-54.
- Kesici, M. R. (2011). “Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye’nin Uyumu”, *Çalışma ve Toplum*, 2011/1, 75-115.
- Keyman, F. (2000). “Türkiye ve Radikal Demokrasi”, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Khan, A. J. ve Ahmed, R. (2017). “Prosperity and Instability: An Evaluation of Legatum Prosperity Index”, <http://pide.org.pk/psde/pdf/AGM33/papers/Abdul%20Jalil%20Khan.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2016.
- Kiedaisch, C. (2016). "Growth and welfare effects of intellectual property rights when consumers differ in income". University of Zurich, Department of Economics, Working Paper 221.
- Kol, E. (2014). “Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Bahar-2014 Spring-2014 Cilt: 3 Sayı: 5 (15-31).
- Korkmaz, S. ve Aydın, A. (2015). “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3), ss.47-76.
- Korkmaz, T., Yıldız, B. ve Gökbulut, R. İ. (2010). “FVFM’nin İMKB Ulusal 100 Endeksi’ndeki Geçerliliğinin Panel Veri Analizi ile Test Edilmesi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, 95-105.
- Kotler, P., Jatusripitak, S. ve Maesincee, S. (2000). “Ulusların Pazarlanması”, Çeviren:Ahmet BUĞDAYCI, Türkiye İş Bankası Yayınları, No:489, İstanbul.

- Koutsoyiannis, A. (1997). “*Modern Mikro İktisat*”, 1997. Gazi Kitabevi, Ankara, II. Baskı Çev: Muzaffer Sarımeşeli.
- Kpolovie, P. J. , Ewansiha, S, ve Esara, M. (2017). “Continental Comparison of Human Development Index (HDI)”, *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)* Volume 4, Issue 1, January 2017, pp. 9-27 ISSN 2349-0373 (Print) & ISSN 2349-0381 (Online).
- Kramp, P. L. (2010). “Gross Domestic Product and Welfare”, *Monetary Review - 2nd Quarter 2010*, pp. 89-104.
- Kubalı, H. N. (1971). “Anayasa Hukuku Dersler Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler”, *İÜHF Yayınları*, No: 51, İstanbul 1971.
- Kubar, Y. (2016). “Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi (1995-2010)”, *Ardahan University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Number: 4, Autumn 2016, ss. 65-99 / ISSN: 2148 – 7154.
- Kurt, S. (2015). “Government Health Expenditures and Economic Growth: A Feder–Ram Approach for the Case of Turkey”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2015, 5(2), 441-447.
- Kurzman, C., Werum, R ve Burkhart, R. E. (2002). “ Democracy’s Effect on Economic Growth: A Pooled: Time-Series Analysis, 1951-1980”, *Studies in Comparative International Development Spring*, 37 (1), pp.3-33.
- Küçük, A. (2015). “Egemenlik (Hâkimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 311-361.
- Lagos, R. ve Rocheteau, G. (2004). “Inflation, Output and Welfare”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report 342 August 2004*.
- Lampert, H. (2003). “*Kann der Sozialstaat gerettet werden? Institut für Volkswirtschaftslehre*”, Volkswirtschaftliche Diskussionsreihe, Uni. Augsburg, Beitrag Nr. 247, August 2003.
- Lavelle, A. (2007). “Social Democracy or Neo-liberalism? The Cases of Germany and Sweden. In G. C. and E. van Acker (Ed.), *Globalising Government Business Relations* (pp. 117–144). Frenchs Forest, NSW: Pearson.

- Lazar, H. ve Stoyko, P. (1998). "The Future of the Welfare State". *International Social Security Review*, Vol. 54, 3/98.
- Leibfried, S. (1993). "Towards of a European welfare state?", *New Perspectives on the European Welfare State in Europe* (Ed: Catherine Jones), London, Roudledge, 1993, 120-143.
- Levene, H. (1960). "Robust Tests for Equality of Variances" in Olkin I. , Hoeffding W., Madow W. G. And Mann H. B. (eds.), *Contributions to Probability and Statistics*: Stanford, California: Stanford University Press, 278-292.
- Lijphart, A. (1977). "Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration". New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, A. (1999). "Patterns of Democracy Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries". New Haven: Yale University Press.
- Lindbeck, A. (2004). "An Essay on Welfare State Dynamics Globalization and the Welfare State", (Edited by: Bo SÖDERSTEN), New York, Palgrave, ss. 149-171.
- Little, I. M. D. (1960). "A Critique of Welfare Economics", Oxford U.P.
- Locke, A. (2013). "Property Rights and Development Briefing: Property Rights and Economic Growth", *Shaping Policy for Development*, ODI.
- Loubser, R ve Steenekamp, C. (2017). "Democracy, Wellbeing and Happiness: A Ten Nation Study, *World Values Survey Working Paper Series*, Joint Research Project: Democracy in crisis? An analysis of various dimensions and sources of support for democracy, Paper 08.
- Lucas, R. E. (2000), "Inflation and Welfare", *Econometrica*, 68(2), p. 247–274.
- Lupia, A. ve Matsusaka, J. G (2004). "Direct Democracy: New Approaches to Old Questions", *Annual Reviews of Political Science*, Volume: 7, pp:463-482.
- Lyons, L. E. (2011). "Human Rights A Universal Declaration", *C&RL News*, Vol: 72, No: 5, May 2011, 290-293.
- Mahmudlı, S. (2017). "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeğe Yansıması: Azerbaycan Örneği", *ASED: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl:2017 Cilt:1 Sayı:1, 13-29.

- Malthus, T. R. (1798). “*An Essay on tie Principle of Population*”, London, W. Pickering, 1986.
- Manin, B. (1997). “*The Principles of Representative Government*” , Cambridge : Cambridge University Press.
- Marangoz, Ş. (2001). “*Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Morange, J. (1989). “İki Yedyüzyıl Sonra 1789 Bildirgesi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fransız İhtilali ve Tanzimat Kolokyumu*, 183-191. Çev: İ. Kaboğlu.
- Matsusaka, J. G. (2003). “Direct Democracy.” *The Encyclopedia of Public Choice*. Springer US, 2003. 473-477.
- Meral, P. S. (2005). “Enflasyon ve Enflasyonun Okuma Alışkanlığına Etkisi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı : 19 Yıl : 2005/2 (309-324 s.).
- Moene, K. O. ve Wallerstein, M. (2002). "Social Democracy as a Development Strategy," *Memorandum 35/2003*, Oslo University, Department of Economics.
- Morel, L. (2011). “Referenda”, *International Encyclopedia of Political Science*, SAGE Publications, Vol: 7, pp: 2226-2230.
- Mumcu, O. ve Çağlar, E. (2006). “Türkiye'nin Nüfusu Zenginlik Kaynağı Olabilir mi?”, *Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü | Politika Notları*, Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü.
- Murray, J. C. (1952). “The Church and Totalitarian Democracy”, 13 *Theological Studies*, 525, 553 (Dec. 1952), available at <http://d1ckv7js84buaj.cloudfront.net/13/13.4/13.4.2.pdf> Erişim Tarihi: 03.04.2016.
- Mutaşcu, M. ve Danuletiu, D. C. (2010). “Corruption and Social Welfare in the EU Countries”, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 12(1), 2010.
- Müller-Jentsch, W. (2008). “Industrial Democracy: Historical Development and Current Challenges”, *Management Revue*. Vol:19(4), 260-273.
- Nath, S. K. (1969). “*A Perspective of Welfare Economics*”, Macmillan Press Ltd., Londra.

- Nelson, M. A. ve Singh, R. D. (1998). "Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy, and Growth in LDC: A Fresh Look", *Economic Development and Cultural Change*, Jul, 46, 677-696.
- Nemli, A. (1979). "*Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası*", Güryay Matbaası, İstanbul.
- Newman, J. (2007). "Rethinking 'The Public' in Troubled Times", *Public Policy and Administration*, 2-22 (1), s. 27-47.
- Ng, Y. K. (1979). "*Welfare Economics*", Macmillan Press Ltd, Londra.
- Ng, Y. K. ve Wills, I. (2009). "Welfare Economics and Sustainable Development." *In Knowledge for Sustainable Development – An Insight into the Encyclopedia of Life Support Systems*, (UNESCO Publishing/Eolss Publishers, Paris, France, Oxford, UK, 2002), Vol. 3, 485-506.
- North, D. (2002). "*Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*", Çev: G. Çağalı Güven, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayını.
- O'Brein, M. ve Sue, P. (1998). "*Theorising Welfare: Enlightenment and Society*", London: Sage Publication.
- O'Driscoll, G. P. Jr. ve Hoskins, L. (2004). "*Ekonomik Kalkınmanın Anahtarı: Mülkiyet Hakları*", Çev: S. Aslanoğlu, Piyasa, Sayı: 9, Kış 2004, s. 49-72.
- O'Neill, B. (2002). "Twelve key components of financial wellness". *Family and Consumer Sciences*. 94 (4), pp. 53- 58.
- Offer, A. (2000). "Economic Welfare Measurements and Human Wellbeing", *Discussion Papers in Economic and Social History*, No. 34, University of Oxford, Oxford.
- Okana, E. (2008). "Has Inflation Targeting Improved Social Welfare in Practice". *Applied Economics Letters*, (15), pp. 23-26.
- Orak, B. (2003). "Mitos'tan Logos'a Geçiş ya da Grek Aydınlanması", *İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, Sayı: 2, 5-21.
- Orviska, M. , Caplanova, A. ve Hudson, J. (2014). "The Impact of Democracy on Well-Being" *Social Indicators Research*, 2014, Volume 115, Number 1, Page 493.

- Osei-Asare, Y. B. ve Eghan, M. (2013). "Food Price Inflation and Consumer Welfare in Ghana", *International Journal of Food and Agricultural Economics* 1 (1), 27-39.
- Önce, G. A., Marangoz, M. ve Erboy, N. (2014). "Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi", *International Conference on Eurasian Economies*, 2014.
- Özalp, O. N. (2008). "Türkiye demokrasilerin neresinde? Demokrasi tiplerini ışığında Türkiye örneğine yeni bir bakış denemesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 66(2), 129-161.
- Özalp, L. F. A. (2016). "İktisatta Refah ve Refah Devletinin İktisadi Analizi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Özcan, G. (2009). "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009.
- Özdemir, S. (2004a). "Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış : Refah Karması ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 97-127.
- Özdemir, S. (2004b). "Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü" . *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 48, s: 129-161.
- Özdemir, S. (2005). "Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49(1), 231- 266.
- Özdemir, S. (2007). "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti", İstanbul. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özdemir, G. (2013). "Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi", *Yönetim ve Ekonomi*, 20 (1), 73-93.
- Özgüven, A. (1984). "İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler", Filiz Kitapevi, İstanbul, 1984.
- Özgüven, A. (1988). "İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması", İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988, s.57.
- Özkan, S. (2014). "Liberal Model Örneği Olarak ABD'de Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Geçmişi ve Mevcut Durumu", *Kamu-İş*; C:13, S:4/2014.

- Özkök, Ö. (2010). “*Müdahaleci Devletten Piyasa Ekonomisine Değişen Refah Devleti Anlayışı*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Özlale Ü. ve Karakurt, A. (2012). “Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması için Politika Önerileri” , *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 83, 1-34.
- Özmete, E. (2004). “Ailelerin Öznel Refah (Subjective Well-Being) Düzeylerine ilişkin Bir Değerlendirme”, *Aile ve Toplum*, Cilt 6, No:2, s.9-21.
- Özpek, B. B. (2013). “Arap Baharı-Gezi Protestoları ve Hükümetlerin Meşruluğu”, *Ortadoğu Analiz*, Ağustos 2013 - Cilt: 5 - Sayı: 56, 52-59.
- Özpınar, Ş., Demir, Ö. ve Keskin, S. (2011). “Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000- 2010), *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 2, 2011 ISSN: 1309-8012 (Online), ss. 133-142.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2011). “Poverty and Women in World and Turkey”, *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661- 2698.
- Özyakışır, D. (2011). “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (1), 46-71.
- Paksoy, S. (2015). “Ülke Göstergelerinin Vikor Yöntemi ile Değerlendirilmesi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 2, 153-169.
- Pamuk, Ş. (2013). “*Economic Growth and Institutional Change in Turkey Before 1980*”. Nova Science Publishers.
- Partanen, J. (2016). “Liquid Planning, Wiki-Design—Learning from the Case Pispala”. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(6), 997-1018.
- Pattanaik, P. K. (1997). “*Human Well-Being and Economic Goals*”, Editör: Frank Ackerman, David Kiron, Neva R. Goodwin, Johnatan M. Haris, Kevin Gallagher, Island Press, USA.
- Pazarlıoğlu, M. V. ve Gürler, Ö. K. (2007). “Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 44, Sayı: 508, 35-43.
- Pennington, M. (2003). “Hayekian Political Economy and the Limits of Deliberative Democracy”, *Political Studies*, 51/4, ss. 722-739.

- Persson, T. ve Tabellini, G. (1994). "Is Inequality Harmful for Growth?", *American Economic Review*, 84 (3): 600–621.
- Piabuo, S. M. ve Tieguhong, J. C. (2017). "Health Expenditure and Economic Growth - A Review of the Literature and An Analysis Between the Economic Community for Central African States (CEMAC) and Selected African Countries". *Health Economics Review* (7), 23.
- Pierson, P. (2000). "Three Worlds of Welfare Research", *Comparative Political Studies*, Vol.: 33, Issue: 6-7, Aug/Sept. 2000, s. 791-822.
- Pierson, C. (2001). "*Beyond The Welfare State? The New Political Economy of Welfare*", Polity Press, Cambridge 2001.
- Pigou, A. C. (2009). "*The Economics of Welfare*", 3rd Edition, US: MacMillanand Co Ltd.
- Pinch, S. (1997). "*Worlds of Welfare: Understanding the Changing Geographies of Social Welfare Provision*", London: Routledge Press, 1997.
- Plattner, M. F. (2010). "Populism, Pluralism and Liberal Democracy", *Journal of Democracy*, Vol: 21, Issue: 1, 81-92.
- Poole M., Lansbury, R. ve Wailes, N. (2001). "A Comparative Analysis of Developments in Industrial Democracy", *Industrial Relations*. Vol:40(3), 490-525.
- Powell, B. (2002). "Private Property Rights, Economic Freedom and Well Being", Working Paper 19, *Economic Bulletin* Vol. XLII, no. 11 | November 2002.
- Powell, M. ve Barrientos, A. (2002). "Theory and Method in the Welfare Modelling Business", *2nd COST 15 Conference on Welfare Reforms for the 21st Century*, Oslo, 5–6 April 2002, pp. 1–18.
- Pringle, K. (1998). "*Europe and Social Welfare*", Chapter 1 in *Children and Social Welfare in Europe*, Buckingham: Open University Press, 1998, pp. 1–19.
- Pustu, Y. (2016). "Yerel Demokrasinin Kökeni", *Sayıştay Dergisi* , Sayı:100 Ocak - Mart 2016, 89-107.

- Radcliff, B. ve Shufeldt, G. (2016). "Direct Democracy and Subjective Well-Being: The Initiative and Life Satisfaction in the American States", *Social Indicators Research* September 2016, Volume 128, Issue 3, pp 1405–1423.
- Rajeev, D. (2014). "Parliamentary Democracy in Indian Political Environment", *International Journal of Computing and Corporate Research* ISSN (Online) : 2249-054X Volume 4 Issue 6 November 2014 International Manuscript ID : 2249054XV4I6112014-11, pp. 1-17.
- Ramos, J. (2015). "Liquid Democracy and the Futures of Governance"., *The Future Internet: Alternative Visions*, pp: 173-191.
- Ranis, G. (2004). "Human Development and Economic Growth", *Center Discussion Paper*, N. 887, Economic Growth Center, Yale University, New Haven, CT.
- Rawls, J. (2003). "*Halkların Yasası: Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*", Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Richardson, C. J. (2005). "The Loss of Property Rights and The Collapse of Zimbabwe", *Cato Journal*, Vol. 25, No:3, Fall 2005, s. 541-565.
- Ristik, J. (2015). "Right to Property : From Magna Carta to the European Convention on Human Rights", *SEEU Review, The Journal of South East European University*, 11(1): 145-158.
- Rodriguez, M. A. and Watkins, J. H. (2009). "*Revisiting the age of enlightenment from a collective decision making systems perspective*", Technical Report LA-UR-09-00324, Los Alamos National Laboratory, (January 2009).
- Rodrik, D. (2009). "*Tek Ekonomi Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*" (Çeviren Neşener Domaniç). Eflatun Yayınevi.
- Rodrik, D., Subramanian, A. ve Trebbi, F. (2004). "Institutions rule: The primacy of institutions over geography and integration in economic development." *Journal of Economic Growth* 9 (2): 131-165. DOI: 10.1023/B: JOEG.0000031425.72248.85.

- Rogers, W. H. (1993). “Regression Standard Errors in Clustered Samples”, Stata Technical Bulletin 13: 19-23. in Stata Technical Bulletin Reprints, 3, 88-94, College Station, Tx: Stata Press.
- Rosenfeld, M. (2014). “Hukukun Üstünlüğü ve Anayasal Demokrasinin Meşruiyeti”, Çev.: Volkan Aslan, *Hukuk Kuramı*, C. 1, S. 2, Mart-Nisan 2014, ss. 30-61.
- Rudra, N. ve Haggard, S. (2005). “Globalization, Democracy, and Effective Welfare Spending in the Developing World”, *Comparative Political Studies*, Vol. 38 No. 9, November 2005 1015-1049 DOI: 10.1177/0010414005279258 © 2005 Sage Publications.
- Rueschemeyer, D., Stephens, E. H ve Stephens, J. D. (1992). “*Capitalist Development and Democracy*”, Polity Press, Cambridge, 386.
- RWI (2012). “*Hukukun Üstünlüğü Politikacılar İçin Kılavuz*”, Hill Innovating Justice, Raoul Wallenberg Institute, ISBN: 91-86910-99-X.
- Ryfe, D. M. (2005). “Does Deliberative Democracy Work?” *Annual Review of Political Science* 8: 49–71.
- Sabuncuoğlu, Z. (1987). “*Çalışma Psikolojisi*”; Uludağ Üniversitesi Basımevi; 1987.
- Sağır, M. Ö ve Karkın, N. (2005). “Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (10) 2005, 1-25.
- Sancak, E. ve Demirci, N. (2012). “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme için Tasarrufların Önemi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2012, Cilt:8, Yıl:8, Sayı:2, 8:159-198.
- Saraçoğlu, M. (1998). “Ülkelerin Refah Düzeyi Karşılaştırmalarında Bir Ölçüt: Satılma Gücü Paritesi”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 9, Eylül 1998.
- Sarıpek, D. Y. (2017). “Hak Temelli Sosyal Politikadan Hayırseverlik Temelli Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü”, *İnsan&İnsan*, Yıl/Year 4, Sayı/Issue 11, Kış/Winter 2017, 81-99 e-ISSN: 2148-7537, ss. 81-99.
- Sartori, G. (1993). “*Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*”, Çev: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara:Yetkin Basımevi.
- Schmidt, M. G. (2002). “Political Performance and types of democracy: Findings from comparative studies”, *European Journal of Political Research*, Vol: 41, Issue: 1, pp: 147-163.

- Schultz, T. W. (1966). “Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım”, (Çev:Fahir Gürkan), İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, (Derleyen: M.Berk-S.İlkin), ODTÜ Yay., Ankara.
- Scott, M. J. ve Antonsson, E. K. (2000). “Arrow's Theorem and Engineering Design Decision Making”, *Research in Engineering Design*, Volume 11, ss. 218-228.
- Selçuk, S. (1999). “*Demokrasiye Doğru*”, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Sen, A. K. (1970). “Impossibility of a Paretian Liberal”, *Journal of Political Economy*, Cilt: 78, 152.
- Sen, A. K. (1982). “*Choice, Welfare and Measurement*”, Basil Blackwell, Oxford.
- Sen, A. K. (1999). “*Development as Freedom*”, Alfred A. Knopf Inc., USA.
- Sen, A. K. (1997). “From Income Inequality to Economic Inequality”, Distinguished Guest Lecture, *Southern Economic Journal* 1997, 64(2), 384-401.
- Sen, A. K. (2000). “*Development as Freedom*”, Anchor Books, New York.
- Seyidoğlu, H. (2013). “*Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*”, Gel. 19.Baskı, İstanbul: Güzem Can.
- Sezgin E. ve Çelik, Y. (2013). “Veri Madenciliğinde Kayıp Veriler için Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması”, *Akademik Bilişim Konferansı*, Akdeniz Üniversitesi, 23-25 Ocak 2013.
- Shu, M. (2014). “*Direct Democracy in Ancient Athens and Rome*”, An Introduction to Direct Democracy, 15 April 2014, School of International Liberal Studies Waseda University.
- Sidrauski, M. (1967). “Inflation and Economic Growth”, *Journal of Political*, vol: 75, 796.
- Siegle, J. T., Weinstein, M. and Halperin, M. (2004). “Why democracies excel.” *Foreign Affairs* 83 (5) : 57-72.
- Simon, J., Bass, T., Boelman, V. ve Mulgan, G. (2017). “Digital Democracy The tools Transforming Political Engagement”, NESTA, Macarthur Foundation Research Network on Opening Governance.

- Sirowy, L. ve Inkeles, A. (1990). "The effects of democracy on economic growth and inequality: A review". *Studies in Comparative International Development*, 25(1), 126-157.
- Sisk, T. D. (1996). "*Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*". Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1996.
- Slivinski, A. (1987). "Bergson Social Welfare Functions in Applied Welfare Analysis", *Social Choice and Welfare*, Soc Choice Welfare (1987) 4: 241-251.
- Slywester, K. (2000). "Income Inequality, Education Expenditures and Growth", *Journal of Development Economics* Volume 63, Issue 2, December 2000, Pages 379-398.
- Soysal, M. (1990). "*100 Soruda Anayasanın Anlamı*", Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Soysal, T. (2002). "Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13 (1), 331-341.
- Sönmez, S. (1983). "*Toplumsal Gereksinmeler Kaynak Dağıtımı ve Pareto Optimumu*", Gazi Üniversitesi, Ankara, 1983.
- Spicker, P. (2009). "An Introduction To Social Policy", <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction>, Erişim Tarihi: 07.08.2016.
- Steuer, M. (2015). "Human Rights and Human Well-being Aroud the Globe". *Global Politics*, <http://www.globalpolitics.cz/clanky/human-rights-and-human-well-being-aroud-the-globe>, Erişim Tarihi: 09.06.2017.
- Stewart, J. ve Walsh, K. (1992). "Change in the Management of Public Services", *Public Administration*, Volume: 70, 1992, pp. 499-518.
- Stewart, G. T. (2013). "A Conceptual Analysis of Totalitarianism and Arendt and Popper's Understanding of Totalitarianism", *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 27-43.
- Sukharev, O. S. (2014). "Economic Growth, Welfare and Institutional Changes: Game and Aggregate Model". *Universal Journal of Industrial and Business Management*, 2 , 111 - 118. doi: 10.13189/ujibm.2014.020501.

- Sumner, A. (2004). "Economic Well-being and Non-economic Well-being: A Review of the Meaning and Measurement of Poverty", *World Institute for Development Economics Research*, No:2004/30, 2004, pp. 1-21.
- Süslü, B. (2012). "Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Altında Sosyal Refahtaki Değişim", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (1) 2012, 131-146.
- Şahin, B. (2008). "*Liberal Demokrasinin Temelleri: Güncel Demokrasi Tartışmaları*", Oreon Yayınları, Ankara, 1-33.
- Şahin, D. (2017) "Geçiş Ekonomilerinde Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl/Year: 2017 , Cilt/Volume: 5 Sayı/Number: 1, ss. 45-57.
- Şahin, M. ve Barış, S. (2017). "Finansal Okuryazarlık ve Tasarruf Davranışları: Kamu Çalışanları Üzerine Bir İnceleme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, ss. 77-103.
- Şahin, Y. E. (2009). "Sosyal Devlet ve Yönetişimci Devletin Kamu Politikalarında Yasanan Değişim: IV. ve IX. Kalkınma Planları Örnekleri", *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), Ocak-Nisan, s. 57-72.
- Şanlıoğlu, Ö. (2011). "*Sosyal Refah Devletinin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Almanya Örneği*", Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Şanlısoy, S. (2010). "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi". *Sosyoekonomi*, 13(13), 192-214.
- Şanlısoy, S. ve Kök, R. (2010). "Politik İstikrarsızlık Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006)". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 101-125.
- Şeker, F. ve Çetin, M. (2012). "Faydacı Refah Ekonomisi: Amartya Sen’in Eleştirisi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 277-304.
- Şengür, M. ve Taban, S. (2016). "Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2016, 3(1), 29-53.
- Şenkal, A. ve Sarıipek, D. B. (2007). "Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (14) 2007 / 2 : 146-175.

- Şentürk, M. ve Akbaş, Y. E. (2014). “İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Journal of Yasar University*, 2014, 9(34) 5820-5832.
- Şireli, N. (2012). “Refah Ekonomisine Edgeworth, Pareto, Marshall ve Pigou'nun Katkıları”. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0 (35), . Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iuamank/issue/763/8233>.
- Talas, C. (1997). “*Toplumsal Ekonomi*”. İmge Kitabevi, Ankara.
- Tanaka, H. ve Iwaisako, T. (2014). “Intellectual Property Rights and Foreign Direct Investment: A Welfare Analysis”, *European Economic Review*, Volume 67, April 2014, Pages 107-124.
- Taş, Y. ve Özcan, S. (2012). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *International Conference on Eurasian Economies*, ss.423-430, <http://www.eecon.info/papers/544.pdf>, Erişim Tarihi: 28.10.2016.
- Taş, U. ve Yenilmez, F. (2008). “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 155-186.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). “Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar”, *İş ve Hayat Dergisi*, 5. Sayı, 57-66.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). “*İleri Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*”, 2. Baskı, İstanbul, 2013.
- Tatoğlu, F. Y. (2016). “*Panel Veri Ekonometrisi*”, Beta Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2016.
- Tavares, J. ve Wacziarg, R. (2001). “How Democracy Affects Growth”, *European Economic Review*, 45, pp. 1341-1378.
- Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2010). “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, 197-214.
- T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011). “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma”, Ankara.
- Thérien, J. P. (1999). “Beyond the North-South Divide: The Two Tales of World Poverty”, *Third World Quarterly*, 20(4), (Aug.), pp. 723-742.

- Tinnevelt, R. ve Geenens, R. (2008). “The Coming Age of Global Democracy? An Introduction”, *Ethical Perspectives*, C. 15, S. 4, 427-451.
- Todaro, M. P. (1992). “Human Development Report 1992”, *Population and Development Review*, Vol.18, No: 2, June 1992: 359- 363.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2012). “*Sosyal Politika*”, 3.bs., Dora Yayınları, Ekim 2012.
- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). “Development and Rural Development: Main Concepts And Definitions”. *Turkish Journal of Forestry*, 2, 116-127.
- Topal, M. H (2011). “*Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*”, Doktora Tezi, Aralık 2011, Trabzon.
- Topçu, E. (2016). “Kuvvetler Ayrılığı Temelinde Devlet Teşkilat Yapısı”, *Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı*, https://www.kaysis.gov.tr/makaleler/emrahtopcu_kuvvetler_ayriliigi.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2016.
- Topak, O. (2007). “*2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Toprak, D. (2015). “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2015/1, Sayı: 21, 151-175.
- Torstenson, J. (1994). “Property Rights and Economic Growth: An Empirical Study.” *KYKLOS International Review for Social Sciences*, vol: 47, pp. 231-247.
- Tosunoğlu, Ş. (2014). “Avrupa Birliği Ülkeleri’nde Kamu Eğitim Harcamaları”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 145-181.
- Tov, W. ve Diener, E. (2008). “The Well-Being of Nations: Linking Together Trust, Cooperation and Democracy”. In Sullivan, B.A., Snyder, M., and Sullivan, J.L. (Eds.), *Cooperation: The political psychology of effective human interaction* (pp. 323-342). Malden, MA: Blackwell.
- Tögel, A. (2017). “Anayasal ve Militan Demokrasi Algısı Üzerine”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, Sayfalar 105 – 130.

- Tunç, H. (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XII, Y. 2008, Sa. 1-2, 1113-1132.
- Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö. F. (2014). “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2): 25-45.
- Turhan, M. (1995). “Anayasacılık Açısından Çoğunluk İlkesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 50, Sayı: 1, 401-413.
- Türkay, O. (2001). “*Mikroiktisat Teorisi*”, İmaj Yayıncılık, Genişletilmiş 10 . Baskı, Ankara.
- Uçan, O. ve Yeşilyurt, H. (2016). “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016; 9 (2), 179-185.
- Uluşahin, N. (2007). “Liberal Demokrasinin Çıkmazı: Çatışma Karşısında Barış İçin Azınlık Çoğunluk İlişisini Yeniden Düzenleme Gereği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 24, ss. 609-640.
- Uluçay, O. ve Türk, V. E. (2013). “Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (BİST)’ da Bir Uygulama”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, 365-284.
- Uslu, İ. (1999). “*Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kâr Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 1999.
- Uslu, A. R. (2008). “Avrupa Birliği’nin Demokrasi/Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 17 (Bahar 2008), s. 105-125.
- Uysal, B. (1984). “*Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*”, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 2, Ankara-1984, Sevinç Matbaası.
- Uzay, N. (2005). “*Verimlilik ve Büyüme*”, Nobel Yayınları, Birinci Basım, Ankara.
- Uzun, M. (2009). “Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Gelişme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 291-308.

- Uzunöz, M. ve Akçay, Y. (2012). “Türkiye’de Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1970-2010”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-16.
- Ünlü, T. (2009). “Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜSBE, Konya, 2009.
- Üstünel, B. (1988). ‘*Ekonominin Temelleri*’ 5. Basım, Ankara.
- van Cuilenburg, J. (2010). “*Medya ve Demokrasi*”. B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.) Televizyon Haberciliğinde Etik içinde (s. 99-124), Ankara: A.Ü. İletişim Fakültesi.
- Vatter, A. (2007). “Lijphart Goes Regional: Different Patterns of Consensus in Swiss Democracies”. *West European Politics*, 30(1), 148-171.
- Verbic, M., Majcevic, B. ve Cok, M. (2009). “Education and Economic Growth in Slovenia: A Dynamic General Equilibrium Approach with Endogenous Growth”. *Munich Personal RePEc Archive*, Ljubljana, 2009, 1-20.
- Vila, L. E. (2005). “The Outcomes of Investment in Education and People’s Well-Being”. *European Journal of Education*, 40, 3-11.
- Wagner, R. E. (2015). “Welfare Economics and Second-Best Theory: Filling Imaginary Economic Boxes”, *Cato Journal*, Vol. 35, No. 1 (Winter 2015).
- Walker, A. ve Walker, C. (1997). “*Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*”, CPAG, London.
- Wang, F., Wang, J. D. ve Huang, Y. X. (2016). “Health Expenditures Spent for Prevention, Economic Performance and Social Welfare”, *Health Economics Review* (2016), 6:45, DOI 10.1186/s13561-016-0119-1.
- Wickrama, K. A. S ve Mulford, C. L. (1996). “Political Democracy, Economic Development, Disarticulation, and Social Well-Being in Developing Countries”, *The Sociological Quarterly*, Vol. 37, No. 3 (Summer, 1996), pp. 375-390.
- Wiley, J. (2002). “The Impasse of Radical Democracy.” *Philosophy and Social Criticism*, 28 (2002): 483-8.

- Williams, B. D. (2013). “How Consensual are Consensus Democracies? A Reconsideration of the Consensus / Majoritarian Dichotomy and a Comparison of Legislative Roll-Callvote Consensus Levels from Sixteen Countries”, [http://www.democracy.uci.edu/files/democracy/docs/conferences/grad/Williams %20-%20Consensus%20Democracies.pdf](http://www.democracy.uci.edu/files/democracy/docs/conferences/grad/Williams%20-%20Consensus%20Democracies.pdf). Erişim Tarihi: 08.12.2017.
- Wintrobe, R. (1998). “Political Economy of Dictatorship”, *Constitutional Political Economy*, (10): 203. <https://doi.org/10.1023/A:1017242713205>.
- Wong, C. K., Wong, K. Y. ve Mok, B. H. (2006). “Emotions, Self-Interest and Support for Social Welfare in a Chinese Society with Reference to a Dutch Study on Welfare Legitimacy”, *International Journal of Social Welfare*, 15 (4): 302 - 313.
- Wooldridge, J. M. (2003). “*Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*”, The MIT Press., Cambridge.
- Wooldridge, J. M. (2009). “*Introductory Econometrics: A Modern Approach*”, (4th Ed.), USA, Cengage Learning.
- World Health Organization (2005). “*World Health Development Indicators*”. Washington, DC.
- Yakıt, E. ve Coşkun, A. (2013). “Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Hemşirenin Rolü”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2013;10 (2): 30-37.
- Yalçınkaya, Ö. ve Kaya, V. (2017). “Politik İstikrarın/İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama (1996-2015)”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2017, 277-298.
- Yalman, İ. N., Sandalcılar, A. R ve Demirkoparan, F. (2011). “Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye”, *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, 431-444.
- Yamak, T. (2017). “Kurumsal Kalite Faktörlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Körfez Ülkeleri Örneği”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Ekim 2017, Cilt: 5, Sayı: 4, ss. 63-79, P-ISSN: 2147-6071, E-ISSN: 2147-7035.

- Yarcı, S. ve Taşkesen, A. (2016). “İki Farklı Demokrasi Pratiği; Totaliter Demokrasi ve Liquid(Akışkan) Demokrasi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık 2016, s. 555-565.
- Yavuz, B. (2009). “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, 2009, S: 1-2, 283-302.
- Yavuzaslan, K. ve Aktürk Hayat, E. (2017). “Measuring Eco-Efficiency and Economic Efficiency in OECD Countries Using Data Envelopment Analysis”, *International Refereed Academic Social Sciences Journal*, Year:2017 Issue: 26, 22-35.
- Yayla, A. (1998). “*Siyaset Teorisine Giriş*”, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Yaylalı, M. (2004). “*Mikroiktisat*”, Beta Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Yazgan, T. (1981). “*Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri*”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Yenipazarlı, A. (2014). “Merkez Bankasının Bağımsızlığı, Yönetişim, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Sf. 1-15).
- Yetiş, M. (1999). “Antik Atina’da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos’un Tiranlığına”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:54, Sayı: 2, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/38184>, Erişim Tarihi: 06.06.2016.
- Yıldırım, R. (2003). “*Devlet Yapısı ve Nitelikleri (Anayasa Hukuku Ders Notları)*” (2. Baskı). Diyarbakır: Akader Yayınlar.
- Yılmaz, S. (2006). “*Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri*”, Anadolu Üniv. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Yılmaz, Z. ve Danışoğlu, F. (2017). “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 51, Ocak 2017, 117-147.
- Yılmazer, M. (2002). “*İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine bir Deneme*”, Doktora Tezi, Aydın 2002.

- Yumak, S. (2017). “Avrupa Birliği Temel Değerleri ve Bu Değerlerin Birliğin Geleceği İçin Taşıdığı nem: Polonya rneği üzerinden Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa alışmaları Dergisi*, Cilt:16, No:2 (Yıl: 2017), s. 199-218.
- Yumuşak, G. G. (2008). “Beşeri Sermayenin İktisadi nemi ve Türkiye'nin Beşeri Sermaye Potansiyeli”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 55, 3-48.
- Zakaria, F. (1999). “İlliberal Demokrasinin Ykselişi”, *Liberal Dşnce*, Bahar 1999 Sayısı, ev: Atilla Yayla.
- Zaphir, L. B. S. (2017). “*Adaptive Demarchy: a Flexible Model of Deliberative Democracy for an Uncertain Political Context*”, A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at The University of Queensland in 2017 School of Historical and Philosophical Inquiry, Graduate Diploma of Education, Master of Arts, Bachelor of Arts, Australia.
- Zeitoun, H., Osterloh, M. ve Frey, B.S. (2014). “Learning from Ancient Athens: Demarchy and Corporate Governance”. *Acad. Manag. Perspect.* 2014, 28, 1–14.
- Zolotas, X. (1981). “*Economic Growth and Declining Social Welfare*”. New York: New York University Press.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mustafa Necati ÇOBAN

Doğum Yılı ve Yeri : 1988 / Merzifon

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat

Yükseklisans Öğrenimi : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisat A.B.D.

Yabancı Dili : İngilizce, Almanca (Temel Düzeyde)

İş Deneyimi : Amasya Üni. Merzifon M.Y.O Ücretli Öğretim Görevlisi

İletişim

E-Posta Adresi : necati.coban@gop.edu.tr